

กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของ
นักเรียนอาชีวศึกษาตามแนวพุทธ
THE PROCESS OF CULTIVATING ANALYTICAL THINKING FOR
RESOLVING THE VOCATIONAL STUDENTS QUARRELLING
BASED ON THE BUDDHIST PRINCIPLES

พระภิกษุโณ ตสสนาโม (มีสมบัติ)

ดุขฎฐินิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎฐินิพนธ์
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ปัญหาคากระทบละวาทของ
นักเรียนอาชีวศึกษาตามแนวพุทธ

พระภิกษุโณ ตสสนาโม (มีสมบัติ)

ดุขฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธานุสาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

The Process of Cultivating Analytical Thinking for Resolving
The Vocational Students Quarrelling Based
on the Buddhist Principle

Phra Pinyo Tassanāmo (Meesombut)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2017

(Copyright by MahachulalongKornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย เรื่อง
“กระบวนการปลูกฝังการยังคิดเพื่อแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาตามแนวพุทธ”
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบคุณิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระเมธาวิเชียรส, ผศ. ดร.)

กรรมการ

(พระมหาขุนทอง เขมสิริ, ดร.)

กรรมการ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร.)

กรรมการ

(ผศ. ดร.อุทัย สติมัน)

กรรมการ

(ศ. ดร.จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์)

คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์

พระมหาขุนทอง เขมสิริ, ดร.

ประธานกรรมการ

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร.

กรรมการ

ศ. ดร.จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระภิกษุโณ ตสสนาโม)

- ชื่อคุณิพนธ์** : กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ปัญหการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาตามแนวพุทธ
- ผู้วิจัย** : พระภิกษุโณ ตสสนาโม (มีสมบัตติ)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรคุณิบัณฑิต (พระพุทศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์**
- : พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย อากาศโร), ดร.,
 - ป.ธ.๗, ร.บ. (รัฐศาสตร), พช.ม. (พัฒนาชุมชน),
 - พธ.ด. (พระพุทศาสนา)
 - : ศ.ดร.จ่านงค์ อติวัฒนสิทธิ, พธ.บ. (สังคมศาสตร),
 - พธ.ม. (สังคมศาสตร), พธ.ม. (ภาษาอังกฤษ), พธ.ด. (ปรัชญา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ปัญหการทะเลาะวิวาทของนักเรียนของอาชีวศึกษาตามแนวพุทธ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาปัญหการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ๒) เพื่อศึกษากระบวนการยั้งคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย ๓) เพื่อเสนอกระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดตามแนวพุทธ โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องในเรื่องการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ผลการศึกษาพบว่า

๑. ปัญหการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ผลการศึกษาพบว่า เกิดจากค่านิยมประเพณี ระบบสัญลักษณ์ ทำให้เกิดแบบแผนของสังคมที่เป็นกลไกสำคัญต่อการเกิดขึ้น และดำรงอยู่ของการก่อเหตุทะเลาะวิวาท คือ การเกิดตัวตนแห่งสถาบัน รวมถึงการขาดการยั้งคิดที่มีต่อเหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ทำให้นักเรียนอาชีวะก่อเหตุทะเลาะวิวาท

๒. จิตวิทยาเป็นศาสตร์ที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์ เป็นการเรียนรู้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับคุณลักษณะต่าง ๆ ของแต่ละแนวคิทางพุทจิตวิทยา มุ่งศึกษาการพัฒนาตนเป็นการเรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อไปสู่ความพอดีหรือการมีดุลยภาพของชีวิต มีความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างการดำเนินชีวิตของบุคคลกับสภาพแวดล้อมและมุ่งการกระทำตนให้มีความสุขด้วยตนเองโดยอาศัยปัจจัย ๒ อย่างคือ ปรโตโฆสะ หรือปัจจัยภายนอกซึ่งหมายรวมถึงสภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพ และสภาพแวดล้อมทางด้านบุคคล อันได้แก่ กัลยาณมิตร และโยนิโสมนสิการ หรือกระบวนการคิดอันแบบคาย อันเป็นปัจจัยภายใน ที่มีความเกี่ยวข้องกับการฝึกใช้ความคิดอย่างถูกวิธี เป็นขั้นตอนสำคัญของการสร้างปัญญา และอาศัยการพัฒนาปัญญาตามหลักไตรสิกขา

๓. กระบวนการยั้งคิดตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาของวิทยาลัยอาชีวศึกษา เมื่อพบว่า ควรใช้หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพ อุปนิสัย โดยมุ่งเน้นการสร้างจิตสำนึกใน ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านจิตคุณธรรม คือ ความสำนึกที่มั่นคงต่อหลักศีลธรรมทางศาสนา และการอยู่ร่วมกันอย่างเคารพศักดิ์ศรีของมนุษย์ ด้านจิตสังคม หมายถึง สำนึกของการปฏิบัติหน้าที่การปฏิบัติตนในมิติที่ต้องสัมพันธ์กับคนทั้งใกล้ตัว และไกลตัว การเคารพกฎเกณฑ์ของสังคม ด้านจิตสาธารณะ หมายถึง สำนึกในประโยชน์ สำนึกในผลกระทบที่พึงมีต่อสังคมและชุมชนโดยรวม ทั้งนี้โดยมีหลักโปรโตไซสและหลักโยนิโสมนสิการเป็นเครื่องมือการยั้งคิดเพื่อลดปัญหาการทะเลาะวิวาทเป็นหลักการพื้นฐานในจิตใจ

Dissertation Title : The Process of Cultivating Analytical Thinking for
Resolving the Vocational Students Quarrelling
Based on The Buddhist Principles

Researcher : Phra Pinyo Tassanāmo (Meesombut)

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)

Dissertation Supervisory Committee

: Phra Suthirattanabundit (Suthitaphakaro), Dr., Pali VII,
B.A. (Political Science), M.Sc. (Community Development),
Ph.D. (Buddhist Studies)

: Prof. Dr. Chamnong Adivadhanasit, B.A. (Social Sciences),
M.A. (English), M.A. (Social Science), Ph.D. (Sociology)

Date of Graduation : March 25, 2018

Abstract

The research on the process of cultivating analytical thinking for resolving vocational students' quarrelling based on the Buddhist principles had 3 objectives: 1) to study the problem of the vocational students' quarrelling, 2) to study the process of analytical thinking in Buddhism and contemporary psychology, and 3) to present cultivating process quarrelling based on the Buddhist principles. The data were gathered from relevant documents on the controversy of vocational students. The study results are as follows.

1. The study indicated that the problem of the vocational students' quarrel derived from the traditionally symbolic system which led to social patterns as key devices and lacking of analytical thinking about the situations caused vocational students' fights.

2. Psychology is the discipline which focuses on studying about human, comprehends different characteristics of individual Buddhist psychological concept, and develops oneself to learn and practice to achieve the balance of life. There is a harmonious relationship between a person's lifestyle and his or her environment and self-esteem relying on two factors, namely, Paratokosa or external factors, including

physical environment and a thought process as well as people surrounding which included Kalyanamitra; and Yonisomanasikarn or a thought process as analytical thinking, internal factors, relevant to the practice of thinking correctly, an important step to achieve wisdom accomplished by using with threefold method of training or traisikkha.

3. The process of refraining according to Buddhist doctrine of the Vocational College was found when the Buddhist principles were applied to build up consciousness including morality aspect for religious morale and peaceful living in the society, social mind aspect or sense of the responsibility of the individual to respect social rules and other people's self-esteem, and finally public mind which means consciousness realization about the impact on the society and community as a whole using Paratokosa and Yonisomanasikarn thinking methods.

กิตติกรรมประกาศ

ดุชฎินิพนธ์ฉบับนี้คือผลงานทางการศึกษาค้นคว้าวิจัยเพื่อหาความรู้และความจริง เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มุ่งที่จะค้นหาคำตอบเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางอารมณ์ ความรู้สึก กระบวนการวิจิตต์ ค่านิยม และอุดมการณ์เฉพาะของตนเอง เน้นการเข้าไปสัมผัสกับข้อมูล หรือปรากฏการณ์โดยตรง จึงช่วยให้หาคำตอบที่มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น ทำให้งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จ ลุล่วงไปด้วยดี

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ในความเมตตาของพระเดชพระคุณพระพรหมสิทธิ (ธงชัย สุขญาโณ) กรรมการมหาเถรสมาคม ประธานสำนักงานกำกับดูแลพระธรรมทูตไปต่างประเทศเจ้าคณะภาค ๑๐ เจ้าอาวาสวัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร พระธรรมโพธิวงศ์ (วีรยุทธ) เจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยา สาธารณรัฐอินเดีย หัวหน้าพระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย เนปาล พระมหาสมบุญ ณ วุฑฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย พระเมธาวิณัยรส, ผศ.ดร. ประธานกรรมการตรวจสอบดุชฎินิพนธ์ พระมหาขุนทอง เขมศิริ, ดร. ประธานกรรมการควบคุมดุชฎินิพนธ์ พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. กรรมการ และคณาจารย์ฝ่ายบรรพชิตทุกรูปที่ให้การศึกษามา แนวคิด ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาค้นคว้าวิจัย และสนับสนุนการศึกษาวิจัยเป็นอย่างดี

ขออนุโมทนาขอบคุณ ศ.ดร.จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ กรรมการดุชฎินิพนธ์ ผศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร ผู้อำนวยการหลักสูตรฯ ผศ.ดร.อุทัย สติมัน กรรมการ ดร. ดวงเพชร สมศรี เลขาธิการหลักสูตรฯ ผู้ทรงคุณวุฒิ คณะนักวิจัยท่านอื่น ๆ และเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน ที่มีกุศลจิตถวายความรู้ในรายวิชาต่าง ๆ ที่ให้ความช่วยเหลือและให้ความร่วมมือในการค้นคว้าข้อมูล จึงทำให้ผลการวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี พร้อมทั้งขออนุโมทนาบุญกุศล โยมอรุณ เรืองเทพรัชต์ โยมวิทยา ฐิติวร และผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่เป็นกำลังใจให้การสนับสนุนการศึกษาด้วยดีมาโดยตลอด

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย ตลอดถึงบุญกุศลทั้งหมด จงดลบันดาลประทานพรให้ ครู อาจารย์ และญาติธรรมทั้งหลาย จงมีความสุขเจริญด้วยผลบุญแห่งความดีใด ๆ ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยในครั้งนี้ ขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชาแด่ พระรัตนตรัย กล่าวคือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ คุณบิดา มารดา คุณอุปัชฌาย์อาจารย์ ตลอดถึงผู้มีพระคุณทั้งหลายที่ได้กล่าวมานี้ จงมีพลังปัญญา เป็นสัมมาทิฐิ ได้เห็นแจ้งแทงตลอดในธรรม ในพระพุทธศาสนานั้นเทอญ

พระภิกษุ โยธสสนาโม

๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๖
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๖
๑.๕ กรอบแนวคิดและทฤษฎีในการดำเนินการวิจัย	๗
๑.๖ นิยามศัพท์ที่ใช้เฉพาะในการวิจัย	๘
๑.๗ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๙
๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับ	๒๐
บทที่ ๒ กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาท	๒๒
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการทะเลาะวิวาท และการติดต่อสัมพันธ์กัน	๒๒
๒.๒ แนวคิดในการป้องกันการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน	๓๑
๒.๓ ทฤษฎีสาเหตุการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน	๓๖
๒.๔ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทะเลาะ วิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา	๔๒
๒.๕ สาเหตุของปัญหานักเรียนทะเลาะวิวาทตามหลักพระพุทธศาสนา	๔๓
๒.๖ แนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา	๕๐
๒.๗ สรุป	๖๐

บทที่ ๓	หลักธรรมที่ส่งเสริมกระบวนการยั้งคิดตามแนวพุทธ และจิตวิทยาร่วมสมัย	๖๒
๓.๑	แนวคิดเกี่ยวกับการยั้งคิด	๖๒
๓.๒	ทฤษฎีรูปตัวยุ: กระบวนการเกิดความรู้จากภายในนำไปสู่การคิด การตื่นรู้	๖๕
๓.๓	ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม: จิตลักษณะพิเศษที่มีผลต่อจิตใจของพฤติกรรมทางจริยธรรม	๖๗
๓.๔	แนวคิดจิตวิทยาทั่วไป	๖๙
๓.๕	กระบวนการยั้งคิดแบบจิตวิทยาเชิงพุทธ	๗๗
๓.๖	แนวคิดพระพุทธศาสนากับจิตวิทยา	๘๖
๓.๗	สรุป	๙๑
บทที่ ๔	กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดตามแนวพุทธ	๙๒
๔.๑	แนวคิดว่าด้วยการศึกษาเชิงพุทธ	๙๒
๔.๒	กระบวนการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ	๑๐๑
๔.๓	การประยุกต์ใช้หลักโยนิโสมนสิการในการแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาท	๑๐๙
๔.๔	กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดแบบโยนิโสมนสิการโดยแยกคาย	๑๑๑
๔.๕	การประยุกต์การยั้งคิดเชิงพุทธบูรณาการสำหรับนักเรียนอาชีวศึกษา	๑๒๒
๔.๖	สรุป	๑๒๕
บทที่ ๕	สรุปผล และข้อเสนอแนะ	๑๒๖
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๒๖
๕.๒	สรุปผลการสัมภาษณ์	๑๒๙
๕.๓	อภิปรายผลการวิจัย	๑๓๑
๕.๔	ข้อเสนอแนะ	๑๓๒
บรรณานุกรม		๑๓๔
ภาคผนวก		๑๓๙
ภาคผนวก ก	รายชื่อสถานศึกษา ผู้อำนวยการ และครูอาจารย์ที่เกี่ยวข้อง	๑๔๐
ภาคผนวก ข	หนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๔๒
ภาคผนวก ค	แบบสัมภาษณ์ แนวคำถาม	๑๔๗
ภาคผนวก ง	ภาพกิจกรรมการวิจัย และการสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูล	๑๕๑
ประวัติผู้วิจัย		๑๙๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

งานวิจัยฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยจะระบุที่ระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ที.สี. (บาลี) ๙/๓/๓๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขนวคค พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๓ หน้า ๓๖, ที.สี. (ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖

พระวินัยปิฎก

วิ.ม.	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
-------	-----------	---------	-----------

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(บาลี)	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มชฌิมปณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.อุ.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปัณณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวคคปาติ	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ข.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวารวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(บาลี)	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	เอกกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.เอกก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(บาลี)	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(บาลี)	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธมมปทปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.จ.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูฬนิตเทส	(ภาษาไทย)
ขุ.ป.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฐีสสมภิทามคคปาติ	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.ว.	(ไทย)	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
--------	-------	-------------	---------	-----------

ปกรณ์วิเสส

เนตติ.	(บาลี)	เนตติปกรณ์		(ภาษาบาลี)
วิสุทธิ.ฎีกา	(บาลี)	วิสุทธิมคฺคมหาฎีก		(ภาษาบาลี)
วิสุทธิ.	(ไทย)	วิสุทธิมรรคปกรณ์		(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก

ที.ปา.อ.	(ไทย)	ทีฆนิกาย	สุมังคลาวิลาสินี	ปาฎีกาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อจ.ทุก.อ.	(ไทย)	อังคุตตรนิกาย	มโนรตปุรณีนี	ทุกนินบาตอรรถ	(ภาษาไทย)
ส.น.อ.	(ไทย)	สังยุตตนิกาย	สารัตถปกาสินี	นิตานววรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ส.ม.อ.	(ไทย)	สังยุตตนิกาย	สารัตถปกาสินี	มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ.	(ไทย)	ขุททนิกาย	ธรรมบทธอรรถกถา		(ภาษาไทย)

อรรถกถาปกรณ์วิเสส

สงคห.	(ไทย)	อภิธัมมวาทาร		(ภาษาไทย)
-------	-------	--------------	--	-----------

ฎีกาพระวินัยปิฎก

วินย. ฎีกา	(บาลี)	วินยาลงการฎีกา		(ภาษาบาลี)
------------	--------	----------------	--	------------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสังคมมนุษย์ทั่วไปที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน นับตั้งแต่มีการบันทึกประวัติศาสตร์ มนุษยชาติเป็นต้นมา มีหลักฐานของข้อพิพาทระหว่างสามี ภรรยา ระหว่างลูก ๆ ในครอบครัว เดียวกัน ระหว่างพ่อแม่กับลูก ระหว่างเพื่อนบ้าน ระหว่างเผ่าพันธุ์และเชื้อชาติที่ต่างกัน ระหว่างผู้ร่วมงาน ระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง ระหว่างองค์กร ระหว่างชุมชน ระหว่างประชาชนกับรัฐบาล และระหว่างประเทศ จากการที่มนุษย์เกิดกระบวนการสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ระหว่างกันในเชิงสังคมนี้เอง การกระทบกระทั่งหรือการทะเลาะวิวาทของมวลมนุษย์นั้น ย่อมเกิดขึ้นได้ทุกสถานที่และทุกเวลา มักเริ่มเกิดจากความคิดที่แตกต่าง หรือจากความเห็นซึ่งไม่ลงรอยกัน เพราะเป็นไปได้ที่จะทำให้คนทั้งหลายคิดเหมือนกันได้ ดังนั้นการทะเลาะวิวาทจึงเป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ และจากการที่คนเรานั้นไม่สามารถที่จะควบคุมสถานการณ์ได้ทุก ๆ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต สถานการณ์การทะเลาะวิวาทระหว่างกันก็อาจเกิดขึ้น แม้กับคนที่มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดสนิทสนมกันมาก และมีโอกาสพบปะเจอเจอทุกวัน ซึ่งก็ยากยิ่งที่จะหลีกเลี่ยงสถานการณ์การทะเลาะวิวาทได้ การทะเลาะวิวาทจึงนับได้ว่าเป็นสถานการณ์ปกติของการอยู่ร่วมกันในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการคิด การพูด และการกระทำ แต่เมื่อสถานการณ์การทะเลาะวิวาทเกิดขึ้น และมนุษย์ไม่สามารถที่จะแก้ไขการทะเลาะวิวาทที่เกิดขึ้นได้ทันทั่วทั้ง การทะเลาะวิวาทที่ก่อตัวขึ้นก็จะขยายวงกว้างเป็นการทะเลาะวิวาทกันในระดับที่รุนแรงมากยิ่งขึ้น บทสรุปของการทะเลาะวิวาทก็จะกลายเป็นการแบ่งฝักแบ่งฝ่าย เป็นหน่วยย่อยของสังคมที่ไม่ขึ้นตรงต่อกลุ่มใหญ่ ทั้งในแง่ของความคิดและการปฏิบัติ ส่งผลกระทบเสียหายต่อสันติสุขของสังคมในที่สุด

วัยรุ่นนั้นเป็นวัยที่เปลี่ยนจากเด็ก และเป็นช่วงต่อของความเป็นผู้ใหญ่ มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม อยู่ในช่วงวัยที่กำลังค้นหาตัวตนของตนเอง และต้องการการยอมรับจากผู้อื่น กลุ่มเพื่อนจึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อความคิด และการกระทำ ดังที่ Erikson กล่าวว่า

การปรับตัวของวัยรุ่นเป็นพัฒนาการต่อจากวัยเด็ก แต่วัยรุ่นจะต้องเผชิญกับความคาดหวังของผู้อื่นมากกว่าสมัยเมื่อเขายังเด็ก การเปลี่ยนแปลงจากเด็กที่พึ่งพาอาศัยพ่อแม่เป็นวัยที่กำลังจะเริ่มเป็นผู้ใหญ่ จะเริ่มรับผิดชอบตัวเอง ทำให้วัยรุ่นต้องมีการปรับตัวทางอารมณ์และสังคมอย่างมาก มีการสร้างเอกลักษณ์ของตนเอง สร้างทัศนคติ และค่านิยมแห่งชีวิต เมื่อเริ่มห่างจากพ่อแม่มิตรภาพระหว่าง

เพื่อนฝูงก็กลายเป็นสิ่งสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของวัยรุ่น การแสวงหาเอกลักษณ์ของตนเองนี้ Erikson เรียกว่าเป็น Identity Crisis หรือวิกฤติการณ์แห่งการแสวงหาเอกลักษณ์ มีการมองตน และเห็นตนเอง ตามที่ผู้อื่นเห็น เรียนรู้และยอมรับความสามารถของตนเลือกเอาความเป็น “ตน” เหมือนตัวละคร เลือกสวมหน้ากาก ซึ่งตนจะแสดงบทบาทได้เหมาะสม เช่นเดียวกับการสวมหัวโขนของไทย เรียนรู้และสร้างเอกลักษณ์ของตนขึ้นมา^๑ ดังนั้น หากวัยรุ่นอยู่บนกลุ่มเพื่อนที่มีพฤติกรรมดี ก็จะทำให้พัฒนาลักษณะความเป็นตัวตนของตนเองไปในทางที่ดี เป็นคนดีของสังคมด้วย แต่หากวัยรุ่นอยู่ในกลุ่มเพื่อนที่มีพฤติกรรมไม่ดี การพัฒนาลักษณะความเป็นตัวตนของเขาก็จะมีโอกาสสูงที่จะมีลักษณะคล้อยตามพฤติกรรมของกลุ่มเพื่อน ซึ่งจะทำให้มีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคมและอาจจะมีพฤติกรรมที่ผิดกฎหมายได้

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ (ฉบับปัจจุบัน) และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ โดยกำหนดจุดมุ่งหมายและหลักการในหมวดที่ ๑ บททั่วไป มาตรา ๖ ที่บัญญัติว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข^๒

ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ซึ่งได้มีกำหนดให้จัดการศึกษาตามหลักสูตร ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมแห่งความเป็นคนไทย ในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข เปิดโอกาสให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา พัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง^๓ และกำหนดให้สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาทุกช่วงชั้นมีสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๔๔ ส่วนของการศึกษาเรียนรู้พระรัตนตรัยเรื่องพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ โดยละเอียดแล้วหลักสูตรได้บรรจุเรื่องการเข้าค่ายพุทธบุตร (ช่วงชั้นที่ ๒-๓) ค่ายพุทธธรรม (ช่วงชั้นที่ ๔) การเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนาและการแสดงตนเป็นพุทธมามกะไว้ทุกชั้นปี^๔ ซึ่งการฝึกอบรมดังกล่าวนับเป็นการเตรียมการทรัพยากรมนุษย์

^๑ ศรีประภา ชัยสินธพ, ม.ป.ป., **สภาพจิตใจของวัยรุ่น**, สืบค้นเมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๔, จาก <http://www.ramamental.com/medicalstudent/chidandteen/teempsc/>

^๒ ราชกิจจานุเบกษา, **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒**, เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๗๔ ก. หน้า ๓, (๑๙ ส.ค. ๒๕๔๒).

^๓ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ, ๒๕๔๕), หน้า ก.

^๔ มูลนิธิสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล, **ชุดฝึกอบรมคุณธรรม, “ค่ายพุทธบุตร-ค่ายคุณธรรม”**, (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, ๒๕๔๗), หน้าคำนำ.

ให้พร้อมที่จะรับมือกับปัญหาต่าง ๆ อย่างรู้เท่าทัน มีคุณธรรมและการปลูกฝังหรือการอบรมคุณธรรม จริยธรรมนั้น ต้องอาศัยสื่อที่เหมาะสมจึงจะสามารถพัฒนาคุณลักษณะด้านคุณธรรมจริยธรรมได้

ถ้ามองเห็นการศึกษาให้ดี ๆ จะเห็นว่าการศึกษาในระบบทั้งหมดมุ่งแต่การสร้างความรู้ ไม่ได้มุ่งสร้างปัญญา จึงไม่สามารถทำให้มนุษย์พ้นวิฤต หรือมีส่วนทำให้เกิดวิฤตเสียเอง เพราะ ความรู้ที่ขาดปัญญา ศาสตร์ก็จะเหมือนศาสตราหรืออาวุธที่นำไปทำหั่นกันในรูปแบบต่าง ๆ โฉน การศึกษาจึงไม่สามารถทำให้มนุษย์มีปัญญาพอที่จะป้องกันวิฤตและออกจากวิฤตได้ การปฏิรูป หรือนวัตกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์จึงมีความจำเป็น ถ้ามนุษย์ชาติจะออกจากวิฤตดิสังคัมได้

ในสมัยปัจจุบันที่โลกมีความเจริญด้วยเทคโนโลยีก้าวหน้าต่าง ๆ จนโลกทั้งโลกเชื่อมกัน ที่เรียกว่า “โลกาภิวัตน์” โดยสามารถติดต่อสื่อสารและเดินทางติดต่อกันถึงกันได้ด้วยความรวดเร็วทั่วโลก มีการค้าขายเสรี เกิดเป็นระบบโลกที่เป็นระบบซับซ้อน (Complex System) ขนาดใหญ่ที่ มนุษยชาติไม่สามารถจัดการให้อยู่ในดุลยภาพได้ จึงเป็นโครงสร้างแห่งความรุนแรงที่สลับซับซ้อน และยากที่จะหาทางออกได้ เช่น แก๊ซความยากจนไม่ได้, ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวย และระหว่างประเทศที่จนกับประเทศที่รวยห่างกว้างมากขึ้น, มีการทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรงถึงขั้น บรรยากาศ, เกิดพยาธิสภาพทางสังคม เช่น ความเครียด ยาเสพติด พฤติกรรมเบี่ยงเบน ความรุนแรง และสงคราม^๕

สังคมไทยก็อยู่ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ดังกล่าว ทำให้มีการแสวงหาและการ กระจายข่าวสารข้อมูล รวมทั้งการเรียนรู้สะดวกง่ายและรวดเร็วในหลายรูปแบบ วิถีชีวิตต้องผูกพันอยู่ กับความเจริญด้านวัตถุ ผู้คนต้องประสบกับอุปสรรคปัญหาชีวิตที่ทำทลายต่อการแก้ปัญหาอย่าง ฉับพลัน ค่านิยมของคนส่วนใหญ่จึงเป็นไปได้ในด้านตีค่าทางด้านวัตถุสูงกว่าคุณธรรม เห็นคุณค่าของ วัตถุว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต จึงพยายามกระทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการโดยไม่ คำนึงถึงผลเสียที่อาจเกิดขึ้นแก่ผู้อื่น เป็นผลให้สภาพจิตด้านคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนอุปนิสัยของ ประชาชนคนไทยเสื่อมลง สภาพสังคมที่เคยสงบมีความสุขมีความเอื้อเฟื้อ เพื่อแผ่โอบอ้อมอารี กลายเป็นสังคมที่ผู้คนมีความเห็นอกเห็นใจกันน้อยลง มีการเอาเปรียบมากขึ้น และเห็นแก่ตัวอยู่แทบ ทุกหนทุกแห่ง สภาพการณ์ดังกล่าวได้สร้างปัญหาการเรียนให้กับนักเรียน ซึ่งเป็นเยาวชนที่จะเป็น กำลังสำคัญของประเทศต่อไป มีสาเหตุของปัญหาทางการวางท่าที่ต่อปัญหาไม่ถูกต้องการวาง ท่าที่ต่อปัญหาไม่ถูกต้อง เพราะขาดกระบวนการยั้งคิด ขาดกระบวนการคิดที่ถูกต้อง ขาดการคิดที่ แยกคาย ซึ่งปัญหาการไม่มีกระบวนการยั้งคิดนี้ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ อยู่เสมอ ทำให้การทะเลาะ วิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษากลายเป็นปัญหาระดับชาติที่กำลังลุกลาม และทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้น เรื่อย ๆ โดยระดับความรุนแรงมีตั้งแต่การข่มขู่ ทำร้ายร่างกาย ไปจนถึงก่อให้เกิดอันตรายแก่ชีวิต ซึ่ง

^๕ ศูนย์ฝึกจิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, **หยั่งราก**, ก้าวแรกของจิตตปัญญาศึกษาในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: 21 CENTURY CO., LTD), หน้า ๓.

ผลจากการทำแห่งความรุนแรงนี้ได้ส่งผลต่อตัวนักเรียนอาชีวศึกษาเอง ซึ่งอาจจะได้รับบาดเจ็บหรือเสียชีวิตและยังเป็นการทำลายอนาคตของตนเอง โดยบางคนอาจจะถูกพักการเรียนหรือออกจากการศึกษา และอาจถูกจับกุมดำเนินคดี นอกจากนี้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษายังส่งผลกระทบต่อ ประชาชนทั่วไปและสังคมโดยรวม ในด้านความมั่นคงปลอดภัยชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งจะพบเห็นได้เสมอจากข่าวสารต่าง ๆ ที่นำเสนอเกี่ยวกับประชาชนที่ได้รับบาดเจ็บหรือเสียชีวิต โดยมีสาเหตุอันเนื่องมาจากการถูกลูกหลงจากการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา

ปัจจัยดังกล่าวข้างต้น เป็นปัจจัยภายในของนักเรียนเป็นส่วนใหญ่ แท้จริงแล้วปัจจัยส่วนหนึ่งที่กระทบปัญหาการเรียนของนักเรียนย่อมเกิดจากปัจจัยภายนอกด้วย และปัจจัยอื่น ๆ เช่น การจัดการเรียนการสอนที่ดีย่อมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอน หากนักเรียนได้รับการจัดการเรียนการสอนที่ไม่มีความพร้อม และมีประสิทธิภาพไม่เพียงพอ จะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่ายและส่งผลต่อการเรียนในที่สุด

ด้วยสภาพปัญหาดังกล่าวมีระดับความถี่สูงเป็นเวลานานนับปี จึงส่งผลให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาใหม่ โดยกระทรวงศึกษาธิการ (สช.) สำนักคณะกรรมการอาชีวศึกษา (สอศ.) สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ (สตช.) โดยหน่วยงานเหล่านี้ได้มีการประชุมร่วมกันเพื่อหาแนวทางในการป้องกัน แก้ไขปัญหา และกำหนดมาตรการในการดำเนินการ เช่น มีการคอยตรวจตราเฝ้าระวังตามพื้นที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะจุดเสี่ยง มีการประสานข้อมูลข่าวสารระหว่างการศึกษากับเจ้าหน้าที่ตำรวจอย่างใกล้ชิด มีการจัดกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับต้น มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหามหาวิทยาลัยของนักเรียน นักศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๕๓ ก็เป็นมาตรการหลัก มาตรการหน้าที่ใช้ดำเนินการป้องกัน และแก้ไขปัญหามหาวิทยาลัยของนักเรียน นักศึกษา รวมทั้งนักเรียนอาชีวศึกษาทั้งในส่วนกลางภาครัฐและภาคเอกชน โดยเน้นบทบาทหลักไปที่สถานศึกษา ซึ่งได้ดำเนินการมาระยะเวลาหนึ่งตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๓ – ปัจจุบัน

คณะกรรมการสภาการศึกษาเฉพาะกิจ ด้านการสร้างระบบเพื่อแก้ปัญหาความรุนแรงในสถานศึกษา ซึ่งได้รับมอบหมายให้พิจารณาแก้ไขปัญหานี้จะพยายามเสนอแนะแนวทางการแก้ปัญหาในลักษณะที่เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเพื่อเป็นการบรรเทาปัญหานี้ให้ลดน้อยลง ก่อนที่รัฐบาลจะดำเนินการเรื่องนี้ให้เป็น “วาระแห่งชาติ” และเพื่อให้การพิจารณาของคณะอนุกรรมการฯ อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสมคณะอนุกรรมการฯ ได้พิจารณาเห็นว่าแม้ว่านักเรียนนักศึกษาที่ทะเลาะวิวาทและยกพวกตีกันจะมีทั้งนักเรียนนักศึกษาในระดับมัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และอุดมศึกษา แต่นักเรียนนักศึกษาที่เป็นกลุ่มนิยมความรุนแรงและมีสถิติก่อเหตุรุนแรงมากที่สุดคือ นักเรียนนักศึกษาอาชีวศึกษา ปรากฏตามสถิติข้อมูลการรับแจ้งเหตุของกองกำกับการศูนย์รวมข่าว กองบัญชาการตำรวจนครบาล พบว่าในปี พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๕๐ มีนักเรียนนักศึกษาอาชีวศึกษาก่อเหตุทะเลาะวิวาทยกพวกตีกัน ซึ่งแตกต่างกันไปตามแต่บริบทของสังคมในแต่ละช่วง ดังนี้

พ.ศ. ๒๕๕๑	ก่อเหตุวิวาท	๒,๐๖๕	ครั้ง
	เตรียมก่อเหตุ	๑,๑๘๖	ครั้ง
พ.ศ. ๒๕๕๒	ก่อเหตุวิวาท	๑,๑๘๖	ครั้ง*
	เตรียมก่อเหตุ	๖๘๒	ครั้ง*
*ขาดข้อมูลเดือน ส.ค.-ธ.ค. ๕๒			
พ.ศ. ๒๕๕๓	ก่อเหตุวิวาท	๑,๗๑๓	ครั้ง
	เตรียมก่อเหตุ	๑,๑๒๑	ครั้ง
พ.ศ. ๒๕๕๔	ก่อเหตุวิวาท	๑,๒๕๗	ครั้ง
	เตรียมก่อเหตุ	๒,๐๑๗	ครั้ง
พ.ศ. ๒๕๕๕	ก่อเหตุวิวาท	๒,๑๐๐	ครั้ง
	เตรียมก่อเหตุ	๑,๗๐๖	ครั้ง

(ที่มา: กองกำกับการศูนย์รวมข่าว กองบัญชาการตำรวจนครบาล, ๒๕๕๖)

การรวบรวมข้อมูลและสถิติของปรากฏการณ์การก่อเหตุทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาที่เกิดขึ้นของไไทยนั้น ค่อนข้างจะไม่ค่อยละเอียดเท่าไรนัก ข้อมูลที่นำมาบันทึกเป็นสถิติย่อมจะน้อยกว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคม เพราะข้อจำกัดในเรื่องของการรับแจ้งและบันทึก ซึ่งในความเป็นจริงแล้วมีเหตุการณ์การก่อเหตุทะเลาะวิวาทที่เกิดขึ้นอีกมากมายมิได้รับแจ้งและถูกบันทึกไว้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่ได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูล (กองกำกับการศูนย์รวมข่าว กองบัญชาการตำรวจนคร, ๒๕๕๖) เพื่อให้เห็นข้อมูลของปรากฏการณ์การก่อเหตุทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาว่าเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร จึงแสดงจำนวน (ครั้งที่) นักเรียนอาชีวศึกษาก่อความไม่สงบ และทะเลาะวิวาทในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๑-๒๕๕๕ จึงปรากฏผลดังกล่าว

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษากระบวนการปลูกฝังการยั้งคิด เพื่อแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาตามแนวพุทธมาเป็นรูปแบบ เพื่อการแก้ปัญหาสังคม กระบวนการยั้งคิดเพื่อป้องกันปัญหาการเรียนของนักเรียนอาชีวศึกษา โดยก่อนที่นักเรียนลงมือกระทำใด ๆ ก็ตามที่เกี่ยวข้องกับการเรียน กระบวนการยั้งคิด หรือหลักโยนิโสมนสิการ จะสกัดหรือบรรเทาความรู้สึก ทำให้เกื้อกูลต่อสติ เมื่อสติปัญญาเกิดจะทำให้มองสภาพปัญหาและรู้จักคิดอย่างแยกแยะ มองอย่างรอบด้าน ดังนั้นหลักกระบวนการยั้งคิดจึงเป็นบุญนิมิตที่ตีมาตรการหนึ่งที่ใช้ดำเนินการป้องกัน และเพื่อแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียน นักศึกษา รวมถึงนักเรียนอาชีวศึกษา หรือเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ด้วยกระบวนการที่สอดคล้องกับสภาพของปัญหา มี ๒ แนวทาง ได้แก่ กระบวนการทางวินัย และกระบวนการทางพระธรรม โดยกระบวนการทางพระวินัย ให้ความสำคัญต่อการแก้ปัญหาด้วยการใช้มาตรการทางกฎหมายเป็นหลัก ส่วนกระบวนการทางพระธรรม ให้ความสำคัญต่อการแก้ปัญหาด้วยการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลให้ดีขึ้นอย่างครบวงจร ทั้งทางด้านกาย จิตใจ และปัญญา ด้วยการ

แก้ปัญหาในระดับภายในจิตใจของแต่ละคนเป็นประการสำคัญ ทั้งนี้เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดเป็น คิดกว้าง คิดไกล คิดบวก คิดให้เท่าทันตามความเป็นจริง และเป็นจุดเริ่มต้นที่จะทำให้ปัจเจกชนนำไป ปฏิบัติประกอบการดำเนินชีวิต และถ่ายทอดเผยแพร่ความคิดของจิตตปัญญาศึกษาให้บังเกิดเป็นมรรค เป็นผลในสังคมไทยและสังคมโลก

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษากระบวนการยั้งคิดตามแนวพุทธ และจิตวิทยาร่วมสมัย
- ๑.๒.๓ เพื่อเสนอกระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดตามแนวพุทธ เพื่อแก้ปัญหาการทะเลาะ วิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ปัญหาที่นักเรียนอาชีวศึกษาก่อนการทะเลาะวิวาทมีสาเหตุอย่างไร
- ๑.๓.๒ กระบวนการยั้งคิดตามแนวพุทธ และจิตวิทยาร่วมสมัยเกิดอย่างไร
- ๑.๓.๓ กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดตามแนวพุทธ เพื่อแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของ นักเรียนอาชีวศึกษาเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยทั้งเอกสารและการศึกษาวิจัยภาคสนาม โดยได้ กำหนดขอบเขตการวิจัยด้านเนื้อหา ดังนี้

- ๑.๔.๑ **ขอบเขตด้านเนื้อหา** การศึกษาวิจัยภายใต้แผนการวิจัย ดังนี้
 - ๑) การศึกษาเนื้อหาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และหนังสือสำคัญทาง พระพุทธศาสนาเป็นแนวทางการคิด ด้านการพัฒนาการศึกษากระบวนการยั้งคิดตามแนวพุทธของ นักเรียนอาชีวศึกษา
 - ๒) การพัฒนากระบวนการคิดอย่างเป็นระบบเชิงพุทธของผู้วิจัย
 - ๓) กำหนดขอบเขตให้สอดคล้องกับกรอบรูปแบบแนวคิดกระบวนการยั้งคิดแห่งการ ตื่นรู้ในการแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา
- ๑.๔.๒ **ขอบเขตด้านพื้นที่ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง** การศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

๑. ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ กลุ่มที่มีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการคิดของนักเรียนอาชีวศึกษา ได้แก่ กลุ่มวิทยาลัยอาชีวศึกษา ระดับ ปวช. และปวส. จำนวน ๓ กลุ่มสถานศึกษาคือ

๑) กลุ่มวิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี ตั้งอยู่ที่ถนนสุขุมวิท ต.บ้านสวน อ.เมือง จ.ชลบุรี เป็นวิทยาลัยอาชีวศึกษา ระดับ ปวช. และปวส.

๒) กลุ่มวิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี ตั้งอยู่ที่ถนนสุขุมวิท ต.เสม็ด อ.เมือง จ.ชลบุรี เป็นวิทยาลัยเทคโนโลยี ระดับ ปวช. และปวส.

๓) กลุ่มวิทยาลัยเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค) ตั้งอยู่ที่ ต.หนองตำลึง อ.พานทอง จ.ชลบุรี เป็นวิทยาลัยการเรียนการสอนเทคโนโลยี ด้านอาชีวศึกษา ในระดับ ปวช. และปวส.

๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ในการศึกษาโดยกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของประเด็นที่ศึกษา ดังนี้

๑) ผู้อำนวยการวิทยาลัยที่เกี่ยวข้อง โดยวิธีการประชุมย่อยด้วยการสัมภาษณ์

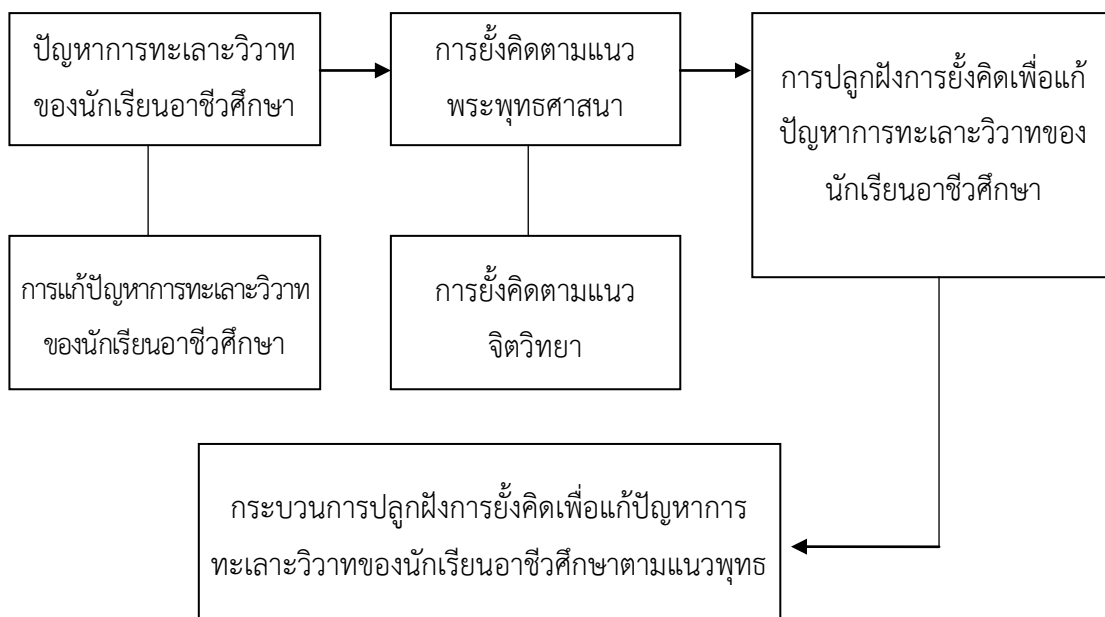
๒) อาจารย์ผู้ปกครองผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ภายในกลุ่มวิทยาลัยดังกล่าว โดยวิธีการประชุมย่อยด้วยการสัมภาษณ์

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลา ๑ เดือน ในปีการศึกษา ๒๕๖๐-๒๕๖๑

๑.๕ กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย

การดำเนินการศึกษากระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ปัญหาคาเทเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาตามแนวพุทธ มีกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยดังนี้

๑.๖ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิด หมายถึงกระบวนการที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยการจัดสถานการณ์ให้แก่ นักเรียน เพื่อให้ นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากการแสดงออก ให้การร่วมมือในการแก้ปัญหาหรือกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดร่วมกัน และเป็นการถ่ายทอดคุณลักษณะที่พึงประสงค์คือกระบวนการยั้งคิด ทำให้เกื้อกูลต่อสติ เมื่อสติเกิดขึ้นแล้ว ทำให้มองสภาพปัญหา และรู้จักคิดอย่างแยบคาย มองอย่างรอบด้าน

จิตวิทยา หมายถึง มีการศึกษาอย่างเป็นระบบในเรื่องเกี่ยวกับจิต พฤติกรรม กระบวนการ และปรากฏการณ์ของจิตใจมนุษย์และสัตว์

ปัญหาการทะเลาะวิวาท หมายถึง ข้อที่ต้องพิจารณาแก้ไข เกี่ยวกับการทุ่มเถียงและต่อสู้กัน การก่อเหตุทะเลาะวิวาทระหว่างนักเรียนอาชีวศึกษาต่างสถาบัน โดยการใช้วาจา กำลังร่างกาย และอาวุธ มีความแตกต่างกันทางความคิด การแก่งแย่งกัน การถกเถียงกัน การมุ่งร้ายกัน ความบาดหมางกัน การทะเลาะกัน

นักเรียนอาชีวศึกษา หมายถึง เยาวชนที่กำลังศึกษางานวิชาชีพ ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) และประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ในการศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี ถนนสุขุมวิท ต.บ้านสวน อ.เมือง จ.ชลบุรี วิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี ถนนสุขุมวิท ต.เสม็ด อ.เมือง จ.ชลบุรี และวิทยาลัยเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค) ต.หนองอิรุณ อ.พานทอง จ.ชลบุรี

๑.๗ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยภายใต้แผนงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

ก. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๑ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส วินัยมุข เล่ม ๓, การทะเลาะวิวาทเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้เกิดความวุ่นวายในหมู่คณะ สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะการวิวาทย่อมจะมีการแบ่งกลุ่มเป็น ๒ กลุ่มคือ กลุ่มที่ ๑ เป็นฝ่ายสนับสนุน และกลุ่มที่ ๒ เป็นฝ่ายค้าน เมื่อทั้งสองฝ่ายมีความเห็นแตกต่างกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ย่อมจะมีการแบ่งเป็นพรรคเป็นพวก จึงเห็นได้ว่าวิวาทาธิกรณ์นี้ย่อมจะส่งผลร้ายต่อหมู่คณะ ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงได้นิพนธ์ไว้ตอนหนึ่งว่า

“วิวาทาธิกรณ์นี้ร้ายนัก ทำสงฆ์ให้แตกกันเป็นนานาสังวาส เป็นนานานิกายอย่างนี้ แต่นั้นความเสื่อมอันเป็นผลแห่งการแตกสามัคคีย่อมเกิดมิได้ตามกัน เพราะอย่างนั้นพระศาสดาและพระสาวกจึงช่วยกันป้องกันเพื่อมิให้เกิดขึ้น และระงับที่เกิดขึ้นแล้วเสียด้วยการชี้ขาดว่าฝ่ายไหนผิด ฝ่ายไหนถูก”^๖

๑.๗.๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) เสนอแนวคิดไว้ในหนังสือ พจนานุกรมพุทธศาสน์ในลักษณะสังคมของบรรพชิตว่า นับตั้งแต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาขึ้นในโลกนั้น รูปแบบของพระพุทธศาสนาปรากฏอยู่ในลักษณะสังคมของบรรพชิต หรือที่เราเรียกว่า “สังฆะ” หมายถึงหมู่หรือกลุ่มซึ่งมีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ในทางพระพุทธศาสนาคำว่า สังฆะ หมายถึงพระสงฆ์ จำนวน ๔ รูป เป็นจำนวนที่เพียงพอสำหรับการทำสังฆกรรมบางอย่าง และพิธีกรรมของกลุ่มได้ แต่ยังคงหมายถึงพระที่รวมกันอยู่เป็นสังคม (Society) การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมจึงเป็นเหตุหนึ่งของการก่อให้เกิดปัญหาขึ้นอันเนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์ซึ่งเป็นกระบวนการที่อยู่ภายในสังคมนั้น ๆ^๗

๑.๗.๓ ศ.ดร.ธำรง บัวศรี กล่าวไว้ในหนังสือ โยนิโสมนสิการในทัศนะของพระธรรมปิฎกว่า วิธีคิดที่เป็นแบบโยนิโสมนสิการ มีขั้นตอนการทำงานที่แบ่งออกได้เป็นสองช่วงคือ ช่วงรับรู้อารมณ์หรือประสบการณ์จากภายนอก และช่วงคิดค้น พิจารณาอารมณ์หรือเรื่องราวที่เก็บเข้ามาภายในแล้วต่างก็อาศัยกันและกัน รับกันและสัมพันธ์กัน ดังนั้นวิธีการศึกษาเผชิญสถานการณ์และแก้ปัญหาชีวิต

^๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๒๖.

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ : ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๒๙๕.

จึงต้องบูรณาการความคิดเหล่านี้ รู้จักเลือกรูปแบบวิธีคิดมาผสมกลมกลืนกัน เพื่อนำไปสู่การสร้างแนวปฏิบัติอย่างถูกต้องกับความจริงในทางสายกลาง^๘

๑.๗.๔ พระราชปริยัติ (สฤชดี สิริธโร) ผู้เขียนผลงานทางวิชาการเรื่อง “กระบวนการแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนา ตามหลักอภิภรณ์สมณะ” ครอบคลุมปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสงฆ์เป็นอย่างดี สามารถแก้ปัญหาได้ตรงประเด็น และก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยของคณะสงฆ์ได้ในเวลาอันรวดเร็ว^๙

๑.๗.๕ ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ความขัดแย้ง” หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหาว่า “สำหรับพฤติกรรมที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงนั้น จะเริ่มจากปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารแล้ว แสดงออกโต้ตอบกันไปมาจนเกิดเกลียวแห่งความขัดแย้ง (Spiral of Conflict) ที่ต่างคนต่างมีปฏิกิริยาตอบโต้กัน โดยจะเพิ่มความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ จนในที่สุดกลายเป็นความขัดแย้งที่มีความรุนแรง ซึ่งถ้าไม่สามารถยุติวงจรของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้นั้น ก็จะไปสู่การทำลายล้างกัน เอาชนะคะคานกัน หรือที่เรียกว่า ความขัดแย้งแบบทำลายล้าง (Destructive Conflict) ส่วนทางออกของความขัดแย้งนั้นจะขึ้นอยู่กับแนวทางที่ต่างฝ่ายต่างเลือก ซึ่งพฤติกรรมเพื่อหาทางออกเมื่อเกิดความขัดแย้งนั้น^{๑๐}

๑.๗.๖ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ปาฐกถาเรื่อง “แนวทางพระราชดำรัสสู่การบริหารจัดการภาครัฐ” คุณธรรมและจริยธรรม ถือเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการดำเนินบทบาทหน้าที่ของการเป็นผู้นำที่ดี หากผู้นำขาดซึ่งคุณธรรมและจริยธรรม ย่อมทำให้ผู้นั้นขาดความชอบธรรมในการทำหน้าที่ในองค์กรนั้นต่อไป ทั้งนี้เนื่องจากคุณธรรมและจริยธรรมถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของบทบาทหน้าที่ผู้นำ ที่ทำให้ผู้นำสามารถได้รับการยอมรับความเชื่อถือ ตลอดจนการนับถือจากบุคคลต่าง ๆ ทั้งในองค์กรและในสังคมทั่วไป ดังนั้น ปัญหาการขาดคุณธรรมและจริยธรรมของผู้นำ ย่อมทำให้ผู้นำไม่เป็นที่ยอมรับต่อบุคคลทั่วไปในองค์กรและในสังคม ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อหลักการบริหารงาน และภาพลักษณ์ขององค์กรให้เสื่อมลง และย่อมนำมาซึ่งความล่มสลายขององค์กรในอนาคตเช่นกัน^{๑๑}

^๘ ศ.ดร.ธารง บัวศรี, โยนิโสมนสิการในทัศนะของพระธรรมปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๖), หน้า ๔.

^๙ พระราชปริยัติ (สฤชดี สิริธโร), กระบวนการแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนาตามหลักอภิภรณ์สมณะ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า คำนำ.

^{๑๐} วันชัย วัฒนศัพท์ (ศ.นพ.), ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗), หน้า ๑๘๐-๑๘๒.

^{๑๑} พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์, แนวทางพระราชดำรัสสู่การบริหารจัดการภาครัฐ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.neege.th/transparency/webboard>. [๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙].

๑.๗.๗ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ คำว่า อธิกรณ์ มุ่งหมายเฉพาะเรื่องเหตุการณ์ที่เป็นคดีความ เป็นโทษ เช่น การทะเลาะวิวาทชกต่อยกัน^{๑๒} เป็นต้น

๑.๗.๘ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวถึง “กรณีปัญหาใหญ่ ๆ ที่อื้อฉาว ซึ่งเกิดขึ้นในระยะไม่กี่ปีมานี้ล้วนไม่ได้ถูกแก้ไข โดยองค์กรคณะสงฆ์นั้นไม่ว่าจะเป็นกรณียันตระ หรือกรณีวัดพระธรรมกายก็ต้องอาศัยพระเมตตาของสมเด็จพระสังฆราชลงมาทรงรับเป็นภาระ ทรงมีพระบัญชาลงมาโดยปัญหาอธิกรณ์ก็ถูกทิ้งค้างเติ่งอย่างนั้น การบริหารจัดการก็อาศัยบารมีส่วนตัวไม่ได้อาศัยอำนาจความชอบธรรมจากคณะสงฆ์แต่อย่างใด”^{๑๓}

๑.๗.๙ ฉันทนา บรรพศิริโชติ ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความขัดแย้งในสังคมไทยพบว่า ความขัดแย้งทางสังคมไทย เริ่มปรากฏจากความขัดแย้งที่มาจาก การต่อสู้ระหว่างชนชั้นอุดมการณ์ทางการเมือง ความขัดแย้งด้านทรัพยากร และความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการดำเนินนโยบายต่าง ๆ ของรัฐ สภาพการณ์แห่งความขัดแย้งที่ดำรงในสังคมปัจจุบัน^{๑๔}

๑.๗.๑๐ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙) โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วน ทั้งในระดับชุมชน ระดับภาค และระดับประเทศในทุกขั้นตอนของแผนฯ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งร่วมจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนฯ เพื่อมุ่งสู่ “สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยความเสมอภาคเป็นธรรมและมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง”^{๑๕}

๑.๗.๑๑ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ว่า สันติ มีหลายมิติ มิติหนึ่ง หมายถึงการสิ้นสุดของสภาวะสงคราม สันติภาพ ยังมีความหมายอื่น เช่น สันติภาพในสังคม สันติภาพในครอบครัว สันติภาพในตนเอง อันมีความหมายอย่างเดียวกับอิสราภาพ ซึ่งหมายถึงสภาวะที่เป็นอิสระจากการถูก

^{๑๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๙๑๒.

^{๑๓} นิธิ เอียวศรีวงศ์, พระพุทธศาสนา : ในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เมื่อดทราย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๖.

^{๑๔} ฉันทนา บรรพศิริโชติ, ความขัดแย้งในสังคมไทย: ช่องว่างของการรับรู้และความเข้าใจ, (กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), บทคัดย่อ, หน้า ก-ข.

^{๑๕} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑, (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙), ประกาศ ณ วันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๔.

ปีบั้น ๔ ด้านคือ ความปีบคั่นทางกายหรือทางวัตถุ ความปีบคั่นทางสังคม ความปีบคั่นทางจิต และความปีบคั่นทางปัญญา^{๑๖}

๑.๗.๑๒ ทพญ.กษิรา เทียนส่องใจ ได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงความแตกต่างของบุคคลผนวกเข้ากับความพยายามที่จะดำรงและรักษาอัตตลักษณ์ของตนเองเอาไว้ จึงเกิดความไม่สมดุกัน ไม่เข้าใจกัน จึงเป็นบ่อเกิดแห่งความไม่พอใจซึ่งกันและกัน จนทำให้สัมพันธ์ภาพลึกลง และอาจลุกลามเกิดเป็นสถานการณ์ของความขัดแย้งได้^{๑๗}

๑.๗.๑๓ ดร.เอ็ดเวิร์ด เดอโบโน (Dr. Edward de Bono) ผู้นำนวัตกรรมทางการสอนด้านทักษะ ได้ปาฐกถาในงานการประชุมอธิการบดีโลก เอลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสที่ฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี โดย Dr.Edward กล่าวว่า มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ เน้นการสอนแนวความคิดการจัดการ การวิเคราะห์ และการแก้ไขความขัดแย้ง โดยอาจารย์จะเก็บความฉลาดมาถ่ายทอดให้นักเรียน ถือเป็นการเรียนวิเคราะห์การออกแบบ แต่ไม่ได้สอนให้ออกแบบ ซึ่งเป็นการสอนที่ล้าสมัยและไม่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นการเรียนของเยาวชนจึงต้องเน้นทักษะทางความคิดพิจารณา ที่ให้ผลนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกที่ดีให้กับเยาวชน ซึ่งจะสอดคล้องในเรื่องการสร้างภูมิคุ้มกันที่เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ จะเกิดขึ้นในอนาคต^{๑๘}

๑.๗.๑๔ นาทยา ปิสนันนันท ให้ทัศนะว่า การศึกษาพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองโลก มีอยู่หลายแนวทาง เช่น แนวทางสภทรรศนศึกษา ซึ่งเป็นแนวทางการจัดการศึกษาที่มุ่งเตรียมเยาวชนของสังคม ให้เป็นพลเมืองของสังคมโลก โดยมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับพลเมืองของโลกที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคอื่น ๆ พัฒนาผู้เรียนให้มีแนวคิดและเจตคติที่ถูกต้องในเรื่องการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติ ในแง่ความสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน รวมทั้งการฝึกฝนให้มีทักษะการคิดอย่างมีเหตุผลและความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ จากความรู้ความเข้าใจเจตคติ และทักษะดังกล่าวจะนำเยาวชนไปสู่การเป็นพลเมืองโลกที่มีคุณภาพได้^{๑๙}

๑.๗.๑๕ สุมณ อมรวีวัฒน์ มีแนวคิดว่าคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนไทยที่พึงประสงค์ในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมไทย และสังคมโลกได้อย่างมีความสุขและมีคุณภาพ ไว้ดังนี้เป็น

^{๑๖} ประเวศ วะสี, “สันติวิธี : เอกสภทรรศน”, ใน สู่ศานติเสรี: ๕๐ ปี สันติภาพไทย, (กรุงเทพมหานคร: ส่องสยามการพิมพ์, ๒๕๓๘), บทนำ.

^{๑๗} กษิรา เทียนส่องใจ, “การศึกษาวิเคราะห์ภัยทานเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐, หน้า ๑.

^{๑๘} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงานয়รัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙, หน้า ๓๙.

^{๑๙} นาทยา ปิสนันนันท, การพัฒนาความเป็นพลเมืองโลก, ในประมวลสาระชุดวิชาสภทรรศนศึกษา, (นนทบุรี: บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๗).

ผู้มีความเข้าใจในวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย รู้จักปฏิบัติหน้าที่ของตนตน เป็นผู้ที่มีศีลธรรม มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย เป็นผู้ที่จัดระบบชีวิตของคนได้อย่างเหมาะสมกับฐานะ รู้จักใช้จ่ายพอเหมาะพอเหมาะกับรายได้ เป็นผู้ที่มีความรักชาติ ศาสนา จงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ และเป็นผู้ที่รักความสงบ มีทัศนคติที่ดีต่อผู้อื่น มีวิจรรย์ญาณในการตัดสินว่าสิ่งใดดี สิ่งใดชั่ว มีเหตุผล^{๒๐}

๑.๗.๑๖ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ได้ศึกษาพบว่าคุณลักษณะสำคัญที่พึงประสงค์ของคนไทยตามแต่ละช่วงวัย ที่มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลก อันจะมีส่วนในการนำพาบุคคลและประเทศชาติให้ประสบความสำเร็จได้ ควรมีลักษณะดังนี้ มีสุขภาพจิตดี ขยัน อดทน ทู่เมเท ทำงานหนัก มีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม มีระเบียบวินัย รู้รอบด้านและรู้เท่าทันเหตุการณ์ เห็นคุณค่าในเอกลักษณ์ไทย^{๒๑}

๑.๗.๑๗ สเตลลา (Stella) ให้ความหมายของความขัดแย้ง (Conflict) ว่าหมายถึงความไม่ลงรอยกัน หรือสภาวะที่ไม่เห็นพ้องต้องกัน หรือความเป็นปฏิปักษ์กัน ระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคลตั้งแต่ ๒ กลุ่มขึ้นไป โดยมีสาเหตุมาจากวัตถุประสงค์ที่ไม่สามารถเข้ากันได้ ความไม่ลงรอยกันทางด้านความต้องการ ความปรารถนา ค่านิยม ความเชื่อและ-หรือทัศนคติ^{๒๒}

๑.๗.๑๘ รศ.ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่ ได้บรรยายเรื่องการจัดการเรียนการสอนเชิงระบบ ที่จัดโดยส่วนพัฒนาการศึกษา สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข เมื่อวันที่ ๑๔-๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐ ดังเอกสารสรุปสัมมนาได้กล่าวถึงการคิดที่เป็นระบบคืออะไร คำตอบคือการคิดที่มีลำดับขั้นตอนและเป็นเหตุเป็นผล ต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน แล้วเขียนภาพในการบรรลุเป้าหมาย โดยมีลำดับขั้นตอนเป็นเหตุเป็นผล การเขียนภาพ (Scenarlo) จะต้องให้สามารถบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ด้วยการให้กำลังแรงน้อยที่สุด^{๒๓}

๑.๗.๑๙ ศ.ดร. สาโรช บัวศรี ใน “ความนำ” หนังสือเรื่อง “วิธีคิดตามหลัก พุทธธรรม” โยนิโสมนสิการ เป็นอาหารหล่อเลี้ยงสติ ช่วยให้สติที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ช่วยให้สติที่เกิดแล้วเกิดต่อเนื่องไปอีก คนที่มีความคิดเป็นระเบียบ ความคิดแล่นเรื่อยได้เรื่องได้ราว เดินเป็นแถวเป็นแนว ย่อมคุมเอาสติไว้ใช้ได้เรื่อย แต่คนที่คิดอะไรไม่เป็น หรือในเวลา ความคิดไม่เดิน ไม่มีจุดไม่มีหลัก สติ

^{๒๐} สุมน อมรวิวัฒน์, สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕).

^{๒๑} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, รายงานคุณลักษณะสำคัญที่พึงประสงค์ของคนไทยตามแต่ละช่วงวัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๔๗), หน้า ๙๘.

^{๒๒} Stella Ting-Toomey, *Toward a Theory of Conflict and Culture*, Communication, Culture and Organization Process, (Thousand Oak, CA : Sage, 1985), p. 72

^{๒๓} รศ.ดร. วิชัย วงษ์ใหญ่, การจัดการเรียนการสอนเชิงระบบ ส่วนพัฒนาการศึกษา, (สถาบันพระบรมราชชนก: กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๕๐).

ก็จะพลัดหายอยู่เรื่อย รักษาไว้ไม่อยู่ เพราะตามสภาวะแท้จริง เราจะไปรักษา ไปกักไปกดไปดึงเอาสติไว้ ย่อมไม่เป็นการถูกต้องและทำไม่ได้ ที่ถูกต้องคือต้องหล่อเลี้ยงมันไว้ หมายความว่าสร้างปัจจัยให้มันอยู่ เมื่อมีปัจจัยให้มันเกิด มันก็เกิด เป็นเรื่องของกระบวนการธรรม เป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย^{๒๔}

๑.๗.๒๐ ปรีชา กันธิยะ อธิบดีกรมการศาสนา (ศน.) กล่าวว่า แนวทางแก้ปัญหาเด็กนักเรียนทะเลาะวิวาทกัน ตนเห็นว่าการนำมิติทางศาสนามาแก้ไขปัญหาเด็กดีกัน เป็นมิติที่อ่อนโยนกว่าการที่ ศธ. เสนอแนวทางนำเด็กไปเข้าค่ายทหาร เพราะการฝึกกับทหารเป็นการอัดฉีดสร้างพลังให้ทันเด็ก แต่ไม่สามารถหาพื้นที่การแสดงออกได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงมาก เพราะขาดเรื่องการหล่อหลอมจิตใจ เห็นตัวอย่างได้จากนักโทษที่ถูกคุมขังอยู่ในคุก เมื่อได้รับการปล่อยตัวออกมาก็นำกระบวนการเรียนรู้จากในคุก กลับมากระทำความผิดซ้ำ ๆ ขึ้นอีก ทั้งนี้ตนจึงเสนอแนวทางให้นำวิธีการด้านศาสนาเข้ามาเยียวยาจิตใจเด็กและเยาวชน ให้มีการจัดคลินิกคุณธรรมในสถานศึกษา โดยมีรูปแบบให้คล้ายกับการเข้าค่ายทางศาสนาซึ่ง ศน.ได้ร่วมกับศาลเยาวชนและครอบครัวกลางกลุ่มেলাจิตใจเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด และต้องถูกคุมขัง โดยนิมนต์พระสงฆ์มาเป็นวิทยากร และให้พ่อแม่ผู้ปกครองมาร่วมกิจกรรมกับเด็กและเยาวชน โดยใช้วิธีพามาเป็นตัวเชื่อมโยงความสัมพันธ์ ทั้งการฝึกสมาธิ ฝึกวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งทางการประเมินผลพบว่า ไม่มีเด็กและเยาวชนกลับมากระทำความผิดซ้ำอีก อีกทั้งยังชักจูงเพื่อน ๆ ให้กระทำความดี ละเว้นความชั่ว^{๒๕}

๑.๗.๒๑ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุนยากร) ผู้เขียนหนังสือเรื่อง “พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง” เจตนารมณ์ของผู้เขียนต้องการที่จะนำเสนอ “ทางเลือก” (Alternative) ที่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นทางเลือกในการจัดการความขัดแย้ง โดยนำหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้งทั้งโลกตะวันตกและโลกตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำหลักการในพระพุทธศาสนา มาบูรณาการกับองค์ความรู้เหล่านั้น เพื่อให้ได้แก่นมของความขัดแย้ง สันติวิธี และสันติภาพที่รอบด้านมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การเปิดพื้นที่ให้เราสามารถเลือกใช้เครื่องมือเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ความขัดแย้งในสภาวะการณ์ปัจจุบัน^{๒๖}

^{๒๔} ศ.ดร. สาโรช บัวศรี, *วิถีคิดตามหลักพุทธธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, ฉบับปรับปรุงและขยายความ (ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์, ๒๕๕๖).

^{๒๕} ปรีชา กันธิยะ, ศน. *หนุนคลินิกคุณธรรมในสถานศึกษาแก่นักเรียน*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.manager.co.th/qol/ViewNews.aspx?NewsID=950000096450>. [๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๕].

^{๒๖} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุนยากร), *พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๓.

ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๒๒ นางสาวกุลพร ชะตาญาณ “ได้ศึกษาวิเคราะห์วิทยานิพนธ์เรื่อง ปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร” ได้กล่าวถึงสาเหตุของการก่อเหตุทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ก. ระหว่างนักเรียนนักศึกษาด้วยกัน เกิดจากเรื่องชู้สาว, ครูอาจารย์ปกป้องหรือให้ท้ายเด็ก, เกิดจากการถือศักดิ์ศรีของสถาบันของตนเองมากเกินไป, เกิดจากการแข่งขันกีฬาระหว่างสถาบัน ฯลฯ และ ข. ระหว่างนักเรียนนักศึกษากับกลุ่มชน เกิดจากเรื่องชู้สาว, เกิดจากการเขม่นกันอันเนื่องมาจากปัญหาต่าง ๆ, เกิดจากปัญหาเสพติด ทำให้ครองสติไม่อยู่ มักเกิดการถูกยั่วยุจากเพื่อนได้ง่าย, และเกิดจากการเล่นพรรคเล่นพวก เมื่อเพื่อนมีปัญหา ก็มักจะหาเพื่อนมาช่วยเหลือกันเอง จึงควรดำเนินการตามมาตรการเพื่อป้องกันวิธีการและแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียน นักศึกษา อย่างต่อเนื่องและจริงจัง โดยกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๕๓ (กระทรวงศึกษา, ๒๕๕๓, หน้า ๒๘-๓๒) มีขอบเขตเฉพาะศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในสถานศึกษาและครูผู้สอน จากสถานศึกษา ๘ สถาบัน จำนวน ๒๐๖ คน^{๒๗}

๑.๗.๒๓ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร) ได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงความขัดแย้งเป็นเชิงปฏิสัมพันธ์ น่าจะเกิดจากการไหลเวียนของกระแสความคิด และการกระทำของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลในสังคมที่เกิดความขัดแย้งกัน แต่เมื่อใดที่บุคคลเหล่านั้นได้สร้างเวทีขึ้นมาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ย่อมทำให้เกิดความสมานฉันท์ระหว่างกันมากขึ้น แต่ตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะไหลเวียนเป็นไปในเชิงบวกก็คือ อำนาจผลประโยชน์ ความต้องการเป็นต้น อย่างไรก็ตามสิ่งเหล่านี้เกิดภาวะไม่สมนัย ย่อมเป็นการยากที่จะทำให้สังคมเป็นสังคมแห่งปฏิสัมพันธ์ได้^{๒๘}

๑.๗.๒๔ ชินเจตา ศักดิ์เสมอพรหม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของอาจารย์และนักศึกษาในการป้องกันการใช้ความรุนแรงของนักศึกษา : ศึกษากรณีวิทยาลัยเทคนิคชลบุรี” โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อศึกษาพฤติกรรมประสพการณ์การใช้ความรุนแรงและทัศนคติของสาเหตุความรุนแรงของนักศึกษา และเพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของนักศึกษาต่อการป้องกันและการใช้ความรุนแรงของนักศึกษา และแนวทางป้องกันปัญหาของอาจารย์ ผลการศึกษาทราบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่ไม่มีประสพการณ์ในการใช้ความรุนแรง ในด้านทัศนคติของนักศึกษาในสาเหตุที่อาจก่อให้เกิดความรุนแรงตามลำดับจากมากไปน้อย คือ เคยทะเลาะกัน ต้องการช่วยเหลือเพื่อน เพื่อรักษาศักดิ์ศรีของตนเอง ต้องการสร้างอำนาจบารมี ส่วนการมีส่วนร่วมของนักศึกษาพบว่า ด้านการมี

^{๒๗} กุลพร ชะตาญาณ, “ปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕).

^{๒๘} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีกลุ่มแม่น้ำตาช้าง จ.เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

ส่วนร่วมค้นหาสาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไข ด้านการมีส่วนร่วมในการป้องกันการใช้ความรุนแรงของนักศึกษา คือ อายุ และระดับการศึกษา ในด้านการมีส่วนร่วมของอาจารย์ คือ มีแนวทางป้องกันทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา โดยประสานความร่วมมือกับหน่วยงานใกล้เคียง ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากผู้กำกับ (ตำรวจ) มาสร้างความอบอุ่นให้กับนักศึกษา บูรณาการในด้านกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมด้านดนตรีและกีฬา เข้าค่ายอาสาพัฒนาชุมชน สามารถใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เพื่อสร้างความสามัคคีในสถานศึกษา รวมถึงอบรมคุณธรรมและจริยธรรม ให้กับนักศึกษามีจิตสำนึกที่ดี เพื่อเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติที่ดีต่อไปในอนาคต^{๒๙}

๑.๗.๒๕ อุษารัตน์ นิตยารมย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระทรวงศึกษาธิการกับการแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา” โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา เพื่อ ๑) ศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นสาเหตุก่อให้เกิดความขัดแย้งและการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ๒) สำรวจปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งดังกล่าว ผลการศึกษาทราบว่า ๑) ปัจจัยที่เป็นสาเหตุนำไปสู่การทะเลาะวิวาท ได้แก่ ค่านิยมที่เป็นมรดกตกทอดจากรุ่นพี่ การขาดการสนับสนุนจากสังคม การหาอาวุธได้ง่าย การขาดการเอาใจใส่ดูแลจากพ่อแม่และอาจารย์ ความตึกคะนองของวัยรุ่น ๒) ปัญหาอุปสรรคในกระบวนการแก้ไขปัญหา ได้แก่ ปัญหาเชิงโครงสร้าง เช่น ความไม่พอเพียงด้านบุคลากรและงบประมาณ ปัญหาเชิงนโยบาย เช่น ความไม่ต่อเนื่องของนโยบาย เช่น โครงการเร่งด่วน “โครงสร้างสุภาพบุรุษอาชีวะ” ปัญหาในทางปฏิบัติ เช่น การขาดความร่วมมือระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้อง ๓) แนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหา ได้แก่ การสร้างความเข้าใจอันดี และเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างบิดา มารดา อาจารย์ เจ้าหน้าที่ผู้ปกครองและนักเรียน^{๓๐}

๑.๗.๒๖ สุดาพร สิ้นประสงค์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สาเหตุและแนวทางแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนนักศึกษา ระดับอาชีวศึกษา ประเภทช่างอุตสาหกรรม ในเขตกรุงเทพมหานคร” โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา เพื่อศึกษาสาเหตุและแนวทางการแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนนักศึกษาระดับอาชีวศึกษา ประเภทช่างอุตสาหกรรมในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาทราบว่า ๑) สาเหตุการทะเลาะวิวาทของนักเรียนนักศึกษา ระดับอาชีวศึกษา ประเภทช่างอุตสาหกรรม ในเขตกรุงเทพมหานคร ทั้งภาพรวมและรายคนอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ สาเหตุจากสังคมและกลุ่มเพื่อน สาเหตุจากตนเอง สาเหตุจากสถานศึกษา และสาเหตุจาก

^{๒๙}ชินเจตา ศักดิ์เสมอพรหม, “การมีส่วนร่วมของอาจารย์และนักศึกษาในการป้องกันการใช้ความรุนแรง: ศึกษากรณีนักศึกษาวិทยาลัยเทคนิคชลบุรี”, **ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต**, (วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๘).

^{๓๐}อุษารัตน์ นิตยารมย์, “กระทรวงศึกษาธิการกับการจัดการแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ.

ครอบครัว ๒) แนวทางการแก้ไขปัญหาคควรดำเนินการแก้ไขปัญหมาให้ครอบคลุม โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหา และมีวิธีการแก้ปัญหาคือ การพัฒนาให้นักศึกษามีความรับผิดชอบและมีวุฒิภาวะทางอารมณ์ สถานศึกษาควรปรับหลักสูตรให้เน้นเรื่องคุณธรรมจริยธรรมให้มากขึ้น ให้นักศึกษามีโอกาสทำกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกัน ครูฝ่ายปกครองควรให้ความใกล้ชิดและใช้สื่อช่วยในการปรับพฤติกรรมนักศึกษา เจ้าหน้าที่ตำรวจและสารวัตรนักเรียนควรเข้ามาในบริเวณสถานศึกษาให้มากขึ้น ครอบครัวควรให้ความอบอุ่น โดยสถานศึกษาควรจัดกิจกรรมสร้างความอบอุ่นระหว่างนักศึกษากับผู้ปกครอง^{๓๑}

๑.๗.๒๗ จิตภา สิบวงศ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สาเหตุและแนวทางการแก้ปัญหาคทะเลาะวิวาท : กรณีศึกษานักเรียน นักศึกษา อาชีวศึกษา โรงเรียนเทคโนโลยีสยาม (ช่างกลสยาม) เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร” โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา เพื่อศึกษาสาเหตุและแนวทางการแก้ปัญหาคทะเลาะวิวาท กรณีศึกษานักเรียน นักศึกษา อาชีวศึกษา โรงเรียนเทคโนโลยีสยาม (ช่างกลสยาม) เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า สาเหตุการทะเลาะวิวาทมาจาก ๑) สาเหตุมาจากการเลี้ยงดูและสภาพแวดล้อม ๒) สาเหตุจากกลุ่มเพื่อน ๓) สาเหตุจากเรื่องชู้สาว ๔) สาเหตุจากการควบคุมอารมณ์ไม่ได้ ๕) สาเหตุจากการมีปัญหากันมาก่อน แนวทางการแก้ปัญหาคทะเลาะวิวาท จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ๓ ฝ่ายคือ อาจารย์ฝ่ายปกครอง ผู้ปกครอง และนักเรียน นักศึกษา ควรดำเนินการโดยการสอบสวนถึงสาเหตุที่แท้จริงของการทะเลาะวิวาท ทำสัญญาความประพฤติ อบรมสั่งสอนให้รู้จักการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนร่วมสถาบัน การให้ข้อมูลและขอความร่วมมือจากผู้ปกครองเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาคกับทางโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง^{๓๒}

๑.๗.๒๘ พิมพ์วรรณ วิเศษศรี และพนมพร พุ่มจันทร์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การทะเลาะวิวาท : สาเหตุและแนวทางการแก้ไขของนักศึกษาอาชีวศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร” โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา เพื่อศึกษาสาเหตุและแนวทางการแก้ไขความขัดแย้งระหว่างสถาบันของนักศึกษาอาชีวศึกษา ผลการศึกษาพบว่า สาเหตุของความขัดแย้งระหว่างสถาบันนักศึกษาอาชีวศึกษาเกี่ยวข้องกับเรื่องของสถาบัน และเพื่อนร่วมสถาบัน และมีการเชื่อมโยงอย่างเป็นรูปธรรม การทะเลาะวิวาทที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องของการดูหมิ่นเหยียดหยามสถาบัน จึงเกิดการรวมกลุ่มของนักศึกษาเพื่อทำการตอบโต้กลุ่มนักศึกษาสถาบันคู่กรณี โดยการใช้กำลังและอาวุธทำร้ายร่างกาย นอกจากนี้สาเหตุของการทะเลาะวิวาทอื่น ๆ ได้แก่ ช่วงเวลาหลังเลิกเรียนที่เกิดการทะเลาะวิวาท การเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์และอินเทอร์เน็ต เป็นต้น สำหรับแนวทางการแก้ไขความขัดแย้ง

^{๓๑}สุดาพร สิ้นประสงค์, “สาเหตุและแนวทางการแก้ไขปัญหาคทะเลาะวิวาทของนักเรียนนักศึกษา ระดับอาชีวศึกษา ประเภทช่างอุตสาหกรรม ในเขตกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๐).

^{๓๒}จิตภา สิบวงศ์, “การทะเลาะวิวาท : สาเหตุและแนวทางแก้ไขของนักเรียน นักศึกษา อาชีวศึกษา กรุงเทพมหานคร”, *ภาคินพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๓).

ระหว่างสถาบันที่เป็นคู่กรณีกันอย่างต่อเนื่อง การสนับสนุนจัดการแข่งขันด้านวิชาการระหว่างสถาบัน การแต่งกายให้ถูกต้องตามกฎระเบียบของมหาวิทยาลัย การจัดกิจกรรมหลังเลิกเรียนที่เป็นประโยชน์ ต่อนักศึกษาเพื่อหลีกเลี่ยงเวลาเลิกเรียนที่ตรงกันที่อาจเกิดการทะเลาะวิวาทได้ และการจัดตำรวจ ประจำพื้นที่ที่มักเกิดการทะเลาะวิวาทเป็นประจำและทำอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น^{๓๓}

๑.๗.๒๘ พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องแนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับเรื่องการขัดเกลาทางสังคม พบว่า แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคม ถือว่าครอบครัวเป็นสถาบันขั้นพื้นฐานที่มีโอกาสได้คลุกคลีกับเด็กและเยาวชนในความปกครอง ก่อนที่จะส่งไปให้การศึกษาในโรงเรียน มีบทบาทสำคัญในการฝึกปลูกฝัง กลุ่มเกลา คุณธรรมจริยธรรมให้พวกเขาได้ซึมซับรู้จักขอโทษ ขอบคุณ ช่วยเหลือบุคคลอื่นด้วยความสมัครใจ มีจิตตระหนักรู้ว่า “การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) คือวิธีการอบรมสั่งสอนให้สมาชิกในสังคมดำรงตนอยู่ตามที่สังคมคาดหวัง จึงได้เกิดขึ้นนับตั้งแต่สังคมบุพกาลจนถึงสังคมปัจจุบัน แต่สภาพการณ์ของสังคมปัจจุบันได้ผันแปรไป^{๓๔}

๑.๗.๒๙ พระครูสุชุมสังฆการ (วรเมธ โปธิสาโร/ศรีโพธิ์วัง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาเยาวชน เกี่ยวกับเรื่องการนำหลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาเยาวชน พบว่า ปัจจุบันปัญหาเยาวชนในสังคมไทยยิ่งใหญ่มาก เป็นเรื่องที่หลายฝ่ายกังวลเป็นอย่างมากไม่อาจที่จะละเลยได้ เนื่องจากมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนลึนไหลไปตามกระแสสังคม ไปตามยุคของโลกที่มีความเจริญทางวัตถุในทุก ๆ ด้าน เช่น มีพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรง มั่วอบายมุข หนีเรียน ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย เสพยาเสพติด หมกมุ่นเกมออนไลน์ที่มีความรุนแรง ไม่เกรงกลัวต่อกฎหมาย บางส่วนเกิดจากการรับวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามา ซึ่งไม่ใช่บริบทวัฒนธรรมไทยทำให้เกิดปัญหาการรับเอาวัฒนธรรมต่างชาติมาโดยไม่ได้ใช้วิจารณญาณใคร่ครวญก่อน ว่าสิ่งเหล่านั้นเหมาะสมกับเยาวชนไทยหรือไม่อย่างไร ยังเหตุให้เยาวชนตกเป็นเป้าหมายของการตลาด คือ การโฆษณาโดยใช้เยาวชนเป็นสื่อเพื่อจะได้ขายสินค้าให้มากที่สุด และขณะเดียวกันก็เกิดความอ่อนแอทางด้านวัฒนธรรมไทย...ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมไทยมากยิ่งขึ้น และส่งผลให้พระพุทธศาสนาถูกระทบและถูกมองข้าม เพราะคนไปหลงรับเอาค่านิยมแบบตะวันตกมาใช้ การพัฒนาเน้นไปทางนำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้แทน^{๓๕}

^{๓๓} พิมพวรรณ วิเศษศรี และพนมพร พุ่มจันทร์, “สาเหตุและแนวทางการแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาท : กรณีศึกษานักเรียน นักศึกษา อาชีวศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร”, ใน **การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ ๒๒**, (น. ๑-๑๗). (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๕).

^{๓๔} พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๓๕} พระครูสุชุมสังฆการ (วรเมธ โปธิสาโร/ศรีโพธิ์วัง), “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาเยาวชน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

สำนักพัฒนาระบบงานยุติธรรมเด็กและเยาวชน กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จากรายงานสถิติคดี ประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๘ พบว่า พฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรงและการกระทำความผิดในด้านต่าง ๆ ของเด็กและเยาวชนไทยนั้น นับวันจะยิ่งเพิ่มมากขึ้น ทั้ง ๆ ที่ทุกภาคส่วนได้รณรงค์แก้ไข ปัญหา จากปัจจัยชีวิตก็เป็นเหมือนตุ๊กตาหุ่นไม้ได้ผลเท่าที่ควร อันเนื่องมาจากพื้นฐานทางด้านครอบครัวที่แตกต่างกัน ครอบครัวยากจน ชอบใช้ความรุนแรง เด็กเร่ร่อน ไม่ได้รับการศึกษาหรือเด็กและเยาวชนที่มาจากครอบครัวมีความพร้อมทางด้านวัตถุแต่ไม่มีความอบอุ่น ต้องออกจากบ้านคบเพื่อน ชอบทดลอง เที่ยวเตร่ เสพยาเสพติด ก้าวร้าว ตลอดถึงการกระทำความผิดต่อชีวิตและทรัพย์สินของบุคคลอื่น อันเป็น คติความที่ผู้กระทำความผิดส่วนใหญ่เป็นเยาวชนอายุระหว่าง ๑๕-๑๘ ปี ซึ่งเป็นเด็กนักเรียนในระดับ มัธยมศึกษาตอนต้นมากที่สุด สำหรับฐานความผิดที่พบมากที่สุดเป็นความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน รองลงมา คือ ยาเสพติด อันดับต่อมาก็เป็นความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย เช่น การฆ่าบุคคลอื่น การข่มขืนโดยใช้กำลังบังคับขืนใจ การทำร้ายร่างกาย การลักขโมย การปล้น และการพนัน^{๓๖}

สรุปจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น เป็นการศึกษาระบบการปลูกฝังการยัง คิดเพื่อแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาตามแนวพุทธของนักวิชาการหลายท่าน โดยมีหลักในการพัฒนาทั้งกาย วาจา ใจ ซึ่งต้องอาศัยสถาบันทางสังคมที่เป็นกัลยาณมิตรที่ดี สำหรับ งานวิจัยครั้งนี้จะศึกษาเกี่ยวกับแนวทางในการแก้ปัญหาของนักเรียนอาชีวศึกษา และมาตรการที่ นำเสนอนี้จะนำไปสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร และการศึกษาวิจัยภาคสนามมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑.๘.๑ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง จากพระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการ ประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการคิดเพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา ดังนี้

๑.๘.๑.๑ ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม วิทยาลัยอาชีวศึกษา ระดับ ปวช. และปวส. ใน ๓ กลุ่ม โดยอาศัยช่วงเวลาเป็นกรอบในการศึกษา โดย อาศัยแนวความคิด การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และองค์ความรู้จากกิจกรรม/ โครงการกิจกรรมใน ระดับ ปวช. และปวส. เป็นกรอบในการศึกษา

๑.๘.๑.๒ วิเคราะห์ผลการดำเนินการของวิทยาลัยอาชีวศึกษา ทั้ง ๓ กลุ่ม

^{๓๖} สำนักพัฒนาระบบงานยุติธรรมเด็กและเยาวชน กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน, รายงานสถิติ คดี ประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๔๘).

๑.๘.๑.๓ ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบ กระบวนการ แนวทางการคิดเพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาตามแนวทางพระพุทธศาสนา

๑.๘.๑.๔ สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการแก้ไขปัญหาตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๘.๒ การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และแนวทางการแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาทั้งในระดับนโยบาย ปัจเจกบุคคล ชุมชน สถานศึกษาในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

๑.๘.๒.๑ ทำการศึกษาและคัดเลือกวิทยาลัยอาชีวศึกษา ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับวิทยาลัยอาชีวศึกษา ทั้ง ๓ สถานศึกษา คือเป็นวิทยาลัยอาชีวศึกษาที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคม

๑.๘.๒.๒ ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย ผู้อำนวยการวิทยาลัยครูอาจารย์ที่เกี่ยวข้อง

๑.๘.๒.๓ ดำเนินการศึกษาระบุรูปแบบ การจัดการ และแนวทางการคิด ความสัมพันธ์/เครือข่าย ในลักษณะของการวิเคราะห์สัมภาษณ์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

๑.๘.๒.๔ สรุป และนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสาร และภาคสนาม นำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ และกระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการคิดและแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา โดยเน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้หน่วยงานการศึกษา ภาครัฐ เอกชน วัด ผู้บริหาร และผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับทราบ

๑.๘.๒.๕ วิเคราะห์รูปแบบ และแนวทางการคิด เพื่อเสริมสร้างเครือข่าย โดยมุ่งเน้นให้สามารถใช้เป็นแนวทางการคิด วิธีคิด คิดเป็น ที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงการสร้างเกณฑ์การปฏิบัติ (Benchmark) โดยเฉพาะการพัฒนาสมรรถนะ (Competency) ที่สามารถนำไปสู่การเป็นตัวอย่างการศึกษาทางพระพุทธศาสนาในระดับต่าง ๆ ได้

๑.๙ ประโยชน์ที่จะได้รับ

๑.๙.๑ ได้มีการศึกษา ทราบถึงสภาพปัญหา สาเหตุของกระบวนการปลูกฝังการยั้งคิด เพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาตามแนวพุทธ

๑.๙.๒ ได้บทเรียน องค์ความรู้ใหม่ จิตวิทยาร่วมสมัย และรูปแบบหลักพุทธธรรม กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาตามแนวพุทธ ของนักเรียนอาชีวศึกษาและบุคลากรทางพระพุทธศาสนา

๑.๙.๓ ได้แนวทางการนำรูปแบบกระบวนการปลูกฝังการยั้งคิด เพื่อแก้ปัญหาคา
ทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาตามแนวพุทธ และการพัฒนาจิตปัญญา ในการปฏิบัติตนตาม
แนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อลดปัญหาคาทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา

บทที่ ๒

กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ปัญหาคารทะเลาะวิวาท

ปัญหาคารก่อเหตุทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีความสลับซับซ้อน มิได้เกิดขึ้นอย่างโดดๆ ปราศจากความสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน แต่เป็นสิ่งที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และมีเงื่อนไขต่างๆ เกี่ยวข้องกันอยู่มากมาย ตามสภาพแวดล้อมโดยรวมที่เกิดขึ้นนี้ย่อมมีสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับส่วนอื่น ๆ ว่ามีปัญหาสาเหตุมาอย่างไร โดยผู้วิจัยจะได้นำเสนอตามลำดับดังนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการทะเลาะวิวาท และการติดต่อสัมพันธ์กัน

การทะเลาะวิวาทกัน^๑ (Dispute) เป็นกระบวนการที่บุคคลติดต่อสัมพันธ์ในทางลบ กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่บุคคลประทุษร้ายต่อกัน เบียดเบียนกันโดยอาจจะเริ่มต้นจากความขัดแย้งกันมาก่อน เมื่อไม่สามารถแก้ไขความขัดแย้งได้ก็จะส่งผลเป็นการทะเลาะวิวาทกัน ในระดับรุนแรงที่สุด แห่งความขัดแย้งกัน ก็คือการทำสงคราม การทำสงครามเป็นลักษณะของสังคมอย่างหนึ่ง

พระพุทธศาสนาอธิบายว่าสังคมในความหมายหนึ่งก็คือการทะเลาะวิวาทในรูปของสงครามซึ่งเป็นรูปแบบแห่งปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง (Social Interaction) ดังปรากฏในบาลีแห่งมหาวรรค ว่า

“ยथाปิ อาสิ อสุเรหิ สงคโม ชโย สุรานํ อสุรา ปราชิตา
ตथाปิ เนตา ทิสो โลมหงสนโน กิมพภูตํ ทิฏฐุ มรุ ปโมทิตา

แม้คราวใด ได้มีสงคราม กับพวกอสูร พวกเทวดาชนะ พวกอสูรปราชัย แม้คราวนั้นชนลูกพอง เช่นนี้ ก็มีได้มี เทวดาทิ้งหลาย ได้เห็นเหตุอะไร ซึ่งไม่เคยมีมา จึงพากันเบิกบาน”^๒

สังคมในความหมายว่าสงครามเป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนที่มีความเห็นไม่สอดคล้อง และมีความแตกต่างกันทางเชื้อชาติวัฒนธรรม อันแสดงออกมาเป็นความขัดแย้ง ความไม่ลงรอยกัน จนเป็นการทะเลาะวิวาทกัน และนำความเดือดร้อนมาสู่สังคมโดยส่วนรวมก็ได้

^๑จํานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๔๖.

^๒ขุ.ขุ. (บาลี), ๒๕/๓๘๘/๔๖๖.

สังคัม ในความหมายทางพุทธศาสตร์ มีลักษณะสำคัญดังนี้

๑. เป็นกระบวนการที่บุคคลติดต่อสัมพันธ์กัน ซึ่งหมายถึงการคบค้าสมาคมกันในฐานะญาติมิตรหรือเพื่อน การสัมพันธ์กับบุคคลอื่นจะส่งผลออกมาทั้งที่เป็นผลดีและผลไม่ดี โดยขึ้นอยู่กับบุคคลที่เข้าไปติดต่อสัมพันธ์ด้วยว่ามีคุณลักษณะเป็นอย่างไร หากบุคคลที่สัมพันธ์ด้วยเป็นกัลยาณชน หรือเป็นสัตบุรุษ ผลของความสัมพันธ์จะปรากฏออกมาเป็นแบบบวกคือ เป็นผลดีแก่บุคคลผู้ติดต่อสัมพันธ์นั้น ในทางตรงกันข้ามหากเข้าไปติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลที่เป็นอสัตบุรุษ หรือคนพาล ซึ่งไม่เป็นกัลยาณชนก็จะมีผลออกมาเป็นแบบลบ คือพาผู้ติดต่อสัมพันธ์ไปในทางตกต่ำ เสื่อมโทรม ไม่เจริญก้าวหน้า

ในบริบทดังกล่าว สังคัมจึงหมายถึงสิ่งแวดล้อมที่มีพลังซึ่งสามารถหล่อหลอมอุปนิสัยใจคอ หรือ บุคลิกภาพของบุคคลให้เป็นที่ไปตามค่านิยมของสังคัมนั้น ๆ ได้ พระพุทธศาสนายอมรับพลังของสังคัม เพราะฉะนั้น จึงส่งเสริมให้บุคคลคบค้าสมาคมกับคนดี กล่าวคือ ถ้าหากคบหาคนดีและเป็นเพื่อน (สังคัม) กับคนดี เพราะการคบคนดีเป็นมงคลอันสูงยิ่ง (เอตมมังคลมุตตะมัง) ขณะเดียวกันก็สอนไม่ให้คลุกคลีหรือสัมพันธ์โดยใกล้ชิดกับคนพาลคือคนไม่ดี เช่น คนที่เป็นมิตรเทียม คนที่ประกอบอาชะทุจริต (มิจฉาอาชีวะ) เป็นต้น การคบกับคนดังกล่าวจะชักนำให้คนที่คบด้วยไปในทางเสื่อมเสีย เช่นเดียวกัน

ความสัมพันธ์ที่พึงปรารถนาในทรรศนะของพุทธศาสตร์คือ ความสัมพันธ์ในเชิงญาติพี่น้อง อันเป็นแบบอย่างความสัมพันธ์สมบุรณแบบปฐมภูมิ (Primary Relationship) ความสัมพันธ์ในเชิงญาติพี่น้องจะประกอบด้วยความรัก ความเห็นอกเห็นใจ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (อัตถจริยา) มีความรัก ความเมตตา เอื้ออาทรต่อกัน แม้คนที่ไม่ใช่ญาติพี่น้องโดยสายโลหิต หากมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน ช่วยเหลือกันด้วยความรัก โดยไม่มีความเห็นแก่ตัวก็ถือว่าเป็นเหมือนญาติ ดังพุทธภาษิตว่า

“ความคุ้นเคยกันเป็นญาติอย่างยิ่ง”^๓

๒. เป็นกระบวนการแห่งการทำลายกัน (สงคราม) การทำลายกัน การประหัตถ์ประหารกัน หรือการเบียดเบียนกัน เป็นลักษณะของสงคราม สงครามเป็นกระบวนการทางสังคัมอย่างหนึ่งที่ไม่พึงปรารถนา เพราะผลของสงครามย่อมนำมาซึ่งความหายนะและความเดือดร้อนแก่ส่วนรวม

เป็นที่ยอมรับกันว่าสังคัมทุกสังคัมจะประกอบด้วยผู้คนอยู่สองกลุ่ม คือ กลุ่มที่คบค้าสมาคมเพื่อหวังช่วยเหลือกัน และแลกเปลี่ยนผลประโยชน์จากกันและกัน กลุ่มหนึ่ง และอีกกลุ่มหนึ่งคือผู้ที่เบียดเบียนประหารซึ่งกันและกัน ก่อการสงครามเพราะไม่พอใจกัน ความโกรธกันและการถูกชักจูงหรือถูกครอบงำโดยอิทธิพลของผู้นำเพื่อให้ทำการในแนวทางที่เป็นการป้องกันอำนาจของผู้นำไว้โดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของบุคคลอื่น

^๓ พุ. พุ. (บาลี) ๒๕/๒๐๔/๑๖๒.

ปัญหาการทะเลาะวิวาทและทำร้ายร่างกายกันในกลุ่มของนักเรียนอาชีวศึกษาหรือกับกลุ่มชน ปัญหานี้ได้สร้างความเสียหายเป็นอย่างมาก บางครั้งสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินเป็นการก่อความไม่สงบขึ้น ซึ่งอาจจะทั้งในและนอกสถานศึกษา เช่น สนามกีฬา และสถานบริการต่าง ๆ เป็นต้น การก่อเหตุทะเลาะวิวาทกันส่วนใหญ่จะก่อเหตุกันนอกสถานศึกษา มีการปะทะกันเป็นกลุ่มย่อยหรือกลุ่มใหญ่ ในบางครั้งมีการเตรียมการล่วงหน้ามาก่อน ทำให้มีการพกพาอาวุธ เช่น พกมีด พกปืน พกระเบิด และเหล็กฟุต ฯลฯ บางรายมีการตัดแปลงอุปกรณ์การศึกษามาใช้เป็นอาวุธ โดยจัดเตรียมไว้ทำร้ายร่างกายซึ่งกันและกันจนได้รับบาดเจ็บ บางรายถึงแก่ชีวิต

สาเหตุของการก่อเหตุทะเลาะวิวาท

๑. ระหว่างนักเรียนนักศึกษาด้วยกัน
 - ๑.๑ เกิดจากเรื่องชู้สาว
 - ๑.๒ เกิดการเขม่นกันเนื่องมาจากปัญหาต่าง ๆ
 - ๑.๓ ครู อาจารย์ผู้สอนขาดการจัดการเรียนการสอนที่ดี ไม่มีกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ให้กับนักเรียนนักศึกษาได้กระทำในเวลาว่าง
 - ๑.๔ ครู-อาจารย์ปกป้องหรือให้ท้ายเด็ก
 - ๑.๕ เกิดจากการถือศักดิ์ศรีของสถาบันของตนเองมากเกินไป
 - ๑.๖ เกิดจากการแข่งขันกีฬาระหว่างสถานศึกษา ที่มีได้ชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของกีฬา การแพ้ชนะ การเป็นผู้เล่นผู้ดูและผู้เชียร์กีฬาที่ดี
 - ๑.๗ เกิดจากการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนที่ขาดการควบคุมดูแลอย่างเหมาะสม เช่น การจัดงานรื่นเริง มีดนตรีหรือการแสดงต่าง ๆ บางครั้งมีการจำหน่ายบัตรโดยมีนักเรียนโรงเรียนอื่นด้วย จึงมีเหตุให้มีการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้น
 - ๑.๘ นักเรียนนักศึกษากำลังอยู่ในวัยรุ่น เป็นวัยคะนองมีโอกาสก่อเหตุทะเลาะวิวาทได้ง่าย
๒. ระหว่างนักเรียนอาชีวศึกษากับกลุ่มชน
 - ๒.๑ เกิดจากเรื่องชู้สาว
 - ๒.๒ เกิดจากการเขม่น อันเนื่องมาจากปัญหาและพฤติกรรมต่าง ๆ (ตารางที่ ๒.๑)^๗
 - ๒.๓ เกิดจากการเล่นพรรคเล่นพวก เมื่อเพื่อนมีปัญหาที่มักจะพาเพื่อนมาช่วยเหลือตนเอง
 - ๒.๔ เกิดจากระบบเจ้าถิ่นที่เห็นใครเข้ามาเด่นดังในเขตของตนไม่ได้ อาจจะมีการแสดงตนว่าเด่นหรือเพื่ออวดตนเองจึงเกิดปัญหาขึ้น

^๗ฐิติพร ศักดิ์ณรงค์, “การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้แก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียน นักศึกษาในระดับอาชีวศึกษา”, สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ สาขาการบริหารงานยุติธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗-๒๒.

๒.๕ เกิดจากเมื่อเกิดทะเลาะวิวาทกันหรือถูกทำร้ายแล้ว คิดว่าเจ้าหน้าที่บ้านเมืองหรือครูอาจารย์ไม่อาจช่วยเหลือได้ จึงคิดแก้แค้นกันเอง

๒.๖ เกิดจากปัญหาหยาเสพติด เครื่องดองของเมา ทำให้ครองสติไม่อยู่มักจะเกิดปัญหาการทะเลาะวิวาทหรือถูกยั่วยุจากเพื่อนได้ง่าย

๒.๗ เกิดจากการยั่วยุจากบุคคลที่สามโดยปลอมเป็นนักเรียนนักศึกษาของโรงเรียนไปก่อความทำให้เกิดความเข้าใจผิด

ตารางที่ ๒.๑

รูปแบบ	พฤติกรรมทะเลาะวิวาท
<p>๑. รูปแบบพฤติกรรมทะเลาะวิวาท</p> <p>๑.๑ รูปแบบการทะเลาะวิวาท</p>	<p>การทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นโดยบังเอิญ เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นประจำและสามารถเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ ทุกสถานที่ เช่น อาจเกิดขึ้นขณะเดินทางมาโรงเรียน เดินทางกลับจากโรงเรียนหรือระหว่างโดยสารประจำทางมาโรงเรียน สถานที่เกิด ได้แก่ ที่สาธารณะทั่วไป บนรถโดยสารประจำทาง การทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นโดยบังเอิญ มีระดับความรุนแรงที่มากน้อยแตกต่างกันออกไป</p> <p>การทะเลาะวิวาทที่เกิดขึ้นแบบตั้งใจหรือจงใจ เป็นเหตุการณ์ที่มักเกิดขึ้นไม่บ่อย มักเกิดขึ้นเฉพาะวันพิเศษ เช่น วันสถาปนา วันไหว้ครู หรือวันที่มีกิจกรรมกีฬา ซึ่งจะทำให้นักศึกษารู้สึกคึกคะนองเป็นพิเศษ การก่อเหตุทะเลาะวิวาทแบบตั้งใจ นักเรียนนักศึกษาจะมีการเตรียมจำนวนคน เตรียมอาวุธ เตรียมสถานที่ซ่อนอาวุธ และเตรียมเส้นทางหลบหนีล่วงหน้า</p>
<p>๑.๒ การจัดหาอาวุธและสถานที่เก็บอาวุธ</p>	<p>การจัดหาอาวุธ นักเรียนนักศึกษามักมีการจัดเตรียมอาวุธไว้เพื่อก่อเหตุ ถ้าเป็นการทะเลาะวิวาทที่เกิดขึ้นแบบไม่ตั้งใจ อาวุธที่ใช้จะเป็นสิ่งของที่ได้จากบริเวณใกล้เคียง ถ้าเป็นการทะเลาะวิวาทที่เกิดขึ้นแบบตั้งใจจะมีการเตรียมความพร้อม โดยจะมีคนจัดหาอาวุธเพื่อเตรียมให้เพียงพอกับจำนวนผู้เข้าร่วมก่อเหตุหรืออาจหาให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้</p>

ตารางที่ ๒.๑ (ต่อ)

รูปแบบ	พฤติกรรมกระทะเลาะวิวาท
	<p>สถานที่เก็บอาวุธมีการเตรียมไว้ก่อนล่วงหน้า นักเรียนนักศึกษาจะมีการเตรียมอาวุธและอุปกรณ์ที่ใช้ในการก่อเหตุ โดยจะรู้ว่าบริเวณใดที่มีการก่อเหตุ โดยจะรู้ว่าบริเวณใดที่มีการก่อเหตุทะเลาะวิวาทและมีการจัดหาแหล่งที่เก็บซ่อนอาวุธเพื่อเตรียมพร้อมใช้ทันทีเมื่อเกิดเหตุขึ้น สถานที่เก็บอาวุธมีหลายแห่งด้วยกัน นักเรียนนักศึกษาจะรู้กันว่าบริเวณใดจุดใดจะเป็นจุดก่อเหตุ ดังนั้นพวกเขาจะมีการเตรียมอาวุธไว้บริเวณใกล้เคียงนั้น</p>
๑.๓ การรวมกลุ่ม	<p>นักเรียนนักศึกษาจะมีการรวมกลุ่มกันทั้งตอนมาโรงเรียนและกลับบ้าน นักเรียนนักศึกษาที่บริเวณใกล้เคียงกันก็จะรอกลับบ้านพร้อมกัน โดยนักเรียนนักศึกษาจะเรียกว่า “สาย” โดยตั้งชื่อสายตามบริเวณที่อยู่หรือลักษณะการเดินทางกลับ แต่ละสายจะมีสมาชิกมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสมาชิกที่เดินทางกลับบ้านของสายนั้น ๆ ซึ่งมีตั้งแต่ ๑๐-๕๐ คน</p>
๑.๔ การเอาตัวรอด	<p>นักเรียนนักศึกษามีการศึกษาเส้นทางหลบหนีหลังจากก่อเหตุทะเลาะวิวาทแล้วไว้ล่วงหน้า รวมทั้งมีการเตรียมยานพาหนะสำหรับหลบหนีหลังก่อเหตุ ถ้ามีการวางแผนว่าจะก่อเหตุทะเลาะวิวาท นักเรียนนักศึกษาก็มีการส่งคนไปดูสถานที่ก่อนว่ามีเจ้าหน้าที่ตำรวจอยู่บริเวณนั้นหรือไม่ ใช้เวลาก่อเหตุไม่มากเพื่อป้องกันการถูกจับกุม มักจะก่อเหตุทะเลาะวิวาทบริเวณที่สาธารณะหรือแหล่งชุมชนที่มีผู้คนจำนวนมากเพื่ออาศัยการหลบหนีหลังก่อเหตุ</p>
๒. วันและเวลาที่ก่อเหตุทะเลาะวิวาท	<p>การก่อเหตุทะเลาะวิวาทนั้นเกิดขึ้นได้ทุกวันและเวลาที่พบกัน โดยส่วนมากจะเป็นช่วงเช้าขณะที่เดินทางมาโรงเรียนและช่วงเย็นซึ่งเป็นเวลาที่นักเรียนนักศึกษาเลิกเรียนและเดินทางกลับบ้าน ถ้าเป็นวันพิเศษต่าง ๆ ได้แก่ วันสถาปนา ทั้งวันสถาปนาของสถาบันตนเอง และวันสถาปนาของสถาบันคู่อริ วันไหว้ครู หรือวันกีฬา นักเรียนนักศึกษามักจะมีอาการคึกคะนองเป็นพิเศษและมีการนัดหมายกันไว้ล่วงหน้า</p>

ตารางที่ ๒.๑ (ต่อ)

รูปแบบ	พฤติกรรมกทะเลาะวิวาท
๓. สถานที่ก่อเหตุทะเลาะวิวาท	<p>สถานที่ก่อเหตุทะเลาะวิวาทระหว่างสถาบันมีอยู่หลายบริเวณสามารถเกิดได้ทุกที่ที่นักเรียนต่างสถาบันมาพบกัน บริเวณที่มักเกิดเหตุการณ์ทะเลาะวิวาทสามารถแยกได้ดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> - ป้ายรถประจำทาง - บนรถโดยสารประจำทาง - หน้าโรงเรียน - สถานที่สาธารณะทั่วไป
<p>๔. สาเหตุของการทะเลาะวิวาท</p> <p>๔.๑ สถาบันการศึกษา</p>	<p>ความแตกต่างของสถาบันการศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้นักเรียนนักศึกษาก่อเหตุทะเลาะวิวาทระหว่างสถาบัน เนื่องจากนักเรียนอาชีวศึกษาอยู่ในช่วงวัยรุ่นซึ่งมักจะยึดติดอยู่กับสถาบัน พวกเขาจะรู้สึกรักและผูกพันกับสถาบันการศึกษาของตนเอง นักเรียนนักศึกษาจะรู้สึกภาคภูมิใจกับสถาบันที่ตนศึกษาอยู่และต้องการแสดงให้เห็นให้สถาบันการศึกษาอื่นได้รับรู้ว่าสถาบันตนเองเหนือกว่ามากกว่าสถาบันอื่น</p>
๔.๒ การรักษาคำสัตย์	<p>นักเรียนนักศึกษารู้สึกหวงแหน และยอมไม่ได้ที่ใครจะมาต่อว่า ดูถูกหรือเหยียดหยามสถาบันการศึกษาของตน นักเรียนนักศึกษาจะรู้สึกผูกพัน และหวงแหนสถาบันการศึกษาแล้ว นักเรียนนักศึกษายังรู้สึกรักและผูกพันกับกลุ่มเพื่อนมาก พวกเขาจะรู้สึกยอมไม่ได้ถ้าเพื่อน รุ่นน้องสถาบันถูกคู่ริทำร้าย พวกเขาจะไม่ยอมและมักจะเอาคืนจนเป็นเหตุที่ก่อให้เกิดทะเลาะวิวาทระหว่างสถาบันด้วย</p>

ตารางที่ ๒.๑ (ต่อ)

รูปแบบ	พฤติกรรมทะเลาะวิวาท
๔.๓ การล้างแค้นการเอาคืน	เมื่อนักเรียนนักศึกษา กลุ่มเพื่อน รุ่นน้องถูกทำร้ายร่างกายจากนักเรียนนักศึกษาต่างสถาบัน พวกเขาจะรู้สึกยอมไม่ได้ จะต้องไปล้างแค้น การล้างแค้นหรือการเอาคืนนักเรียนนักศึกษามักจะมีการวางแผนหรือเตรียม การก่อเหตุทะเลาะวิวาทไว้ล่วงหน้า
๔.๔ การต้องการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน	เพื่อนมีบทบาทสำคัญกับนักเรียนนักศึกษามาก มักชอบคบเพื่อนเป็นกลุ่มเพื่อสร้างความมั่นใจ รักพวกพ้องต้องการได้รับการยอมรับจากกลุ่มจึงเข้าร่วมการก่อเหตุทะเลาะวิวาทด้วย เพราะถ้าไม่เข้าร่วมก็จะรู้สึกว่าตนเองขายหน้า ขี้ขลาด และไม่แนจริง
๔.๕ วัยและอารมณ์	นักเรียนอาชีวศึกษาอยู่ในช่วงวัยรุ่นซึ่งเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงพร้อมกันหลายด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ ความคิด ต้องการอิสระ อีกทั้งยังเป็นวัยรุ่นที่มีความคิดความอ่านที่รวดเร็ว ขาดความรอบคอบ และเป็นวัยรุ่นที่มีอารมณ์เปลี่ยนแปลงได้ง่าย รุนแรง อ่อนไหว บางครั้งแค้นมองหน้ากันก็รู้สึกไม่ชอบหน้ากัน ไม่พอใจ หรือหมั่นไส้ และทำให้เป็นต้นเหตุของการทะเลาะวิวาท
๔.๖ ประเพณีที่สืบทอดจากรุ่นพี่สู่รุ่นน้อง	- การสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น สืบทอดผ่านการรับน้อง เมื่อนักเรียนระดับ ปวช. ๑ เข้ามา รุ่นพี่จะมีการจัดกิจกรรมรับน้อง ซึ่งอาจพารุ่นน้องไปจัดกิจกรรมนอกสถานที่และปลูกฝังความเป็นเด็กเทคนิคให้กับรุ่นน้อง รวมถึงถ่ายทอดความคิดเกี่ยวกับการทะเลาะวิวาทระหว่างสถาบันลงไปด้วย หากรุ่นน้องไม่ทำตามอาจมีการลงโทษรุ่นน้องด้วยวิธีต่าง ๆ

ตารางที่ ๒.๑ (ต่อ)

รูปแบบ	พฤติกรรมกษณะทะเลาะวิวาท
๔.๗ การแต่งกายและการแย่งชิงตราสัญลักษณ์	<p>- การแต่งกายที่แตกต่างกันและการแย่งชิงตราสัญลักษณ์ของแต่ละสถาบันเป็นอีกปัจจัยหนึ่งของการทะเลาะวิวาทระหว่างสถาบัน เนื่องจากนักเรียน นักศึกษาระดับอาชีวศึกษาเป็นวัยที่ยึดติดและรักในความเป็นสถาบัน นักเรียนนักศึกษาจะรู้สึกภูมิใจกับสถาบันที่ตนเองศึกษาอยู่ สังเกตได้จากการที่นักศึกษา มักมีตราหรือสัญลักษณ์ของโรงเรียนตามเครื่องแต่งกาย เช่น เสื้อซิป หัวเข็มขัดและยังมีเครื่องประดับที่เป็นตราสัญลักษณ์ของโรงเรียน เช่น แหวน จี้ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นความเป็นเด็กเทคนิคและความเป็นสถาบันของกลุ่มนักเรียนนักศึกษา และกลุ่มนักเรียนนักศึกษาจะรู้สึกรักและหวงแหนสิ่งที่แสดงถึงความเป็นสถาบันของพวกเขา และจะรู้สึกโกรธแค้นและยอมไม่ได้หากถูกนักเรียนสถาบันคู่อริมาแย่งชิงตราสัญลักษณ์ของตนเองไป</p>
๔.๘ การมีนินมา	<p>- การด่าทอทำให้นักเรียนนักศึกษาขาดสติสัมปชัญญะขาดสติยั้งคิด และทำให้เกิดความรู้สึกคึกคะนองมากเป็นพิเศษ เมื่อถูกชักจูงหรือยั่วยุจากกลุ่มเพื่อน เพื่อให้เข้าร่วมก่อเหตุทะเลาะวิวาทก็จะเข้าร่วมก่อเหตุโดยไม่ทันได้คิดหรือชั่งใจ</p> <p>- นักเรียนนักศึกษาระดับอาชีวศึกษาอยู่ในช่วงวัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยแห่งการปรับตัวและการสร้างอัตลักษณ์แห่งตน นักเรียนนักศึกษามักหาต้นแบบที่ตนเองรู้สึกชื่นชมหรือประทับใจเพื่อเลียนแบบพฤติกรรมการแสดงออก การแต่งกาย ท่าทาง การพูด เพื่อสร้างอัตลักษณ์แห่งตน ส่วนใหญ่นักเรียนนักศึกษามักเลียนแบบพฤติกรรมของบุคคลจากสื่อมวลชนโดยเฉพาะจากภาพยนตร์</p>

ตารางที่ ๒.๑ (ต่อ)

รูปแบบ	พฤติกรรมกการทะเลาะวิวาท
๕. ระดับความรุนแรงของการทะเลาะวิวาท ๕.๑ ระดับเล็กน้อย	- การทะเลาะวิวาทที่มีระดับความรุนแรงเล็กน้อยมีการกระทบกระทั่งเพียงเล็กน้อย เช่น พกซ้ำ ถลอก เท่านั้น
๕.๒ ระดับกลาง	- ระดับความบาดเจ็บอาจมีผู้ได้รับอันตรายจากการก่อเหตุถึงขั้นเลือดออก หรือบางกรณีต้องเข้ารับการรักษาทันทีในโรงพยาบาล
๕.๓ ระดับมาก	- ความรุนแรงในระดับนี้ถึงขั้นทำให้เกิดความพิการทางร่างกายและเสียชีวิต

๒.๒ แนวคิดในการป้องกันการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน

การป้องกันการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน การที่เด็กคนหนึ่งกระทำผิดอาจเกิดจากหลายสาเหตุประกอบกัน การจำกัดหรือตัดทอนสาเหตุ จึงต้องพิจารณาให้ถี่ถ้วนระมัดระวังหลายด้าน และต้องอาศัยความร่วมมือของบุคคลหลายฝ่ายดังนี้

๑. บิดามารดา ผู้ปกครองหรือบุคคลที่เด็กอาศัยอยู่ มีส่วนในการป้องกันการกระทำผิดอาญาของเด็กมาก บิดามารดาเป็นโรงเรียนแรกของชีวิตเด็ก ฉะนั้นบิดามารดาจะต้องชวนขวายศึกษาเพื่อทราบว่า สาเหตุที่เด็กกระทำผิดมีอยู่อย่างไรแล้ว กำจัดสาเหตุนั้นเสีย และต้องรู้จักวิธีอบรมและเลี้ยงดูเด็กให้ถูกวิธี ซึ่งในเรื่องนี้มีข้อควรสังเกตรังนี้

บิดามารดาผู้ให้กำเนิดแก่บุตร ควรสนใจว่าตนจะให้กำเนิดบุตรที่มีร่างกายปกติแข็งแรงได้หรือไม่ ถ้าหากสามีหรือภรรยาามีโรคซึ่งอาจจะถ่ายทอดมาถึงบุตรได้ ก็ต้องไม่ยอมให้มีบุตรในขณะที่ยังรักษาโรคไม่หาย เพราะการมีบุตรที่ไม่สมประกอบเกิดนั้น ย่อมจะทำให้บิดามารดาได้รับความลำบากในการเลี้ยงดู และจะต้องตกเป็นภาระของรัฐที่จะเลี้ยงดูสงเคราะห์บุคคลที่มีร่างกายหรือจิตใจไม่สมประกอบ การเลือกคู่สมรสก็เป็นของสำคัญ ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโง่เขลาปัญญา ก็จะมีผลสืบเนื่องมาถึงบุตร บิดามารดาที่ต้องการบุตรที่ดีจะต้องระวังมาตั้งแต่ก่อนการสมรส

ในกรณีที่ฐานะทางเศรษฐกิจของสามีภริยายังไม่เพียงพอที่จะเลี้ยงดูบุตร ควรจะคุมกำเนิดจิตใจของมารดาในการตั้งครรภ์ ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนมาถึงบุตรที่เกิดมาแล้ว ทั้งในทางร่างกายและจิตใจได้ ด้วยเหตุนี้การที่มารดาที่มีความรู้สึกเศร้าโศกเสียใจหรือไม่สบายใจขณะ

ตั้งครรภ์ จึงอาจเป็นสาเหตุแห่งการกระทำผิดอาญาของเด็กในเวลาต่อมาได้ จึงเป็นหน้าที่ของบิดาในอนาคตที่จะทะนุถนอมจิตใจของมารดาในการตั้งครรภ์ตามสมควร

มารดาที่กำลังตั้งครรภ์ต้องปรึกษาหารือกับแพทย์ถึงการบำรุงรักษาครรภ์ และวิธีการปฏิบัติอย่างอื่น เพื่อให้เด็กที่คลอดออกมามีร่างกายและจิตใจแข็งแรงสมบูรณ์แล้ว เด็กก็อาจต้านต่ออารมณ์ที่รับร่ำไห้ได้ก็กระทำผิดอาญาได้อย่างหนึ่ง

เมื่อเด็กถือกำเนิด เด็กจะเลียนแบบจากผู้ใหญ่ที่อยู่ใกล้ชิด ดังนั้น บิดามารดาจะต้องระวังตัวในกิริยาท่าทางต่อหน้าเด็ก การใช้วาจาหยาบคายต่อหน้าเด็ก หรือพี่เลี้ยงที่มีกิริยาวาจาหยาบคาย ให้เด็กเห็น ในไม่ช้าเด็กก็เริ่มเลียนแบบจนกลายเป็นนิสัย เป็นสาเหตุแห่งการกระทำผิดในภายหลังได้

บิดามารดาจะต้องสำนึกในหน้าที่ต่อบุตรที่เกิดมา การมีครอบครัวแตกแยกกัน (Broken Home) และครอบครัวที่ไม่มีความสุขย่อมมีผลกระทบต่อจิตใจเด็ก ซึ่งลักษณะครอบครัวเช่นนี้เป็นสาเหตุแห่งการกระทำผิดอาญาของเด็กมากกว่าสาเหตุอื่น ๆ

บิดามารดาต้องรักใคร่เด็กและแสดงให้เด็กรู้สึกถึงความรัก ทั้งนี้เพราะเด็กที่รู้สึกต่อบิดามารดาไม่มีความรักใคร่ตน ย่อมรู้สึกท้อแท้หมดหวังในชีวิต และอาจกระทำผิด เพื่อตั้งให้บิดามารดา กลับมาสนใจในตนหรือมีความสงสารตน

บิดามารดาจะต้องให้ความเอาใจใส่ในการเลี้ยงดูบุตร ต้องพิจารณาความต้องการของเด็กทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ เช่น ให้มีโอกาสคบหาสมาคมกับเพื่อนที่มีนิสัยดี ได้รับการเลี้ยงดูที่ดี ทั้งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และการดูแลรักษา สำหรับสุขภาพจิตใจนั้น ควรจะให้เด็กได้มีจิตใจในความสงบ ไม่ควรจะให้เด็กเกิดความอิจฉาริษยาพี่น้องด้วยกันหรือเป็นเพียงผู้ให้เด็กประพฤติดี บิดามารดาไม่ควรให้เด็กเกิดความกลัวในสิ่งที่ไม่ควรกลัว จะมีผลต่อเนื่องมาในชีวิตภายหลังของเด็ก โดยเฉพาะบิดามารดาไม่ควรทำตัวให้บุตรกลัวจนลาน เช่น เด็กทำผิดเล็กน้อยก็ดุด่าเขี้ยวนตีเสมอ ๆ ทางที่ถูกควรจะให้บุตรทั้งรักทั้งยำเกรง ไม่กล้าประพฤติชั่วเพราะเกรงว่าบิดามารดาจะไม่รักตน โดยอธิบายเหตุผล ให้เด็กเข้าใจ นอกจากนี้บิดามารดาควรจะให้โอกาสแก่บุตรที่จะเป็นตัวของตัวเองในขอบเขต เพื่อความเจริญของสติปัญญาของเด็ก ทั้งนี้เพราะสาเหตุแห่งการกระทำผิดมักเกิดจากจิตใจของเด็ก เนื่องจากบิดามารดาได้ปฏิบัติต่อเด็กไม่ถูกต้อง

บิดามารดาควรสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีให้แก่เด็ก เช่น การจัดบ้านให้สะอาดน่าอยู่ ให้เด็กมีโอกาสเป็นตัวของตัวเอง ได้เล่นอยู่ตามลำพังหรือเล่นกับเพื่อน โดยไม่มีบิดามารดาเข้าไปเกี่ยวข้อง พยายามหลีกเลี่ยงสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี ขณะที่เพื่อนบ้านทะเลาะวิวาทกล่าววาจาหยาบคายก็ควรจะต้องความสนใจของเด็กไปเสียในทางอื่น

การอบรมเด็กจะต้องไม่เคร่งครัดหรือหย่อนจนเกินไป เพราะถ้าจะอบรมเด็กจนเด็กไม่ได้ใช้ความคิดบ้างเลยต้องทำตามคำสั่งเสมอ เด็กจะไม่รู้สึกเป็นตัวของตัวเองและเป็นเด็กที่ไม่รู้จักโต และหากถูกเพื่อนุ้ยแหย่ก็กระทำตามได้โดยง่าย ซึ่งเป็นสาเหตุแห่งการกระทำผิด แต่ถ้าบิดามารดาไม่อบรม

เด็กเสียเลยก็จะมีไม่รู้ว่าจะอะไรผิดอะไรถูก ดังนั้นควรมีหลักในการอบรมให้เด็กได้ตัดสินใจของตนเองและมีความรับผิดชอบตนเองบ้าง โดยมีบิดามารดาเป็นเครื่องนำทาง การลงโทษในบางครั้งอาจจำเป็น แต่ความพยายามหลีกเลี่ยงการเขียนตี เพราะอาจเกิดปฏิกิริยาให้แก่จิตใจเด็กทำให้รู้สึกว่าเป็นบิดามารดาไม่รักใคร่ตน จึงทำร้ายตนเหมือนกับที่ถูกเพื่อนทำร้าย ในกรณีที่จะต้องเขียนตีหรือลงโทษอย่างอื่น บิดามารดาควรอดกลั้นโทษอย่าให้เด็กรู้สึกว่าคุณลงโทษเพราะความโกรธเคือง และควรชี้แจงเหตุผลในการลงโทษให้เด็กทราบ

การชักนำให้เด็กนับถือศาสนาก็เป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะต่างก็มีจุดหมายปลายทางที่จะให้บุคคลประพฤติดีมีสัมมาชีพ ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของคนอยู่เสมอ ไม่ว่าจะที่ใดขณะใดให้ประพฤติคุณงามความดีละเว้นความประพฤติชั่ว

บิดามารดาควรแนะนำให้ความรู้เรื่องเพศศึกษาแก่เด็กในวัยที่เหมาะสม เพราะถ้าบิดามารดาไม่ให้ความรู้แก่เด็ก เด็กก็จะแสวงหาความรู้ทางอื่น ซึ่งไม่สมควร

บิดามารดาควรจะสอดส่องว่าเพื่อนเล่นของเด็กมีความประพฤติ และอุปนิสัยเป็นอย่างไร เพราะการคบเพื่อนชั่วย่อมเป็นสาเหตุแห่งการกระทำผิดของเด็กอย่างหนึ่ง ฉะนั้นบิดามารดาควรทำความรู้จักกับเพื่อนของเด็กตามสมควร ถ้าเพื่อนของเด็กเป็นบุคคลที่ชักชวนให้เด็กประพฤติชั่ว บิดามารดาควรจะห้ามปรามมิให้คบค้า

บิดามารดาควรหมั่นสังเกตความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของเด็ก ถ้าพบว่าเด็กเปลี่ยนแปลงในทางผิดปกติ หรือเด็กเริ่มจะเปลี่ยนไปในทางประพฤติไม่ดี แม้ว่าจะยังไม่ถึงกับกระทำผิดในทางอาญา บิดามารดาควรจะเริ่มสืบเสาะสาเหตุแห่งการกระทำชั่วโดยเร็ว ถ้าไม่สามารถค้นคว้าสาเหตุแห่งการประพฤติของเด็กได้เอง ต้องปรึกษาแพทย์ จิตแพทย์ นักจิตวิทยา และเริ่มขจัดสาเหตุที่เสียโดยเร็ว

บิดามารดาควรทำความเข้าใจในการจัดตั้งศาลเยาวชนฯ ว่าเป็นการสงเคราะห์เด็ก จึงควรให้ความร่วมมือกับศาลเยาวชนฯ และเจ้าหน้าที่ โดยให้ข้อเท็จจริงในทุกแง่มุม ปกติบิดามารดาจะปกปิดข้อเท็จจริงที่เด็กกระทำผิด เพราะกลัวเด็กจะถูกจับกุมซึ่งกลายเป็นผลเสียแก่เด็ก ทำให้เด็กไม่ได้รับการแก้ไขและสงเคราะห์อย่างถูกวิธี

๒. โรงเรียน ครูอาจารย์ เพราะนอกจากบิดามารดาแล้ว เด็กจะใช้ชีวิตอยู่กับโรงเรียนมากที่สุด ฉะนั้น ครูหรืออาจารย์จึงอยู่ในฐานะที่จะป้องกันไม่ให้เด็กกระทำผิด โดยพยายามกำจัดสาเหตุแห่งการกระทำผิดของเด็ก โดยปกติครูอาจารย์ย่อมไม่ทราบว่าเป็นสาเหตุแห่งการกระทำผิดเสียเอง เช่น ครูทำให้เด็กอิจฉาริษยากัน สำหรับครูหรืออาจารย์มีข้อควรสังเกตดัง ต่อไปนี้

โรงเรียนควรจะต้องคัดเลือกครูอาจารย์ที่เหมาะสมมาอบรมเด็ก คือ จะไม่พิจารณาว่าครูอาจารย์นั้นมีวิชาความรู้มากน้อยเท่าใดอย่างเดียว แต่ต้องพิจารณาในแง่บุคลิกลักษณะแม้บิดามารดาเด็กจะเป็นคนดีสักเท่าใด แต่ถ้าหากเด็กมาพบครูอาจารย์ที่มีนิสัยฉุนเฉียว โกรธง่าย ลงโทษเด็กพร่ำเพรื่อ เด็กก็จะเกลียดโรงเรียน หนีโรงเรียน และต่อมาก็เริ่มประพฤติผิดที่รุนแรงได้ง่ายขึ้น

ครูควรจะติดตามร่วมมือกับบิดามารดาไม่เฉพาะแต่ในแง่วิชาความรู้ แต่ควรติดต่อกับบิดามารดาเด็ก ในเรื่องความประพฤติของเด็กเท่าที่สังเกตพบด้วย โดยเฉพาะในกรณีที่เด็กได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างผิดสังเกต เช่น เด็กเป็นคนร่าเริงกลับหงอยเหงา ครูควรแจ้งไปให้บิดามารดาของเด็กทราบ เพื่อจะได้มีการตรวจจิตใจและประสาทของเด็ก

ครูควรให้ความเป็นธรรมแก่เด็ก แสดงความรักใคร่และให้ความสนใจโดยทัดเทียมกัน การให้ความสนใจเด็กคนใดคนหนึ่งมากเกินไป อาจก่อให้เกิดปฏิกิริยาแก่จิตใจของเด็กอื่น เด็กจะเริ่มอิจฉา ริษยาเด็กที่ได้รับความเอาใจใส่มากและความรู้สึกเช่นนี้อาจเป็นสาเหตุแห่งการกระทำผิดของเด็กได้

ครูควรจะช่วยบิดามารดาพิจารณาว่าเด็กยังขาดอะไรอยู่บ้าง และครูมีทางชดเชยที่ขาดอยู่หรือไม่ เช่น เด็กรู้สึกว้าวนขาดความรักจากทางบ้านไม่ว่าความรู้สึกนั้นจริงหรือไม่ ถ้าครูจะแสดงความรักใคร่ในตัวเด็ก เด็กจะรู้สึกว่าเป็นการปลอบโยน

โรงเรียนควรจะให้เด็กมีเวลาว่างเพื่อเล่นกีฬาตามสมควร เพราะนอกจากจะทำให้ร่างกายแข็งแรงแล้ว ยังฝึกให้เด็กมีความอดทนมีน้ำใจนักกีฬา รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม และไม่ข่มเหงรังแกผู้อื่น

ในกรณีที่เด็กประพฤติเกเรหรือขัดขืนคำสั่ง ครูควรจะสืบสวนข้อเท็จจริง และสาเหตุการกระทำของเด็กเสียก่อนที่จะดุด่าหรือตักเตือนเด็กทันที เพราะการลงโทษควรกระทำแต่พอควร ถ้าทำโทษรุนแรงเกินกว่าเหตุจะทำให้เด็กรู้สึกฝังใจ ถ้าเด็กจะตกอยู่ในภาวะที่ต้องคิดหันมาทางบิดาเป็นศัตรู เห็นครูเป็นศัตรูอีก เด็กจะไม่มีทางอื่นนอกจากหนีโรงเรียนคบเพื่อนชั่วและกระทำผิด ฉะนั้นครูจะต้องสำนึกในความรับผิดชอบต่อเด็กให้มากในรายที่เด็กประพฤติเกเรมาก ๆ หรือถึงขั้นกระทำผิด ครูไม่ควรช่วยปกปิดความผิดของเด็ก ควรให้ความร่วมมือโดยให้ข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความประพฤติของเด็กแก่เจ้าหน้าที่ ซึ่งอาจจะเป็นจิตแพทย์ นักสังคมสงเคราะห์ พนักงานคุมประพฤติ หรือเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทั้งนี้เพื่อช่วยกันป้องกันและแก้ไขเด็กเสียแต่ต้น

ครูไม่ควรจะให้การศึกษาแก่เด็กจนเกินสภาพร่างกายและจิตใจของเด็ก ไม่ว่าจะเป็นการให้การศึกษาในชั้นเรียนหรือการบ้าน เพราะจะทำให้เด็กเหน็ดเหนื่อยจนเกินไปจนเด็กเบื่อการเรียน นอกจากนี้การที่เด็กเหน็ดเหนื่อยเกินไปอาจมีผลกระทบกระเทือนร่างกายและจิตใจเด็ก ซึ่งถ้าเด็กร่างกายอ่อนแอหรือจิตใจไม่สมบูรณ์อาจทำให้เป็นสาเหตุแห่งการกระทำผิดอาญา

๓. เพื่อนบ้าน และญาติพี่น้อง อาจจะให้ความร่วมมือกันในการป้องกันการกระทำผิดของเด็กได้ ดังต่อไปนี้

ให้ข่าวแก่บิดามารดา ครู ในกรณีที่พบเห็นเด็กประพฤติผิด หรือมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน

ถ้าสามารถช่วยตักเตือน โดยเด็กนับถือตนอยู่ ควรให้คำแนะนำตักเตือนเท่าที่จะช่วยได้

งดเว้นการสนับสนุนให้เด็กประพฤติผิด เมื่อมองเห็นว่าเด็กกระทำผิดไม่ควรแสดงความเห็นดีเห็นงาม และต้องไม่ใช้ให้เด็กกระทำผิดเสียเอง เช่น ให้เด็กไปลักทรัพย์ เป็นต้น เพราะ

การกระทำเช่นนั้นจะเป็นการทำลายอนาคตของเด็กโดยตรง ต่อไปเด็กจะชินต่อความประพฤตินี้ และกลายเป็นเด็กเกเรไปได้ เพื่อนบ้านควรจะช่วยกันสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีแก่เด็ก การที่เพื่อนบ้าน ทะเลาะวิวาทหรือเป็นนักเลงอันธพาล ย่อมมีผลสะท้อนมายังเด็ก ทำให้กลายเป็นเด็กเกเรไปด้วย

๔. ประชาชน ประชาชนสามารถช่วยป้องกันการกระทำผิดของเด็กได้ ดังนี้

การให้ทุนจัดตั้งสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สนามเด็กเล่น หรือสโมสรเด็ก เพื่อเด็กจะได้มีเพื่อนเล่น มีการคบหาสมาคมในทางที่ดีจะได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยตัวเหลวไหลหรือประพฤตินิสัย

จัดตั้งหรือให้การสนับสนุนองค์กรมูลนิธิเอกชน ในการช่วยเหลือสงเคราะห์เด็กทั้งด้านทุนทรัพย์และการให้คำแนะนำ การสละเวลาเยี่ยมเยียนเด็กในสถานสงเคราะห์เด็กกำพร้า

ร่วมมือในการควบคุมป้องกันอาชญากรรม การร่วมกันป้องกันทรัพย์สิน ร่วมกันเผยแพร่และปฏิเสธในค่านิยมที่ดีงาม ช่วยเหลือจับกุมและเป็นพยานศาลในกรณีทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำผิดหรือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับบุคลิกลักษณะและสาเหตุแห่งการกระทำผิดของเด็ก

๕. รัฐ มีทางช่วยป้องกันการกระทำผิดของเด็กมิให้เด็กกระทำผิดอาญา การป้องกันไม่ให้กระทำผิดอาญานี้ รัฐอาจทำได้ดังต่อไปนี้

โฆษณาเผยแพร่ถึงการเตรียมตัวสมัครสอบพิชิตมารดา การปฏิบัติระหว่างตั้งครรภ์ การเลี้ยงดูทารกโดยถูกต้อง โดยเฉพาะในทางอาหารการกิน วิธีการอบรมเด็กที่ถูกตามหลักวิชาในด้านความประพฤติและจิตใจ

จัดโรงเรียน สถานศึกษาให้เพียงพอเน้นหลักด้านศีลธรรมและความประพฤติของเด็ก

จัดสร้างโรงพยาบาลเพื่อแนะนำเด็ก ที่มีทั้งแพทย์ จิตแพทย์ และนักจิตวิทยาเพื่อเริ่มพินิจเด็ก ตั้งแต่ยังไม่ได้กระทำผิด กรณีที่บิดามารดาหรือครูสังเกตว่าเด็กมีอาการผิดปกติจะได้พาตัวมาที่โรงพยาบาลแนะนำเด็กทำการพินิจ และถ้าจำเป็นต้องมีการรักษาทางจิตวิทยาหรือทางอื่นจะได้รักษาให้หาย เด็กนั้นจะได้ไม่กลายเป็นอาชญากร ซึ่งจะเป็นการยากที่จะแก้ไขในภายหลัง นอกจากนี้จะต้องจัดการรักษาพยาบาลเด็กที่เป็นโรคอื่น ๆ ด้วยเพราะโรคภัยไข้เจ็บย่อมเป็นสาเหตุแห่งการกระทำอย่างหนึ่ง

รัฐจะต้องควบคุมสิ่งผิดกฎหมาย เช่น หนังสือลามกอนาจาร เรื่องเกี่ยวกับอาชญากรรมอันแสดงความทารุณโหดร้าย ซึ่งรัฐจะต้องไม่ยอมให้มีการบันทึกที่ไม่เหมาะสมแก่เด็กดังนั้นรัฐจะต้องควบคุมละครและภาพยนตร์ โดยมีกฎหมายกำหนดว่าภาพยนตร์และละครประเภทใดที่เด็กดูได้และดูไม่ได้ ทั้งนี้เพราะเด็กยังมีสติปัญญาน้อยอยู่ อาจเห็นเรื่องที่หวาดเสียวแก่เด็กมากเกินไป เป็นการทำให้ร้ายจิตใจเด็ก รัฐควรระลึกว่าอายุของเด็กเป็นอายุที่อยู่ในระยะเอาอย่าง เด็กกำลังเลียนแบบผู้ใหญ่ ฉะนั้นไม่ควรสร้างตัวอย่างที่ไม่ดีให้เด็กเลียนแบบเป็นอันขาด

รัฐต้องมีมาตรการที่เข้มงวดในการควบคุมแหล่งอบายมุขมิให้เด็กเข้าไปมั่วสุม

รัฐต้องจัดหาสถานที่ให้เด็กได้เล่นกีฬาและส่งเสริมกิจกรรมด้านนันทนาการอย่างมีคุณภาพและมีปริมาณพอเพียง

รัฐควรแก้ปัญหาการใช้เวลาว่างของเด็กให้เกิดประโยชน์ การทำงานในเวลาว่างที่เหมาะสม เพื่อแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ และป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำผิดเนื่องจากความยากจน

รัฐควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่สงเคราะห์คอยออกตรวจเยี่ยม โดยเฉพาะในแหล่งที่ยากจนเพื่อให้คำแนะนำและช่วยเหลือสงเคราะห์เท่าที่รัฐจะสามารถช่วยได้

รัฐต้องจัดให้พนักงานของรัฐมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับเด็ก ศึกษาวิชาว่าด้วยเด็กกระทำผิด การที่เจ้าพนักงานของรัฐไม่ว่าจะเป็นครู ตำรวจ เจ้าพนักงาน ฝ่ายปกครอง อัยการ ศาล ปฏิบัติต่อเด็กโดยไม่ถูกต้องย่อมกลายเป็นสาเหตุแห่งการกระทำผิดของเด็กเสียเอง และการคัดเลือกบุคลากรดังกล่าวควรคำนึงถึงบุคลิกลักษณะ ความประพฤติและความเหมาะสมเพื่อให้เป็นตัวอย่างที่ดีของเด็ก

๒.๓ ทฤษฎีสาเหตุการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน

ในการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน มีการพยายามศึกษาวิจัยเพื่ออธิบายถึงสาเหตุของพฤติกรรมโดยนักวิชาการหลายท่าน ซึ่งได้ก่อให้เกิดแนวคิดและทฤษฎีที่อธิบายสาเหตุของพฤติกรรมกระทำผิดของเด็กและเยาวชน ดังนี้

- ทฤษฎีการข่มขู่ยับยั้ง
- ทฤษฎีจิตวิทยาวัยรุ่น
- ทฤษฎีวิวัฒนาการ
- ทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่าง
- ทฤษฎีการเลียนแบบ
- ทฤษฎีควบคุมทางสังคม

ทฤษฎีการข่มขู่ยับยั้ง (Deterrence Theory)

แนวคิดนี้เสนอว่า วัตถุประสงค์ของกฎหมายและระบบยุติธรรมมีไว้เพื่อข่มขู่ (Threat) การข่มขู่สามารถยับยั้งผู้ละเมิดกฎหมายให้เกิดความกลัวได้ แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. การข่มขู่ยับยั้งทั่วไป (General Deterrence) ลักษณะการข่มขู่นี้หมายถึง สติปัญญาสามารถควบคุมได้โดยมีการลงโทษที่แน่นอน โทษจะเป็นเสมือนเครื่องมือในการข่มขู่ทำให้เกิดความกลัว ไม่กล้าจะทำผิดหรือละเมิดกฎหมาย ข่มขู่จะใช้ได้ต่อเมื่อโทษนั้นเข้มงวดรุนแรง (Severity) แน่นนอน (Certainty) และรวดเร็ว (Speed of Legal Sanctions) เช่น กรณี รัฐออกกฎหมายสำหรับการลงโทษผู้ค้ายาเสพติดให้ใช้โทษประหารชีวิต เป็นโทษที่รุนแรง เมื่อมีการจับพ่อค้ายาเสพติดได้ มีโทษประหารชีวิตจริง ทำให้คนทั่วไปตระหนักถึงโทษทำให้เกิดความกลัว และจะควบคุมตัวเองไม่ให้เกิดความโลภค้ายาเสพติด นอกจากนี้ผู้กระทำผิดถ้าถูกจับได้จะเกิดความอาย (Shame) และขายหน้า (Humiliation) ดังนั้นความกลัวอายและขายหน้ามีอิทธิพลอย่างยิ่งในการข่มขู่ยับยั้งการกระทำผิด

ปัจจัยที่ทำให้การข่มขู่ได้ผลจากการอับอายและขายหน้า คือ

๑) อายุตัวเองที่ได้ละเมิดกฎหมาย

๒) อายุสาธารณชนได้รู้ว่าเกิดอะไรขึ้น สาธารณชนจะลบลู่ และอับอายแก่สังคมอย่างยิ่ง เช่น กรณีสมาชิกวุฒิสภาได้ไปใช้บริการทางเพศกับเด็ก เมื่อสังคมรับรู้ข่าวสารนี้สมาชิกวุฒิสภาคนนั้นต้องลาออกจากตำแหน่ง เพราะเกิดความอับอาย

๒. การข่มขู่ยับยั้งเฉพาะราย (Specific Deterrence) การข่มขู่เฉพาะราย (อาจใช้ศัพท์ว่า Special/Particular) จะเกิดขึ้นกับบุคคลที่เป็นผู้กระทำความผิดโดยตรง วิธีการลงโทษต้องสามารถทำให้เกิดความหลาบจำ และไม่ทำความผิดซ้ำอีก เช่น กรณีนักศึกษาทุจริตในการสอบมีโทษคือ ปรับตกวิชานั้นและพัก ๑ ปีการศึกษาในระดับปริญญาตรี ระดับปริญญาโทพัก ๒ ปีการศึกษา จะเห็นว่าโทษรุนแรงทำให้ผู้ทุจริตไม่กล้าทำผิดอีก

ทฤษฎีจิตวิทยาวิัยรุ่น (Psychogenic Theory)

เป็นแนวความคิดที่ศึกษาในตัววัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงพร้อมกันหลายด้าน แต่ต้องการเอาใจใส่อย่างเป็นพิเศษ ทั้งนี้หากไม่มีความเข้าใจแท้จริงย่อมจะสร้างความยุ่งยาก และลำบากในการปฏิบัติตัวของวัยรุ่นมากยิ่งขึ้น อาทิ

๑. เป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ ความคิดอ่าน

๒. เป็นวัยที่ต้องการอิสระในการตัดสินใจ เลือกที่จะกระทำต้องการพึ่งพาอาศัยตนเอง ในบางครั้งก็มีแนวความคิดที่ต่อต้านผู้ใหญ่ ไม่ชอบให้ใครมายุ่งกับเรื่องส่วนตัว

๓. เป็นวัยที่มีความคิดอ่านที่เร็วเร็ว แต่ความขาดความรอบคอบ รักความยุติธรรม และหากไม่ได้รับความเป็นธรรมก็จะทำการตอบโต้อย่างรุนแรง

๔. เป็นวัยที่สับสนในการปฏิบัติตัว เพราะไม่ทราบว่าจะทำอย่างไรดีระหว่างการเป็นผู้ใหญ่กับเด็ก

๕. ชอบคบเพื่อนเป็นกลุ่มเพื่อสร้างความมั่นใจ รักพวกพ้อง ต้องการได้รับการยอมรับจากเพื่อน มีความโกรธแค้น หากพรรคพวกของตนไม่ได้รับความเป็นธรรมหรือถูกรังแก

๖. มีความอยากรู้อยากเห็น ชอบทดลองสิ่งใหม่ ๆ

๗. มีความสนใจในเพศตรงข้าม นึกถึงการมีครอบครัว

๘. ต้องการเป็นจุดสนใจอยากให้ทุกคนมอบความรัก ดูแลเอาใจใส่ในบางเวลาไม่ชอบการกระทำที่เป็นการหักหาญน้ำใจ หรือทำร้ายจิตใจ ฯลฯ

ด้วยความที่เป็นวัยที่ง่ายต่อการมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน จนเป็นเหตุต้องให้พลาดพลังในการกระทำที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์เป็นจำนวนมาก รวมถึงการตกเป็นเครื่องมือของอาชญากรรมทุกรูปแบบ ทั้งนี้ในการกระทำผิดของวัยรุ่น อาจเกิดขึ้นจากการเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ที่เคยกระทำผิด หรืออาชญากร

ทฤษฎีวัฒนธรรมรองของเด็กกระทำผิด (Delinquent Subculture Theory)

อัลเบิร์ต โคเฮน (Albert Cohen) ได้พิมพ์หนังสือชื่อว่า **Delinquent Boy : The Culture of the Gang** (เด็กกระทำผิด: วัฒนธรรมของแก๊ง) ในปี ค.ศ. ๑๙๕๕ โดยยกตัวอย่างสังคมของชนชั้นกลางและชนชั้นกรรมกรในสหรัฐอเมริกา สังคมได้ให้ความสำคัญในเรื่องความทะเยอทะยาน ความก้าวหน้า ความสำเร็จ และการศึกษา ซึ่งทั้งสองชนชั้นต่างอบรมขัดเกลาลูกหลานตามวัฒนธรรมของกลุ่มตน สามารถแยกความแตกต่างของค่านิยมที่ใช้อบรมระหว่างชนชั้นกลางและชนชั้นกรรมกร ดังตารางที่ ๒.๒

โคเฮน เห็นว่าในระบบโรงเรียนของสหรัฐอเมริกานั้นจะยึดค่านิยมของชนชั้นกลางมาเป็นบรรทัดฐานหรือเป็นระเบียบให้นักเรียนปฏิบัติ ถ้านักเรียนต้องการประสบความสำเร็จในโรงเรียนก็จะต้องยอมรับและปฏิบัติตามค่านิยมของชนชั้นกลาง ถ้าพิจารณาแล้วจะพบว่าเด็กที่มาจากชนชั้นต่ำจะเกิดปัญหาในการปรับตัวเป็นอย่างมาก ทำให้เด็กเกิดความขัดแย้งในตัวเอง เกิดความกดดัน และมีความตึงเครียด ผลก็คือ เด็กชนชั้นต่ำก็จะปฏิเสธทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นตัวแทนของกลุ่มชนชั้นกลาง เกิดการรวมตัวกันเป็น “แก๊ง” มีการสร้างวัฒนธรรมของกลุ่มตนขึ้นมา เด็กที่รวมตัวกันเป็นแก๊งจะมีลักษณะดังนี้

ตารางที่ ๒.๒

การเปรียบเทียบค่านิยมในการอบรมสั่งสอน

ค่านิยมชนชั้นกรรมกร	ค่านิยมชนชั้นกลาง
๑. การทำตามสบาย	๑. การควบคุมตัวเอง
๒. ไม่มีการวางแผนล่วงหน้า	๒. การวางแผนสำหรับอนาคต
๓. การขาดระเบียบวินัย	๓. ความเป็นระเบียบเรียบร้อย
๔. ความไม่ตรงต่อเวลา	๔. ความตรงต่อเวลา
๕. ขาดความรับผิดชอบ	๕. ความรับผิดชอบ
๖. ไม่ทะเยอทะยาน	๖. ความทะเยอทะยาน
๗. ความรักพวกพ้อง	๗. มรรยาทและความสุภาพ
๘. ไม่สนใจในกิจกรรมของสังคม	๘. การเคารพในทรัพย์สิน
	๙. การส่งเสริมกิจกรรมสันตนาการ

๑. สมาชิกภายในกลุ่มจะมีความสามัคคีผูกพันกัน
๒. การทำกิจกรรมต่าง ๆ ก็เพื่อความสนุกเพียงอย่างเดียว (Short-Run Hedonism)

๓. จะมีความแค้นเป็นปฏิกิริยา มีปฏิกริยาในทางลบกับกลุ่มชนชั้นกลาง

ทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่าง (Differential association theory)

เอ็ดวิน เอช.ซัทเทอร์แลนด์ (Edwin H. Sutherland) ได้พยายามอธิบายพฤติกรรมของกลุ่มอาชญากรอาชีพ (Career Criminal) เช่น อาชญากรคอปกขาว และหัวขโมยอาชีพ การกระทำผิดเกิดจากระบวนการเรียนรู้ทางสังคม การเรียนรู้ทักษะ (Skill) และแรงจูงใจ (Motive) ซึ่งเป็นผลจากการติดต่อสัมพันธ์กับคนที่เป็นอาชญากร จึงได้เรียนรู้ค่านิยม (Values) ทักษะ (Attitudes) คำนิยาม (Definition) และรูปแบบของการประกอบอาชญากรรม (Pattern of Criminal Behavior) เป็นต้น หลักของทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่าง ดังนี้

๑. พฤติกรรมอาชญากรรมเกิดจากการเรียนรู้ เช่นเดียวกับการเรียนรู้พฤติกรรมปกติ เช่น การเรียนการอ่านหนังสือ ต้องเริ่มต้นแต่อ่านคำง่าย จนมาอ่านคำที่ยาก เป็นต้น

๒. พฤติกรรมอาชญากรรม เกิดจากการเรียนรู้ในการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และเกิดขึ้นในกลุ่มที่มีความสนิทสนมกัน เช่น ครอบครัว เพื่อน

๓. การเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรรม รวมถึงการเรียนรู้เทคนิคการประกอบอาชญากรรมด้วย บางครั้งยาก บางครั้งง่าย นอกจากนี้ยังเรียนรู้ถึงแรงจูงใจแรงผลักดัน การให้เหตุผล และทัศนคติด้วย

๔. แนวทางเฉพาะของแรงจูงใจและแรงผลักดันจะเรียนรู้จากการรับรู้หลายด้านเกี่ยวกับข้อกฎหมายที่เลือกปฏิบัติตามและข้อกฎหมายที่จะละเมิด เพราะปฏิกริยาของคนในสังคมที่มีต่อกฎหมายทางสังคมและกฎหมาย ไม่ได้เป็นรูปแบบเดียวกันทั่วไป จึงเกิดจากความขัดแย้งระหว่างทัศนคติของสังคมและบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมของสังคม และกลายเป็นหลักพื้นฐานของแนวความคิดการคบค้าสมาคมที่แตกต่าง

๕. การที่คนกลายเป็นอาชญากร เพราะเห็นผลจากการกระทำผิด ทำให้เขาพอใจ

๖. การคบค้าสมาคมที่แตกต่างขึ้นอยู่กับความถี่ (Frequency) ระยะเวลา (Duration) การมาก่อน (Priority) และความเข้มข้น (Intensity) การคบค้าสมาคมเป็นระยะเวลานานจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมอย่างยิ่ง ในขณะที่ “การมาก่อน” ในความหมายคือ การได้เรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรรม ยิ่งอายุน้อยเท่าไร ยิ่งมีผลต่อพฤติกรรมอย่างมาก และ “ความเข้มข้น” หมายถึง การให้ความสำคัญบารมี เช่น ผู้มีอำนาจจะมีอิทธิพลในการชักจูง เช่น พ่อ หรือเพื่อนสนิท จะมีผลต่อการเรียนรู้อย่างมาก

๗. แม้ว่าพฤติกรรมอาชญากรรมแสดงให้เห็นถึงความต้องการและค่านิยมทั่วไป แต่ไม่ได้แปลว่าค่านิยมและความต้องการของอาชญากรรมต้องแตกต่างจากคนทั่วไป เพราะทั้งอาชญากรและคนทั่วไปต่างมีความต้องการและค่านิยมทั่วไปเหมือนกัน

สรุปทฤษฎีนี้ คนเรียนรู้ทัศนคติ เทคนิค และพฤติกรรมของอาชญากร จากคนที่ใกล้ชิด เพื่อนสนิท ญาติ พี่น้อง การเรียนรู้เหมือนการเรียนรู้พฤติกรรมปกติ

ทฤษฎีการเลียนแบบ (Theory of Imitation)

ทฤษฎีการเลียนแบบหรือทฤษฎีการเอาอย่างนี้ ถู้อตามความคิดของนักสังคมวิทยาและอาชญาวิทยาชาวฝรั่งเศสชื่อ ตาร์ค (Tarde) ซึ่งมีชีวิตอยู่ในระหว่าง ค.ศ. ๑๘๔๓-๑๙๐๔ เขาเป็นผู้ที่ให้ความสนใจต่ออิทธิพลของหนังสือพิมพ์ซึ่งมีต่อการเกิดอาชญากรรม และได้ชี้ให้เห็นว่าเมื่ออาชญากรรมเกิด มิได้เกิดขึ้นตามลำพังโดดเดี่ยว แต่มีเทคนิคของการกระทำผิดที่คล้ายคลึงกันเกิดตามมาด้วย เป็นปัญหาลูกโซ่ ตาร์คได้ศึกษากรณีตัวอย่างของอาชญากรรมหลายกรณี และได้ตั้งกฎแห่งการเลียนแบบขึ้นมาตามกฎของเขา มีข้อสังเกตเป็นการทั่วไปหลายประการ กล่าวคือ

๑. คนเรามีแนวโน้มที่จะเลียนแบบแฟชั่นและประเพณีของคนอื่น ตามปกติกลุ่มชนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันจะมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องแฟชั่นและประเพณีอย่างช้าๆ แต่ถ้ากลุ่มที่แตกต่างกันติดต่อกันก็จะส่งเสริมให้เกิดการเลียนแบบมากขึ้น

๒. ผู้ที่มีฐานะต่ำกว่าจะเลียนแบบผู้ที่มีฐานะสูงกว่า โดยได้ชี้ให้เห็นว่ามีอาชญากรรมอีกหลายชนิดที่เกิดขึ้นในหมู่ชนชั้นสูงและแพร่ไปในหมู่ชนชั้นต่ำโดยการเลียนแบบ

๓. คนเราจะเลียนแบบพฤติกรรมที่เกิดขึ้นใหม่ หากพฤติกรรมแบบเก่าหลายแบบเกิดขัดแย้ง ตาร์คเชื่อว่าการเลียนแบบเป็นการเรียนรู้อย่างหนึ่ง การเลียนแบบบางอย่างทำให้เกิดอาชญากรรม และอาชญากรรมจะแพร่ออกไปในลักษณะเดียวกับการแพร่ของแฟชั่น และแฟชั่นของอาชญากรรมก็เหมือนกับแฟชั่นของเสื้อผ้าและทรงผม

ทฤษฎีของตาร์คที่เกี่ยวกับอาชญากรรมมีจุดอ่อนที่ควรพิจารณาหรือมีคำถามที่ควรคิดคือ

๑. อาชญากรรมพวกแรก ๆ เกิดขึ้นมาได้อย่างไร นอกจากจะอธิบายว่าเกิดเพราะความคิดริเริ่มโดยตนเอง

๒. ไม่ได้อธิบายว่าทำไมอาชญากรรมบางอย่างจึงมีการเลียนแบบ และบางอย่างเกิดขึ้นโดยไม่มีการเลียนแบบ

อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีของตาร์คก็เป็นทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ แต่ไม่ได้เขียนไปในแนวเดียวกับของ ซัตเธอร์แลนด์ แต่เขียนทำนองยึดสถานการณ์เป็นหลักไม่ได้จะต้องสถาบันอื่น ๆ ทางสังคม ยกเว้น หนังสือพิมพ์

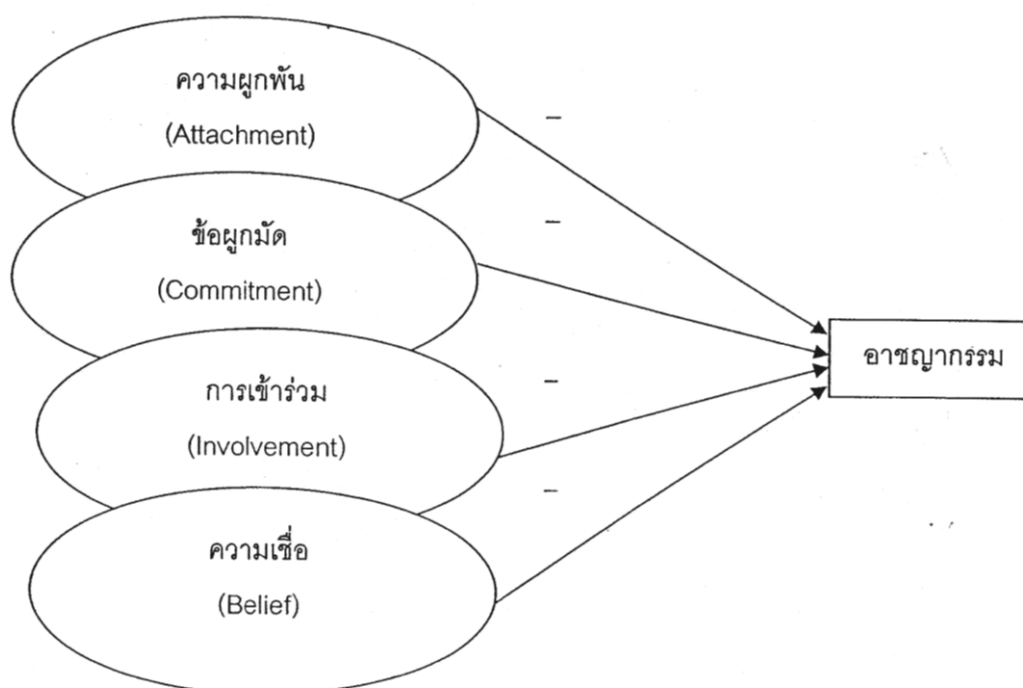
ทฤษฎีควบคุมทางสังคม

ทฤษฎีพันธะทางสังคมของ ทราวิส เฮอร์ช (Hirschi's Social Bonding Theory) ทฤษฎีควบคุมที่นับว่าได้รับการยอมรับมากที่สุดในวงการอาชญาวิทยา คือ ทฤษฎีพันธะทางสังคม (Social Bonding Theory) ของ ทราวิส เฮอร์ช เฮอร์ชได้โต้แย้งว่าไม่จำเป็นต้องอธิบายแรงจูงใจหรือแรงกระตุ้นของพฤติกรรมอาชญากรรม เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่มีความสามารถโดยธรรมชาติที่จะประกอบอาชญากรรมอยู่แล้ว โดยเฮอร์ชได้นำเสนอทฤษฎีควบคุมทางสังคมมีใจความสำคัญว่าบุคคลที่มีความผูกพันกับองค์กรหรือกลุ่มในสังคม ซึ่งได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน และเพื่อนฝูง

มักจะมีแนวโน้มที่ไม่ประกอบอาชีพการกรม หลักการสำคัญของทฤษฎีนี้คือ พันธะทางสังคมหรือความผูกพัน (Attachment) ข้อผูกมัด (Commitment) การเข้าร่วม (Involvement) และความเชื่อ (Belief) ทฤษฎีนี้มีสมมติฐานว่า “บุคคลที่มีพันธะทางสังคมหรือมีความผูกพันทางสังคมน้อย จะมีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมอาชีพการกรม” ซึ่งภาพได้อธิบายสาเหตุของพฤติกรรมอาชีพการกรมตามทฤษฎีของเฮอร์ชี่ ดังนี้

ภาพที่ ๒.๑

สาเหตุของพฤติกรรมอาชีพการกรมตามทฤษฎีของ เฮอร์ชี่

ทฤษฎีควบคุมทางสังคมมีสมมติฐานว่า พฤติกรรมอาชีพการกรมเป็นผลมาจากพันธะของบุคคลที่มีต่อสถาบันสังคมได้อ่อนแอหรือถูกทำลาย (Hirschi, 1969) และองค์ประกอบของพันธะทางสังคมมีด้วยกัน ๔ ประการคือ

๑. ความผูกพัน (Attachment) หมายความว่า การที่บุคคลมีความผูกพัน หรือความรักใคร่กับบุคคลอื่น หรือมีความสนใจกับความรู้สึกนึกคิดของบุคคลอื่น ซึ่งความผูกพันนี้เป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญที่จะทำให้บุคคลมีการพัฒนายอมรับค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคม ส่งผลให้บุคคลสร้างความรู้สึกร่วมหรือสำนึกที่จะควบคุมตนเองให้เป็นบุคคลที่ดีในสังคม ดังนั้นความผูกพันจึงเป็นองค์ประกอบด้านอารมณ์หรือความรักของพันธะสัญญาผูกมัดที่บุคคลมีต่อสังคม

๒. ข้อผูกมัด (Commitment) หมายความว่าถึงการที่บุคคลผูกมัดกับการดำเนินชีวิตตามทำนองคลองธรรมของสังคม กล่าวคือได้ศึกษาเล่าเรียนเพื่อที่จะประกอบอาชีพโดยสุจริตและเพื่อที่จะได้ประสบความสำเร็จในชีวิต ซึ่งจะส่งผลให้บุคคลไม่ย่อกรกระทำผิดกฎหมายเนื่องจากจะเป็นการเสี่ยงต่อการสูญเสียความสำเร็จในชีวิต ดังนั้นข้อผูกมัดจึงเป็นองค์ประกอบด้านความมีเหตุผลของพันธะหรือสัญญาผูกมัดที่บุคคลมีต่อสังคม

๓. การเข้าร่วม (Involvement) หมายความว่าถึงการที่บุคคลได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม เป็นเหตุให้บุคคลถูกจำกัดเวลาที่จะไปประกอบอาชีพการงาน เนื่องจากเวลาส่วนมากได้ถูกใช้หมดไปกับกิจกรรมของสังคม ดังนั้นการเข้าร่วมถือว่าเป็นองค์ประกอบด้านกิจกรรมของพันธะหรือสัญญาผูกมัดที่บุคคลมีต่อสังคม

๔. และความเชื่อ (Belief) หมายความว่าถึงระดับของความเชื่อที่บุคคลมีต่อค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคม หากบุคคลมีระดับความเชื่อต่อค่านิยมและบรรทัดฐานในสังคมสูง ก็จะมีแนวโน้มที่จะกระทำผิดกฎระเบียบของสังคม ดังนั้นความเชื่อจึงเป็นองค์ประกอบด้านจริยธรรมของพันธะหรือสัญญาผูกมัดที่บุคคลมีต่อสังคม

๒.๔ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา

๒.๔.๑ ปัญหาและอุปสรรคในการป้องกันและแก้ไขนักเรียนอาชีวศึกษาก่อเหตุทะเลาะวิวาทของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน

๑. ปัญหาและอุปสรรคในการป้องกันนักเรียนก่อเหตุทะเลาะวิวาทของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน

๑.๑ บางโรงเรียนไม่สนใจแก้ปัญหา

๑.๒ ขาดความร่วมมือจากผู้ปกครอง

๑.๓ โรงเรียนไม่มีวัสดุอุปกรณ์ในการฝึกทำงานทำให้นักเรียนมีเวลาว่างและ

หนีโรงเรียน

๑.๔ กฎหมายไม่ได้ให้อำนาจเท่าที่ควร

๑.๕ ขาดความเข้าใจจิตวิทยาวัยรุ่นเชิงปฏิบัติอย่างเพียงพอ

๑.๖ การกำหนดหลักสูตรที่ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง

๒. ปัญหาและอุปสรรคในการแก้ไขปัญหานักเรียนก่อเหตุทะเลาะวิวาทของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน

๒.๑ ไม่สามารถจัดครูตรวจร่วมตามสถานที่ที่มีกม็นักเรียนก่อเหตุ

๒.๒ นักเรียนไม่ให้ความร่วมมือ

- ๒.๓ การจัดงานในโรงเรียนซึ่งอนุญาตนักเรียนต่างโรงเรียนเข้าไปเที่ยว
- ๒.๔ ขาดองค์กรที่รับผิดชอบโดยตรง
- ๒.๕ กฎหมายขาดประสิทธิภาพ
- ๒.๖ ผู้บังคับบัญชาไม่ให้ความร่วมมือ

๒.๔.๒ ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานอันเกิดจากการใช้มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาการก่อเหตุทะเลาะวิวาทระหว่างสถาบัน

- ๑. ผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญของปัญหา และไม่ให้การสนับสนุน
- ๒. การประสานงานและความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- ๓. ความพร้อมในการปฏิบัติงานของหน่วยงานสถานศึกษา ในด้านบุคลากร วัสดุและอุปกรณ์ประกอบการทำงาน

๒.๔.๓ ปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการจัดการแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาตามกรอบแนวทางของกระทรวงศึกษาธิการ

- ๑. ปัญหาเชิงโครงสร้าง เนื่องจากการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของกระทรวงศึกษาธิการ
- ๒. ปัญหาเชิงนโยบายการแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการส่วนใหญ่เป็นนโยบายที่แก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ
- ๓. ปัญหาการนำนโยบายไปปฏิบัติขาดความจริงจัง

๒.๕ สาเหตุของปัญหานักเรียนทะเลาะวิวาทตามหลักพระพุทธศาสนา

การพิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้นที่เผชิญอยู่เบื้องหน้าเป็นการมองปัญหาเพื่อให้รู้ให้เข้าใจลักษณะของปัญหาที่เกิดขึ้นว่ามีอะไรบ้าง มากน้อยเพียงใด โดยมองปัญหาให้ละเอียดรอบคอบทุกด้าน ทุกมุม พิจารณาสืบสาวจากผลที่เป็นด้วยปัญหาไปสู่สาเหตุ ต้นเหตุ หรือต้นตอของปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นการแก้ปัญหที่ต้นเหตุ ไม่ว่าปัญหานั้นจะมีความรุนแรงเพียงใด จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสืบสาวหาสาเหตุของปัญหาเสียก่อนหรือค้นหาต้นเหตุของปัญหาเป็นวิธีคิดตามเหตุและผล หรือเป็นไปตามเหตุและผล สืบสาวจากผลไปหาเหตุ แล้วแก้ไขที่ต้นเหตุเหมือนกับการที่ได้กตีกันต้องสืบสาวว่าสาเหตุเกิดจากอะไร จะพบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น ส่วนใหญ่จะเกิดจากอำนาจของความโกรธ ความโลภ และความหลงผิด หรือเกิดจากความเกลียดชังกันที่เป็นตัวการที่สำคัญที่ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท (ตีกัน) นอกจากนี้ยังมีต้นเหตุอีก ๓ อย่าง คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา ซึ่งเป็นรากเหง้าหรือมูลเหตุที่ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท (ตีกัน) ต้นเหตุ คือ ความทะยานอยากทางร่างกาย ทางสังคม ทางด้านจิตใจที่เกินความพอดี เมื่อทราบเหตุของปัญหาแล้วก็ทำการแก้ไขที่ต้นเหตุของปัญหานั้น โดยกำหนดรู้ และทำความเข้าใจกับปัญหานั้นให้ชัดเจน แล้วสืบค้นหาสาเหตุเพื่อเตรียมการแก้ไข ในเวลา

เดียวกันก็ต้องมีการกำหนดเป้าหมายให้ชัดเจนว่าคืออะไร จะเป็นไปได้หรือไม่ และเป็นไปได้อย่างไร แล้วคิดวางวิธีปฏิบัติที่กำจัดสาเหตุของปัญหา โดยให้สอดคล้องกับจุดหมายที่กำหนดไว้

ตามหลักของพระพุทธศาสนา มีสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาการทะเลาะวิวาท (ตีกัน) อยู่ ๓ ประการ คือ

๑) ปัญหาทางจิต เป็นสาเหตุที่เกิดจากจิตใจส่วนลึก หรือเกิดจากปัจจัยทางจิตวิญญาณ ๕ (Spiritual Factors) คนที่กระทำความผิดคือคนที่เป็นโรคทางจิตวิญญาณไม่สามารถที่จะยับยั้งชั่งใจของตนเองได้ ทำให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง ซึ่งเป็นกิเลส ทำจิตใจให้เศร้าหมอง และความโกรธ ความโลภ ความหลง เหล่านี้เกิดจากความอยากหรือความต้องการ (กาม) เมื่อสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้น ก็ทำให้เกิดการคิดผิด ทำผิด พูดผิด ซึ่งเป็นมิจฉาทิฎฐิ และในที่สุดก็กระทำความผิด

๒) ปัจจัยทางสังคม เป็นปัจจัยที่เกิดจากการคบค้าสมาคมกับคนชั่ว การคบคนชั่วเป็นมิตร (คนปอกลอก คนดีแต่พูด คนประจบ คนชักชวนในทางไม่ดี) เป็นเหตุทำให้เกิดความคิดเห็นที่ผิด และความคิดเห็นที่ผิด ก็ทำให้เกิดการกระทำในสิ่งที่ผิด ยังมีปัจจัยที่เกี่ยวกับสังคม คือ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ความยากจนขัดสนปัจจัย ๔ ซึ่งเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกในการครองชีพ ความยากจนขัดสนทำให้เกิดการเบียดเบียนซึ่งกัน และความยากจนขัดสนเกิดจากความเสื่อมโทรมทางด้านสถาบันการเมืองการปกครอง การบังคับใช้กฎหมาย เมื่อเกิดขึ้นย่อมทำให้คนมีความเห็นผิดคิดว่าเป็นเรื่องที่ถูก ทำให้นำไปสู่การปล้นชิงทรัพย์ และยังมีปัจจัยที่เกี่ยวกับผู้ตกเป็นเหยื่ออีก ๓ ประการ คือ

(๑) เหยื่อที่ยั่วยุหรือเร่งเร้าให้เกิดการกระทำผิด เป็นการเร่งอารมณ์ให้ฝ่ายตรงข้ามเกิดความโกรธ ความโลภ ความหลง (กิเลส) จนเป็นเหตุให้กระทำความผิด เช่น การด่า การเสียดสี การขีดเขียนข้อความที่ไม่เหมาะสม เป็นต้น

(๒) เหยื่อที่ดำเนินชีวิตตามปกติธรรมดา อาจตกเป็นเหยื่อเพราะความประมาท เป็นเหยื่อที่โชคร้าย เป็นเหยื่อที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง ต้องประสบเคราะห์กรรม เพราะการกระทำของผู้อื่น หรือเป็นเพราะสภาพแวดล้อมโอกาส ที่อำนวยความสะดวกให้เกิดการกระทำความผิด เช่น คนที่ถูกหลอกหลง จาก การทะเลาะวิวาทของผู้อื่น เป็นต้น

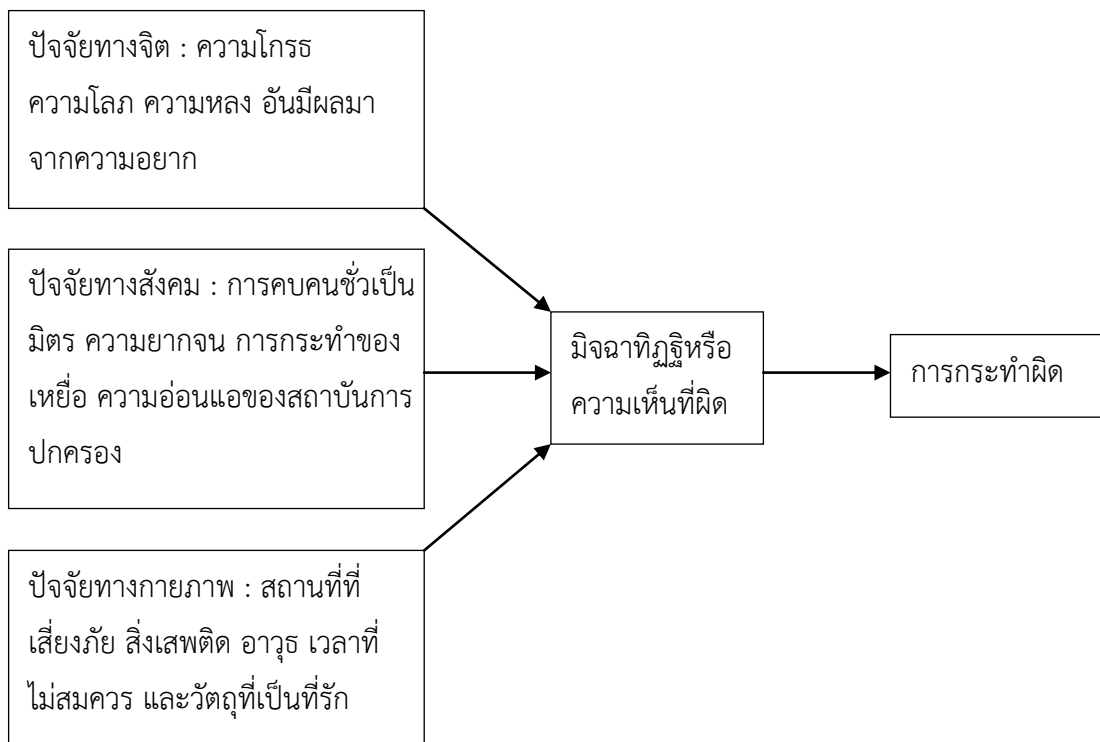
(๓) เหยื่อตนเอง เป็นเหยื่อที่ตนเองเป็นผู้กระทำ มีความพอใจที่จะทำให้ตัวเองตกเป็นเหยื่อ และเมื่อทำไปแล้วตนเองต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองโดยตรง โดยมีได้มีการปฏิเสธใด ๆ เช่น การเล่นเกมพนัน การติดยาเสพติด การเป็นโสเภณี เกิดขึ้นเพราะตกเป็นเหยื่อของความโลภ ความประมาท และความหลงผิด ความเห็นที่ผิดเหล่านี้ ทำให้เกิดการกระทำที่ผิด

๓) ปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เป็นปัจจัยภายนอกที่มีแรงจูงใจให้เกิดการกระทำความผิด หรือสิ่งที่ยั่วให้กระทำความผิด มีสถานที่ที่เสี่ยงภัยต่าง ๆ ที่เปลี่ยว สถานที่ที่ไม่มีใครเสี่ยงต่อการถูกจับ ง่ายต่อการกระทำความผิด สิ่งเสพติดต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่ตั้งของความประมาทขาดสติ อารูหหากมีมากจนเกินไปทางง่ายหรือขาดการควบคุมที่มีคุณภาพ ผู้ที่มีอาวุธอยู่ในมือย่อมทำให้จิตใจ

อีกเหิม เมื่อมีความโกรธเกิดขึ้นทำให้เกิดกระทำความผิดได้ง่าย เวลาที่ไม่สมควร เช่น เป็นเวลาค่ำคืน ดึกดื่น ยังเดินอยู่ริมถนน เป็นต้น วัตถุที่เป็นที่รักหรือของที่มีคุณค่าต่าง ๆ อาจทำให้คนหลงผิด คิดเอามาครอบครองโดยทางที่ผิด

ภาพที่ ๒.๒

แสดงปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดการทำความผิดตามหลักของพระพุทธศาสนา

จะเห็นได้ว่าปัจจัยทางจิต ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางกายภาพ ทำให้เกิดความเห็นที่ผิด และสามารถที่จะกระทำความผิด ในความเป็นจริงนั้น การกระทำความผิดต้องประกอบด้วยปัจจัย ๒ อย่างผสมกัน คือต้องมีปัจจัยทางจิตเป็นตัวยืนอยู่เสมอ จิตอาจจะมี ความโกรธ ความโลภ ความหลง เกิดขึ้นแล้วนำไปสู่ความเห็นที่ผิด ความโกรธ ความโลภ ความหลง อาจเกิดมาจากปัจจัยทางกายภาพ ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางสังคมผสมกับปัจจัยทางกายภาพก็ได้ หรือปัจจัยภายใน คือ จิตใจที่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง ซึ่งมีผลมาจากความอยาก ทำให้เกิดความเห็นผิด (มิจฉาทิฎฐิ) และกระทำความผิดในที่สุด ปัจจัยภายนอก คือ การอบรมสั่งสอน เลี้ยงดูจากพ่อแม่ผู้ปกครอง ทางด้านสังคมมีการคบค้าสมาคมกับคนชั่ว ความยากจน ความอ่อนแอของสถาบันต่าง ๆ สถานที่ที่

เสียงภัย สิ่งเสพติด อาวุธ เวลาที่ไม่สมควร เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความเห็นผิด และเป็นเหตุทำให้เกิดการกระทำความผิด^๘

ในหลักทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึง อริยะสัจ (ของแท้จริงอย่างประเสริฐ ๔ ซึ่งเป็นทั้งตัวผล และตัวเหตุ เป็นหลักวิธีการในการแก้ปัญหาตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีทุกข์ และสมุทัย อันเป็นตัวปัญหา และสาเหตุของปัญหา ดังมีรายละเอียดดังนี้

ทุกข์ คือ สภาพที่ทนได้ยาก หรือทนอยู่ในสภาพเดินไม่ได้ ต้องมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยความหมายคือ ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ หรือความบีบคั้นให้ลำบาก ความกังวล ความกดดัน ที่เกิดมีแก่ชีวิตหรือผู้ที่ได้ประสบ การเกิด การแก่ การเจ็บไข้ ความตาย ความเศร้า โศกเสียใจ รำพึงรำพัน เพราะเสียของที่รัก ความคับแค้นใจ การประสบพบกับสิ่งไม่ชอบใจ ความพลัดพรากจากของรัก ของชอบใจ ความต้องการสิ่งใดแต่ไม่ได้สิ่งนั้น เป็นเหตุทำให้เกิดทุกข์ ทุกข์แบ่งลักษณะออกเป็น ๓ แบบ คือ

(๑) ทุกข์ที่บุคคลทั่ว ๆ ไปรู้จักกันในสามัญสำนึกเข้าใจกันในนามของทุกข์กาย ทุกข์ใจ (ทุกข์เวทนา) ที่เกิดขึ้นจากสิ่งกระทบกระทั่งจากสิ่งที่ไม่ชอบใจ (อนิฏฐารมณ์)

(๒) ทุกข์ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงไม่แน่นอน ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงจากโลกธรรม ฝ่ายบวกหรือฝ่ายที่ดี ได้แก่ สุข ลาม ยศ สรรเสริญ มาเป็นฝ่ายลบหรือฝ่ายไม่ปรารถนา คือ ทุกข์เสื่อมลามก เสื่อมยศ นินทา สิ่งเหล่านี้เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงจากฝ่ายบวกมาฝ่ายลบ ทำให้บุคคลนั้นต้องเป็นทุกข์ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง

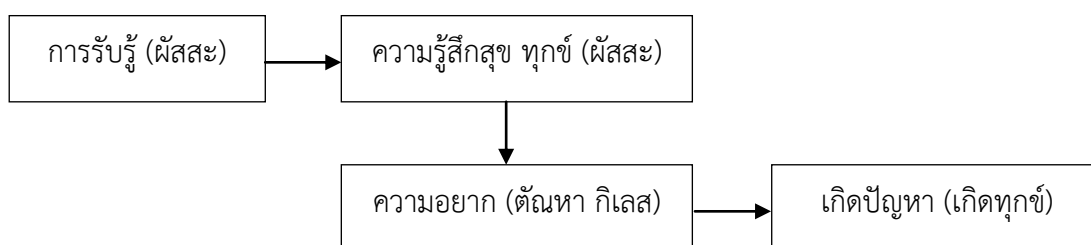
(๓) ทุกข์ที่เกิดจากกฎของธรรมชาติ มีการเกิด แก่ เจ็บตาย ที่บุคคลเข้าไปยึดมั่นถือมั่นในขั้น ๕ (รูป เวทนา สัญญา สัญจร วิญญาณ) โดยเฉพาะเมื่อสังขารเกิดความเสื่อมสลาย เจ็บป่วย หรือดับไปตามกระแสแห่งเหตุปัจจัย จึงก่อให้เกิดทุกข์เพราะบังคับมันไม่ได้

ทุกข์เหล่านี้จะมีการแสดงออกในลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น เป็นความโศกเศร้า ความคร่ำครวญ เจ็บปวด ตีใจ (โทมนัส) ความคับแค้นใจ ความหมดหวัง เป็นต้น ในหลักพุทธศาสนา โดยสมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน) ได้ทรงจำแนกทุกข์ไว้ คือ ความทุกข์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมดาของร่างกาย (สภาวะทุกข์ หรือทุกข์ประจำ) มีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ซึ่งมีขึ้นเองตามธรรมชาติ เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ต้องมีความแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมชาติ และความทุกข์ที่เกิดขึ้นในใจ บางครั้งบางคราว (ปกิณณกะทุกข์ หรือทุกข์จร) เช่น ความโศกเศร้าเสียใจ เป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้นเพราะกิเลสของคน ที่คนเราเองก่อขึ้นให้เกิดแก่ตัวเราเองและแก่ผู้อื่น เช่น ความเดือดร้อนต่าง ๆ ที่เกิดจากการทำร้ายร่างกายและเอาชีวิตของกันและกัน ตนเองก็มีความร้อนใจ มีความกังวลกลัวคนอื่นมาเห็น หรือกลัวการถูกจับจากรตำรวจ เมื่อก่อเหตุแล้วก็ต้องหนีเอาตัวรอดทำให้ตัวเองต้องไม่สบายกาย ไม่สบายใจ ต้องร้อนใจ ต้องระวังตัวเองอยู่ตลอดเวลา กลัวผู้อื่นจะมาเอาคืน และยังทำให้พ่อแม่

^๘ อดิพนธ์ ชูบำรุง, พุทธศาสนากับสังคม, (กรุงเทพมหานคร: ดับเบิลยูเอ็น พรินติ้ง, ๒๕๔๒), หน้า ๒๗.

ผู้ปกครอง ต้องได้รับความเดือดร้อนอีกด้วย ความทุกข์เหล่านี้เป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้นเฉพาะตัว เกิดเฉพาะบุคคล เป็นความทุกข์ที่เป็นส่วนรวมก็มี เป็นความทุกข์ที่คนส่วนมากร่วมกันรับทุกข์ด้วยกัน นทุกข์ที่เกิดจากน้ำท่วมทุกข์ที่เกิดจากสงคราม เป็นต้น ตัวอย่างความทุกข์ของส่วนรวม ที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชนทะเลาะวิวาท ซึ่งเป็นปัญหาที่ถกเถียงกันอยู่ว่า อะไรเป็นต้นเหตุของเยาวชนที่ทำการก่อเหตุการณ์ทะเลาะวิวาท ปัญหานี้ต้องพิจารณาอย่างละเอียดว่าอะไรเป็นต้นเหตุของการทะเลาะวิวาทแล้วทำการแก้จากต้นเหตุ (สุวัฒน์ จันทรวงศ์, ๒๕๔๖)

ภาพที่ ๒.๓
แสดงกระบวนการที่สร้างปัญหาและก่อให้เกิดความทุกข์

สมุทัย คือ เหตุเกิดของทุกข์ มาจาก อวิชชา ตัณหา อุปาทานและกิเลสหรือสาเหตุของปัญหา ที่มาของปัญหา มีความโลภ ความโกรธ ความหลงผิด ความถือตัว ความสงสัย ความห妒 ความท้อแท้ ความท้อถอย ความลังเล ความฟุ้งซ่าน ความไม่ระมัดระวัง การไม่เกรงกลัวต่อความชั่ว เป็นต้น

แรงจูงใจที่ทำให้เกิดการกระทำความผิดของมนุษย์ คือ ความพอใจ ความชอบใจ ความยินดี ความอยาก ความรักใคร่ ความต้องการ ที่ไม่ดี ไม่สบาย ไม่เกื้อกูล เป็นอกุศล เรียกว่า ตัณหา ตัณหา แปลว่า ความกระหาย ความทะยาน ความอยาก ความเสน่หา ความร้อนคน ความกระสับกระส่าย ความกระวนกระวาย ไม่อึด หลักสำคัญที่ควรทราบเกี่ยวกับตัณหา คือ ตัณหาเกิดจากเวทนา (ความรู้สึกรู้) เป็นปัจจัย โดยมีอวิชชา (ความไม่รู้) เป็นมูลเหตุหรือมูลรากเมื่อบุคคลรับรู้อารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งที่ชอบใจหรือไม่ชอบใจ เช่น เห็นรูปที่สวยงามหรือน่าเกลียด ได้ยินเสียงไพเราะหรือไม่ไพเราะ กลิ่นหอมหรือกลิ่นเหม็น เป็นต้น แล้วเกิดความรู้สึกเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ หรือเฉย ๆ ขึ้น ในเวลานั้น ตัณหาก็คงเกิดขึ้นในลักษณะที่รู้สึกเป็นสุข ก็ยินดี ชื่นชอบ คล้อยตามไป ตัดใจ ใฝ่รัก อยากได้ ถ้ารู้สึกทุกข์ ก็ไม่ชอบใจ ขัดใจ ชัง อยากเลี่ยงหนี หรืออยากให้สูญสิ้นไป ถ้ารู้สึกเฉย ๆ ก็เพเลิน ๆ เรื่อยเรื่อยไป อาการอย่างนี้เป็นไปเอง โดยไม่ต้องใช้ความคิด ไม่ต้องใช้ความรู้ความเข้าใจ ถ้ามีความรู้ความเข้าใจ หรือใช้ความคิดแทรกเข้ามาในเวลานั้น เช่น รู้ว่ารูปที่น่าเกลียดนั้นเป็นประโยชน์ หรือรู้ว่าเสียงที่ไพเราะนั้น เป็นสัญญาณอันตราย หรือเกิดสำนึกทางจริยธรรมประเพณีว่าสิ่งนั้นไม่เหมาะสมกับภาวะหรือฐานะของตน ตัณหาอาจถูกตัดตอน แสดงว่า ตัณหา (ความอยาก) อาศัยเวทนา (ความรู้สึกรู้) โดยมีอวิชชา (ความไม่รู้) เป็นตัวหนุน หรือตัณหา (ความอยาก) แอบอิงเวทนา (ความรู้สึกรู้) อยู่บน

พื้นฐานแห่งอวิชชา (ความไม่รู้) สิ่งที่ตัณหาต้องการหรือเป็นที่เกิดของตัณหา คือ กามคุณ ๕ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สิ่งที่ถูกต้องการ ที่น่าใคร่ น่าพอใจ) สิ่งเหล่านี้เมื่อมีความอยากได้เกิดขึ้น ที่เรียกว่า ตัณหาหรือกิเลส ซึ่งเป็นแรงจูงใจ ทำให้เป็นต้นเหตุของการกระทำที่ผิด (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ๒๕๔๖)

มนุษย์ทุกคนมีทุกข์ สาเหตุของทุกข์ คือ การยึดมั่นถือมั่นสิ่งต่าง ๆ (อุปาทาน) ที่ไปยึดติดกับความอยากได้ (ตัณหา) อยากดี อยากมีอยากเป็น หากสามารถกำจัดสิ่งเหล่านี้ได้ ความทุกข์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก็จะหมดไป ความทุกข์หรือปัญหานั้นเกิดจากความพอใจ และความไม่พอใจ ในสิ่งที่ตนประสบ ซึ่งมีต้นเหตุมาจากความอยาก (ตัณหา) ๓ ประการ คือ

(๑) กามตัณหา คือ ความทะยานอยากในวัตถุกาม เป็นสิ่งที่อยู่ภายนอก คือ ความยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ในอารมณ์ที่น่าพอใจ น่าปรารถนา น่ารักใคร่ที่สนองความต้องการของตนเอง มักจะเก็บไว้ในใจ หรือมีใจที่ผูกพัน เป็นกิเลสกามอันแอบแฝงอยู่ในใจ เมื่อวัตถุกามที่อยู่ภายนอกมาประสพกับกิเลสภายในใจ โดยเป็นรูปสวयแบบต่าง ๆ ที่สามารถเห็นด้วยตา เสียงไพเราะต่าง ๆ ที่ได้ยิน กลิ่นหอมต่าง ๆ ที่รับกลิ่นด้วยจมูก รสร่อยต่าง ๆ ที่ได้รับทางลิ้น สิ่งต่าง ๆ ที่ได้ถูกต้องสัมผัสด้วยกาย สิ่งเหล่านี้จำเป็นต้อง นำลูบลำ ทำให้เกิดความพอใจความยินดี ความต้องการ ความกำหนด ความโลภ คือ เกิดราคะ โทสะ โมหะ ในวัตถุนั้นนั่นเอง เกิดความทะยานอยากดิ้นรนในอารมณ์เหล่านี้

(๒) ภวตัณหา คือ ความทะยานอยากเป็นนั่นเป็นนี่ อยากได้สิ่งนั้น อยากได้สิ่งนี้ คือ ความต้องการที่จะได้เป็นเจ้าของ ความต้องการที่จะเอาชนะ ความต้องการหรือความอยากของมนุษย์มักไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งเป็นเหตุให้มนุษย์ต้องดิ้นรนแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน ไม่สนใจแม้ว่าการกระทำนั้นจะไปกระทบ ทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน ความต้องการเช่นนี้ทำให้เกิดความยุ่งยากสับสนมาสู่สังคมโดยรวม เหมือนกับการตีกันของนักเรียนซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบัน ผู้ที่ก่อเหตุไม่สนใจใครทั้งสิ้น นึกจะทำร้ายใคร ที่ไหน ก็ทำทันที ไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้อื่น ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง คำนึงแต่ต้องการเอาชนะอย่างเดียว ความอยากต่าง ๆ เป็นสาเหตุของความทุกข์ ต้องดิ้นรนแสวงหาทำให้เกิดความเดือดร้อนทั้งตนเองและสังคม มนุษย์ควรเอาชนะตัวเอง เอาชนะกิเลสตัณหา เพื่อเสริมสร้างตนเองให้มีคุณภาพไม่ทำให้สังคมเดือดร้อน และสามารถทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่สังคมและส่วนรวมอีกด้วย

(๓) วิภวตัณหา คือ ความไม่อยากเป็นนั่นเป็นนี่ คือ ไม่ยินดีสิ่งที่มีอยู่ ไม่สันโดษ เมื่อเป็นอะไรอยู่ทำหน้าที่อะไรอยู่ รับผิดชอบอะไรอยู่ ไม่พอใจ ก็ดิ้นรนทะยานอยาก เพื่อจะไม่เป็นอย่างนั้น เป็นความอยากในด้านทำลายล้างภาวะที่เป็นอยู่ ตลอดจนอยากตายเป็นความอยากเหมือนกัน แต่อยากที่จะไม่เป็นอะไรที่ไม่ชอบ เช่น เป็นเด็กเป็นนักเรียนอยู่ เบื่อเป็นเด็ก เป็นนักเรียน อยากให้พ้นไปเร็ว ๆ หรือเป็นคนแก่แต่อยากไม่เป็นคนแก่

ความอยากทั้ง ๓ นี้ต้องอยากได้ในสิ่งที่ควรจะได้ อยากเป็นสิ่งที่ควรจะเป็น ความที่เป็นธรรมชาติของร่างกาย เช่น ความอยากอาหารอยากน้ำ ที่เรียกว่า ความหิวกระหาย ความมีฉันทะ คือ ความพอใจในการศึกษาเล่าเรียนในการงาน ในการทำความดีต่าง ๆ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความพากเพียรพยายาม ไม่เรียกว่าเป็นตัณหา ความอยากที่เกินพอดี แม้ในทางที่ถูก เช่น การรับประทานอาหารที่เกินพอดี กินพร่ำเพรื่อ แต่งกายหรูหราเพื่อโอ้อวดกัน หรือความอยากในทางที่ผิด ๆ คือ อยากจะทำในทางที่ผิดศีลธรรม ที่เป็นความประพฤติเสื่อมเสียต่าง ๆ ที่เรียกว่า เป็นตัณหา พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมไว้ว่า ทุกข์ที่เกิดขึ้นต่าง ๆ เป็นผลที่เกิดมาจากความประพฤติที่เสื่อมเสียผิดศีลธรรมอันดีงามต่าง ๆ ซึ่งเป็นกรรมชั่วของคน ซึ่งเกิดจากความอยาก (ตัณหา) ที่อยู่ในจิตใจของตนเอง ที่เกิดของทุกข์ คือ ตัณหา ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ตัณหาที่มีอยู่ในจิตใจของใครย่อมก่อทุกข์ให้แก่ผู้นั้น และแก่ผู้อื่น ที่พลอยได้รับความเดือดร้อน เพราะกรรมของผู้นั้นไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ (สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน), ๒๕๔๐)

ปัจจัยที่ทำให้เกิดมิจฉาทิฎฐิ เป็นความเห็นผิดหรือหลงผิด ซึ่งมีทัศนคติ แนวคิด ค่านิยม ที่ผิด ปฏิเสธความรับผิดชอบไม่ยอมรับในการกระทำของตนเอง ความไม่รู้ ไม่เข้าใจ ทำให้เกิด การคิด การพูด การกระทำ การแสดงออกที่ผิด และการปฏิบัติต่าง ๆ ก็พลอยผิดไปด้วย แทนที่จะเป็นการแก้ปัญหาได้ทุกข้อได้ ก็กลายเป็นก่อทุกข์เพิ่มมากยิ่งขึ้น หลงผิดกระทำในสิ่งที่ตนเองคิดว่าเป็นเรื่องที่ถูกต้องทำตามความอยากของตนเอง มิจฉาทิฎฐิ (ความเห็นผิด) มีกระบวนการเริ่มต้นภายในตัวของบุคคลที่อาศัยความเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม และมีอิทธิพลจากภายนอกเป็นผลักดัน หรือเป็นปัจจัยที่ก่อตัวให้เกิดมิจฉาทิฎฐิ (ความเห็นผิด) ถ้าได้รับการศึกษาถ่ายทอดและแนะนำชักจูงใจในทางที่ผิด หรือไม่รู้จักเลือก ไม่รู้จักมอง ไม่รู้จักเกี่ยวข้องได้รับอิทธิพลภายนอกที่ไม่ถูกต้อง หรือไม่รู้จักคิด ไม่รู้จักการพิจารณาในทางที่ถูกต้อง ก็จะทำให้เกิดมิจฉาทิฎฐิ (ความเห็นผิด) นำไปสู่การศึกษาที่ผิดหรือความไม่รู้ (อวิชชา)

ดังนั้น จึงแสดงที่มาของการศึกษาที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งเป็นแหล่งเกิดเบื้องต้นของความเห็นที่ผิดที่เรียกว่า มิจฉาทิฎฐิ มีอยู่ ๒ อย่างคือ

(๑) ปัจจัยภายนอก (อปรโตโฆสะ หรือมิตรชั่ว) หมายถึง บุคคลที่ไม่มีความรู้ความสามารถ ไม่มีคุณสมบัติที่เพียงพอ ในการอบรมสั่งสอนแนะนำ หรือเสียงบอกกล่าวจากผู้อื่นที่ไม่ถูกต้อง ได้แก่ การรับการถ่ายทอดหรืออิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมไม่ได้หรือไม่ถูกต้อง เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อนที่คบค้าสมาคม สื่อมวลชน หนังสือ และวัฒนธรรม ซึ่งให้ข่าวสารที่ผิด ๆ สั่งสอนอบรม และแนะนำชักจูงไปในทางที่ถูกต้อง ทำให้เกิดมิจฉาทิฎฐิ (ความเห็นผิด) และยึดติดในสิ่งผิดนั้น ทำให้เกิดกระทำความผิดเกิดขึ้น

(๒) ปัจจัยภายใน (อโยนิโสมนสิการ) หมายถึง การกระทำไว้ในใจโดยไม่แยบคาย การไม่รู้จักคิด คิดไม่เป็น หรือขาดการพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบ เป็นเหตุทำให้เกิดมิจฉาทิฎฐิ (ความเห็นผิด) เมื่อมีความเห็นที่ผิด หรือมีแนวคิดที่ผิดและยังยึดติดในสิ่งนั้น คิดว่าเป็นเรื่องที่ถูกต้องสิ่งที่ตามมาคือ ทำให้เกิดการพูด การกระทำที่แสดงออก และยังทำให้การปฏิบัติผิดไปด้วย

๒.๖ แนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา

มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา

๒.๖.๑ มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ

มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๕๓

มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๕๓ ประกอบด้วย^๔

๑. มาตรการเชิงรุก

๑.๑ ให้สถานศึกษาจัดทำข้อมูลประวัติของนักเรียนอาชีวศึกษาทุกคนเป็นรายบุคคล โดยเฉพาะนักเรียนอาชีวศึกษา กลุ่มเสี่ยงที่จะกระทำผิดต้องมีข้อมูลเชิงลึกพร้อมภาพถ่ายและประวัติผู้ปกครอง จัดส่งให้สถานีตำรวจในพื้นที่ ศูนย์เสมารักษ์ กระทรวงศึกษาธิการรวมทั้งแจ้งให้ผู้ปกครองได้รับทราบและร่วมกันแก้ไข้ปัญหา รวมทั้งเป็นการป้องปราม โดยดำเนินการให้แล้วเสร็จภายใน ๗ วัน

๑.๒ จัดให้มีการติดตามเฝ้าระวังจุดเสี่ยงหรือพื้นที่เสี่ยง ที่นักเรียนอาชีวศึกษาจะกระทำความผิด ทั้งนี้ให้ตำรวจท้องที่ เจ้าหน้าที่ศูนย์เสมารักษ์ กระทรวงศึกษาธิการ เจ้าหน้าที่เทศกิจพิทักษ์ นักเรียนของกรุงเทพมหานครประสานงานร่วมกันในการสุ่มตรวจตรวจจุดเสี่ยงหรือพื้นที่เสี่ยง หากปรากฏพบว่ามีนักเรียนอาชีวศึกษาที่กระทำความผิดให้ดำเนินการตามกฎหมายโดยเคร่งครัด

๑.๓ ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้รับใบอนุญาต ครู อาจารย์ จะต้องกำกับดูแลความประพฤติของนักเรียนอาชีวศึกษา ตามมาตรการกระทรวงศึกษาธิการกำหนด หากสถานศึกษาใดปล่อยปละละเลยไม่ดำเนินการแก้ไข้ปัญหานักเรียนอาชีวศึกษาก่อเหตุทะเลาะวิวาทและเกิดปัญหาบ่อยครั้งให้ผู้บริหารต้นสังกัดของสถานศึกษาพิจารณาแก้ไข้ปัญหาให้สามารถยุติการก่อเหตุทะเลาะวิวาทดังกล่าวโดยเร็ว สำหรับสถานศึกษาเอกชนให้ผู้อนุญาตดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยโรงเรียนเอกชนเพื่อพิจารณาถอนใบอนุญาตต่อไป

๑.๔ ให้สถานศึกษาจัดตั้งภาควิชาเครือข่าย เพื่อส่งเสริมและช่วยเหลือในการพัฒนานักเรียนอาชีวศึกษา ประกอบด้วย

๑) ภาควิชาเครือข่ายระดับนักเรียน เช่น เพื่อนช่วยเพื่อน สภานักเรียน สภายาวชน เพื่อให้มีการแนะนำและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการแก้ไข้ปัญหาและทำกิจกรรมในเชิงสร้างสรรค์ร่วมกัน

^๔สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, ระเบียบสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ว่าด้วยการบริหารอาชีวศึกษาจังหวัดและอาชีวศึกษาภาค, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘-๓๒.

๒) ภาควิชาเครือข่ายระดับผู้ปกครอง เพื่อให้ผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมในการสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมของสถานศึกษา โดยเฉพาะนอกเวลาเรียน เช่น การจัดกิจกรรมหลังเลิกเรียน (After School Program) กิจกรรมยุวตำรวจ

๓) ภาควิชาเครือข่ายระดับสถานศึกษา เพื่อให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์และเกิดความสมานฉันท์ระหว่างสถานศึกษา เช่น เครือข่ายจตุรมิตร เครือข่ายกลุ่มสถานศึกษาอาชีวศึกษาทั้งภาครัฐ และเอกชน เครือข่ายกลุ่มโรงเรียนมัธยม

๔) ภาควิชาเครือข่ายภาคประชาสังคม เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและชุมชน เช่น กลุ่มอาสาสมัครชุมชน อาสาสมัครครูตำรวจ อปพร. กลุ่มจักรยานยนต์รับจ้าง กลุ่มสื่อสารวิทยุชุมชน กลุ่มชุมชนในพื้นที่ ชสมก. สมาชิกสภาเขต สมาชิกสภากรุงเทพมหานคร วัด มัสยิด ประชานชุมชน ประชานหมู่บ้าน ผู้บริหารสถานประกอบการ ห้างสรรพสินค้า กลุ่มประชาชนทั่วไป

๕) ภาควิชาเครือข่ายระดับกระทรวง เพื่อบูรณาการความร่วมมือของกระทรวงกรม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของเยาวชน

๑.๕ จัดให้มีช่องทางการสื่อสารระหว่างสถานศึกษา ผู้ปกครอง ภาควิชาเครือข่ายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสามารถแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ได้ทันต่อสถานการณ์ เช่น สายด่วน ๑๕๗๙ ข้อความทางโทรศัพท์ (SMS) และเว็บไซต์ แจ้งข่าว กรณีนักเรียนอาชีวศึกษาขาดเรียน กิจกรรมของสถานศึกษา เป็นต้น

๑.๖ แต่งตั้งคณะกรรมการติดตาม และตรวจสอบการปฏิบัติตามมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ อย่างทั่วถึง รวมทั้งการสอบสวนสถานศึกษาที่ปล่อยปละละเลยให้นักเรียนอาชีวศึกษา ก่อเหตุทะเลาะวิวาท พร้อมรายงานผลต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นประจำทุกวัน

๒. มาตรการต่อเนื่อง

๒.๑ กระทรวงศึกษาธิการและต้นสังกัดจัดทำคู่มือระบบบริหารจัดการเชิงคุณภาพ เพื่อเป็นคู่มือสำหรับการบริหารจัดการในสถานศึกษา เช่น ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ระบบการจัดกิจกรรมนักเรียนอาชีวศึกษาที่เหมาะสมกับวัย รวมทั้ง สร้างมาตรการตรวจสอบ การดำเนินการและระบบตรวจติดตาม ประเมิน และรายงานผลการดำเนินการเกี่ยวกับความประพฤติของนักเรียนอาชีวศึกษา

๒.๒ สถานศึกษาจัดอบรม แนะนำเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพของนักเรียนอาชีวศึกษาแก่ผู้ปกครอง สำหรับนักเรียนอาชีวศึกษาที่เป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการกระทำผิดต้องจัดให้มีระบบการดูแล คัดกรองความประพฤติ ติดตามและประสานความร่วมมือกับผู้ปกครองอย่างใกล้ชิด

๒.๓ ให้สถานศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน จัดให้มีผู้รับผิดชอบอย่างเป็นระบบในการแก้ไขปัญหาเด็กนักเรียนอาชีวศึกษาก่อเหตุทะเลาะวิวาท และให้ต้นสังกัดสนับสนุนงบประมาณ อัตรากำลังคน เครื่องมือและอุปกรณ์ ให้สถานศึกษาอย่างเหมาะสมเพียงพอ

๒.๔ ให้สถานศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน ร่วมกันจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนและ กิจกรรมอันเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ เช่น กิจกรรมกีฬา กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาดและ ผู้บำเพ็ญประโยชน์ กิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมนักศึกษาวิชาทหาร กิจกรรมอาสาพัฒนาสังคมใน ชนบทและพื้นที่ทุรกันดาร กิจกรรมเยี่ยมชมทัศนสถาน สถานพินิจและคุ้มครองเด็ก

๒.๕ ให้มีการประชุมร่วมกันระหว่างแกนนำนักเรียนอาชีวศึกษา และครูฝ่ายกิจการ นักเรียนอาชีวศึกษา เป็นประจำทุกเดือนโดยหมุนเวียนไปในสถานศึกษาของแต่ละพื้นที่ เพื่อสร้าง ความสัมพันธ์ที่ดี รวมทั้งร่วมปรึกษาและทำกิจกรรมร่วมกันในเชิงสร้างสรรค์

๒.๖ ในกรณีที่เกิดเหตุหรือมีเหตุอันควรสงสัยว่าจะมีการทะเลาะวิวาทของนักเรียน อาชีวศึกษา ให้สถานศึกษารายงานต่อต้นสังกัดทันที ทั้งนี้เพื่อจะได้ดำเนินการแก้ไข ป้องกัน และ ระวังเหตุได้อย่างทันการณ

๒.๗ ให้มีการบูรณาการและพัฒนาหลักสูตรทุกระดับการศึกษา เพื่อสร้างความเป็น พลเมืองดี มีความภาคภูมิใจในตนเอง เคารพในสิทธิของตนเองและผู้อื่น มีความอดทนและมีวินัย มี ความรับผิดชอบ มีจิตอาสา มีความคิดสร้างสรรค์ ความคิดเชิงบวกและรู้จักการแก้ไขปัญหาความ ขัดแย้งด้วยสันติวิธี รวมทั้งมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย

๒.๘ ส่งเสริมให้มีการจัดทำวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ และศึกษาองค์ความรู้จาก ผลการวิจัยของต่างประเทศและในประเทศ ในการแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีว ศึกษาย่างจริงจัง เพื่อให้การแก้ไขปัญหาดังกล่าวมีความยั่งยืน

๓. มาตรการทางสังคม

๓.๑ รัฐต้องส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐ องค์กรเอกชน และทุกภาคส่วนในสังคม ตระหนักและเห็นความสำคัญในการแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาโดยผนึก กำลังให้เกิดความร่วมมืออย่างจริงจังในการสร้างความเข้าใจ สร้างเจตคติ และค่านิยมที่ถูกต้องเพื่อให้ อยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๓.๒ ผู้ปกครอง บุคคลในสังคมทุกสาขาอาชีพ หน่วยงานของรัฐและเอกชน และ สถาบันครอบครัว ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนอาชีวศึกษา และเยาวชน

๓.๓ สื่อมวลชนทุกแขนงต้องส่งเสริมข่าวสารข้อมูลนักเรียนอาชีวศึกษาที่ทำความดี ให้มากและต่อเนื่อง ลดการเสนอข่าวสารข้อมูลที่ยั่วแยะและส่งเสริมค่านิยมในความรุนแรงเนื่องจาก ปัจจุบันค่านิยมของวัยรุ่นชอบเลียนแบบค่านิยมที่ไม่เหมาะสม

๔. มาตรการทางกฎหมาย

๔.๑ ให้ส่วนราชการและหน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย ซึ่งเกี่ยวข้องกับ กับความประพฤติและพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักเรียนอาชีวศึกษา และเยาวชนมีการบังคับใช้ กฎหมายอย่างเคร่งครัดและจริงจัง

๔.๒ กรณีบทบัญญัติในกฎหมายใดไม่สอดคล้องกับการแก้ไขปัญหา หรือเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานดังกล่าว ให้ส่วนราชการและหน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจ หน้าที่ตามกฎหมายเสนอปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมต่อไป

๒.๖.๒ มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา โดยสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษามีมาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการก่อเหตุทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ซึ่งแจ้งให้สถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาถือปฏิบัติดังนี้^{๑๐}

๑. มาตรการระยะสั้น (เร่งด่วน)

๑.๑ สถานศึกษาต้องคัดกรองกลุ่มนักเรียนอาชีวศึกษา ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนในเรื่องการก่อเหตุทะเลาะวิวาท ใช้ความรุนแรง ยาเสพติด เล่นการพนัน การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร การขับซิ่งรถจักรยานยนต์แข่งขันกันบนถนนหลวง โดยจัดทำประวัติและพฤติกรรมของนักเรียนอาชีวศึกษาที่เป็นกลุ่มเสี่ยงพร้อมรูปถ่าย

๑.๒ สถานศึกษาต้องกำหนดแผนและวิธีป้องกันการก่อเหตุ ตลอดจนการช่วยเหลือนักเรียนอาชีวศึกษาที่ประสบเหตุ

๑.๓ สถานศึกษาจัดตั้งเครือข่ายการแจ้งข่าว ติดตามความเคลื่อนไหวของนักเรียนอาชีวศึกษากลุ่มเสี่ยงอย่างใกล้ชิด และจัดระบบเฝ้าระวังทั้งในและนอกสถานที่ร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ สถานศึกษาอื่นที่อยู่ใกล้เคียง และเป็นสถานศึกษาที่เป็นกลุ่มเสี่ยงที่จะกระทบกระทั่งกันในช่วงการเดินทางไปและกลับ

๑.๔ กำหนดจุด หรือสถานที่ล่อแหลมต่อการก่อเหตุทะเลาะวิวาท เพื่อดำเนินการตรวจค้นอาวุธและวัตถุเทียมอาวุธ หรือตามจุดตรวจร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ และครูอาจารย์ที่เกี่ยวข้องโดยดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม

๑.๕ ให้ผู้บริหารสถานศึกษาสั่งปิดสถานศึกษาได้ตามความจำเป็นต่อสถานการณ์ และเหมาะสมตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ

๒. มาตรการระยะยาว

๒.๑ ผู้บริหารสถานศึกษาเร่งทำความเข้าใจกับครู-อาจารย์ นักเรียนอาชีวศึกษา และผู้ปกครองถึงวิธีการหรือกระบวนการให้ความร่วมมือ และตรวจสอบประวัตินักเรียนอาชีวศึกษา ก่อนรับเข้าเรียน

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘-๓๒.

๒.๒ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู-อาจารย์ ต้องจัดให้นักเรียนอาชีวศึกษาที่เป็นคู่กรณี ได้พบปะทำความเข้าใจ ตลอดจนทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น กีฬา ดนตรี ศิลปะ รวมถึงกิจกรรมพัฒนาสังคม โดยให้นักเรียนอาชีวศึกษามีส่วนร่วม

๒.๓ สถานศึกษาต้องจัดกิจกรรมการเรียน การสอน และกิจกรรมส่งเสริมในเรื่องการมีระเบียบ วินัย คุณธรรมและจริยธรรม

๒.๔ สถานศึกษาต้องดำเนินการจัดอบรมนักเรียนอาชีวศึกษา แกนนำ (กลุ่มนักเรียนดี) ในการที่สร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชนและสังคม เพื่อให้นักเรียนอาชีวศึกษาเกิดความภาคภูมิใจและตระหนักเห็นคุณค่าในตนเอง

๒.๕ ผู้บริหารสถานศึกษาที่ไม่รับผิดชอบ ไม่มีแผนงานหรือโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียนอาชีวศึกษาก่อเหตุทะเลาะวิวาท ปล่อยปละละเลย ไม่สามารถแก้ไขปัญหา นักเรียนอาชีวศึกษาก่อเหตุทะเลาะวิวาทและเกิดปัญหาซ้ำซาก ต้องได้รับการพิจารณาปรับเปลี่ยน โยกย้าย

๒.๖ ให้สถานศึกษายึดถือ และปฏิบัติตามประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรการป้องกันและแก้ไขการก่อเหตุทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาอย่างเคร่งครัด

๒.๗ สถานศึกษาจะต้องจัดระบบเครือข่าย ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ตำรวจ ชุมชน ผู้ปกครอง ผู้แทนองค์กรเอกชน สื่อมวลชน เพื่อแจ้งเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น

๓. มาตรการเชิงรุก

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ได้ดำเนินการเชิงรุก โดยร่วมมือกับศูนย์สวัสดิภาพเด็กเยาวชนและสตรี กองบัญชาการตำรวจนครบาล ในการสืบสวนกรณีปัจจัยที่จะมีการก่อเหตุทะเลาะวิวาทพร้อมที่จะเข้าตรวจค้น กวดขัน เพื่อป้องกันเหตุ

มติในการประชุม เห็นด้วยที่จะให้มีการทำวิจัยเชิงสำรวจ ในการหาเหตุของการแก้ไขทะเลาะวิวาทของสถานศึกษากลุ่มเสี่ยงในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

ในการประชุมครั้งล่าสุด ผู้กำกับสถานีตำรวจนครบาลที่อยู่ใกล้กลุ่มสถานศึกษาทั้ง ๔ กลุ่ม ได้มีการรายงานอภิปรายปัญหาและรายละเอียดของการก่อเหตุอย่างเป็นรูปธรรม โดยสถานศึกษาที่เป็นคู่กรณีไม่มีทางปฏิเสธได้ ในการนี้ที่ประชุมได้มีการมอบหมายภารกิจด่วนให้แก่สถานศึกษาที่มีการก่อเหตุบ่อยครั้งตามสถิติของศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศกองบัญชาการตำรวจนครบาล โดยให้จัดประชุมหารือเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรมในรูปแบบไตรภาคี เพื่อนำเสนอในที่ประชุมคราวต่อไป

๔. ด้านป้องกันเหตุการณ์ทะเลาะวิวาท

๔.๑ ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นผู้นำในการกำชับและมอบหมายหน้าที่ครู-อาจารย์ และผู้เกี่ยวข้องรับผิดชอบ ดูแลนักเรียนอาชีวศึกษาอย่างใกล้ชิด พร้อมทั้งกำหนดบทบาท หน้าที่อย่างชัดเจน และมีการกำกับติดตามการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย ตลอดจนเสริมสร้างขวัญและกำลังใจ

๔.๒ ผู้บริหารสถานศึกษาเชิญประชุมคณะกรรมการภายใน ภายนอกสถานศึกษา สร้างเครือข่ายนักเรียนอาชีวศึกษา ชุมชน และผู้ประกอบการในการป้องกันการทะเลาะวิวาท

๔.๓ สถานศึกษาต้องจัดทำข้อมูลนักเรียนอาชีวศึกษาเป็นรายบุคคลให้เป็นปัจจุบัน

๔.๔ สถานศึกษาจะต้องจัดให้มีครูแนะแนว/ครูที่ปรึกษา จัดทำทะเบียนนักศึกษา โดยแยกกลุ่มนักศึกษาที่มีพฤติกรรมเสี่ยง

๔.๕ กำหนดให้นักเรียนอาชีวศึกษา มีบัตรประจำตัวนักเรียนอาชีวศึกษา และพกบัตรประจำตัวนักเรียนอาชีวศึกษาตลอดเวลา เพื่อสะดวกในการตรวจสอบบุคคลภายนอก

๔.๖ กำหนดให้งานปกครองของสถานศึกษาจัดระบบข้อมูล (สถานที่เกิดเหตุทะเลาะวิวาท ช่วงเวลาที่เกิดเหตุ คู่กรณี) เพื่อกำหนดจุดตรวจร่วมระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจในพื้นที่เสี่ยง สถานที่เสี่ยง สถานที่ที่มีการมั่วสุมของเยาวชน และติดตามความเคลื่อนไหวกลุ่มนักเรียนอาชีวศึกษาที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนอย่างใกล้ชิด

๔.๗ สถานศึกษาต้องจัดในเรื่องการสร้างบรรยากาศในโรงเรียน ในชั้นเรียน การจัดการเรียนการสอนของครู-อาจารย์ รวมทั้งตารางการเรียนการสอนของนักเรียนอาชีวศึกษาให้มีมาตรฐานคุณภาพการศึกษาสามารถตรวจสอบได้

๔.๘ ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของสถานศึกษาที่อาจเกิดเหตุทะเลาะวิวาท ต้องกำหนดให้มีการประสานงานระหว่างสถานีตำรวจใกล้เคียง งานปกครองของสถานศึกษาและพนักงานเจ้าหน้าที่ส่งเสริมความประพฤตินักเรียนอาชีวศึกษาสำหรับกรณีฉุกเฉินให้กำหนดแผนปฏิบัติงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น หมายเลขโทรศัพท์การระวางเหตุ ขั้นตอนการแจ้งเหตุให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน รวดเร็ว ฉับไว

๔.๙ ประกาศบทลงโทษนักเรียนอาชีวศึกษา ที่ก่อเหตุทะเลาะวิวาทให้รู้ทั่วกันและชัดเจนในการปฏิบัติ

๔.๑๐ จัดกิจกรรมนักศึกษาที่มีพฤติกรรมเสี่ยงให้ศึกษาดูงานในเรือนจำสถานพินิจ เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

๕. ด้านการแก้ไขเมื่อเกิดเหตุทะเลาะวิวาท

๕.๑ ให้ผู้บริหารสถานศึกษาเร่งทำความเข้าใจกับครู-อาจารย์ นักเรียนอาชีวศึกษา ตลอดจนผู้ประกอบการ พร้อมจัดหาแนวทางยุติปัญหาโดยเร็วที่สุด

๕.๒ ในกรณีที่เกิดเหตุทะเลาะวิวาททะเลาะวิวาท ให้สถานศึกษาสอบสวนข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นและหาสาเหตุเพื่อแก้ไขโดยเร็ว และรายงานให้สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาทราบโดยด่วน

๕.๓ ให้ผู้บริหารเร่งประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสถานศึกษาอื่นเพื่อค้นหาผู้กระทำผิด

๕.๔ ให้ผู้บริหารสถานศึกษาพิจารณาลงโทษผู้กระทำผิดตามระเบียบ และตามความหนักเบาแห่งกรณี ทั้งนี้ควรเน้นวิธีลงโทษในเชิงจิตวิทยามากกว่าวิธีรุนแรง โดยยึดถือและปฏิบัติตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องการแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา

๕.๕ กำหนดให้มีการพบปะ ทำความเข้าใจกับคู่กรณี ตลอดจนการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ร่วมกัน

๕.๖ ให้ผู้บริหารสถานศึกษาสั่งให้นักเรียนอาชีวศึกษาหยุดเรียน หรือสั่งปิดสถานศึกษาตามความจำเป็นและเหมาะสมตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ

๕.๗ ให้สถานศึกษาดำเนินการตรวจค้นอาวุธนักเรียนอาชีวศึกษาทั้งชายและหญิงในกลุ่มเสี่ยงในสถานศึกษา และจุดต่อแหลมตามสถานที่ต่าง ๆ โดยให้บุคลากรของสถานศึกษาร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจพื้นที่เข้าไปตรวจหรือประจำในจุดต่อแหลมต่างๆ นั้นด้วย

๕.๘ ประสานกับองค์กรอื่น ๆ เช่น ทหาร ตำรวจ สถาบันการศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน พนักงานส่งเสริมความปลอดภัยนักเรียนและนักศึกษา สถาบันเทิง บ้านเช่า หอพัก โรงงาน เพื่อร่วมกันป้องกันและแก้ไขปัญหาไม่ให้เกิดซ้ำซากอีก

๕.๙ ให้ผู้บริหารสถานศึกษาจัดสร้างเครือข่ายผู้ปกครองและเครือข่ายชุมชนและเครือข่ายสถานศึกษาเพื่อให้มีการแก้ไขปัญหามาตรังตรงจุด และกำจัดต้นเหตุของปัญหาที่อาจจะลุกลาม

๕.๑๐ ให้ผู้บริหารสถานศึกษากำหนดบทบาทหน้าที่ของครู-อาจารย์ให้ชัดเจน กรณีเกิดเหตุทะเลาะวิวาท จัดให้มีการประกนภัยให้นักเรียนอาชีวศึกษาพร้อมอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการช่วยเหลือผู้บาดเจ็บหรือเสียชีวิต

๒.๖.๓ มาตรการเร่งด่วนในการป้องกันการก่อเหตุทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษามีมาตรการเร่งด่วนในการป้องกันการก่อเหตุทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ซึ่งแจ้งให้สถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาถือปฏิบัติดังนี้^{๑๑}

๑. มาตรการภายใน

๑.๑ ให้สถานศึกษา ดำเนินการตามนโยบายของรัฐมนตรึว่าการกระทรวง ศึกษาธิการ เรื่องการแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา โดยจัดประชุมผู้บริหาร ครู และเจ้าหน้าที่ของสถานศึกษา ให้มีส่วนร่วมในการดำเนินมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน

^{๑๑}สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, ระเบียบสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ว่าด้วยการบริหารอาชีวศึกษาจังหวัดและอาชีวศึกษาภาค, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.ป.).

๑.๒ ให้สถานศึกษาจัดประชุมนักเรียนอาชีวศึกษากลุ่มเสี่ยงเพื่อชี้แจงรายละเอียดและการลด ละ เลิก การทะเลาะวิวาท และการแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจความประพฤตินักเรียนอาชีวศึกษาเป็นกรณีพิเศษและมีการบันทึกรายงานผู้บริหารสถานศึกษาทุกวัน

๑.๓ จัดส่งรายชื่อศึกษากลุ่มเสี่ยงให้สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

๑.๔ ให้สถานศึกษาที่รับนักเรียน นักศึกษาอาชีวศึกษาเข้าเรียนใหม่ซึ่งย้ายมาจากสถานศึกษาอื่น ขอใบรายงานความประพฤติของนักเรียน นักศึกษาจากสถานศึกษาเดิมด้วย

๑.๕ ให้สถานศึกษาจัดสร้างเครือข่ายนักเรียนอาชีวศึกษาทั้งรุ่นปัจจุบันและรุ่นที่ตลอดจนผู้ปกครองและชุมชนในการเฝ้าระวังการก่อเหตุ และแจ้งเหตุให้สถานศึกษาทราบทันที

๑.๖ ให้จัดทำบัญชีรายชื่อนักเรียนอาชีวศึกษากลุ่มเสี่ยงที่ไม่ประสบผลสำเร็จในการเรียน และเปลี่ยนสถานศึกษาเป็นประจำ หรือนักเรียนอาชีวศึกษาที่มีปัญหาเรื่องการก่อเหตุทะเลาะวิวาท ควรจัดส่งให้สถานศึกษาใกล้เคียงทราบ

๑.๗ ให้สถานศึกษาจัดส่งปฏิทินการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา เช่น วันสถาปนา วันไหว้ครู วันแข่งกีฬาของสถานศึกษาต่างๆ ให้สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาทราบโดยด่วน

๑.๘ ให้จัดประชุมแลกเปลี่ยนบุคลากรที่ดูแลนักเรียนอาชีวศึกษากลุ่มเสี่ยงของสถานศึกษาในเขตจังหวัดทั้งในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาและวิทยาลัยเอกชน เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันทุกเดือน

๑.๙ ให้จัดนักเรียนอาชีวศึกษาชั้น ปวช.๑ และ ปวส.๑ ในสถานศึกษาที่อยู่ใกล้เคียงกัน เข้าค่ายคุณธรรมร่วมกัน เพื่อสร้างความรักและความสามัคคี

๑.๑๐ ให้สำรวจกิจกรรมที่นักเรียนอาชีวศึกษากลุ่มเสี่ยงสนใจ เพื่อหาเวทีให้แสดงออกอย่างจริงจังและสม่ำเสมอ

๑.๑๑ ให้จัดทำโครงการครูเยี่ยมบ้านนักเรียนอาชีวศึกษา อย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง

๑.๑๒ ให้มีการใช้สื่อ SMS ส่งถึงผู้ปกครองในการเรียนและเวลาเลิกเรียนของนักเรียนอาชีวศึกษา ในสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ

๑.๑๓ ให้ผู้บริหารและครูคอยสอดส่องดูแลนักเรียนอาชีวศึกษารุ่นพี่ที่เรียนจบหรือถูกออกกลางคันที่เข้าออกเป็นประจำ โดยไม่มีเหตุอันควร

๑.๑๔ ให้สถานศึกษามีลานกีฬาเพื่อให้ประชาชนเข้ามาเล่นกีฬา ขอให้ผู้บริหารจัดเวรยาม เพิ่มช่วยดูแลความเรียบร้อยและความปลอดภัย ตลอดจนพฤติกรรมต่าง ๆ

๒. มาตรการภายนอก

๒.๑ ประสานงานเจ้าหน้าที่ให้รับทราบร่วมกันอย่างเป็นธรรม

๒.๒ ประสานงานสถานศึกษาคู่กรณีและวางแนวทางการปฏิบัติงานร่วมกันเพื่อป้องกันการทะเลาะวิวาท

๒.๖.๔ มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน

มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ของโรงเรียน
เอกชนในระบบประเภทอาชีวศึกษา สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน มีมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหา
การทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ของโรงเรียนเอกชนในระบบ ประเภทอาชีวศึกษาซึ่งแจ้งให้
สถานศึกษาสังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ถูปฏิบัติดังนี้ (สำนักงาน
คณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน, ๒๕๕๕)

๑. การรับนักเรียนอาชีวศึกษา เข้าศึกษาในสถานศึกษา

จัดให้มีการคัดเลือกนักเรียนอาชีวศึกษาที่สมัครเข้าศึกษาต่อ โดยจัดให้มีการสัมภาษณ์เชิง
ลึกเกี่ยวกับประวัติส่วนตัว สภาพครอบครัว ฐานะทางเศรษฐกิจ อาชีพของผู้ปกครองหรือบิดามารดา
ผลการเรียนจากสถานศึกษาเดิม และความประพฤติระหว่างเรียนเพื่อให้ทราบถึงสภาพปัญหาของ
นักเรียนอาชีวศึกษาเป็นรายบุคคล และเพื่อประกอบการพิจารณาของสถานศึกษา ในการที่จะรับเข้า
ศึกษา รับเข้าศึกษาแบบมีเงื่อนไข หรืออาจปฏิเสธไม่รับเข้าศึกษา

๒. การดูแลนักเรียนอาชีวศึกษาในระหว่างการศึกษาอยู่ในสถานศึกษา

๒.๑ จัดให้มีการประชุมผู้ปกครอง เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจแนวทางในการปกครอง
นักเรียน โดยชี้แจงให้ผู้ปกครองทราบว่า ผู้ปกครองของนักเรียนต้องรับผิดชอบในการกระทำความผิด
ของนักเรียนอาชีวศึกษาด้วย ทั้งนี้ให้สถานศึกษาจัดทำเป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างสถานศึกษาและ
ผู้ปกครองอย่างชัดเจน

๒.๒ จัดทำข้อมูล ประวัตินักเรียนอาชีวศึกษาเป็นรายบุคคลอย่างละเอียดเพื่อใช้เป็น
ข้อมูลในการติดตาม และประเมินพัฒนาการของนักเรียนอาชีวศึกษาในทุกด้าน

๒.๓ สถานศึกษาต้องพิจารณากำหนดพื้นที่ที่มีความเสี่ยงของตนเอง และประสาน
กับสถานศึกษาคู่กรณีหรือสถานศึกษาที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งหน่วยงานที่ปฏิบัติหน้าที่สนับสนุน

๒.๔ สถานศึกษาต้องจัดให้มีครูประจำการออกปฏิบัติหน้าที่เฝ้าระวังตามพื้นที่เสี่ยง
ตามข้อ ๒.๓ โดยแจ้งปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องเป็นประจำและเคร่งครัด

๒.๕ จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรให้กับนักเรียนอาชีวศึกษา โดยยึดตามหลักวิชา
กระบวนการพลวัตร ให้สอดคล้องกับบริบทของปัญหา และแนวทางในการพัฒนานักเรียนอาชีวศึกษา
ประเภทอาชีวศึกษาในระบบ

๒.๖ สถานศึกษาต้องแสวงหาและจัดตั้งภาคีเครือข่ายของหน่วยงานทุกระดับ รวมทั้ง
ชุมชน เพื่อร่วมมือกันในการควบคุมดูแล ส่งเสริม ป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียนอาชีวศึกษา
ประเภทอาชีวศึกษา

๒.๗ สถานศึกษาต้องจัดให้มีการสรุปประมวลผลการพัฒนากิจกรรมของนักเรียน อาชีวศึกษา โดยมีการสรุปเป็นรายบุคคลให้เป็นปัจจุบัน พร้อมรับการตรวจสอบจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และให้สรุปในภาพรวมทุกภาคการศึกษา ทั้งนี้ให้ถือว่าข้อมูลดังกล่าวเป็นเอกสารที่จำเป็น และสำคัญระดับสูงของสถานศึกษา

๓. กรณีเกิดเหตุการณ์ทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา

๓.๑ ให้สถานศึกษาหยุดทำการเรียนการสอนชั่วคราวอย่างน้อย ๗ วัน เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดเหตุการณ์ลุกลามบานปลาย

๓.๒ ให้สถานศึกษาดำเนินการสอบสวนข้อเท็จจริง และคัดแยกนักเรียนอาชีวศึกษา ผู้กระทำความผิดออกมาเพื่อพิจารณาดำเนินการตามขั้นที่เหมาะสม

๓.๒.๑ กรณีที่นักเรียนอาชีวศึกษาก่อเหตุอาชญากรรม ให้สถานศึกษาดำเนินการร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ ดำเนินการตามกฎหมายต่อไป

๓.๒.๒ กรณีที่นักเรียนอาชีวศึกษาก่อเหตุความรุนแรงทั่วไป โดยมีใช่เป็นการก่ออาชญากรรม ให้สถานศึกษาจัดกิจกรรม โครงการ หรือหลักสูตรพิเศษเป็นการเฉพาะโดยมุ่งเน้นการพัฒนาพฤติกรรมเป็นรายบุคคลหรือกลุ่ม โดยใช้แนวคิดประสานสัมพันธ์ร่วมกันแก้ไขระหว่าง “บ้าน วัด โรงเรียน” เป็นแนวคิดพื้นฐานในการแก้ไขพฤติกรรมดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง

๓.๒.๓ นำนักเรียนที่มีปัญหาเข้าอบรมในหลักสูตรพิเศษ ที่กระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำขึ้น ซึ่งเป็นหลักสูตรระยะสั้น (๗ วัน) ที่เน้นในเรื่องของการฝึกวินัยควบคู่กับการฝึกอาชีพ ตลอดจนเสริมสร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบที่ดี โดยจะมีการประเมินการผ่านหลักสูตรเป็นรายบุคคล โดยนักเรียนที่สามารถผ่านหลักสูตรพิเศษได้ให้กลับเข้าสู่ระบบการศึกษาปกติ แต่หากนักเรียนคนใดไม่สามารถผ่านการประเมินดังกล่าว ให้นำเข้าสู่การอบรมในหลักสูตรในเนื้อหาที่หนักขึ้นและระยะเวลา ยาวนานขึ้นและต่อเนื่อง จนกว่าจะผ่านหลักสูตรพิเศษจึงจะเข้าสู่การศึกษาในหลักสูตรปกติได้

๓.๒.๔ ให้นักเรียนที่ผ่านการอบรมหลักสูตรพิเศษ ทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ จิตอาสาหรือจิตสาธารณะอย่างต่อเนื่อง อนึ่ง ให้ใช้มาตรการในการจูงใจสถานศึกษาที่สามารถลดปัญหา หรือแก้ไขปัญหาได้ เช่น การประกาศเกียรติคุณให้กับสถานศึกษาเป็นต้น ทั้งนี้ ให้ใช้มาตรการจูงใจกับนักเรียนนักศึกษาที่สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้ด้วย

๔. การพัฒนาหลักสูตรสมรรถนะ ด้านความเป็นพลเมือง

พัฒนาให้มีหลักสูตรรายวิชาบังคับให้นักเรียนอาชีวศึกษา ระดับชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ ๑ (ปวช. ๑) และระดับชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ชั้นปีที่ ๑ (ปวส. ๑) จำนวน ๒ หน่วยกิต ทั้งนี้ให้มีเนื้อหาอารยวิชาเน้นหนักด้านความเป็นพลเมืองดี มีวินัย ความภาคภูมิใจในตนเอง เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น มีจิตอาสา ความคิดเชิงบวก และการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและการเกิดมาเป็นคนไทย

๕. การลงโทษสถานศึกษา

๕.๑ ให้สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน กำหนดเกณฑ์ในการลงโทษสถานศึกษาให้มีความชัดเจนและมีรายละเอียดเป็นขั้นตอน ทั้งนี้ต้องไม่ขัดต่อ พ.ร.บ. โรงเรียนเอกชน ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๕๔ และกฎระเบียบอื่นที่เกี่ยวข้อง

๕.๒ ให้สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนจัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาตรวจสอบสาเหตุการก่อเหตุทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในแต่ละครั้งว่า เกิดจากการปล่อยปละละเลยไม่เข้มงวดกวดขันในการควบคุมดูแลนักเรียนอาชีวศึกษาของสถานศึกษาหรือไม่

๕.๓ สืบเนื่องจากการพิจารณาของคณะกรรมการ ตามข้อ ๕.๒ หากคณะกรรมการมีความเห็นเป็นมติว่า สถานศึกษาปล่อยปละละเลย จนทำให้เกิดเหตุทะเลาะวิวาทขึ้นบ่อยครั้ง ทำให้สำนักงานบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ซึ่งเป็นหน่วยงานต้นสังกัดดำเนินการเพิกถอนใบอนุญาตของสถานศึกษา โดยกำหนดเป็นมาตรการและขั้นตอนตามความเหมาะสม

ในกรณีที่สถานศึกษาถูกเพิกถอนใบอนุญาต ให้ย้ายนักเรียนอาชีวศึกษาไปศึกษาต่อในสถานศึกษาอื่นตามความต้องการของนักศึกษาอาชีวศึกษา และผู้ปกครอง ส่วนครูผู้สอนและบุคลากรทางการศึกษาอื่น ให้สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนรับผิดชอบไปดำเนินการตามความเหมาะสมต่อไป

๒.๗ สรุป

จากการวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาสรุปได้ดังนี้

๑. นักเรียนนักศึกษาที่มีความคิดคะนอง อยากรู้ อยากลอง ขาดความสำนึกเรื่องบาป บุญคุณโทษ ขาดการเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Empathy) ต้องการเรียกร้องความสนใจจากคนอื่นว่าตนเป็นผู้กล้าเป็นวีรบุรุษ ต้องการเลียนแบบรุ่นพี่ ต้องการแก้แค้นเพราะเคยถูกฝ่ายตรงข้ามทำร้ายหรือลบหลู่มาก่อน รวมทั้งต้องการปกป้องศักดิ์ศรีสถานศึกษาของตนอย่างผิด ๆ นอกจากนี้ยังทราบมาว่าปัจจุบันมีโรงเรียนบางแห่งมีแกนนำนักเรียนนักศึกษาที่ชอบก่อความรุนแรงจะรวมตัวเป็นกลุ่ม แล้วชักชวนแบบกึ่งบังคับนักเรียนนักศึกษาคนอื่นให้มาเข้ากลุ่ม มีการเรียกรับเงินจากสมาชิกกลุ่มเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของกลุ่มในการจัดซื้ออาวุธมาสะสมไว้ในการก่อความรุนแรง อาวุธต่าง ๆ จะถูกฝากไว้ในสถานที่ใกล้ ๆ กับโรงเรียนซึ่งพร้อมที่จะนำมาใช้การประหัตประหารได้ทันที

๒. ครูอาจารย์ที่ดูแลไม่เพียงพอ และยังปรากฏว่าครูบางคนให้การปกป้องช่วยเหลือนักเรียนนักศึกษาของตนที่ไปทำความผิด ครูบางคนเกรงกลัวนักเรียนนักศึกษาที่ชอบก่อความรุนแรงไม่กล้าว่ากล่าวตักเตือน ครูบางคนอยากหนีปัญหาไม่ต้องการรับรู้ด้วย ส่วนผู้บริหารโรงเรียนก็มักจะหนีปัญหาและโยนภาระให้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทั้ง ๆ ที่ตำรวจเป็นผู้แก้ปัญหาปลายเหตุ

๓. ด้านชุมชนและสังคมก็ปรากฏว่ามีผู้ใหญ่จำนวนมากทำตัวอย่างที่ไม่ดีในการก่อความรุนแรง สภาพสังคมที่ฟอนพะเอื้อให้นักเรียนนักศึกษาไปกระทำผิดยิ่งขึ้น ตำรวจบางส่วนไม่ให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาสื่อมวลชนเสนอข่าวในลักษณะให้นักเรียนนักศึกษาเกิดการเลียนแบบ

การแก้ปัญหานักเรียนนักศึกษาทะเลาะวิวาทและยกพวกตีกัน จึงจำเป็นต้องได้รับความร่วมมืออย่างจริงจังจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเริ่มตั้งแต่การบ่มเพาะเด็กให้มีนิสัยและทัศนคติที่ดี ตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็กก่อนเข้าสู่วัยเรียน ซึ่งเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ผู้ปกครองที่จะต้องทุ่มเทเอาใจใส่อย่างเต็มที่ จะมาอ้างว่าไม่มีเวลาจะดูแลไม่ได้อีกแล้ว และเมื่อเข้าสู่วัยเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา หรืออาชีวศึกษา หลักสูตรการเรียนทุกระดับชั้นจะต้องไม่เน้นให้นักเรียน “เรียนเก่ง” อย่างเดียว แต่จะต้องเน้นทั้งสองอย่างคือต้อง “เรียนเก่ง” และต้องเป็น “เด็กดี” ด้วยการปฏิรูปหลักสูตรการเรียนทุกระดับชั้นตามนโยบายของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการคนปัจจุบันจึงมีความสำคัญสูงสุด เพราะเมื่อนักเรียนนักศึกษาส่วนใหญ่เป็น “เด็กดี” แล้วก็ไม่มีความจำเป็นต้องมาแก้ปัญหา นักเรียนนักศึกษาทะเลาะวิวาทยกพวกตีกันอีก หรือหากจะมีก็เป็นส่วนน้อย ซึ่งไม่เหลือวิสัยที่โรงเรียนแต่ละแห่งจะแก้ไขจัดการเองได้ เหตุผลเพราะนักเรียนนักศึกษาที่เป็น “เด็กดี” จะรู้เองว่าอะไรเป็นเรื่องดีและอะไรเป็นเรื่องไม่ดี อะไรเป็นเรื่องควรทำและอะไรเป็นเรื่องไม่ควรทำ การจะบรรลุเป้าหมายให้นักเรียนนักศึกษาให้เป็นเด็กที่เรียนเก่งและดีด้วย รัฐบาลต้องดำเนินการเรื่องนี้ให้เป็น “วาระแห่งชาติ” โดยจัดทำแผนแม่บทในการแก้ปัญหา กำหนดมาตรการแก้ปัญหาและกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ที่แก้ปัญหาแต่งตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ประกอบด้วยผู้มีอำนาจหน้าที่โดยตรงและผู้ทรงคุณวุฒิด้านต่าง ๆ เป็นกรรมการและที่สำคัญจะต้องมีการติดตามผลและประเมินผลอยู่ตลอดเวลาจนกว่าจะแก้ปัญหาประสบผลสำเร็จ

บทที่ ๓

หลักธรรมที่ส่งเสริมกระบวนการยั้งคิดตามแนวพุทธ และจิตวิทยาร่วมสมัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาตามแนวพุทธ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา (๒) เพื่อศึกษากระบวนการยั้งคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย และ (๓) เพื่อเสนอกระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดตามแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา เพื่อจะได้เรียนรู้วิธีการตามกระบวนการที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอแนวคิดและทฤษฎีกระบวนการยั้งคิดตามแนวจิตวิทยาร่วมสมัยตามลำดับดังนี้

๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการยั้งคิด

การคิดในสถานะที่ไม่ควรคิด การคิดจึงไม่ใช่ว่าเป็นเรื่องที่ต้องทำในทุกโอกาส โดยเฉพาะในยามที่มีโทสะ

พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนวิธีในการที่จะควบคุมความคิดเพื่อการแก้โทสะ เรื่องที่จะให้เกิดโทสะ หรือการลดโทสะก็จะทำให้โทสะลดลง ทำให้ความเร่าร้อนในใจเบาบางลง นำไปสู่ความสงบ เยือกเย็น แน่นนอนว่าย่อมส่งผลดีต่อคนรอบข้าง และเป็นผลอันน่าต้องการในการบริหารจัดการของเรา

วิธีในการควบคุมความคิด^๑ ประกอบด้วย

๑. การเปลี่ยนความคิด

ในลำดับแรกต้องใช้ใช้สติและปัญญาในการลำดับและประเมินให้รู้ความคิดของตนเองว่ามีอะไรเป็นนิमित ซึ่งจะเป็นเครื่องบ่งถึงการกำหนดคิด กำหนดหมายที่เชื่อมโยงไปสู่อารมณ์ อันเกิดจากการได้เห็นได้ยินแล้วยังอยู่ในใจ เตรียมตัวที่จะแสดงออก อาจแสดงออกมาในรูปของการมีฉันทะ คือ ความพอใจรักใคร่ หรือทำให้เกิดโทสะ คือ ความโกรธ โมหะ ความหลง

การที่จะดับอารมณ์หรือกิเลสในยามที่คิดเรื่องนั้นลงได้ก็ด้วยการที่ต้องเปลี่ยนเรื่องคิดที่คิดอยู่เป็นเรื่องอื่น เมื่อเรื่องที่คิดอยู่เดิมดับลงไปก็จะทำให้อารมณ์เดิมนั้นคลายตัวลงหรือดับลงไปได้ การ

^๑บรรจง อมรชิวิน, พุทธวิธีคิดวิเคราะห์ด้วยโยนิโสมนสิการ : การคิดเพื่อนำไปสู่ปัญญาวิมุตติ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นนทบุรี : หจก. ภาพพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๔๑-๔๓.

เปลี่ยนเรื่องคิดอาจได้ผลเพียงชั่วขณะเพราะยังไม่คิดในเรื่องนั้นอีก แต่ถ้าหากว่าย้อนแว็บเข้าไปคิดอีก อารมณ์เสีย โทษะนั้นก็คงกลับมาอีก วิธีดับความคิดชนิดนี้จึงอาจเป็นแค่การระงับเท่านั้น

วิธีการแก้ก็เลยอย่างแท้จริงนั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้หลักของเหตุผลและปัญญาในการคิด พิจารณาสິงต่าง ๆ ว่าอะไรเป็นอะไร และทางแก้ทางออกคืออะไร การใช้ปัญญาจึงนับว่าเป็นการจัด เรื่องนั้นให้เด็ดขาดไป เรื่องนั้นก็เลยไม่ย้อนกลับมาอีก การพิจารณาเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยปัญญาก็จะทำให้เรื่องนั้น ๆ คลี่คลายลงได้

๒. การพิจารณาโทษของความคิด

อีกวิธีหนึ่งของการควบคุมความคิดของเราก็คือการพิจารณาถึงโทษของการที่เราคิดว่า ความคิดที่จะทำให้เกิดโทษนั้นมีโทษอย่างไร เมื่อเราเห็นโทษก็จะเกิดขึ้นได้อย่างชัดเจนก็จะทำให้เรา ยุติความคิดนั้นลงไป

คนเรามักจะคิดไปคิดมาจนทำให้เกิดโทษ และได้เคยเห็นผลเห็นโทษของการมีความ โกรธตามมาไม่มากนักน้อย การที่เราควบคุมได้คือต้องมึสติ ถึงแม้ว่าอาจจะไม่ได้ผลในทันทีทุกครั้งไป อาจจะหยุดห้ามการคิดไม่ได้โดยทันทีแต่ก็ต้องพยายามมาใช้ต่อไป โดยจะต้องพิจารณาทบทวนว่า ความคิดนั้นจะก่อให้เกิดโทษอย่างไร สติจึงเป็นตัวที่คอยชี้ให้เห็นถึงโทษนั้น

การคิดทบทวนนั้นต้องคิดให้ลึกลงไป ให้เห็นชัดว่าผลที่จะตามมาเลวร้ายเพียงใด เช่น มีความคิดที่จะซบถเร็ว แต่เมื่อคิดถึงโทษมหันต์ทำให้เราเห็นภาพได้ว่าอาจทำให้เกิดอุบัติเหตุอย่าง เลวร้ายคือทำให้เราถึงแก่ชีวิต หรือไม่ก็เกิดอุบัติเหตุที่อาจไปชนกันกับรถผู้อื่น อาจชนคนตายย่อม ส่งผลให้เสียทรัพย์ ผิดกฎหมายต้องเข้าคุกและทำให้คนรอบข้าง ครอบครัวญาติพี่น้องเดือดร้อนในทาง ไตทางหนึ่ง ดังนั้นการคิดที่จะมองให้เห็นถึงโทษอยู่เสมอ นับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญ การฝึกนี้ไม่จำเป็นว่า จะต้องคิดเฉพาะเรื่องที่อยู่ตรงหน้า แต่การพิจารณานี้ก็ไวเสมอ เมื่อเผชิญกับเรื่องเฉพาะหน้าจะทำให้ สามารถพิจารณาได้รวดเร็วกว่าผู้ที่ไม่เคยฝึก และเห็นได้ชัดเจน ทันเวลา ไม่สายเกินไปจนต้องได้รับ โทษโทษที่เกิดจากความคิดนั้น

๓. การไม่ใส่ใจ

วิธีหนึ่งในการที่จะไม่ให้คิดในความคิดที่มีอารมณ์หรืออันอาจทำให้เกิดโทษก็คือ การ ที่พยายามไม่ใส่ใจในเรื่องนั้นที่อาจจะทำให้เกิดความโกรธได้ รวมทั้งการที่ไม่ไปสนใจ แม้กระทั่งผู้พูด หรือเรื่องที่จะนำไปสู่การทำให้เกิดความโกรธได้

เมื่อไม่ใส่ใจก็เหมือนกับว่าไม่มีเรื่องนั้นเกิดขึ้น นับเป็นการทำใจไม่ให้มีโทษหรือความ โกรธ แต่การที่จะทำอย่างนี้ได้ไม่ใช่เรื่องง่ายแต่ต้องอาศัยการฝึกอย่างมาก รวมทั้งต้องอาศัยอำนาจจิต ความตั้งใจและอาศัยปัญญาและสติประกอบกัน

การฝึกอบรมในเรื่องนี้อาจต้องเริ่มจากการที่ไม่ใส่ใจในเรื่องเล็ก ๆ ไปก่อนแล้วค่อยพัฒนา ไปยังเรื่องใหญ่ ๆ การที่จะทำอย่างนั้นได้จะต้องฝึกอบรมตนอย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่อง ต้องมีความ ตั้งใจจริง เมื่อฝึกฝนดีแล้วก็จะทำให้ไม่ใส่ใจในบุคคลและมีเรื่องที่จะนำไปสู่โทษได้

การที่ไม่นึกถึง ไม่ใส่ใจในเรื่องนั้นอย่างถูกต้อง ต้องอาศัยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา โดยจะต้องมีสติเป็นเครื่องประกอบปัญญานั้น

การพิจารณาว่าเรื่องใดไม่สำคัญไม่ควรแก่การคิดถึง ไม่ควรให้ความสนใจ เราอาจพิจารณาในแง่ที่ว่า คนที่พูดเรื่องนั้นเป็นคนไม่ดี เป็นคนที่คิดไม่ดี จิตใจไม่ดียอมทำอะไรที่ไม่ดี เราจึงไม่ควรให้ความสนใจ เราย่อมไม่พูดไม่ทำแบบนั้น เราไม่ใช่คนไม่ดีแบบนั้น เราย่อมไม่ควรต้องไปเสียเวลาหรือให้ความสนใจ

หลักการสำคัญก็คือ การทำให้ความคิดที่เกี่ยวข้องกับการเกิดโลภ โกรธ หลง อ่อนลงไปได้ หากไม่แล้วนั้นจะเป็นการทำให้เกิดความเสื่อมแก่เรา

๔. การใคร่ครวญหาเหตุผล

นับว่าเป็นวิธีการอันสำคัญในการที่เราจะใช้เหตุผลในการใคร่ครวญสิ่งต่าง ๆ ทำให้เราคิดทบทวนว่าทำไมเราจึงคิดเช่นนั้น และอะไรที่ทำให้เราคิดเช่นนั้น ถ้านับในยามที่เราเกาะติดกับการใช้เหตุผลย่อมทำให้เราย่อมคลายลงกับการคิดอันจะเป็นเหตุให้เกิดกิเลส โลภะ โทสะ และโมหะ

การพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ด้วยเหตุผลมากขึ้นเท่าใดก็จะทำให้ปลดความรุนแรงของการคิดที่จะให้เกิดโลภ โกรธ หลง ลง การพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ด้วยเหตุผลนั้นก็ช่วยให้เราถูกคิดขึ้นมาในตอนนั้นได้ว่า เราคิดอย่างนั้นทำไม ก็จะทำให้ความคิดที่แรงของเราในตอนนั้นมีอาการเบาบางลงไปได้หรือไม่ก็หยุดไปเลย

การคิดโดยปล่อยให้อารมณ์พาไปในทางที่เป็นโทษ เช่น โทสะ ย่อมทำให้การคิดในทำนองลักษณะเดียวกับที่คอยเกาะเกี่ยวทัภมจนอาจกลายเป็นนิสัยที่เก็บกตได้ และหากต่อเนื่องเข้าเรื่อย ๆ ก็จะทำให้เกิดความรุนแรงขึ้นได้ ในการนี้หากเราฝึกการพิจารณาใคร่ครวญสิ่งต่าง ๆ ด้วยเหตุด้วยผลก็จะทำให้เราช่วยผ่อนคลายในความคิดแบบใช้อารมณ์ก็จะทำให้เราคิดดี และเป็นพื้นฐานที่ดี เป็นการฝังความคิดลงไปเป็นรากฐานที่ยั่งยืนมากขึ้น จึงอาจสรุปได้ว่าการคิดดีก็จะเป็นพื้นฐานที่ดี และการคิดชั่วก็จะเป็นพื้นฐานที่ชั่ว

๕. การทำให้ไม่คิด

เราอาจใช้วิธีการต่าง ๆ ดังกล่าวไว้ก่อนในการควบคุมความคิดของเรา ซึ่งอาจได้ผลในวิธีการใดวิธีการหนึ่ง แต่ถึงที่สุดแล้วหากไม่ได้ผลเอาเลยเรายังระงับอารมณ์โทสะของเราไม่ได้ อาจต้องใช้วิธีการสุดท้ายนี้ก็คือ การใช้การเข้าชมด้วยการกัณฑ์แล้ว ก็ใช้ลิ้นกดเพดานได้แน่น วิธีดังกล่าวนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นการกดชมร่างกายเหมือนกับการยุติการคิดของเราให้หยุดลงไปให้ได้

ในแต่ละวันเรามีความคิดที่จะพุ่งพล่านเข้ามาในหัวเราอย่างมากมายบางครั้งในแค่เศษเสี้ยววินาทีอาจมีความคิดเข้ามานับร้อยนับพัน ความคิดเล็ก ๆ น้อย ๆ นี้ก็นับว่าสำคัญที่ควรมีการควบคุมเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความคิดใหญ่ ๆ ที่ไม่ถูกต้องเกิดตามมาได้ การที่จะควบคุมความคิดอย่างจริงจังก็ด้วยการที่เราต้องฝึกสติเพื่อใช้เปลี่ยนความคิดเล็กน้อยนั้น เช่น หากคิดขึ้นมาว่าไม่ชอบหน้าใครก็อาจต้องเปลี่ยนความคิดไปคิดถึงคนที่ชอบหน้า ชอบใจขึ้นมาแทนการที่เราควบคุมความคิดเล็ก ๆ น้อย ๆ นี้ได้ก็จะพัฒนาไปสู่การควบคุมความคิดในเรื่องใหญ่ ๆ ได้ต่อไป

๓.๒ ทฤษฎีรูปตัวยู: กระบวนการเกิดความรู้จากภายในนำไปสู่การคิด การตื่นรู้

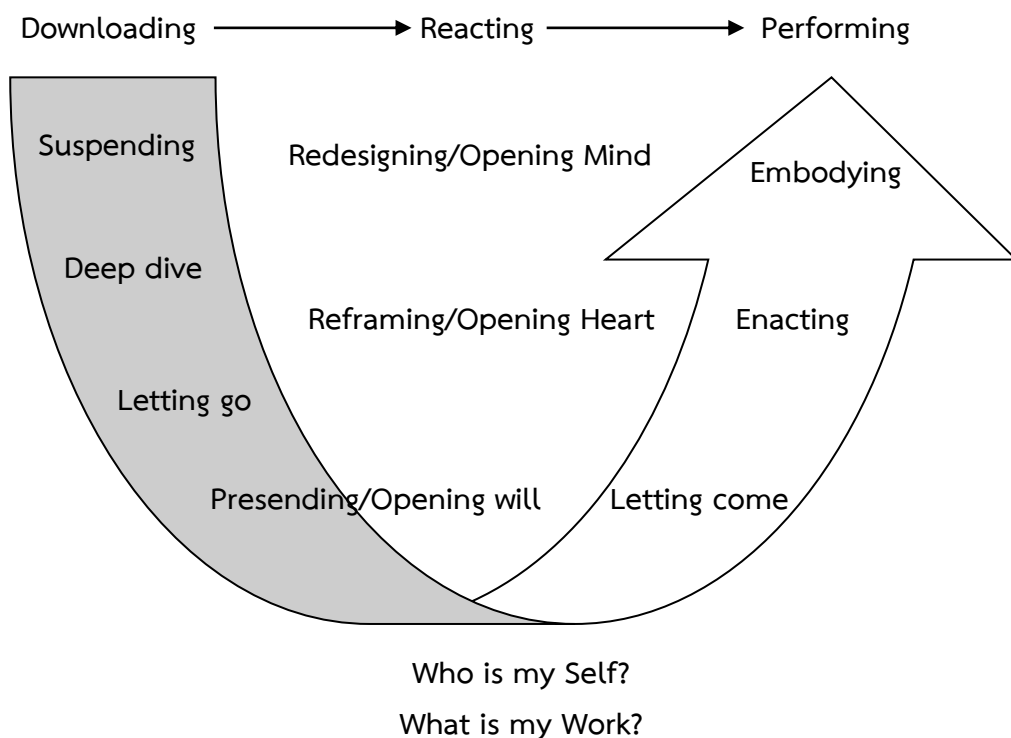
อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ กล่าวไว้ว่า เราไม่สามารถแก้ปัญหาด้วยความคิดที่อยู่ในระดับเดียวกับที่สร้างปัญหามาแล้วได้

การเกิดกระบวนการทัศน์ใหม่ หรือโลกทัศน์ใหม่เกิดจากกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายใน ในระดับลึกออโต ซาร์เมอร์ (Otto Scharmer) ได้พัฒนาทฤษฎีตัวยู (U-Theory) เพื่ออธิบายถึงระดับของการรับรู้ และการเปลี่ยนแปลง โดยใช้ลักษณะของตัวยูในการอธิบายความลึกของระดับในการรับรู้ความจริง และระดับของการกระทำที่เกิดจากการรับรู้ นั้น ๆ

ทฤษฎีตัวยูมีเป้าหมายสูงสุดคือ ไปให้พ้นจากสถานะเดิม การคิดแบบเดิม การทำแบบเดิม เราต้องเปลี่ยนความคิดใหม่เพื่อไม่ให้อยู่ในระดับเดิม โดยส่วนใหญ่คนเรามักจะนำเอาความเชื่อเดิม ๆ ทฤษฎีเดิมมาใช้ แต่ถ้าหากเราต้องการผลลัพธ์ใหม่ จำเป็นที่จะต้องใช้แหล่งใหม่ของปัญญาซึ่งไม่อยู่ในระดับเดียวกับระดับเดิม ออโต ซาร์เมอร์ ยกตัวอย่างถึงการสร้างงานของศิลปินไว้ว่า เรามักจะเห็นภาพที่เขาวาด และกระบวนการที่เขาวาด แต่ขณะที่ผืนผ้าใบสีขาวอยู่ข้างหน้าและศิลปินกำลังจะวาดภาพนั้น เราไม่เห็นสิ่งที่อยู่ในใจของผู้วาดซึ่งทำให้เขาสร้างภาพนั้นขึ้นมา ดังนั้นการคิดสี่ระดับต้องพา ลงไปถึงแหล่งของการสร้างซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ

ภาพที่ ๓.๑

ทฤษฎีรูปตัวยู

จากภาพเป็นการอธิบายถึงกระบวนการที่ทำให้เกิดความรู้จากภายใน ความพยายามที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่ เกิดขึ้นโดยการลงไปตามขารูปตัวยูในระดับต้น ๆ ซึ่งเป็นเพราะขาดการเฝ้าสังเกตใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง โดยทั่วไปคนเรามักจะพยายามรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนยืนยันข้อสรุปหรือสมมติฐานเดิมที่มีอยู่แล้ว สิ่งที่เห็นส่วนใหญ่จะเป็นสิ่งสะท้อนถึงประสบการณ์ในอดีตของแต่ละคน เราจึงติดอยู่กับกรอบเดิม ๆ ที่สร้างขึ้นมาแล้ว ทำให้ไม่สามารถที่จะมองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างที่เป็นจริงได้จนกว่าเราจะเป็นอย่างหนึ่งเดียวกับสิ่งนั้น ๆ ได้ในที่สุด

ชยวัฒน์ ธีระพันธุ์ ได้อธิบายถึงการ Downloading ว่าเป็นการนำไปสู่การคิดในระดับ Action-Reaction คือการตัดสินใจจากข้อมูลเดิม และแสดงออกมาเป็นคำพูดหรือการกระทำอย่างรวดเร็ว การที่เราเฝ้าสังเกต (Observing) สถานการณ์ใด ๆ หรือเรื่องใดโดยไม่รู้ตัว โดยวางไว้ไม่ตัดสินใจ (Suspending) มองด้วยสายตาใหม่สด และลงไปสัมผัสกับเรื่องนั้น ๆ อย่างลึกซึ้ง (Deep Dive) ทำให้เรามีการปรับเปลี่ยนแบบแผนของพฤติกรรม (Redesign) ของตนเองจากความคุ้นชินเดิม ๆ และนำไปสู่การเปลี่ยนกรอบของตัวเองที่เคยมีมาแต่เดิม (Reframe) เปลี่ยนกรอบของคำถามที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ โดยการคิดแบบใหม่ อันเกิดจากการที่เราได้เห็นความคับแคบของความคิดของตนเอง ปล่อยความเชื่อเก่า ๆ ความคิดเก่า ๆ (Letting Go) ซึ่งทำให้เราไม่เป็นอิสระ การที่เปิดหัวใจให้กว้าง มีจิตที่ใหญ่ขึ้น (Open Heart) ทำให้สามารถสัมผัสสภาวะปัจจุบันที่เป็นสภาวะของการตื่นรู้ (Presensing) เป็นการเปิดให้สิ่งใหม่เข้ามาหาเรา (Letting Come) เกิดความรู้ใหม่ คุณสมบัติใหม่ขึ้นภายในเกิดการพัฒนาคำเป็นมนุษย์ที่แท้ ไปสู่จิตเหนือสำนึกเพื่อให้เกิดศักยภาพอันสูงสุด เราไม่สามารถสร้างสิ่งใหม่ได้จากแหล่งเดิมซึ่งเป็นเพียงแค่ระดับสมองหรือความคิด มนุษย์ควรตั้งคำถามกับตัวเองว่า เราคือใคร ภารกิจของเราคืออะไร เมื่อเราทิ้งสิ่งต่าง ๆ ความเชื่อเก่า ๆ สมมติฐานเดิม ๆ ไป จะทำให้เกิดสภาวะพุทธะซึ่งมีความหมายว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน

สภาวะที่เป็นตัวยูขาขึ้น เป็นเหมือนการทำให้สิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นนั้นให้มาเป็นความจริงในชีวิตของเราเช่นเดียวกับผลที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ทั่วไป ต่างกันแต่แหล่งกำเนิดของความรู้ที่ลึกซึ้งกว่าความรู้ที่เกิดจากระดับจิตที่ใช้เหตุและผล โดยปรากฏเป็นการกระทำที่เกิดขึ้นอย่างไหลเลื่อนไปอย่างเป็นธรรมชาติ เปรียบเสมือนเช่นการฝึกศิลปะการป้องกันตัว ที่ผู้ฝึกจะมองเห็นการเคลื่อนไหวของตัวเองโดยมีความรู้สึกเกี่ยวพันอยู่กับการเป็นผู้กระทำ ในขณะที่เดียวกันก็ได้ติดยึดอยู่กับอาการนั้น ๆ รวมถึงไม่เป็นผู้กำหนดเจตนาของการกระทำ (Open Will)

คนที่อยู่ในสภาวะของตัวยูขาขึ้นจะเป็นผู้ที่สามารถสัมผัสเชื่อมโยงกับผู้อื่นและโลกโดยไม่รู้สึกดัดเดียง ข้อแตกต่างในระดับพื้นฐานที่สุดระหว่างทฤษฎีตัวยูกับวิธีการที่เรามักจะใช้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างเราในฐานะผู้สังเกต และในฐานะผู้กระทำกับโลกที่เราปฏิบัติต่อ

ทฤษฎีตัวยูได้ให้มุมมองที่แตกต่างต่อความเป็นหนึ่งเดียวของปัจเจกกลุ่ม และโลก ให้เห็นว่าตัวตนและโลกเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้^๒

๓.๓ ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม : จิตลักษณะพิเศษที่มีผลต่อจิตใจของพฤติกรรมทางจริยธรรม

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมเป็นทฤษฎีทางจิตวิทยาทฤษฎีแรกของนักศึกษาไทยที่สร้างขึ้น บุคคล ผู้รวบรวมเขียนเป็นทฤษฎีคือ ศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน กรอบแนวคิดที่เป็นจุดเด่นของทฤษฎีนี้มีความว่า ลักษณะพื้นฐานและองค์ประกอบทางจิต ซึ่งจะนำไปสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนา เพื่อส่งเสริมให้บุคคลเป็นคนดีและคนเก่ง ซึ่งได้ทำการศึกษาวิจัยถึงสาเหตุพฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง โดยได้ทำการประมวลผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา สาเหตุของพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนไทยทั้งเด็กและผู้ใหญ่ อายุตั้งแต่ ๖-๖๐ ปี ว่าพฤติกรรมเหล่านั้นมีสาเหตุทางจิตใจอะไรบ้าง และได้นำมาประยุกต์เป็นทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมสำหรับคนไทยขึ้น โดยแบ่งต้นไม้จริยธรรมออกเป็น ๓ ส่วน คือ

๑. ส่วนที่หนึ่ง ได้แก่ ดอกและผลไม้บนต้น ที่แสดงถึงพฤติกรรมการทำงานดีละเว้นชั่วและพฤติกรรมการทำงานอย่างขยันขันแข็งเพื่อส่วนรวม ซึ่งล้วนแต่เป็นพฤติกรรมของพลเมืองดี พฤติกรรมที่เอื้อเพื่อต่อการพัฒนาประเทศ

๒. ส่วนที่สอง ได้แก่ ส่วนลำต้นของต้นไม้ แสดงถึงพฤติกรรมการทำงานอาชีพอย่างขยันขันแข็ง ซึ่งประกอบด้วยจิตลักษณะ ๕ ด้าน คือ

- (๑) เหตุผลเชิงจริยธรรม
- (๒) มุ่งอนาคตและการควบคุมตนเอง
- (๓) ความเชื่ออำนาจในตน
- (๔) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์
- (๕) ทศนคติ คุณธรรม และค่านิยม

๓) ส่วนที่สาม ได้แก่ รากของต้นไม้ ที่แสดงถึงพฤติกรรมการทำงานอาชีพอย่างขยันขันแข็ง ซึ่งประกอบด้วยจิตลักษณะ ๓ ด้าน คือ

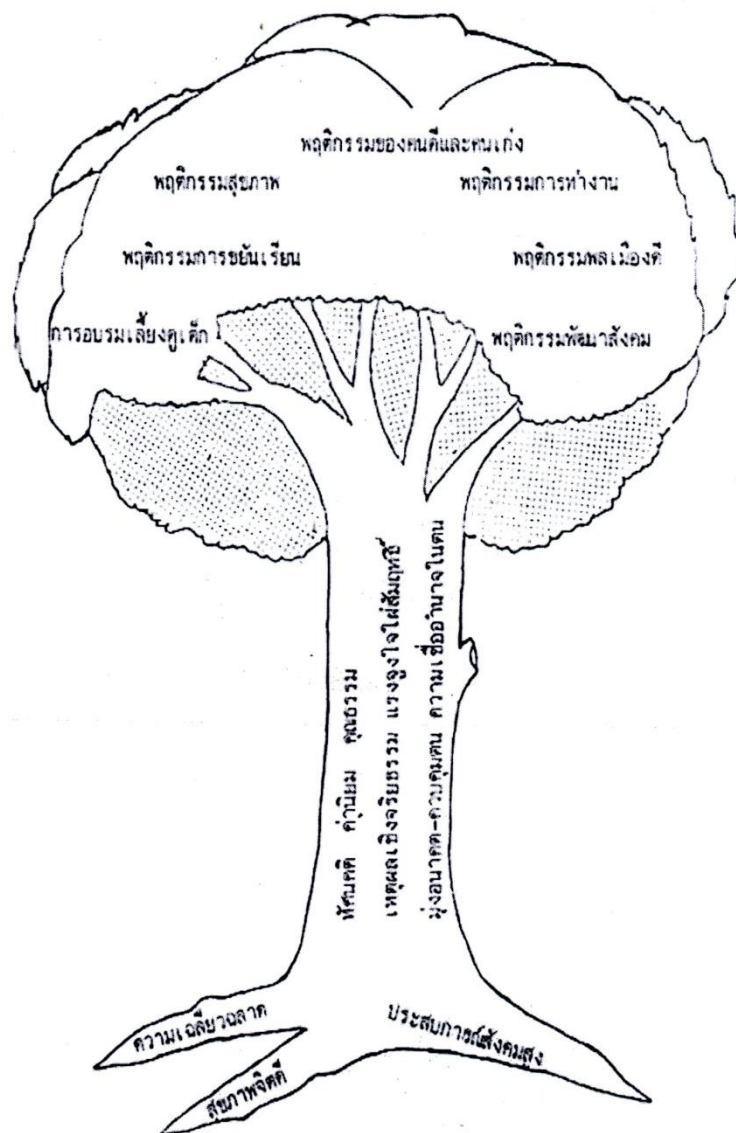
- (๑) สติปัญญา
- (๒) ประสบการณ์ทางสังคม
- (๓) สุขภาพจิต

^๒ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, “จิตตปัญญาศึกษา: การเรียนรู้สู่จิตสำนึกใหม่”, พิมพ์ครั้งที่ ๑, โครงการหนังสือวิชาการจิตตปัญญา ลำดับที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท แพลน ฟรื้นติ้ง จำกัด, มีนาคม ๒๕๔๘), หน้า ๘๓-๘๖.

จิตลักษณะทั้งสามนี้อาจใช้เป็นสาเหตุของการพัฒนาจิตลักษณะ ๕ ประการ ที่ลำต้นของต้นไม้ก็ได้ กล่าวคือ บุคคลจะต้องมีลักษณะพื้นฐานทางจิตใจ ๓ ด้าน ในปริมาณที่สูงพอเหมาะก็อายุ จึงจะเป็นผู้ที่มีความพร้อมที่จะพัฒนาจิตลักษณะทั้ง ๕ ประการ ที่ลำต้นของต้นไม้ โดยที่จิตลักษณะทั้ง ๕ นี้ จะพัฒนาไปเองโดยอัตโนมัติ ถ้าบุคคลที่มีความพร้อมทางจิตใจ ๓ ด้านดังกล่าวและอยู่ในสภาพแวดล้อมทางบ้าน ทางโรงเรียนและสังคมที่เหมาะสม นอกจากนั้นบุคคลยังมีความพร้อมที่จะรับการพัฒนาจิตลักษณะบางประการใน ๕ ด้านนี้ โดยวิธีการอื่น ๆ ด้วย ฉะนั้น จิตลักษณะพื้นฐาน ๓ ประการที่รากนี้อาจเป็นสาเหตุร่วมกับจิตลักษณะ ๕ ประการที่ลำต้น

ภาพที่ ๓.๒

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม แสดงจิตลักษณะพื้นฐาน และองค์ประกอบทางจิตใจของพฤติกรรมทางจริยธรรม

๓.๔ แนวคิดจิตวิทยาทั่วไป

การศึกษาเรื่องราวของจิตใจโดยการเรียนรู้ให้ลึกซึ้งถึงรากเหง้าของจิตก่อนที่จะก่อตัวเป็นพฤติกรรม เป็นสิ่งที่มีคุณประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะทำให้เรารู้ที่มาที่ไปของการกระทำนั้นว่าอาศัยเหตุปัจจัยใด เพื่อให้การเปลี่ยนแปลงทางจิตวิญญาณเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตัวเราเองเท่านั้นที่จะรู้จักจิตใจของเราได้ดีกว่าใคร และเราเท่านั้นที่สามารถยกระดับจิตใจของตนเองได้ ในเบื้องต้นตัวเราเองจึงต้องเป็นกัลยาณมิตรของตัวเอง จากนั้นจึงเป็นกัลยาณมิตรของผู้อื่นได้

พุทธจิตวิทยานั้นศึกษาจิตและกระบวนการทำงานของจิตในแง่ของการปฏิบัติเพื่อฝึกฝนจิต ด้วยการปฏิบัติธรรมทั้งในด้านสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน โดยมุ่งทำให้จิตมีศักยภาพที่จะสามารถเอาชนะหรือควบคุมกิเลส เพื่อให้บรรลุธรรมได้

ความหมายของจิตวิทยา

นักจิตวิทยาปัจจุบันให้คำจำกัดความของ “จิตวิทยา” ว่า “ศาสตร์ที่ว่าด้วยพฤติกรรม (behavior) และกระบวนการทางจิต (mental processes)” ตามคำจำกัดความนี้จิตวิทยาจึงเป็นการศึกษาทั้งการกระทำที่แสดงออกมาให้สังเกตได้และความคิด ความรู้สึก อารมณ์ และแรงจูงใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นด้วยวิธีเชิงวิทยาศาสตร์

จิตวิทยาทำให้เราเข้าใจว่า ทำไมคนจึงคิดกระทำอย่างนั้น เข้าใจเจตคติและพฤติกรรมของตนเองและผู้อื่น ความเข้าใจที่มีต่อสิ่งเหล่านี้ทำให้เราสามารถทำนายพฤติกรรมของตนเองและผู้อื่นได้ด้วยซึ่งเป้าหมายหลักของจิตวิทยาคือ การทำนายพฤติกรรมในอนาคต การอธิบายข้อมูลที่รวบรวมมาได้อย่างเป็นระบบระเบียบ การทำความเข้าใจพฤติกรรมและกระบวนการทางจิต อันได้แก่ ความคิด ความรู้สึก อารมณ์และแรงจูงใจ บางครั้งนักจิตวิทยาต้องศึกษาพฤติกรรมของสัตว์เพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับพฤติกรรมของสิ่งมีชีวิตทุกชนิด และนำมาใช้อธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งจัดเป็นสิ่งมีชีวิตประเภทหนึ่ง

จิตวิทยาเป็นศาสตร์ที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์ เป็นการเรียนรู้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับคุณลักษณะต่าง ๆ ของแต่ละบุคคล ซึ่งมีบางสิ่งบางอย่างแตกต่างกัน บางอย่างสอดคล้องกัน บางอย่างคล้ายกันและบางอย่างเหมือนกัน การเพ่งประเด็นเกี่ยวกับมนุษย์นั้น ส่วนใหญ่มักจะมุ่งไปที่การวิเคราะห์พฤติกรรมตามสภาพการณ์ของแต่ละบริบท เพราะพฤติกรรมเป็นผลที่เกิดขึ้นของมนุษย์ในลักษณะต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา และมีอิทธิพลต่อชีวิตของตนเองและสังคมอย่างเป็นระบบ

ตามแนวคิดทางพุทธจิตวิทยา การพัฒนาตนเป็นการเรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อไปสู่ความพอดีหรือการมีดุลยภาพของชีวิต มีความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างการดำเนินชีวิตของบุคคลกับสภาพแวดล้อมและมุ่งการกระทำตนให้มีความสุขด้วยตนเอง รู้เท่าทันตนเอง เข้าใจตนเองมากกว่าการพึ่งพาอาศัยตามแนวคิดพุทธจิตวิทยาโดยภาพรวม เรียกว่าการพัฒนากายและจิต (กระบวนการพัฒนา

ชั้นห้า) ซึ่งตรงกับภาษาบาลีว่า “ทมะ/ทम्म” บ้าง “ภาวนา” หรือ “ภาวิตา” (training ; development) การพัฒนาเป็นการทำให้มีให้เป็นขึ้น ทำให้เกิดขึ้น การทำให้เจริญขึ้น อันเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ตามทฤษฎีพุทธจิตวิทยา นอกจากนี้ในส่วนของพัฒนาตน พระผู้มีพระภาคตรัสถึงสิ่งที่มีอุปการะมากคือ สติ (ความระลึกได้) ๒. สัมปชัญญะ (ความรู้ตัว)^๗ เพราะสติสัมปชัญญะคือสิ่งที่เกื้อกูลแก่ธรรมทั้งหลายและเป็นเครื่องป้องกันกิเลสได้ สมดังพุทธพจน์ว่า “กระแสน้ำไหลในโลกล สติเป็นเครื่องกั้นกระแสน้ำนั้นได้ เรากล่าวธรรมเครื่องป้องกันกระแสทั้งหลาย ปัญญาปิดกั้นกระแสน้ำนั้นได้^๘ การพัฒนาสติปัญญา”

ในด้านการพัฒนาปัญญา คือความรู้ความหยั่งรู้เหตุผล ได้กล่าวถึงความรู้ โดยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ความรู้ที่มีมาแต่กำเนิด (สหชาติปัญญา) เป็นความรู้พื้นฐานที่ทุกคนพึงมี มากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่บุคคล บางคนก็มีความรู้พิเศษที่คนอื่นไม่มีภาษาไทยเรียกว่าพรสวรรค์ เช่น สามารถวาดภาพได้งดงาม ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยเรียนมาเลยและความรู้ที่มีขึ้นด้วยการศึกษา (โยคปัญญา) คือความรู้ที่แสวงหาเอาภายหลัง ดังคำที่ว่า “ปัญญามีได้เพราะการฝึกฝนพัฒนา ปัญญาเสื่อมไปเพราะไม่มีการฝึกฝนพัฒนา” และความรู้ประการหลังนี้เองที่ต้องการเน้นให้ได้ศึกษาปัญญาที่ถูกต้องในกระบวนการพัฒนามีลักษณะ ๓ ประการ คือ ๑. ความรู้จักเหตุแต่ความเสื่อมและโทษของความเสื่อม (อปายโกศล) ๒. ความรู้จักเหตุแห่งความเจริญและประโยชน์ของความเจริญ (อายโกศล) ๓. ความรู้จักวิธีการละเหตุความเสื่อมและวิธีการสร้างเหตุแห่งความเจริญ (อุปายโกศล) ดังนั้น ชาวปัญญาในนิมิตพุทธจิตวิทยาก็คือ สติปัญญานั้นเอง

จากการที่พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้องดังกล่าวข้างต้น ที่เปิดโอกาสให้ทุกคนให้ได้ใช้สติปัญญาความคิดเห็นของตนพิจารณาอย่างเต็มที่ก่อนแล้วจึงค่อยเชื่อ

^๗ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๔/๓๕๕, อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๘๐/๑๒๙. สัมปชัญญะ เป็นชื่อของปัญญาหรือปัญญาเจตสิก

^๘ช.จ. (ไทย) ๓๐/๖๐/๑๒. เครื่องกั้นหรือเครื่องป้องกัน โดยให้ระวังเมื่อมีผัสสะ คือ การกระทบกันระหว่างอายตนะภายนอกและภายนอกฯ ผัสสายตนะ หมายถึง ความกระทบ ความประจวบกันระหว่างอายตนะภายในกับอายตนะภายนอก โดยมี วิญญาณเป็นตัวรู้ คือ

(๑) จักขุสัมผัส (ความกระทบทางตา คือ ตา+รูป+จักขุวิญญาณ)

(๒) โสตสัมผัส (ความกระทบทางหู คือ หู+เสียง+โสตวิญญาณ)

(๓) ฆานสัมผัส (ความกระทบทางจมูก คือ จมูก+กลิ่น+ฆานวิญญาณ)

(๔) ชิวหาสัมผัส (ความกระทบทางลิ้น คือ ลิ้น+รส+ชิวหาวิญญาณ)

(๕) กายสัมผัส (ความกระทบทางกาย คือ กาย+โผฏฐัพพะ+กายวิญญาณ)

(๖) มโนสัมผัส (ความกระทบทางใจ คือ ใจ+ธรรมารมณ์+มโนวิญญาณ) อ้างใน ที่.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๒๓/๒๑๕, ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๒/๔ และ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๕๕-๑๖๖/๑๑๓-๑๑๗.

พระพุทธศาสนาเน้นย้ำในเรื่องจิต

คำว่า “จิต” เป็นสภาวะธรรมที่เป็นนามธรรม มีสภาพที่นึกคิด เป็นธรรมชาติที่รู้ อารมณ์^๕ บางครั้งเรียกว่า “มโน” บ้าง หรือ “วิญญาณ” บ้าง แต่ก็ใช้ในความหมายเดียวกัน ดังที่ พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมชาติที่เรียกว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง ขณะที่ดวงหนึ่งกำลังดับ ดวงใหม่กำลังเกิดขึ้น เป็นอย่างนี้เรื่อยไปตลอดวันและคืน”^๖

หลักธรรมของพระพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องราวของจิตวิทยาแทบทั้งสิ้น เพราะพระพุทธองค์นั้นทรงสอนหลักธรรมเพื่อรักษาโรคจิตเพื่อให้เหล่าสาวกสามารถฝึกฝนจิตเพื่อให้บรรลุธรรมได้นั่นเอง ความที่พระพุทธศาสนาเน้นย้ำในเรื่องจิตนั้นก็มิปรากฏในพระพุทธพจน์ที่ว่า

“โลกถูกจิตนำไป ถูกจิตผลักไล่ไป จิตเป็นธรรมอย่างหนึ่งที่โลกทั้งหมดตกอยู่ในอำนาจ”^๗

“ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจชั่ว ก็จะพูดชั่ว หรือทำชั่วตามไปด้วย เหมือนล้อที่หมุนไปตามรอยโคที่ลากเกวียน”^๘

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย อกุศลธรรมที่เป็นไปในส่วนอกุศลที่เป็นไปในฝักฝ่ายกุศลทั้งหมดมีใจเป็นหัวหน้า ใจเกิดก่อนธรรมเหล่านั้น อกุศลธรรมเกิดขึ้นทีหลัง ดูกรภิกษุทั้งหลาย กุศลธรรมที่เป็นไปในส่วนกุศล ที่เป็นไปในฝักฝ่ายกุศลทั้งหมด มีใจเป็นหัวหน้า ใจเกิดก่อนธรรมเหล่านั้นกุศลธรรมเกิดขึ้นทีหลัง”^๙

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายจะเศร้าหมอง เพราะจิตเศร้าหมอง สัตว์ทั้งหลายจะบริสุทธิ์เพราะจิตผ่องแผ้ว”^{๑๐}

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนห้วงน้ำขุนมัวเป็นตม บุรุษผู้มีจักขุยืนอยู่บนฝั่งไม่พึงเห็นหอยโข่งและหอยกาบบ้าง ก้อนกรวดและกระเบื้องถ้วยบ้าง ผุงปลาบ้าง ซึ่งเที่ยวไปบ้าง ตั้งอยู่บ้างในห้วงน้ำนั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะน้ำขุน ฉันทิภิกษุก็ฉันทันนั้นเหมือนกัน รู้จักประโยชน์ตนบ้าง จักรู้ประโยชน์ผู้อื่นบ้าง รู้จักประโยชน์ทั้งสองบ้าง จักกระทำให้แจ้งซึ่งคุณวิเศษ คือ อุตตริมนุสสรธรรมอันเป็นความรู้ความเห็นอย่างประเสริฐ อย่างสามารถ ได้ด้วยจิตที่ขุนมัว ข้อนี้นิไม่ใช้ฐานะที่จะมีได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะจิตขุนมัว”

^๕ อัง.เอกก. (ไทย) ๓๒/๔๖/๔๙.

^๖ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๓๑/๑๑๕.

^๗ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๖๒/๗๓.

^๘ ชุ.ธ. (ไทย) ๑๕/๑/๒๓.

^๙ อัง.เอกก. (ไทย) ๓๒/๕๗-๕๘/๑๐๗.

^{๑๐} ส.ข. (ไทย) ๒๗/๒๕๙/๓๔๓.

พระพุทธศาสนายืนยันการมีอยู่ของจิต ในพระไตรปิฎกยืนยันการมีอยู่ของจิตว่า มีอยู่ตั้งแต่เกิด การเริ่มต้นของชีวิตนั้นเกิดตั้งแต่จิตดวงแรกหรือปฐมวิญญาณ เกิดขึ้นในครรภ์มารดาความเป็นมนุษย์จึงเริ่มขึ้น การปฏิสนธิของจิตดวงแรก คือ เมื่อมีชั้น ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ มารวมกัน การเริ่มต้นของชีวิตจึงมีคุณสมบัติเบื้องต้น ๓ ประการ คือ

- ๑) กายทสกกลาป คือ กลุ่มของลักษณะทางกายภาพ
- ๒) ภาวะทสกกลาป คือ กลุ่มของความเป็นหญิงหรือเป็นชาย โดยกรรมเป็นตัวกำหนด

และ

- ๓) วัตถุทสกกลาป คือ กลุ่มที่ตั้งของจิตทางมโนทวาร^{๑๑}

จิตในพระพุทธศาสนาจึงถือเป็นของความจริง แต่เป็นความจริงที่ไม่สามารถสืบเนื่องอยู่ได้นานโดยอธิบายว่าเป็นภาวะที่เกิดและดับอย่างรวดเร็วมาก จนจับกระแสที่ต่อเนื่องคงตัวของเหตุหรือจุดตั้งต้นแทบไม่ได้ และไม่ใช่อยู่อในรูปของพลังงาน ซึ่ง “หลักอภิธรรมถือว่าจิตเป็นของแท้ ตรวจสอบได้ ส่วนพลังงานนั้นเป็นเรื่องสมมุติฐานประการหนึ่งของวิทยาศาสตร์”^{๑๒}

๓.๔.๑ จิตวิทยาแนวพุทธร่วมสมัย

หลักธรรมที่เป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้มนุษย์เข้าใจถึงสาเหตุของความทุกข์และประจักษ์แจ้งถึงแนวทางในการดับทุกข์ ก็คือ “อริยสัจ ๔” อันเป็นหลักธรรมสำคัญที่ครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพุทธศาสนาและเป็นหลักธรรมที่เป็นแก่นสำคัญของแนวคิดจิตวิทยาแนวพุทธ เนื่องจากเป็นหลักธรรมที่มุ่งผลในทางปฏิบัติ สามารถใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตมีความลึกซึ้ง

อริยสัจ ๔ แนวคิดที่สำคัญของจิตวิทยาแนวพุทธสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งเกี่ยวกับอริยสัจ คือ การรู้และทำหน้าที่ต่ออริยสัจแต่ละข้อให้ถูกต้อง เพื่อจะได้เกิดความเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องดังต่อไปนี้

- ๑) ทุกข์ คำว่า ทุกข์ ในพุทธธรรมแบ่งความทุกข์เป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑. ทุกข์ที่เป็นความรู้สึกทุกข์ คือ ความทุกข์กายทุกข์ใจ เจ็บปวด โศกเศร้า เป็นต้น
๒. ทุกข์เนื่องด้วยความผันแปร คือ ความสุขที่กลายเป็นความทุกข์ เมื่อมีความสุขกับบางอย่าง พอนึกว่าสุขนั้นจะต้องสิ้นสุดลงจิตใจเป็นทุกข์ด้วยความกังวลและหวั่นไหวและพอสุขนั้นจืดจางหรือหายไปหรือผ่านพ้นไปแล้ว ก็ทวนระลึกถึงความโหยหาอาลัย ซึ่งยิ่งสุขมากขึ้นเท่าใดก็จะกลับกลายเป็นทุกข์ที่รุนแรงมากขึ้นเท่านั้น

๓. ทุกข์ตามสภาพสังขาร คือ สภาพของร่างกายที่มีความเปลี่ยนแปลง มีการเสื่อมลงและดับไป จึงเป็นสภาพที่พร้อมจะก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้ที่ไม่รู้เท่าทันและเข้าไปฝืนกระแสด้วยความยึดมั่นถือมั่นสิ่งทีบุคคลมีหน้าที่ต้องปฏิบัติในอริยสัจข้อที่ ๑ คือ การยอมรับความจริงเกี่ยวกับทุกข์ตามที่มัน

^{๑๑} ระเบียบวาระ, อภิธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่, (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์), ๒๕๓๕, หน้า ๓๓๒.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒.

เป็นอยู่ เพื่อที่จะได้รู้จักทุกข์หรือรู้จักปัญหาของตนเองตามที่มันเป็นจริง ด้วยการยอมรับรู้และเผชิญหน้าทำความรู้จักกับทุกข์ ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการพิจารณาแก้ปัญหาต่อไป

๒) สมุทัย คือ เหตุแห่งทุกข์ หรือสาเหตุของปัญหา กล่าวคือ เมื่อกำหนดรู้แล้วว่าทุกข์หรือปัญหาของตนคืออะไร สิ่งที่จะต้องกระทำต่อไปคือการหาเหตุแห่งความทุกข์และละเหตุนั้นเสีย

๓) นิโรธ คือ ความดับทุกข์ หรือภาวะหมดปัญหา เป็นภาวะที่สุขสงบ ไม่เป็นทุกข์ ไม่บีบคั้น ไม่ปั่นป่วนวุ่นวาย เป็นสภาวะของจิตใจที่สงบอันเป็นผลมาจากเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งถึงต้นเหตุแห่งทุกข์ที่เกิดขึ้นในวงจรปฏิบัติจนสมบูรณ์ และดับที่เหตุแห่งทุกข์นั้น ๆ ด้วยความมีสติระลึกรู้ในทุกขณะ

๔) มรรค คือ วิธีการที่นำไปสู่ความดับทุกข์หรือข้อปฏิบัติเพื่อกำจัดสาเหตุแห่งปัญหา กล่าวคือเมื่อรู้ทั้งปัญหา ทั้งสาเหตุแห่งปัญหา ทั้งจุดหมายที่เป็นภาวะหมดสิ้นปัญหา ก็ถึงเวลาที่จะต้องลงมือปฏิบัติ ซึ่งการที่พระพุทธเจ้าจัดนิโรธไว้ก่อนมรรคก็เนื่องด้วยเหตุผลให้ผู้ฟังเห็นคุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งที่เป็นจุดหมายก่อน จนเกิดความสนใจ มีกำลังใจ และยินดีที่จะเรียนรู้วิธีปฏิบัติและลงมือปฏิบัติต่อไป

หน้าที่ของบุคคลที่จะต้องกระทำต่ออริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ เป็นสิ่งที่ควรกำหนดรู้ สมุทัย เป็นสิ่งที่ควรละหรือกำจัดนิโรธ เป็นสิ่งที่ควรทำให้แจ้งหรือควรบรรลุ และมรรค เป็นสิ่งที่ควรดำเนินการหรือปฏิบัติ^{๑๓}

ปฏิบัติจนสมบูรณ์

ปฏิบัติจนสมบูรณ์ เหตุแห่งทุกข์โดยส่วนใหญ่แล้วเมื่อมองหาสาเหตุแห่งทุกข์มนุษย์มักมองออกไปหาที่ซัดทอดภายนอก หรือมองให้ไกลจากคามรับผิดชอบของตนเท่าที่จะเป็นไปได้และเมื่อจะแก้ไขทุกข์ มนุษย์ก็ชอบมองออกไปข้างนอก หาที่ปกป้องคุ้มครองให้พ้นภาวะ หรือช่วยทำการแก้ไขทุกข์แทนให้ อันเป็นการหลีกเลี่ยงหนีความจริง หรือปิดทวารไม่มองทุกข์ ด้วยวิธีการเช่นนี้มนุษย์จะไม่สามารถแก้ปัญหาหรือขจัดทุกข์ได้อย่างแท้จริงในทางกลับกันอาจทำให้ปัญหาหรือความทุกข์ขยายวงกว้างออกไปมากขึ้นทั้งในรูปเดิม และในรูปของปัญหาใหม่ ๆ ที่เพิ่มขึ้นมา หรือระบายทุกข์นั้นออกไปเป็นความทุกข์หรือความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นและแก่สังคม ซึ่งการที่มนุษย์จะสามารถพัฒนาจิตใจให้โปร่งงามหรือยกระดับจิตใจของตนเองไม่ให้จมอยู่กับปัญหาหรือความทุกข์ได้นั้น พุทธธรรมชี้ว่ามนุษย์จะต้องศึกษาเพื่อให้รู้จักทุกข์หรือปัญหาของตนเองมีใช่เพื่อเป็นทุกข์ แต่เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นที่จะดับทุกข์ เพราะถ้าดับทุกข์แก้ปัญหาลแล้ว หรือได้สร้างความสามารถในการดับทุกข์แก้ปัญหาลไว้พร้อมแล้ว ชีวิตก็จะปลอดโปร่งโล่งเบา พบสุขที่แท้จริง^{๑๔}

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ: มัชฌิมธรรมเทศนา/มัชฌิมปฏิบัติทา หรือกฎธรรมชาติและคุณค่าสำหรับชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๙๐๔-๙๐๕.

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๙๐๖.

ไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์ หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สามัญลักษณ์ แปลว่า ลักษณะที่ทั่วไปหรือความเสมอเหมือนกันของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ซึ่งหลักไตรลักษณ์แสดงให้เห็นถึงลักษณะทั่วไปของสรรพสิ่งว่ามีลักษณะ ดังต่อไปนี้

๑) อนิจจตา (Impermanance) ความไม่เที่ยงความไม่คงที่ ความไม่ยั่งยืน ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป

๒) ทุกขตา (Stress and Conflict) ความเป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัวภาวะที่กดดัน ผื่นและขัดแย้งอยู่ในตัว เพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไปจะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ ภาวะที่ไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัว ไม่สนองความต้องการหรือความพึงพอใจอย่างเต็มที่แก่ผู้ที่มีความอยากด้วยตัณหา และก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้ที่เข้าไปยึดด้วยตัณหาอุปาทาน

๓) อนัตตา (Soullessness or Non-Self) ความเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของตนเอง

จิตวิทยาแนวพุทธร่วมสมัย เป็นแนวคิดที่วางรากฐานอยู่บนแก่นคำสอนของพุทธธรรม อันได้แก่ อริยสัจสี่ ปฏิจจสมุปบาท และไตรลักษณ์ หลักธรรมเหล่านี้ล้วนมุ่งหมายที่จะสอนให้บุคคลเข้าใจถึงความเป็นจริงตามธรรมชาติของสรรพสิ่ง โดยครอบคลุมคำสอนของพระพุทธเจ้าว่าด้วยสาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ไขปัญหา และการพัฒนาจิตใจมนุษย์ไว้อย่างชัดเจน จิตวิทยาแนวพุทธจึงเป็นการศึกษาธรรมชาติของจิตใจมนุษย์จากหลักพุทธธรรมอันเป็นแหล่งรวบรวมความรู้ การวิเคราะห์จิตใจของมนุษย์ไว้อย่างละเอียด โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บุคคลสามารถจัดการกับชีวิตที่ดำเนินอยู่ในแต่ละวันในโลกใบนี้ได้ สาระสำคัญของจิตวิทยาแนวพุทธจึงอยู่ที่การเสนอถึงหลักการตามธรรมชาติของกระบวนการเกิดและดับทุกข์ พร้อมทั้งนำเสนอถึงวิธีการปฏิบัติหรือวิธีดำเนินชีวิตให้บรรลู่ถึงการดับทุกข์หรือปัญหาในจิตใจที่เกิดขึ้นให้หมดสิ้นไป

กระบวนการธรรมแบบญาณทัศนะ

กระบวนการธรรมแบบญาณทัศนะ หรือกระบวนการแบบวิวิญญู หมายความว่า กระบวนการที่นำไปสู่ขั้นตอนแห่งความพ้นทุกข์ ไม่วนเวียนเป็นวงจรในปฏิจจสมุปบาทแห่งทุกข์อีกต่อไป ในแง่ของการใช้ชีวิตในปัจจุบัน ก็คือ การมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายการมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญาว่า หมายถึง การอยู่อย่างรู้เท่าทันสภาวะ และการถือประโยชน์จากธรรมชาติอย่างประสานกลมกลืนกับธรรมชาติ เป็นการอยู่อย่างอิสระไม่ตกอยู่ในอำนาจของตัณหาอุปาทาน การมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญาจึงเป็นการอยู่อย่างไม่มียึดมั่นถือมั่น รับรู้และเกี่ยวข้องจัดการกับสิ่งทั้งหลายตามวิถีแห่งเหตุปัจจัย^{๑๔}

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๑๖๖.

ท่านกล่าวขยายความว่า การมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา เป็นสิ่งสำคัญยิ่งทั้งในฝ่ายรูปธรรมและนามธรรม ที่จะช่วยให้มนุษย์ถือเอาประโยชน์ได้ทั้งกระบวนการฝ่ายจิตและกระบวนการฝ่ายวัตถุ ชีวิตแห่งปัญญา จึงเป็นลักษณะที่มองได้สองด้าน คือ ด้านภายใน และด้านภายนอก

ชีวิตแห่งปัญญา ด้านภายใน มีลักษณะสงบ เยือกเย็น ปลอดภัย ผ่องใส ด้วยความรู้เท่าทัน เป็นอิสระ เมื่อเสวยสุขก็ไม่หลงระเริง ไม่หลงลืมตัว เมื่อพลาด เมื่อพราดจากก็มั่นคง ปลอดภัย โปร่งอยู่ได้ ไม่หวั่นไหวหรือหดหู่ ซึมเศร้า สิ้นหวัง ไม่ฝากสุขทุกข์ของตัวไว้กับอามิสภายนอก

ชีวิตแห่งปัญญา ด้านภายนอกมีลักษณะคล่องตัว ว่องไว พร้อมอยู่เสมอที่จะเข้าเกี่ยวข้องกับและจัดการกับสิ่งทั้งหลายตามที่มันควรจะเป็นโดยเหตุผลบริสุทธิ์ ไม่มีเงื่อนไข หรือความยึดติดภายในที่เป็นนิเวศน์ทำให้ลำเอียงหรือทำให้พรัมัว^{๑๖} สิ่งสำคัญในที่นี้คือ ความรู้ ที่เรียกว่าปัญญาและปัญญาเป็นเจตสิกฝ่ายดีงามที่เป็นคุณสมบัติของจิต จัดอยู่ในสังขารชั้นธัมมสังขารชั้น ๕

ปัญญา จำแนกได้ ๓ ประเภท^{๑๗} คือ

๑. สุตมยปัญญา ได้แก่ ปัญญาเกิดจากการสดับ การเล่าเรียน การฟังธรรมจากสัตบุรุษ เป็นความรู้รอบรู้จากการได้ยิน ได้ฟังคำสอน คำแนะนำจากผู้อื่น นับเป็นขั้นต้นของการเรียนรู้ ผู้ศึกษารับทราบจากประสบการณ์ของผู้อื่นในเรื่องที่ต้องการทราบแต่ตนเองไม่มีประสบการณ์โดยตรง

ความรู้ระดับนี้มีค่าในฐานะชี้้นำการปฏิบัติ จนกว่าจะเกิดความรู้ความเข้าใจด้วยตนเองโดยตรง ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในขั้นต้นของการดำเนินชีวิตโดยทั่วไป

การศึกษาปริยัติธรรมจากพระไตรปิฎก การอธิบายขยายความจากอรรถกถาจารย์ ฯลฯ จัดเข้าในความรู้ระดับสุตมยปัญญา หากผู้ศึกษานำความรู้นี้ไปตรีกตรองวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อเสริมต่อเป็นความรู้ความเข้าใจขึ้นใหม่ ก็เป็นการพัฒนาที่สูงขึ้นต่อไป

๒. จินตามยปัญญา ได้แก่ ปัญญาที่บุคคลได้มาโดยไม่ได้เรียนจากผู้อื่นเป็นปัญญาที่เกิดจากกรรมที่เป็นของแต่ละบุคคล หรือปัญญาที่ตรงกับความจริงเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับหน้าที่การงานหรือเกี่ยวกับศาสตร์ อีกนัยหนึ่งเป็นปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณาที่ละเอียดรอบคอบ ลึกซึ้ง บุคคลไม่ได้ฟังมาจากผู้อื่นแต่อาศัยการคิดพิจารณาแยกคายในกัมมัฏสาตามาน หรือสังขานุ โลมิกญาณ^{๑๘} เห็นว่าขั้นทั้ง ๕ นี้ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มิใช่ตัวตน

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๖๗.

^{๑๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๑, ที.ปา.อ. (ไทย) ๓/๒/๓๑๗, พระอุปัชฌาย์ธรรม, วิมุตติธรรม, แปลโดยพระเทพโสภณและคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑๒.

๑. จินตามยปัญญา (ปัญญาที่เกิดจากการคิด)

๒. สุตมยปัญญา (ปัญญาที่เกิดจากการฟัง)

๓. ภาวนามยปัญญา (ปัญญาที่เกิดจากการอบรม)

^{๑๘} ดูรายละเอียดใน ที.ปา.อ. (ไทย) ๓/๒/๓๑๗, วิสุทธิ(ไทย) ๔๒๗/๗๓๕.

ส่วนปัญญาระดับโลกียะ หรือองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับวิทยาการสมัยใหม่ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการใช้สติและสมาธิในการพิจารณาขบคิดปัญหาต่าง ๆ จนกระทั่งเกิดองค์ความรู้ เช่น นักวิทยาศาสตร์ระดับโลก คือ ไอน์สไตน์ ที่กล่าวว่า “จินตนาการสำคัญมากกว่าความรู้” (Imagination is more important than knowledge)

๓. ภาวนามยปัญญา ได้แก่ ปัญญาเกิดแต่การฝึกอบรมปฏิบัติด้วยวิธีการสมถะและวิปัสสนาทำให้เกิดความรู้แจ้ง เข้าใจความเป็นจริงของสรรพสิ่งในสามัญลักษณ์ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มิใช่ตัวตน เป็นความรู้ความเข้าใจธรรมชาติตามเป็นจริง โดยการประจักษ์แจ้งปรมัตถธรรมที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันขณะ

ความรู้ระดับนี้เกิดขึ้นในกระบวนการวิปัสสนาที่ถูกต้อง และจะเริ่มต้นขึ้นก็ต่อเมื่อบุคคลได้มองผ่านสมมติบัญญัติ ประจักษ์นามรูปปรมัตถ์ที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันขณะที่ไตรลักษณ์ปรากฏ

จากลักษณะของปัญญาทั้ง ๓ ประการนี้ จะพบว่า จินตามยปัญญาและภาวนามยปัญญาเป็นปัญญาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการภายใน ส่วนสุตมยปัญญาเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอก อาทิ จากการคบสัตบุรุษ และการฟังธรรมจากสัตบุรุษ ด้วยเหตุนี้กระบวนการเกิดโยนิโสมนสิการของแต่ละบุคคลจึงแตกต่างกัน ตามกำลังสติปัญญา^{๑๙} ของแต่ละบุคคล แตกต่างกันตามลักษณะแห่งปัญญา

ขอยกตัวอย่าง พระสารีบุตร เมื่อครั้งเป็นอุบาสกสมาณพได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิว่า “ธรรมเหล่าใดมีเหตุเป็นแดนเกิดพระตถาคตตรัสเหตุของธรรมเหล่านั้น และตรัสความดับไปของธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะทรงมีวาตะเช่นนี้”^{๒๐} ลักษณะกระบวนการเกิดโยนิโสมนสิการของพระสารีบุตรเริ่มขึ้นในขั้นสุตมยปัญญา คือได้ฟังเพียงหัวข้อธรรมก็สามารถบรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันได้ จัดอยู่ในบุคคลประเภทอุคฆัตถัญญู^{๒๑}

แต่ในลักษณะบุคคลทั่วไปซึ่งกล่าวถึงในงานเขียนนี้จัดเป็นบุคคลประเภทเนยยบุคคล ดังนั้น กระบวนการทางปัญญาภายในของบุคคลย่อมขึ้นขณะเจริญวิปัสสนา ในระดับภาวนามยปัญญา

^{๑๙} พระพุทธศาสนาได้จำแนกประเภทบุคคลไว้ ๔ ประเภท คือ

๑. อุคฆัตถัญญู ผู้ที่พอยกหัวข้อก็รู้ ผู้รู้เข้าใจได้ฉับพลัน
๒. วิจิตัญญู ผู้รู้ต่อเมื่อขยายความ ผู้รู้เข้าใจได้ต่อเมื่อท่านอธิบายความพิสดารออกไป
๓. เนยยะ ผู้ที่พอจะแนะนำได้ ผู้ที่พอจะคอยชี้แจงแนะนำให้เข้าใจได้ด้วยวิธีการฝึกสอนอบรมต่อไป
๔. ปทปรมะ ผู้มีบทเป็นอย่างยิ่ง ผู้แก้ปัญหา สอนให้รู้ได้แต่เพียงตัวบทคือพยัญชนะหรือถ้อยคำ

ไม่อาจเข้าใจหรือรู้คือความหมาย, อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๑๓๕, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๐.

^{๒๐} ชู.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑/ ๑๒๖.

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน เนตติ. (ไทย), หน้า ๗๔-๗๕.

ด้วยการพิจารณา การกำหนดรู้รูปนาม^{๒๒} ความเห็นแจ้งในการเกิดขึ้นและดับไปของนามรูปนั้นซึ่งต้องอาศัยการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน มิใช่การอาศัยความคิดไตร่ตรอง พิจารณาในระดับความคิดนี้ด้วยเหตุผลเพียงอย่างเดียว

ในกระบวนการปฏิบัติธรรม ผู้ปฏิบัติที่ยังไม่สามารถกำหนดรู้นามรูปปรมาตถ์ได้ และรู้แต่เพียงบัญญัติธรรมนั้น ผู้ปฏิบัติจะไม่สามารถเห็นไตรลักษณ์ที่แท้จริงได้ เพราะบัญญัติธรรมที่เป็นอารมณ์จะไม่แสดงอนิจตา ทุกขตา และอนัตตา สิ่งที่ผู้ปฏิบัติมักกระทำก็คือการนำหลักธรรมที่เรียนรู้ในระดับสุดมาพิจารณา ซึ่งเป็นกระบวนการในระดับจินตตามยปัญญาซึ่งบุคคลในระดับอุคฆฏิตัญญูเท่านั้นที่จะเกิดปัญญาในระดับนี้ได้^{๒๓}

ดังนั้น การดำเนินชีวิตที่เป็นอยู่อย่างพากเพียรด้วยวิถีแห่งปัญญา โดยมีสติเป็นเครื่องเฝ้าเตือนหรือควบคุมให้สำนึกอยู่เสมอถึงสิ่งที่จะต้องเว้นและสิ่งที่จะต้องทำ ด้วยความใส่ใจไม่ทอดทิ้งโอกาสแห่งความดีงาม รักษาสิ่งดีที่มีอยู่และเร่งทำสิ่งที่ดีงามอื่นๆ ให้เกิดเจริญงอกงามยิ่งขึ้น เมื่อเราต้องการความดีงามความเจริญ เราก็ต้องพยายามทำกรรมอันดีงามทั้งหลายอันเป็นเหตุให้ความดีงามนั้นคงอยู่ และงอกงามยิ่งขึ้น

๓.๕ กระบวนการยั้งคิดแบบจิตวิททยาเชิงพุทธ

๓.๕.๑ การทำงานร่วมกันของจิต สติ โยนิโสมนสิการ และปัญญา

เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงกันของจิต สติ โยนิโสมนสิการ และปัญญา พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต, ๒๕๕๓) ได้เปรียบเทียบไว้ดังนี้

อุปมาเหมือนคนพายเรือเก็บดอกไม้ในน้ำในแม่น้ำไหลมีคลื่น เอาอะไรผูกหรือยึดเหนี่ยวตรึงเรือให้หยุดอยู่กับที่จิตตรงกับตำแหน่งของดอกไม้หรือใบผักนั้นดีแล้ว มือหนึ่งจับกิ่ง ก้านคอ หรือกระดูกพืชรวมขึ้นไป รั้งออกมา หรือพลิกตะแครง โกง หรืองออย่างใดอย่างหนึ่งสุดแต่เหมาะกับเครื่องมือทำงาน อีกมือหนึ่งเอาเครื่องมือที่เตรียมไว้เกี่ยว ตัดหรือทำอย่างหนึ่งอย่างใดให้สำเร็จสมประสงค์ กรณีนี้สติเปรียบเหมือนเครื่องยึดตรึงเรือและคนให้อยู่ตรงที่กับต้นไม้ เรือหรือคนที่หยุดอยู่ตรงที่เปรียบเหมือนจิต มือที่จับกิ่งก้านต้นไม้ให้อยู่ในอากาศที่จะทำงานได้เหมาะเปรียบเหมือนโยนิโสมนสิการ อีกมือหนึ่งที่เอามีดหรือเครื่องมืออื่นทำงานเกี่ยวตัดเปรียบได้กับปัญญา

^{๒๒} เนตติ. (ไทย) หน้า ๘๑.

^{๒๓} พระมหาภักจายณะเถระ, เนตติปกรณ์, พระคันธसारากวีวงศ์ แปลและอธิบาย (กรุงเทพมหานคร : ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๘๒-๘๓.

วิธีปฏิบัติตนเพื่อให้เกิดปัญญา

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้มีอธิบายเกี่ยวกับวิธีการสร้างให้เกิดปัญญาแก่ตน ในหลายวิธี ดังนี้

๑. การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน จะทำให้มีการเกิดญาณขึ้นตามลำดับจากอนุโลมญาณ โคตรญาณ แล้วนำไปสู่การเกิดปัญญาขั้นสูงคือ มัคคปัญญา
๒. การเป็นผู้ที่ได้ยินได้ฟังมาก ศึกษาเล่าเรียนมาก
๓. ความเป็นผู้ฉลาดในภาษาต่าง ๆ ทั่วโลก
๔. การศึกษาเล่าเรียน คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
๕. หมั่นถามครู อาจารย์ หมั่นค้นคว้าตำรับตำรา
๖. หมั่นเจริญวิปัสสนากรรมฐานบ่อย ๆ จนบรรลุมรรคผล
๗. อยู่ในสำนักครู อาจารย์ ผู้ฉลาด
๘. มีมิตรดี ชักชวนกันเล่าเรียนและประพฤติธรรม
๙. แสดงธรรมแก่ผู้อื่น
๑๐. การงาน วิชาชีพที่ปราศจากโทษแก่ผู้อื่น
๑๑. การนิมนต์พระแสดงธรรม บูชาธรรม
๑๒. ทำทานกุศล ประารถนาให้มีปัญญาเฉลียว
๑๓. สั่งสมกรรมที่ทำให้ปัญญา เช่น ถวายหนังสือ
๑๔. ไม่มีการเบียดเบียนกัน
๑๕. มีอินทรีย์แก่กล้า คือ สร้างปัญญาบารมีมามาก
๑๖. ห่างไกลจากกิเลส เพราะได้เจริญกรรมฐาน
๑๗. ปรับอินทรีย์ ๕ (๑. ศรัทธา ความเชื่อ ๒. วิริยะ ความเพียร ๓. สติ ความระลึกได้ ๔. สมาธิ ความตั้งใจมั่น ๕. ปัญญา ความรอบรู้) ให้เสมอกัน
๑๘. กระทำวัตรภายในและภายนอกให้สะอาด
๑๙. เว้นจากบุคคลผู้ใจเขลาเบาปัญญา ไม่รู้ชั้นธ ชาติ อายตนะ อินทรีย์ อริยสัจ
๒๐. คบหาคนที่มีปัญญา รู้รูป นาม ไตรลักษณ์
๒๑. พิจารณาประเภทปัญญาอันลึกซึ้ง
๒๒. น้อมใจตามสติปัญญา ๔
๒๓. มีโยนิโสมนสิการ
๒๔. ฝึกกระทำให้มาก ๆ

ประโยชน์ของปัญญา

การมีปัญญานำไปสู่ประโยชน์ที่สำคัญ ๔ ประการ คือ

๑. อุฏฐานสัมปทา การขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ การศึกษาเล่าเรียน การทำหน้าที่

๒. อารักขสัมปทา ช่วยระวังรักษาทรัพย์ที่หาได้ไม่ให้เสื่อม การรักษาเกียรติยศชื่อเสียงไม่ให้เสื่อม

๓. กัลป์ยามิตตา การเสวนาคบหากับคนที่ดีงาม

๔. สมชีวิตา การรักษาชีพของตนให้พอเหมาะกับทรัพย์ที่หาได้ ไม่แร้นแค้นและไม่ฟุ่มเฟือย

๓.๕.๒ กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดตามหลักไตรสิกขา

นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้จัดหลักแห่งการศึกษา เพื่อให้มองเห็นการปฏิบัติได้เด่นชัดขึ้น หลักการศึกษาที่ว่ามี ๓ ประการ คือ ศิล สมาธิ และปัญญา ที่เรียกว่า “ไตรสิกขา”

ความหมายไตรสิกขา

ไตรสิกขามาจาก ๒ คำ คือ คำว่า “ไตร” แปลว่า สาม ส่วน “สิกขา” แปลว่า การศึกษา การสำเหนียก เมื่อรวมกันแล้วแปลว่า สิกขาสาม, หรือข้อที่จะต้องศึกษาสามประการ หรือข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับการศึกษาสามประการ กล่าวคือศึกษาในอริศีล อธิสมาธิ และอธิปัญญา ซึ่งเรียกรวม ๆ ว่า ศิล สมาธิ ปัญญา ดังนั้น ไตรสิกขา หมายถึงข้อที่จะต้องศึกษาข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา หลักสำหรับฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป จนบรรลุดุจดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน^{๒๔}

หลักของไตรสิกขา

หลักไตรสิกขาคือหลักการพัฒนาชีวิตเพื่อให้ประสบผลสำเร็จและเป็นคนสมบูรณ์แบบตามแนวพุทธ มีหลักสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. อริศีลสิกขา คือ ศึกษาเรื่องศีล อบรมปฏิบัติให้ถูกต้องดีงาม ให้ถูกต้องตามหลักจตุศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล ตลอดถึงปฏิบัติอยู่ในหลักอินทริยสังวร สติสัมปชัญญะ และสันโดษเป็นการศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะและสัมมาอาชีวะเจริญงอกงามขึ้น จนบุคคลมีความพร้อมทางด้านความประพฤติวินัย และความสัมพันธ์ทางสังคมถึงมาตรฐานของอารยชน เป็นพื้นฐานแก่การสร้างเสริมคุณภาพจิตได้ดี

๒. อริจิตตสิกขา คือ ศึกษาเรื่องจิต อบรมจิตให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิ ได้แก่ การบำเพ็ญสมถกรรมฐานของผู้สมบูรณ์ด้วยอริยศีลชั้นจันได้บรรลุญาณ ๔ การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาวายามะ และสัมมาสติ สัมมาสมาธิ เจริญงอกงามขึ้น จนบุคคลมีความพร้อมทางคุณธรรม มีคุณภาพจิตสมรรถภาพจิตและสุขภาพจิตพัฒนาถึงมาตรฐานของอารยชน เป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาปัญญาได้ดี

^{๒๔} พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๕.

๓. อธิปัญญาสิกขา คือ ศึกษาเรื่องปัญญาอบรมตนให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้ง ได้แก่การบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานของผู้ได้ฌานแล้วจนได้บรรลุ ๘ คือ เป็นพระอรหันต์ การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมี สัมมาทิฏฐิ และสัมมาสังกัปปะ เจริญองงามขึ้น จนบุคคลมีความพร้อมทางปัญญาถึงมาตรฐานของอารยชน สามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญา หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นต่าง ๆ เป็นอิสระเสรีด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

การประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา

กระบวนการของการศึกษาบนรากฐานของไตรสิกขา ได้แก่ สัมมาทิฏฐิเป็นแกนนำและเป็นฐานแล้วกระบวนการแห่งการศึกษาภายในตัวบุคคลที่ยังไม่รู้เรียนให้รู้ เมื่อรู้แล้วยังไม่เข้าใจ พิจารณาให้เข้าใจ เมื่อพิจารณาให้เข้าใจก็ดำเนินไปได้ กระบวนการศึกษานี้แบ่งเป็น ๓ ขั้นตอนใหญ่ ๆ เรียกว่า ไตรสิกขา ดังนี้

๑. การฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางวาจาและอาชีพะ เรียกว่า อธิศีลสิกขา เรียกกันง่าย ๆ ว่า ศีล

๒. การฝึกอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริม คุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพจิต เรียกว่า อธิจิตสิกขา เรียกกันง่าย ๆ ว่า สมาธิ

๓. การฝึกอบรมทางปัญญา ให้เกิดความรู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ทำให้แก้ปัญหาไปตามแนวทางเหตุผล รู้เท่าทันโลกและชีวิต จนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ ดับกิเลสดับทุกข์ได้ เป็นอยู่ด้วยจิตใจอิสระ ผ่องใสเบิกบาน เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา เรียกกันง่าย ๆ ว่า ปัญญา

หลักการศึกษานี้ จัดวางขึ้นโดยอาศัยหลักปฏิบัติที่เรียกว่า วิธีแก้ปัญหามาของอารยชนเป็นพื้นฐาน วิธีแก้ปัญหามาของอารยชนนี้ เรียกตามคำบาลีว่า อริยมรรค แปลว่าทางดำเนินสู่ความดับทุกข์ที่ทำให้เป็นอริยชนหรือวิถีดำเนินชีวิตที่ประเสริฐอริยมรรคนี้นี้มีองค์ประกอบที่เป็นเนื้อหาหรือรายละเอียดของการปฏิบัติ ๘ ประการ คือ

๑. ทศณะ คือ ความคิดเห็น แนวความคิด ความเชื่อถือ ทศนคติ ค่านิยมต่าง ๆ ที่ดีงามถูกต้องมองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัยสอดคล้องกับความเป็นจริงหรือตรงตามสภาวะเรียกว่า สัมมาทิฏฐิ

๒. ความคิด คือ ความดำริไตรตรอง หรือคิดการต่าง ๆ ที่ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่เศร้าหมองขุ่นมัว เป็นไปในทางสร้างสรรค์ประโยชน์สุข เช่น คิดไปในทางเสียสละหวังดี มีเมตตา ช่วยเหลือเกื้อกูล และความคิดที่บริสุทธิ์ อิงสัจจะ อิงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยความเห็นแก่ตัว ความคิดจะได้จะเอาหรือความเครียดแค้น ชิงชัง มุ่งทำลาย เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ

๓. การพูด คือ การแสดงออกทางวาจาที่สุจริต ไม่ทำร้ายผู้อื่น ตรงความเป็นจริง การโกหกหลอกลวง ไม่ส่อเสียด ไม่ให้ร้ายป้ายสี ไม่หยาบคาย ไม่เหลวไหล ไม่เพ้อเจ้อเลื่อนลอย แต่สุภาพ

นุ่มนวลชวนให้เกิดไมตรีสามัคคีกันถ้อยคำที่มีเหตุผล เป็นไปในทางสร้างสรรค์ก่อประโยชน์ เรียกว่า สัมมาวาจา

๔. การกระทำดี สุจริต เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ช่วยเหลือเกื้อกูลไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายกัน สร้างสรรค์สามัคคีที่ติงาม ทำให้อยู่ด้วยกันด้วยดี ทำให้สังคมสงบสุข คือ การกระทำหรือทำการต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องหรือเป็นไปเพื่อการทำลายชีวิต ร่างกาย การทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น การล่วงละเมิดสิทธิในคุ้มครองหรือของรักของหวงแหนของผู้อื่นเรียกว่า สัมมากรรมันตะ

๕. การประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่ก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่ผู้อื่นเรียกว่า สัมมาอาชีพะ

๖. การเพียรพยายามในทางที่ติงามชอบธรรม คือเพียรหลักเว้นป้องกันสิ่งชั่วร้ายอกุศลที่ยังไม่เกิดขึ้น เพียรละเลิกกำจัดสิ่งที่ชั่วร้ายอกุศลธรรมเกิดขึ้นแล้ว เพียรสร้างสรรค์สิ่งที่ติงาม หรืออกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น เพียรส่งเสริมพัฒนาสิ่งที่ติงามหรืออกุศลที่เกิดขึ้นมีแล้วให้เพิ่มพูนเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนเพียบพร้อมไพบุลย์ เรียกว่า สัมมาวายามะ

๗. การมีสติกำกับตัว คุมใจไว้ให้อยู่กับสิ่งที่เกี่ยวข้องต้องทำในเวลานั้น ๆ ใจอยู่กับจิต จิตอยู่กับงานระลึกได้ถึงสิ่งที่ติงามสิ่งที่เกื้อกูลเป็นประโยชน์หรือธรรมที่ต้องใช้ในเรื่อนั้น ๆ เวลานั้น ๆ ไม่หลงไหลเลื่อนลอย ไม่ละเลยหรือปล่อยตัวเผอเรอ โดยเฉพาะสติที่กำกับทันต่อพฤติกรรมของร่างกาย ความรู้สึกสภาพจิตใจและความนึกคิดของตนไม่ปล่อยให้อารมณ์เข้ายวนหรือยั่วยามาฉุดมากระชาก ให้หลุดเลื่อนไปเสียเรียกว่า สัมมาสติ

๘. ความมีจิตตั้งมั่น จิตใจดำเนินอยู่ในกิจในงานหรือในสิ่งที่กำหนด (อารมณ์) ได้สม่ำเสมอแน่วแน่เป็นอันหนึ่งอันเดียว สงบ ไม่ฟุ้งซ่านไม่วอกแวกหวั่นไหว บริสุทธิ ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว นุ่มนวล ผ่านคลายไม่เครียดกระด้าง เข้มแข็งเอางาน ไม่หดหู่ท้อแท้ พร้อมทั้งจะใช้งานทางปัญญาอย่างได้ผลดี เรียกว่า สัมมาสมาธิ

ระบบการศึกษาพัฒนาชีวิตตามหลักไตรสิกขา

ในระบบการดำเนินชีวิต ๓ ด้านที่กล่าวแล้วนั้น เมื่อศึกษาฝึกชีวิต ๓ ด้านนั้นไปแค่นั้น ก็เป็นอยู่ดำเนินชีวิตที่ดีได้เท่านั้น ฝึกอย่างไร ก็ได้เช่นนั้น หรือศึกษาอย่างไรก็ได้มรรคอย่างนั้น สิกขา คือ การศึกษาที่ฝึกอบรมพัฒนาชีวิต ๓ ด้าน นั้นมีดังนี้

๑. การฝึกศึกษาด้านสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จะเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือ เพื่อนมนุษย์ตลอดจนสรรพสัตว์ หรือสิ่งแวดล้อมทางวัตถุก็ตาม ด้วยอินทรีย์ (เช่น ตา หู) หรือด้วยทงกาย วาจา ก็ตาม เรียกว่าศีล (เรียกเต็มว่า อธิศีลสิกขา)

๒. การฝึกศึกษาด้านจิตใจ เรียกว่า สมาธิ (เรียกเต็มว่า อธิจิตสิกขา)

๓. การฝึกศึกษาด้านปัญญา เรียกว่า ปัญญา (เรียกเต็มว่า อธิปัญญาสิกขา)

รวมความว่าการศึกษานั้น มี ๓ อย่าง เรียกว่า สิกขา ๓ หรือไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งพูดถ้อยคำของคนยุคปัจจุบันว่า เป็นระบบการศึกษาที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการ

และให้มนุษย์เป็นองค์ร่วมที่พัฒนาอย่างมีคุณภาพ เมื่อมองแง่ของสิกขา ๓ จะเห็นความหมายของ สิกขาแต่ละอย่าง ดังนี้

๑. ศีล คือ สิกขาหรือการศึกษาที่ฝึกในด้านสัมพันธติดต่อปฏิบัติจัดการกับสิ่งแวดล้อม ทั้งทางวัตถุและทางสังคม ด้วยอินทรีย์ต่าง ๆ และด้วยพฤติกรรมทางกาย - วาจา พูดอีกอย่างหนึ่งว่า การมีวิถีชีวิตที่ปลอดภัยไร้การเบียดเบียน หรือการดำเนินชีวิตที่เกื้อกูลแก่สังคม และโลก

๒. สมาธิ คือ สิกขาหรือการศึกษาที่ฝึกในด้านจิต ได้แก่ การพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิตทั้งในด้านคุณธรรม เช่น เมตตา กรุณา ความมีเมตตา ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสุภาพอ่อนโยน ความเคารพ ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู

ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความกล้าหาญ ความขยัน ความอดทน ความรับผิดชอบ ความมุ่งมั่นแน่วแน่ ความมีสติ สมาธิ และในด้านความสุข เช่น ความมีปีติอิ่มใจ ความมีปราโมทย์ร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่นผ่อนคลายความรู้สึกละวาง พุดสั้น ๆ ว่าพัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิต

๓. ปัญญา คือ สิกขาหรือการศึกษาที่ฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อที่มีเหตุผล ความเห็นที่เข้าแนวทางของความเป็นจริง การรู้จักหาความรู้ การรู้จักคิดพิจารณา การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ทดลอง ตรวจสอบ ความรู้เข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การเข้าถึงความจริง การนำความรู้มาใช้แก้ไขปัญหา และคิดการต่าง ๆ ในทางเกื้อกูลสร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่ง เน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้ตามที่มีนัยเป็น ตลอดจนจรรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นเท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิต ที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดภัย ไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์

หลักทั้ง ๓ ประการ แห่งไตรสิกขาที่กล่าวมานี้ เป็นการศึกษาคือจะทำให้มีชีวิตที่ดีงามเป็นสิกขาชีวิตที่ดีงามเกิดจากการศึกษานั้น เป็นมรรคระบบแห่งสิกขา เริ่มด้วยจัดปรับพื้นที่ให้พร้อมที่จะทำงานฝึกศึกษา ไตรสิกขา เป็นการศึกษา ๓ ด้าน ที่พัฒนาชีวิตไปทั้งระบบ แต่ถ้ามองหายาบ ๆ เป็นภาพใหญ่ก็มองเห็นเป็นการฝึกศึกษาที่ดำเนินไปใน ๓ ด้าน / ขั้นตอนตามลำดับ(มองได้ทั้งในแง่ประสานกันและเป็นปัจจัยต่อกัน)

อย่างไรก็ดี กระบวนการแห่งสิกขามีใช้ว่าจะเริ่มขึ้นมาและสืบหน้าไปเองลอย ๆ แต่ต้องอาศัยปัจจัยเกื้อหนุนหรือช่วยกระตุ้น เนื่องจากปัจจัยที่ว่านี้เป็นตัวนำเข้าสู่สิกขา จึงจัดว่าอยู่ในขั้นก่อนมรรคและการนำเข้าสู่สิกขานี้ เป็นเรื่องสำคัญมากด้วยเหตุนี้จึงทำให้แบ่งกระบวนการแห่งการศึกษาออกเป็น ๒ ขั้นตอนใหญ่คือ ขั้นนำเข้าสู่สิกขาและขั้นไตรสิกขา ได้แก่

กระบวนการศึกษาตามหลักไตรสิกขา

๑. การนำเข้าสู่สิกขา หรือการศึกษาจัดตั้ง

ขั้นก่อนที่จะเข้าสู่ไตรสิกขา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ขั้นก่อนมรรค เพราะมรรคหรือเรียกให้เต็มว่ามรรคมืองค์ ๘ นั้น ก็คือวิถีแห่งการดำเนินชีวิตที่เกิดจากการฝึกศึกษาตามหลักไตรสิกขานั้นเอง

เมื่อมองในแง่ของมรรค ก็เริ่มจากสัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบ ซึ่งเป็นปัญญาในระดับหนึ่ง ปัญญาในขั้นนี้เป็นความเชื่อและความเข้าใจในหลักการต่างๆ ไป โดยเฉพาะความเชื่อที่ว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยหรือการถือหลักการแห่งเหตุปัจจัย ซึ่งเป็นความเชื่อที่เป็นฐานสำคัญของการศึกษา ที่จะทำให้มีการพัฒนาต่อไปได้ เพราะเมื่อเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยพอมีอะไรเกิดขึ้นก็ต้องคิดค้นสืบสาวหาเหตุปัจจัยและต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับเหตุปัจจัยการศึกษาก็เดินหน้า

ในทางตรงข้าม ถ้ามีทิฐิความคิดเห็นเชื่อถือที่ผิด ก็จะตัดหนทางที่จะพัฒนาต่อไป เช่น ถ้าเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายจะเป็นอย่างไรก็เป็นไปเอง แล้วแต่โชคหรือเป็นเพราะการดลบันดาล คนก็ไม่ต้องศึกษาพัฒนาตน เพราะไม่รู้จะพัฒนาไปทำไม ดังนั้นในกระบวนการฝึกศึกษาพัฒนาคน เมื่อเริ่มต้นจึงต้องมีปัญญาอยู่นิ่งบ้าง นั่นคือปัญญาในระดับความเชื่อในหลักการที่ถูกต้อง ซึ่งเมื่อเชื่อแล้วก็จะนำไปสู่การศึกษา สิ่งที่ต้องพิจารณาต่อไปก็คือ สัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นฐานหรือเป็นจุดเริ่มต้นให้คนมีการศึกษาพัฒนาต่อไปได้นี้ จะเกิดขึ้นในตัวบุคคลได้อย่างไร หรือทำอย่างไรจะให้บุคคลเกิดมีสัมมาทิฐิ

ในเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดง ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ ๒ อย่าง คือ (๑) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปรัตโยสสะ และ (๒) ปัจจัยภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ

ตามหลักการนี้ การมีสัมมาทิฐิอาจเริ่มจากปัจจัยภายนอก เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ ผู้ใหญ่ หรือวัฒนธรรม ซึ่งทำให้บุคคลได้รับอิทธิพลจากความเชื่อ แนวคิด ความเข้าใจ และภูมิธรรม ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดต่อกันมา ถ้าสิ่งได้รับจากการแนะนำสั่งสอนถ่ายทอดมานั้นเป็นสิ่งที่ดีงามถูกต้อง อยู่ในแนวทางของเหตุผลก็เป็นจุดเริ่มต้นของสัมมาทิฐิที่จะนำเข้าสู่กระแสการพัฒนาหรือกระบวนการฝึกศึกษา ในกรณีอย่างนี้ สัมมาทิฐิ เกิดจากปัจจัยภายนอกที่เรียกว่า ปรัตโยสสะ “ปรัตโยสสะ” แปลว่า เสียงจากผู้อื่น คืออิทธิพลจากภายนอก เป็นคำที่มีความหมายกลาง ๆ คืออาจจะดีหรือชั่ว ถูกหรือผิดก็ได้ ถ้าปรัตโยสสะนั้นเป็นบุคคลที่ดี เราเรียกว่า กัลยาณมิตร ซึ่งเป็นปรัตโยสสะที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะที่ได้เลือกสรรกลั่นกรองแล้ว เพื่อให้มาทำงานในด้านการศึกษา ถ้าบุคคลและสถาบันที่มีบทบาทสำคัญมากในสังคม เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ สื่อมวลชน และองค์กรทางวัฒนธรรม เป็นปรัตโยสสะที่ดี ก็คือ กัลยาณมิตรก็จะนำเด็กไปสู่สัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาต่อไป

อย่างไรก็ตาม คนที่พัฒนาดีแล้วจะมีคุณสมบัติที่สำคัญ คือ พึ่งตนได้โดยมีอิสระภาพ แต่คุณสมบัตินี้จะเกิดขึ้นต่อเมื่อเขารู้จักใช้ปัจจัยภายใน เพราะถ้าเขายังต้องอาศัยปัจจัยภายนอกก็คือ การที่ยังต้องพึ่งพา ยังไม่เป็นอิสระ จึงยังไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้นจุดเน้นจึงอยู่ที่ปัจจัยภายใน แต่เราอาศัยปัจจัยภายนอกมาเป็นสื่อในเบื้องต้น เพื่อช่วยชักนำให้ผู้เรียนสามารถใช้โยนิโสมนสิการ ที่เป็นปัจจัยภายในของตัวเอง อาจเรียกเป็นภาษาง่าย ๆ ว่า แสงเงินแสงทองของ (วิถี) ชีวิตที่ดีงาม หรือเรียกในแง่สิกขาว่า รุ่งอรุณของการศึกษา ดังนี้

๑. กัลยาณมิตร (มีกัลยาณมิตร แสงแห่งปัญญาและแบบอย่างที่ดี) ได้แก่ ปรัตโยสสะ ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่ได้กล่าวแล้ว

๒. ศิลสัมปทา (ทำศีลให้ถึงพร้อม มีวินัยเป็นรากของการพัฒนาชีวิต) คือ ประพฤติดี มีวินัย มีระเบียบในการดำเนินชีวิต ตั้งอยู่ในความสุจริต และมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีที่เกื้อกูลกัน

๓. ฉันทสัมปทา (ทำฉันทะให้ถึงพร้อม มีจิตใจใฝ่รู้สร้างสรรค์) คือ พอใจใฝ่รักในความรู้ อยากรู้ให้จริง และปรารถนาจะทำสิ่งทั้งหลายให้ดีงาม

๔. อัตตสัมปทา (ทำตนให้ถึงพร้อม มุ่งมั่นฝึกตนเต็มสุดภาวะที่ความเป็นคนจะให้ถึงได้) คือการทำตนให้ถึงความสมบูรณ์แห่งศักยภาพของความเป็นมนุษย์ โดยมีจิตสำนึกในการที่จะฝึกฝนพัฒนาตนอยู่เสมอ

๕. ทิฏฐิสัมปทา (ทำทิฏฐิให้ถึงพร้อม ถือหลักเหตุปัจจัยมองอะไร ๆ ตามเหตุและผล) คือ มีความเชื่อที่มีเหตุผล ถือหลักความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

๖. อปัมาทสัมปทา (ทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท) คือสติตรงตัว เป็นคนกระตือรือร้น ไม่เฉื่อยชา ไม่ปล่อยปละละเลย โดยเฉพาะมีจิตสำนึกตระหนักในความเปลี่ยนแปลง ซึ่งทำให้เห็นคุณค่าของกาลเวลา และรู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์

๗. โยนิโสมนสิการสัมปทา (ทำโยนิโสมนสิการให้ถึงพร้อมฉลาดคิดแยกคายให้ได้ ประโยชน์และความจริง) รู้จักคิด รู้จักพิจารณา มองเป็น คิดเป็น เห็นสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นไป ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย รู้จักสอบสวน สืบค้น วิเคราะห์ วิจัย ให้เห็นความจริงหรือให้เห็นแง่ด้านที่จะทำให้เป็นประโยชน์ สามารถแก้ปัญหาและจัดทำดำเนินการต่างๆ ให้สำเร็จได้ด้วยวิธีการแห่งปัญญาที่จะทำให้พึ่งตนเอง และเป็นที่ยังของคนอื่นได้ในการศึกษานั้น ปัจจัยตัวแรก คือ กัลยาณมิตร อาจช่วยชักนำหรือกระตุ้นให้เกิดปัจจัยตัวอื่น ตั้งแต่ตัวที่ ๒ จนถึงตัวที่ ๗ การที่จะเป็นกัลยาณมิตรนั้น จัดแยกได้เป็นการพัฒนา ๒ ขั้นตอน ขั้นแรก กัลยาณมิตรนั้นเกิดจากผู้อื่นหรือสังคมจัดให้ ซึ่งจะทำให้เด็กอยู่ในภาวะที่เป็นผู้รับและยังมีการพึ่งพากันมาก ขั้นที่สอง เมื่อเด็กพัฒนามากเข้า คือรู้จักใช้โยนิโสมนสิการแล้ว เด็กจะมองเห็นคุณค่าของแหล่งความรู้ และนิยมแบบอย่างที่ดีแล้วเลือกกัลยาณมิตรเองโดยรู้จักปรึกษาถามไต่ถาม เลือกหนังสืออ่าน เลือกชมรายการโทรทัศน์ที่ดีมีประโยชน์ เป็นต้น

ในกระบวนการศึกษาจัดตั้งนี้ผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร และผู้ทำงานในระบบจัดสรร ปรโตฆัสกรรม และปรโตฆัสการ ทั้งหมดพึงระลึกตระหนักต่อหลักการสำคัญบางอย่าง เพื่อความมั่นใจในการที่จะปฏิบัติให้ถูกต้อง และป้องกันความผิดพลาดดังต่อไปนี้

๑. โดยหลักการกระบวนการแห่งการศึกษาดำเนินไปในตัวบุคคล โดยสัมพันธ์กับโลก / สิ่งแวดล้อม / ปัจจัยภายนอก ทั้งในแง่รับเข้า แสดงออก และปฏิสัมพันธ์ สำหรับคนส่วนใหญ่ กระบวนการแห่งการศึกษาศึกษาการโน้มนำและเกื้อหนุนของปัจจัยภายนอกเป็นอย่างมาก ถ้ามีแต่ปัจจัยภายนอกที่เอื้อไม่ได้ คนอาจจะหมกจมตอต่ออยู่ในกระบวนการเสพความรู้สึกและไม่เข้าสู่การศึกษา และก้าวไปในทางชีวิตที่เป็นมรรค

๒. โดยความมุ่งหมาย เราจัดสรรและเป็นปัจจัยภายนอกในฐานะกัลยาณมิตรที่จะโน้มนำให้ปัจจัยภายในที่ดีพัฒนาขึ้นมาในตัวเอง และเกื้อหนุนให้กระบวนการแห่งการศึกษาในตัวของเขาพาเขาก้าวไปในมรรค พุทธสัน ๆ ว่า ตัวเราที่เป็นปัจจัยภายนอกนี้ จะต้องต่อหรือจุดไฟปัจจัยภายในของเขาขึ้นมาให้ได้ ความสำเร็จอยู่ที่เขาเกิดมีปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ และบุพนิมิตแห่งมรรคข้ออื่น ๆ อีก ๕) ซึ่งจะนำเข้าสู่กระบวนการแห่งการศึกษาที่ทำให้เขาก้าวไปในมรรค ด้วยตัวเอง

๓. โดยขอบเขตบทบาทพระลิกตระหนักชัดต่อตำแหน่งหน้าที่ของตนในฐานะกัลยาณมิตรปัจจัยภายนอกที่จะช่วย (โน้มนำเกื้อหนุน) ให้เขาศึกษา ลึกขงอยู่ที่ตัวเขา มรรคอยู่ในชีวิตของเขา เราต้องจัดสรรและเป็นปัจจัยภายนอกที่ดีที่สุด แต่ปัจจัยภายนอกที่ว่า “ดีที่สุด” นั้นอยู่ที่หนุนเสริมปัจจัยภายในของเขาให้พัฒนาอย่างได้ผลที่สุด และให้เขาเดินไปได้เองไม่ใช่ว่าติจนกลายเป็นทำให้เขาไม่ต้องฝึกไม่ต้องศึกษา ได้แต่พึ่งพาปัจจัยภายนอกเรื่อยไป คิดว่าดี แต่ที่แท้เป็นการก้าวก่ายกิดขวาง ล่วงล้ำและครอบงำโดยไม่รู้ตัว

๔. โดยการระวางจุดพลาด ระบบและกระบวนการแห่งการศึกษา ที่รัฐหรือสังคม ที่รับและสังคมจัดขึ้นทั้งหมด เป็นการศึกษการจัดตั้ง ความสำเร็จของการศึกษการจัดตั้งนี้ อยู่ที่เชื่อมประสานหรือต่อโยงให้เกิดมีและพัฒนาการศึกษาแท้ขึ้นในตัวบุคคล อย่างที่กล่าวแล้วข้างต้น เรื่องนี้ถ้าไม่ระวังจะหลงเพลินว่าได้ จัดการศึกษาอย่างดีที่สุดแต่การศึกษาก็จบอยู่แค่การจัดตั้ง การศึกษาที่แท้ไม่พัฒนาขึ้นไปในเนื้อตัวบุคคลแม้แต่การเรียนอย่างมีความสุขก็อาจเป็นสุขแบบจัดตั้งที่เกิดจากการจัดสรรปัจจัยภายนอก ในกระบวนการการศึกษาที่จัดตั้งในชั้นเรียนหรือในโรงเรียน เป็นต้น

การศึกษาจัดตั้ง ก็คือ กระบวนการช่วยชักคนเข้าสู่การศึกษา โดยการดำเนินงานของกัลยาณมิตรโดยความมุ่งหมาย เราจัดสรรและเป็นปัจจัยภายนอกในฐานะกัลยาณมิตรที่จะโน้มนำให้ปัจจัยภายในที่ดีพัฒนาขึ้นมาในตัวเอง และเกื้อหนุนให้กระบวนการแห่งการศึกษาในตัวของเขาพาเขาก้าวไปในมรรคพุทธสัน ๆ ว่า ตัวเราที่เป็นปัจจัยภายนอกนี้ จะต้องต่อหรือจุดไฟปัจจัยภายในของเขาขึ้นมาให้ได้ ความสำเร็จอยู่ที่เขาเกิดมีปัจจัยภายใน ซึ่งจะนำเข้าสู่กระบวนการแห่งการศึกษา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ที่ทำให้เขาก้าวไปในมรรคด้วยตัวเอง

๒. ชั้นไตรสิกขาหรือกระบวนการศึกษาที่แท้ของธรรมชาติ

ชั้นตอนนี้เป็นการเข้าสู่กระบวนการฝึกศึกษา ที่เป็นกิจกรรมแห่งชีวิตของแต่ละบุคคลในระบบแห่งไตรสิกขา คือ การฝึกศึกษาพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม พัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญาตามหลักแห่งศีล สมาธิ ปัญญา

ระบบไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาอย่างองค์รวมในทุกกิจกรรมในกระบวนการพัฒนาของไตรสิกขานั้นองค์ทั้ง ๓ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา จะทำงานประสานโยงส่งผลต่อกัน เป็นระบบและกระบวนการอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่เมื่อมองไตรสิกขานี้โดยภาพรวมที่เป็นระบบใหญ่ของการฝึกก็จะเห็นองค์ ๓ นั้นเด่นขึ้นทีละอย่าง จากหายไปแล้วละเอียดประณีตขึ้นไปเป็นช่วง ๆ หรือเป็นขั้นๆ ตามลำดับคือ ช่วงแรกเด่นออกมาข้างนอก ที่อินทรีย์และกายวาจา ก็เป็นขั้นศีล ขั้นที่สอง เเด่นด้านภายใน ที่จิตใจ ก็เป็นขั้นสมาธิ และขั้นที่สาม เเด่นที่ความรู้ความคิดความเข้าใจ เป็นขั้นปัญญา ต้องทำงานร่วมกันโดยตลอด

สิกขา คือ กระบวนการการศึกษา ที่ฝึกหรือพัฒนามนุษย์ให้โพธิปรากฏขึ้น จนในที่สุดทำให้มนุษย์นั้นกลายเป็นพุทธะ ชีวิตที่ดี คือชีวิตที่ศึกษาเมื่อพัฒนาคนด้วยไตรสิกขาชีวิตก็ก้าวไปในอริยมรรคา ชีวิตนั้นเป็นอันเดียวกันกับการศึกษา เพราะชีวิตคือการเป็นอยู่ และการที่ชีวิตเป็นอยู่ดำเนินไปก็คือการที่ต้องเคลื่อนไหว พบประสบการณ์ใหม่ๆ และเจอสถานการณ์ใหม่ๆ ซึ่งจะต้องรู้จัก ต้องเข้าใจ ต้องคิด ต้องปฏิบัติหรือจัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหาทางแก้ไขปัญหาให้ผ่านรอดหรือลุล่วงไป ทำให้ต้องมีการเรียนรู้ มีการพิจารณาแก้ปัญหาตลอดเวลา ทั้งหมดนี้พูดสั้น ๆ ก็คือสิกขา หรือการศึกษา

การศึกษาบวรรากฐานของไตรสิกขาเป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานหรือรากฐานที่ก่อกำเนิดเกิดขึ้นเป็นไตรสิกขา โดยรากฐานมาจากฐาน ๓ ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

ศีล คนที่มีจิตเป็นปกติ ไม่ถูก โลกะ โทสะ โมหะ ครอบงำ และชักไปทำความชั่วทำผิด จิตเป็นปกติหรือทางมณะ ก็ไม่คิดเป็นมโนทุจริต เพราะฉะนั้นใจจึงเป็นศีล. ทำทางกาย กายก็เป็นศีล. ทำทางวาจา วาจาที่เป็นศีล. คิดทางมณะ มณะก็เป็นศีล. แต่ถ้า โลกะ โทสะ โมหะ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นครอบงำจิตก็เป็นทุศีล สมาธิ เมื่อความสงบเกิดขึ้นจิตก็ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว ไม่ฟุ้งซ่านเป็นสมาธิ สมาธิก็เป็นสมาธิสัมโพชฌงค์องค์แห่งความตรัสรู้หรือองค์แห่งปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ คือสมาธิ และปัญญา รู้คิดความรู้ชอบ รู้ถูกต้อง ตรงกันข้ามกับความรู้ชั่วรู้ผิด รู้ไม่ถูกต้อง และตรงกับสัมมาทิฐิเห็นชอบตรงกันข้ามกับมิจฉาทิฐิเห็นผิดทางที่เกิดของปัญญาก็คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย

๓.๖ แนวคิดพระพุทธศาสนากับจิตวิทยา

กระบวนการศึกษาพฤติกรรมที่สามารถสังเกตเห็นได้ชัดเจน ซึ่งเป็นพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกภายนอก และพฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้ยาก คือการศึกษาทางกระบวนการทำงานของจิตเพื่อการปรับตัวในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นหลักสำคัญของการศึกษาทางด้านพฤติกรรมศาสตร์มีความซับซ้อนและขอบเขตที่กว้างขวาง เนื่องจากพฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการทำงานและสั่งการจากระบบประสาท แต่ศูนย์กลางทั้งหมดอยู่ภายใต้ใจคิดและรู้สึก แล้วส่งผลต่อการแสดงออก ทั้งยังรวมไปถึงความเชื่อถือ ค่านิยม และประเพณีปฏิบัติของตัวบุคคลนั้นด้วย ซึ่งหลักของจิตวิทยาแนวพุทธจะนำบางส่วนของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะส่วนแกนกลางที่กล่าวถึงความทุกข์ทางใจ กระบวนการเกิดและดับของความทุกข์ทางใจ โดยอาศัยคำอธิบายของกระบวนการทางจิตใจที่ใช้กันอยู่ในจิตวิทยามาประยุกต์ร่วมกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันสำหรับคนในยุคปัจจุบัน การนำศาสตร์ที่ศึกษาถึงพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งทางด้านจิตใจและกระบวนการทางร่างกาย คือ จิตวิทยาที่เป็นศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายกระบวนการการเกิดทุกข์และการพ้นทุกข์ เพื่อพัฒนาตนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์รวมทั้งเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม อันเป็นสาระสำคัญของพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสไว้ในพระไตรปิฎก ที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการแสดงออกของพฤติกรรมภายในคือเรื่องของจิตใจ โดยมีความสำคัญที่แสดงไว้ ดังนี้

มโนบุพพงคมา ธมมา	มโนเสฏฐจา มโนมยา
มนสา เจ ปทภูเจณ	ภาสติ วา กโรติ วา
ตโต นํ ทุกขมนวติ	จกแก้ว วหโต ปท.

แปลว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจชั่ว ก็จะทำชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วย เพราะการพูดชั่วทำชั่วนั้น ทุกข์ย่อมติดตามเขาไปเหมือนล้อหมุนตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียนไป ฉะนั้น”^{๒๕} พุทธพจน์ที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกนึกคิดที่เป็นความต้องการภายในหรือพฤติกรรมภายในของมนุษย์นั้น เป็นตัวกำหนดให้แสดงออกซึ่งพฤติกรรมภายนอกทางด้านร่างกาย เปรียบเสมือนรอยเท้าเกวียนที่ต้องหมุนตามรอยเท้าโคที่กำลังลากเกวียนให้ไปตามทิศทางที่ต้องการ ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมที่อยู่ภายใต้กฎแห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติ นั่นคือหลักปัจจุสมุปบาทหรืออิทัปปัจจยตา โดยองค์ประกอบแห่งองค์ธรรม ๑๒ ประการ ซึ่งเป็นปัจจัยแก่กันและกันจนเป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกัน ดังนี้^{๒๖}

- ๑) อวิชชา (Ignorance lack of knowledge) คือ ความไม่รู้ไม่เห็นตามความเป็นจริง
- ๒) สังขาร (Volitional activities) คือ ความคิดปรุงแต่ง
- ๓) วิญญาณ (Consciousness) คือ ความรู้ต่ออารมณ์ที่เกิดขึ้นในทุกสภาวะ
- ๔) นามรูป (Animated organism) คือ ความมีอยู่ของรูปธรรมและนามธรรม
- ๕) สฬายตนะ (The sixth sense-bases) คือ ภาวะแห่งอายตนะที่สอดคล้องกับสถานการณ
- ๖) ผัสสะ (Contact) คือ การเชื่อมต่อความรู้กับโลกภายนอก การรับรู้อารมณ์
- ๗) เวทนา (Feeling) คือ ความรู้สึกสุขสบายถูกใจ หรือทุกข์ไม่สบาย หรือเฉย ๆ ไม่สุขไม่ทุกข์
- ๘) ตัณหา (Craving) คือ ความทะยานอยาก
- ๙) อุปาทาน (Attachment, Clinging) คือ ความยึดมั่นถือมั่นในเวทนาที่ชอบหรือชัง
- ๑๐) ภพ (Process of becoming) คือ กระบวนพฤติกรรมทั้งหมด ที่แสดงออกเพื่อสนองตัณหา อุปาทาน
- ๑๑) ชาติ (Birth) คือ การเกิดความตระหนักในตัวตนว่า อยู่หรือไม่ได้อยู่ในภาวะชีวิตนั้น
- ๑๒) ชรามรณะ (Decay and death) คือ ความสำนึกในความขาด พลาต หรือพราศแห่งตัวตนจากภาวะชีวิตนั้น

^{๒๕} พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑/๒๓, พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑/๒๓.

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๙-๑๑๐.

หลักปฏิจสุมุบาททั้ง ๑๒ อากาณนี้จะนับตั้งแต่วิชาจนถึงชรามณเฑาะณ ส่วนโสกะ (ความโศก) ปรีเฑาะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์ โทมนัส อุปายาส (ความคับแค้นใจ) เป็นเพียงตัวพลอย ผสมหรือเป็นเพียงตัวการที่คอยหมักหมมกิเลสที่เรียกว่า “อาสวะ” จะเกิดกับผู้ที่ประสบกับชรามณเฑาะณ แล้ว ซึ่งอาสวะกิเลสนี้จะเป็นปัจจัยให้เกิดวิชาที่หมุ่นเป็นวงจร สืบเนื่องกันเป็นวัฏจักรในสายที่ทำให้ เกิดความทุกข์คือ สมุทวาร และส่วนที่ทำให้เกิดกระบวนการดับทุกข์คือ นิโรธวาร โดยปฏิจสุมุ บาทในบริบทนี้จะมุ่งนำเสนอในรูปแบบ “ขณิกปัจจัยการ” คือการเกิดขึ้นที่มี ตรงนี้ และเดี่ยวนี เฑาะณ^{๒๗}

โดยพฤติกรรมของมนุษย์ตามแนวคิดของศาสตร์สมัยใหม่อย่างจิตวิทยาก็มีกระบวน การศึกษาเรียนรู้บนพื้นฐานของหลักการแห่งปฏิจสุมุบาท คือ เมื่อคนเรามีความต้องการ (Needs) ก็ จะแสวงหาสิ่งที่มาตอบสนองความต้องการนั้น ซึ่งจะนำไปสู่การเกิดพฤติกรรมที่หลากหลายอันมาจาก แรงขับ (Drive) หรือแรงจูงใจ (Motivation) ทั้งภายใน (Intrinsic) และภายนอก (Extrinsic) เมื่อ ได้รับการตอบสนองก็จะเกิดความพึงพอใจ (Satisfaction) แต่ถ้าไม่ได้รับการตอบสนอง มนุษย์จะรู้สึก คับข้องใจ (Frustration) นำไปสู่ความเครียด (Stress) และเกิดความทุกข์ ซึ่งลักษณะของ กระบวนการที่เกิดขึ้นแห่งพฤติกรรมเปรียบได้กับการเกิดของวงจรแห่งปฏิจสุมุบาทในสายที่ทำให้ เกิดความทุกข์ ดังนั้น ถ้าจิตที่ถูกฝึกและรู้เท่าทันแห่งกระบวนการดังกล่าว เช่น เมื่อตารับรู้มองเห็น ภาพ เราสามารถมีสติรู้เท่าทันก็จะสามารถปรับอารมณ์หรือจิตใจให้ ลด ละ เลิก ในการตอบสนอง ความชอบหรือไม่ชอบนั้น ๆ ได้อย่างทันท่วงที

สิ่งหนึ่งที่ความรู้ทางจิตวิทยายังไม่สามารถให้คำตอบที่ชัดเจน คือ ลักษณะกลไกการทำงาน ของจิตที่เมื่อร้อยกว่าปีที่แล้ว มีนักจิตวิทยากระดับโลกชื่อ ซิกมุนด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud)^{๒๘} ได้ เสนอโครงสร้างของจิตออกมาเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันไปทั่ววงการค้า ด้านจิตวิทยาในยุคนั้น โดยได้เสนอ ว่า “จิต” แบ่งหน้าที่ออกเป็น ๓ ส่วนคือ

- ๑) อิด (ID : Instinct Drive) คือ ความอยากได้ อยากมี ตามระดับของสัญชาตญาณ หรือตัณหาที่เป็นตัวทะยานอยากในทางพระพุทธศาสนา
- ๒) อีโก้ (EGO) คือ ตัวตน (self) ของมนุษย์ที่แท้จริงที่อยากจะทำตามตัณหาต้องการบน ฐานแห่งการมีสติรู้ตน (Conscious) ในระดับหนึ่ง
- ๓) ซุปเปอร์อีโก้ (SUPER-EGO) คือ ตัวตนอีกตัวอย่างที่พยายามระงับยับยั้งความอยาก ความต้องการของตัณหา เปรียบได้กับคุณลักษณะของบุคคลที่สามารถควบคุมพฤติกรรมให้แสดงออก อย่างรู้เท่าทันทั้งทางด้านกาย วาจา และใจ

^{๒๗} พุทธศาสนิกขุ, **อิทัปปัจจยตา**, หน้า ๔๗๓.

^{๒๘} Freud, S., **Group Psychology and the Analysis of The Ego** by Sigmund Freud, (New York: Bantam Books, 1964). Abstract.

แนวคิดของฟรอยด์อธิบายกลไกการเกิดปัญหาทางจิตใจไว้ว่า เกิดจากความไม่สมดุลในการทำหน้าที่ของจิตทั้งสามส่วนนี้ เช่น บางครั้งซูเปอร์อีโก้มีมากเกินไป มนุษย์ก็จะเกิดการเก็บกด ฟรอยด์ก็เสนอว่าให้สนองตัณหาเสียบ้าง เป็นการระบายความเก็บกดในยุคนั้น ทฤษฎีของฟรอยด์เลยถูกวิจารณ์กันขนานใหญ่ โดยเฉพาะเรื่องกามารมณ์ เมื่อเปรียบเทียบกับพุทธศาสนากับจิตวิทยาของฟรอยด์แล้ว พุทธศาสนาแสดงให้เห็นว่าปัญหาทางจิตใจของมนุษย์เกิดจาก ID หรือตัณหา ส่วนอีโก้เป็นผลที่เกิดตามมาจากตัณหาอีกทีหนึ่ง เพราะฉะนั้น ถ้ายิ่งสนองตัณหาเท่าไร อีโก้ก็ยิ่งเจริญเติบโตก็ยิ่งทุกข์เพราะสนองไม่ทัน

ส่วนซูเปอร์อีโก้ นับเป็นตัวตนส่วนที่ติงาม คือ สติปัญญาของมนุษย์ที่คอยต่อสู้กับตัณหา แต่นักจิตวิทยากลับมองซูเปอร์อีโก้เป็นอีกมุมหนึ่ง ทำให้เกิดกระบวนการตีความที่เป็นไปเพื่อเสริมความทุกข์ ซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักทางพระพุทธศาสนา โดยที่แนวคิดทฤษฎีของฟรอยด์ซึ่งเป็นตัวแทนของนักจิตวิทยาที่เป็นศาสตร์สมัยใหม่ก็เป็นไปตามวิถีทางของปุถุชน จึงไม่แตกต่างจากแนวคิดทฤษฎีของชาวอินเดียโบราณในเรื่องกามสุขัลลิกานุโยค โดยการปล่อยให้อีโก้สนองตัณหากันให้เต็มที่กับอัตตกิลมณานุโยค นั่นคือ ยอมให้ซูเปอร์อีโก้ทำงานข่มอีโก้

ทั้งที่จริงแล้ว พระพุทธศาสนาได้ค้นพบกลไกของจิตที่นักปรัชญาและนักจิตวิทยาต้องการมาตลอด กลไกของจิตใจอันเป็นหลักธรรมสูงสุดที่ซ่อนอยู่ในพระไตรปิฎกมากกว่า ๒,๐๐๐ ปี ในชื่อของปฏิจจสมุปบาท ดังประโยคที่พระสารีบุตรได้กล่าวแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ก็แล คำนี้เป็นคำที่ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้แล้วอย่างนี้ว่า ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปบาท, ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม; ผู้ใดเห็นธรรม, ผู้นั้นชื่อว่าเห็นปฏิจจสมุปบาท” (โย ปฏิจจสมุปปาท์ ปสสตี, โส ธมมํ ปสสตี, โส ปฏิจจสมุปปาท์ ปสสตี)^{๒๙} ซึ่งชาวพุทธส่วนใหญ่ก็ขาดความเข้าใจในหลักธรรมที่เป็นแก่นของพระพุทธศาสนา แต่นักวิทยาศาสตร์เอกของโลกอย่างไอน์สไตน์ (Albert Einstein) กลับมองศาสนาพุทธในแง่ที่เป็นพัฒนาการที่ควรค่าแก่การศึกษา

จากแนวคิดดังกล่าว จะพบความสอดคล้องระหว่างหลักการทางด้านพระพุทธศาสนากับแนวคิดทฤษฎีที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งภายในและภายนอก ที่เป็นศาสตร์สมัยใหม่อย่างจิตวิทยา นั่นคือ ให้ความสำคัญกับคุณลักษณะภายในของมนุษย์มากกว่าพฤติกรรมที่แสดงออกทางด้านร่างกายหรือการแสดงออกของพฤติกรรมภายนอก โดยเฉพาะปฏิสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกันของบุคคลในระดับกลุ่มและระดับองค์การ จะต้องมีกระบวนการเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual difference) เพื่อนำไปสู่ความเห็นใจและเข้าใจ (Empathy) ในการสื่อสารระหว่างบุคคลทุกระดับ ทั้งส่วนของผู้ปฏิบัติงาน หัวหน้างานระดับล่าง

^{๒๙} พุทธศาสนิกขุ, ปฏิจจสมุปบาทจากพระโอษฐ์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒-๑๓.

ระดับกลาง ไปจนถึงผู้บริหารระดับสูง ซึ่งจะทำให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อผลักดันให้องค์กรเกิดประสิทธิผลและบรรลุเป้าหมายอย่างแท้จริง

เมื่อการศึกษาทางจิตใจเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา สังคม และบุคคลของสังคมก็ให้ความสำคัญอยู่ที่ประเด็นการแสดงออกของพฤติกรรมเป็นหลักโดยเฉพาะการประเมินผลการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของแต่ละองค์กร ดังนั้นองค์ประกอบของพฤติกรรมการเป็นพลเมืองที่ดีขององค์กรจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ โดยมีแนวคิดหลักที่สำคัญของ Morrison^{๓๐} ที่ได้จัดรูปแบบพฤติกรรมการเป็นพลเมืองที่ดีขององค์กรเป็น ๔ รูปแบบ ดังนี้

๑. พฤติกรรมความสำนึกในหน้าที่ (Conscientiousness) เป็นพฤติกรรมที่เหนือกว่าความคาดหวังของลูกค้า

๒. พฤติกรรมการให้ความช่วยเหลือ (Altruism) เป็นพฤติกรรมที่มีลักษณะที่จะให้ความช่วยเหลือลูกค้าทั้งภายในและภายนอก

๓. พฤติกรรมการให้ความร่วมมือ (Civic Virtue) เป็นพฤติกรรมที่ให้คำแนะนำในการปรับปรุงคุณภาพการทำงาน และความพึงพอใจของลูกค้า

๔. พฤติกรรมความอดทนอดกลั้น (Sportsmanship) และพฤติกรรมการคำนึงถึงผู้อื่น (Courtesy) เป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีระหว่างพนักงานที่ให้บริการแก่ลูกค้าเป็นอย่างดี

การนำโยนิโสมนสิการมาเป็นฐานในกระบวนการจิตวิทยาเป็นการส่งเสริมบุคคลให้เข้าใจชีวิตและการมีชีวิตที่ถูกต้อง เพื่อเพิ่มคุณภาพดงามของจิตใจ และสร้างสรรค์ชีวิตของตนเอง เป็นจิตวิทยาที่ยั่งยืน คือ “จิตวิทยาที่ช่วยให้มนุษย์แก้ปัญหาและมีชีวิตที่ดีได้จริง คือ มนุษยชาติจะดำรงอยู่ได้ตลอดรอดฝั่ง เป็นจิตวิทยาแบบที่ช่วยให้มนุษย์ ทั้งในแง่ชีวิตและสังคมสามารถอยู่ดีมีสุขได้ยั่งยืนสืบไป” จิตวิทยาจะเป็นอย่างนั้นได้ ก็จะต้องดีจริงและได้ผลจริง ทั้งด้านความรู้และการนำไปใช้ประโยชน์คือ 1) มีความรู้ที่ถูกต้องชัดเจนถึงความจริง 2) นำมาใช้ได้ผลเกิดประโยชน์อย่างแท้จริงในการที่จะช่วยให้ชีวิตและสังคมมนุษย์ดำรงอยู่ได้ด้วยดี ถ้าอย่างนี้ก็ถือได้ว่าเป็นจิตวิทยาแบบยั่งยืน^{๓๑}

^{๓๐}Morrison, E.W., *Organizational Citizenship Behavior as a Critical link between HRM practices and service quality*, (New York: Human Resource Management, 1964), pp. 493-512.

^{๓๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๗.

๓.๗ สรุป

จิตวิทยาเป็นศาสตร์ที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์ เป็นการเรียนรู้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับคุณลักษณะต่าง ๆ ของแต่ละบุคคล ซึ่งมีบางสิ่งบางอย่างแตกต่างกัน บางอย่างสอดคล้องกัน บางอย่างคล้ายกันและบางอย่างเหมือนกัน การเพ่งประเด็นเกี่ยวกับมนุษย์นั้น ส่วนใหญ่มักจะมุ่งไปที่การวิเคราะห์พฤติกรรมตามสภาพการณ์ของแต่ละบริบท เพราะพฤติกรรมเป็นผลที่เกิดขึ้นของมนุษย์ในลักษณะต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา และมีอิทธิพลต่อชีวิตของตนเองและสังคมอย่างเป็นระบบ ตามแนวคิดทางพุทธจิตวิทยา การพัฒนาตนเป็นการเรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อไปสู่ความพอดีหรือการมีดุลยภาพของชีวิต มีความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างการดำเนินชีวิตของบุคคลกับสภาพแวดล้อมและมุ่งการกระทำตนให้มีความสุขด้วยตนเอง รู้เท่าทันตนเอง เข้าใจตนเองมากกว่าการพึ่งพาอาศัยตามแนวคิดพุทธจิตวิทยาโดยภาพรวม เรียกว่าการพัฒนาภายในและจิต (กระบวนการพัฒนาขั้นห้า) ซึ่งตรงกับภาษาบาลีว่า “ทมะ/ทมม” บ้าง “ภาวนา” หรือ “ภาวิตา” (training ; development) การพัฒนาเป็นการทำให้มีให้เป็นขึ้น ทำให้เกิดขึ้น การทำให้เจริญขึ้น อันเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ตามทฤษฎีพุทธจิตวิทยา โยนิโสมนสิการเป็นการพัฒนาตนและการปรึกษาเชิงจิตวิทยาที่ได้ผสมผสานกระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการมาเอื้อการพัฒนา การปรับปรุง และแก้ไขปัญหาที่อยู่ในจิตใจของบุคคล นักจิตวิทยาการศึกษาที่มีการฝึกฝนอบรมในแนวทางของพุทธธรรมจะทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรเอื้อให้สมาชิกได้ใคร่ครวญ ได้พินิจพิจารณาเพื่อพัฒนาและเปลี่ยนแปลงความคิด ความเข้าใจ และพฤติกรรมที่คับแคบ ซึ่งทำให้เกิดความบีบคั้น กัดดัน ไม่เป็นสุขในใจ ไปสู่ความเข้าใจความเป็นไปของธรรมชาติและกฎของความเปลี่ยนแปลงจนสามารถมองสิ่งที่เกิดตามความเป็นจริง เพื่อความสงบสุขในใจ โยนิโสมนสิการอาศัยฐานความรู้ของอริยสัจ ๔ เพื่อนำสมาชิกให้เกิดปัญญา (สัมมาทิฐิ) และความสงบสุขในใจ

บทที่ ๔

กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดตามแนวพุทธ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาตามแนวพุทธ” ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอกระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดตามแนวพุทธตามลำดับดังนี้

๔.๑ แนวคิดว่าด้วยการศึกษาเชิงพุทธ

พุทธธรรมแสดงหลักการว่า การที่จะดำเนินชีวิตให้ถูกต้องหรือมีชีวิตที่ดั่งงามได้นั้นจะต้องมีการฝึกฝนพัฒนาตน ซึ่งได้แก่ กระบวนการที่เรียกว่า การศึกษา พุทธอย่างสิ้นที่สุดว่า มรรคจะเกิดมีขึ้นได้ก็ด้วยสิกขา การคิดถูกต้อง รู้จักคิด หรือคิดเป็น เป็นตัวนำของชีวิตที่ดั่งงามหรือมรรค ฉันท การฝึกฝนพัฒนาความคิดที่ถูกต้อง ให้รู้จักคิด หรือคิดเป็นก็เป็นตัวนำของการศึกษาหรือสิกขา ในบทนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับฐานะความคิดในกระบวนการของการศึกษาโดยเฉพาะในการพัฒนาปัญหาที่เป็นแกนกลางของการศึกษาโยนิโสมนสิการ การทำในใจโดยแยบคาย การคิดถูกวิธี ความรู้จักคิดหรือคิดเป็นอย่างเป็นระบบ และกระบวนการคิด

จุดเริ่มของการศึกษา และความไร้การศึกษา

ตัวแท้ของการศึกษา คือ การพัฒนาตนโดยมีการพัฒนาปัญญาเป็นแกนกลางนั้นเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปภายในตัวบุคคล แกนนำของกระบวนการแห่งการศึกษา ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจ ความคิดเห็นแนวความคิด ทศนคติ ค่านิยมที่ถูกต้องดั่งงาม เกื้อกูลแก่ชีวิตและสังคม สอดคล้องกับความเป็นจริง เรียกสั้น ๆ ว่า สัมมาทิฏฐิ เมื่อรู้เข้าใจ คิดเห็นดั่งงาม ถูกต้องตรงตามความจริงแล้ว การคิด การพูด การกระทำ และการแสดงออกหรือปฏิบัติต่าง ๆ ก็ถูกต้อง ดั่งงาม เกื้อกูล นำไปสู่การดับทุกข์ แก้ไขปัญหาได้ ในทางตรงกันข้าม ถ้ารู้เข้าใจคิดเห็นผิด มีค่านิยมทศนคติ แนวความคิดที่ผิดที่เรียกว่า มิจฉาทิฏฐิแล้ว การคิด การพูด การกระทำ การแสดงออก และปฏิบัติต่าง ๆ ก็พลอยดำเนินไปในทางที่ผิดพลาดด้วย แทนที่จะแก้ปัญหาดับทุกข์ได้ ก็กลายเป็นก่อทุกข์สั่งสมปัญหาให้เพิ่มพูนร้ายแรงยิ่งขึ้น

สัมมาทิฏฐิ นั้น แยกได้เป็น ๒ ระดับ คือ

๑. ทศนคติ ความคิดเห็น แนวความคิด ทฤษฎี ความเชื่อถือ ความนิยม ค่านิยมจำพวกที่เชื่อหรือยอมรับรู้การกระทำและผลการกระทำของตน หรือสร้างความสำเร็จในความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน พุทธอย่างชาวบ้านว่าเห็นชอบตามคลองธรรม เรียกสั้น ๆ ว่า กัมมัสะกตาสัมมาทิฏฐิ เป็นสัมมาทิฏฐิระดับโลกีย์ เป็นขั้นจริยธรรม

๒. ทักษะ แนวความคิด ที่มองเห็นความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของมันหรือตามที่มีมันเป็น ไม่เอนเอียงไปตามความชอบความชังของตน หรือตามที่ยากให้มันเป็นอยากไม่ให้เป็น ความรู้ความเข้าใจสอดคล้องกับความเป็นจริงแห่งธรรมดา เรียกสั้น ๆ ว่า สัจจานุโลมิกญาณ เป็น สัมมาทิฐิแนวโลกุตระ เป็นขั้นสัจธรรม

มิจฉาทิฐิ ความเห็นผิด หลงผิด ก็มี ๒ ระดับ เช่นเดียวกันคือ ทักษะ แนวความคิด ค่านิยม ที่ปฏิเสธความรับผิดชอบ ไม่ยอมรับการกระทำของตน กับความไม่รู้ไม่เข้าใจโลกและชีวิตตามสภาวะ หลงมองสร้างภาพไปตามความอยากให้เป็นและอยากไม่ให้เป็นอย่างตนเอง

อย่างไรก็ดี กระบวนการของการศึกษาภายในตัวบุคคลจะเริ่มต้นและดำเนินไปได้ ต้องอาศัยการติดต่อเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมและอิทธิพลจากภายนอกเป็นแรงผลักดัน หรือเป็นปัจจัยก่อตัว ถ้าได้รับการถ่ายทอดแนะนำชักจูง เรียนรู้จากแหล่งความรู้ความคิดที่ถูกต้อง หรือรู้จักเลือกรู้จักมอง รู้จักเกี่ยวข้อง พิจารณาโลกและชีวิตในทางที่ถูกต้อง ก็จะทำให้เกิดสัมมาทิฐินำไปสู่การศึกษาที่ถูกต้อง หรือมีการศึกษา แต่ตรงข้ามถ้าได้รับถ่ายทอดแนะนำชักจูง ได้รับอิทธิพลภายนอกที่ไม่ถูกต้อง หรือไม่รู้จักคิด ไม่รู้จักพิจารณา ไม่รู้เท่าทันประสบการณ์ต่าง ๆ ก็จะทำให้เกิดมิจฉาทิฐินำไปสู่การศึกษาที่ผิด หรือความไร้การศึกษา

โดยสรุป แหล่งที่มาเบื้องต้นของการศึกษา เรียกว่า ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ มี ๒ อย่าง คือ

๑. ปัจจัยภายนอก เรียกว่า ปรโตโฆสะ แปลว่า เสียงจากผู้อื่นหรือเสียงบอกจากผู้อื่น ได้แก่ การรับถ่ายทอด หรืออิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อนที่คบหา หนังสือ สื่อมวลชน และวัฒนธรรม ซึ่งให้ข่าวสารที่ถูกต้อง สั่งสอนอบรม แนะนำชักจูงไปในทางที่ดีงาม

๒. ปัจจัยภายใน เรียกว่า โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย การคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด หรือคิดเป็น ในทำนองเดียวกันแหล่งที่มาของการศึกษาที่ผิดหรือความไร้การศึกษา ที่เรียกว่า ปัจจัยแห่งมิจฉาทิฐิ ก็มี ๒ อย่างเหมือนกัน คือ ปรโตโฆสะ เสียงบอกจากภายนอกที่ไม่ดีงาม ไม่ถูกต้อง และอโยนิโสมนสิการ การทำในใจไม่แยบคาย การไม่รู้จักคิด คิดไม่เป็น หรือการขาดโยนิโสมนสิการนั่นเอง

กระบวนการของการศึกษา

ได้กล่าวแล้วว่า แกนนำแห่งกระบวนการของการศึกษา ได้แก่ สัมมาทิฐิ เมื่อมีสัมมาทิฐิเป็นแกนนำและเป็นฐานแล้ว กระบวนการแห่งการศึกษาภายในตัวบุคคลก็ดำเนินไปได้กระบวนการนี้แบ่งเป็น ๓ ขั้นตอนใหญ่ ๆ เรียกว่า ไตรสิกขา (สิกขา หรือหลักการศึกษา ๓ ประการ) คือ

๑. การฝึกฝนพัฒนาในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ เรียกว่า อธิศีลสิกขา (เรียกกง่าย ๆ ว่า ศील)

๒. การฝึกฝนพัฒนาทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพจิตเรียกว่า อธิจิตตสิกขา (เรียกกง่าย ๆ ว่า สมาธิ)

๓. การฝึกฝนพัฒนาทางปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ทำให้แก้ไขปัญหาไปตามแนวทางเหตุผล รู้เท่าทันโลกและชีวิต จนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์ หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ ดับกิเลส ดับทุกข์ได้ เป็นอยู่ด้วยจิตใจอิสระผ่องใสเบิกบาน เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา (เรียกง่าย ๆ ว่า ปัญญา)

หลักการศึกษานี้ ๓ ประการนี้ จัดวางขึ้นไว้โดยอาศัยหลักปฏิบัติที่เรียกว่า วิธีแก้ปัญหของอารยชนเป็นพื้นฐาน วิธีแก้ปัญหแบบอารยชนนี้ เรียกตามคำบาลีว่า อริยมรรค แปลว่า ทางดำเนินสู่ความดับทุกข์ ที่ทำให้เป็นอริยชน หรือวิธีดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ อริยมรรคนี้มีองค์ประกอบที่เป็นเนื้อหา หรือรายละเอียดของการปฏิบัติ ๘ ประการ คือ

๑. ทศนะ ความคิดเห็น แนวคิด ความเชื่อถือ ทศนคติ ค่านิยมต่างๆ ที่ตั้งงามถูกต้อง มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย สอดคล้องกับความเป็นจริง หรือตรงตามสภาวะ เรียกว่า สัมมาทิฐฐิ (เห็นชอบ)

๒. ความคิด ความดำริไตรตรอง หรือคิดการต่าง ๆ ที่ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่เศร้าหมองขุ่นมัว เป็นไปในทางสร้างสรรค์ประโยชน์สุข เช่น คิดในทางเสียสละหวังดี มีไมตรีช่วยเหลือเกื้อกูล และความคิดที่บริสุทธิ์ อิงสัจจะ อิงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยความเห็นแก่ตัว ความคิดจะได้จะเอา หรือความเคียดแค้นชิงชัง มุ่งร้ายคิดทำลาย เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)

๓. การพูด หรือการแสดงออกทางวาจาที่สุจริต ไม่ทำร้ายผู้อื่น ตรงความจริง ไม่โกหก หลอกลวง ไม่ส่อเสียด ไม่ให้ร้ายป้ายสี ไม่หยาบคาย ไม่เหลวไหล ไม่เพ้อเจ้อเลื่อนลอย แต่สุภาพมีเมตตาชวนให้เกิดไมตรีสามัคคีกัน ถ้อยคำที่มีเหตุผล เป็นไปในทางสร้างสรรค์ก่อประโยชน์ เรียกว่า สัมมาวาจา (วาจาชอบ)

๔. การกระทำที่ตั้งงาม สุจริต เป็นไปในทางสร้างสรรค์ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายกัน สร้างความสัมพันธ์ที่ตั้งงาม ทำให้อยู่ร่วมกันด้วยดี ทำให้สังคมสงบสุข คือ การกระทำหรือทำการต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้อง หรือไม่เป็นไปเพื่อการทำลายชีวิตร่างกาย การทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น การล่วงละเมิดสิทธิในคุ้มครองหรือของรักของหวงแหนของผู้อื่น เรียกว่า สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)

๕. การประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่ก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่ผู้อื่น เรียกว่า สัมมาอาชีวะ (อาชีพชอบ)

๖. การเพียรพยายามในทางที่ตั้งงามชอบธรรม คือ เพียรหลีกเลี่ยงป้องกันสิ่งชั่วร้ายอกุศลที่ยังไม่เกิดขึ้น เพียรละเลิกกำจัดสิ่งชั่วร้ายอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรสร้างสรรค์สิ่งดีงาม หรือกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้นเพียรส่งเสริมพัฒนาสิ่งดีงามหรือกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้เพิ่มพูนเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนเพียบพร้อมไพบุลย์ เรียกว่า สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)

๗. การมีสติกำกับตัว คุมใจไว้ให้อยู่กับสิ่งที่เกี่ยวข้องต้องทำในเวลานั้น ๆ ใจอยู่กับกิจจิตอยู่กับงาน ระลึกได้ถึงสิ่งที่ตั้งงาม สิ่งที่เกี่ยวข้องเป็นประโยชน์ หรือธรรมที่ต้องใช้ในเรื่อนั้น ๆ เวลานั้น ๆ ไม่หลงไหลเลื่อนลอย ไม่ละเลยหรือปล่อยตัวเผอเรอ โดยเฉพาะสติที่กำกับทันต่อพฤติกรรมของ

ร่างกาย ความรู้สึก สภาพจิตใจ และความนึกคิดของตน ไม่ปล่อยให้อารมณ์ที่เฝ้าวนหรือยั่วยามาถูกระชากให้หลุดหลงเลื่อนลอยไปเสียเรียกว่า สัมมาสติ (ระลึกรับชอบ)

๘. ความมีจิตตั้งมั่นจิตใจดำเนินอยู่ในกิจในงานหรือในสิ่งที่กำหนด (อารมณ์) ได้สม่ำเสมอ แน่วแน่เป็นหนึ่งเดียว สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวกหวั่นไหว บริสุทธิ์ ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว นุ่มนวล ผ่อนคลาย ไม่เครียดกระด้าง เข้มแข็ง เองงาน ไม่หัดหุ่หุ่แท้ พร้อมทั้งจะใช้งานทางปัญญาอย่างได้ผลดี เรียกว่า สัมมาสมาธิ (จิตมั่นชอบ)

หลักการศึกษា ๓ ประการ คือ ไตรสิกขา ก็จัดวางขึ้นโดยมุ่งให้เกิดขึ้นตามหลักปฏิบัติแห่งอริยมรรค (มรรควิธีแก้ปัญหา หรือมรรคาแห่งความดับทุกข์) คือ เป็นการฝึกฝนอบรมในห้วงค์ทั้ง ๘ แห่งมรรคนั้นเกิดมีและเจริญงอกงาม ใช้ประโยชน์ได้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น แก้ไขปัญหาดับทุกข์ได้ดียิ่งขึ้น ตามลำดับ จนถึงที่สุด กล่าวคือ ๓ ประการ ได้แก่

๑. อธิศีลสิกขา คือ การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาวาจา สัมมาภิมันตะ และสัมมาอาชีวะ เจริญงอกงามขึ้น จนบุคคลมีความพร้อมทางความประพฤติ วินัย และความสัมพันธ์ทางสังคม ถึงมาตรฐานของอารยชนเป็นพื้นฐานแก่การสร้างเสริมคุณภาพจิตได้ดี

๒. อธิจิตตสิกขา คือ การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เจริญงอกงามขึ้นจนบุคคลมีความพร้อมทางคุณธรรม มีคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต พัฒนาถึงมาตรฐานของอารยชนเป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาปัญญาได้ดี

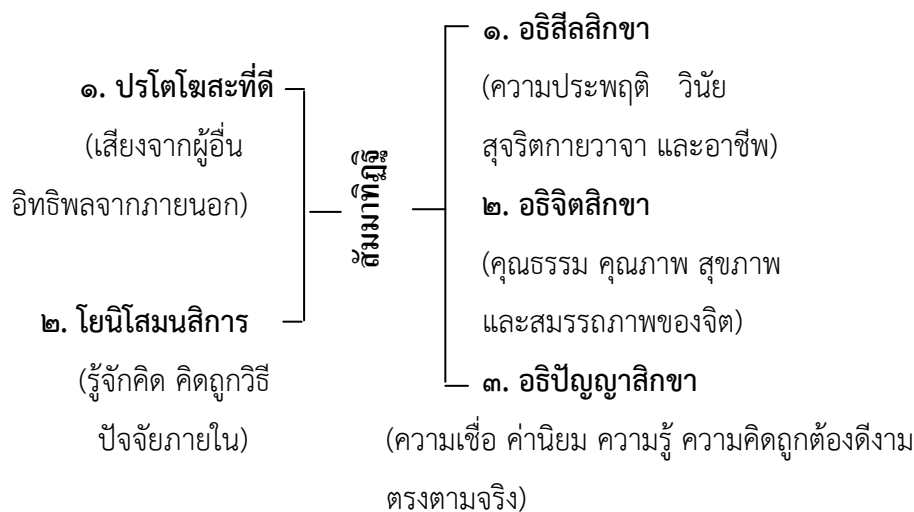
๓. อธิปัญญาสิกขา คือ การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะเจริญงอกงามขึ้น จนบุคคลมีความพร้อมทางปัญญาถึงมาตรฐานของอารยชน สามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญา มีจิตใจผ่องใส เบิกบาน ไร้ทุกข์ หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นต่าง ๆ เป็นอิสระเสรีด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

แต่ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า สัมมาทิฐิ ที่เป็นแกนนำแห่งกระบวนการของการศึกษานั้น จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ ๒ ประการ ดังนั้น ในการดำเนินงานที่เกี่ยวกับการศึกษา จุดสนใจที่ควรเน้นเป็นพิเศษ คือ เรื่องปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ ที่เป็นจุดเริ่มต้น เป็นแหล่งเป็นที่มาของการศึกษา คำที่พูดกันว่า ให้การศึกษา ก็อยู่ที่ปัจจัย ๒ ประการนี้เอง ส่วนกระบวนการของการศึกษา ที่เรียกว่า ศิล สมาธิ ปัญญา นั้นเพียงแต่รู้เข้าใจไว้ เพื่อจัดสภาพแวดล้อมให้เกื้อกูล และคอยเสริมคุมกระตุ้นเร้าให้เนื้อหาของการศึกษาหันเบนดำเนินไปตามกระบวนการนั้น

เมื่อทำความเข้าใจอย่างนี้แล้ว ก็จะมองเห็นรูปร่างของกระบวนการแห่งการศึกษาซึ่งเขียนให้ดูได้ดังนี้

จุดเริ่มต้นหรือแหล่งที่มาขอของการศึกษา

กระบวนการของการศึกษา

ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับจุดเริ่มต้นของการศึกษา

โดยที่ความคิดเป็นอย่างหนึ่งในบรรดาจุดเริ่ม หรือแหล่งที่มา ๒ ประการของการศึกษา เมื่อจะพูดถึงความคิดที่เป็นจุดเริ่มอย่างหนึ่ง ก็ควรรู้จุดเริ่มอื่นอีกอย่างหนึ่งนั้นด้วย เพื่อจะได้ขอบเขตความเข้าใจที่กว้างขวางชัดเจนยิ่งขึ้น พึงพิจารณาพุทธพจน์ ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิ มี ๒ ประการดังนี้ คือ โปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ”^๑

“โดยกำหนดว่าเป็นองค์ประกอบภายนอก เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบภายนอกอื่น แม้สักอย่างหนึ่ง ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ เหมือนความมีกัลยาณมิตรเลย”

“โดยกำหนดว่าเป็นองค์ประกอบภายใน เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบอื่น แม้สักอย่างหนึ่งที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ เหมือนโยนิโสมนสิการเลย”^๒

ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐินั้นได้แสดงความหมายในที่นี้ว่า เป็นจุดเริ่มหรือแหล่งที่มาของการศึกษา หรืออาจจะเรียกว่า บุพภาคของการศึกษา เพราะเป็นบ่อเกิดของสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นแกนนำเป็นต้นทาง และเป็นตัวยืนของกระบวนการแห่งการศึกษาทั้งหมด ที่ตรัสว่ามี ๒ อย่าง คือ

๑. โปรโตโฆสะ แปลว่า เสียงจากอื่น หรือการกระตุ้นชักจูงจากภายนอก ได้แก่ การสั่งสอน แนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร คำชี้แจงอธิบายจากผู้อื่น ตลอดจนการเรียนรู้เลียนแบบ จากแหล่งต่าง ๆ ภายนอก หรืออิทธิพลจากภายนอก แหล่งสำคัญของการเรียนรู้ประเภทนี้

^๑ อก.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๗๑/๑๑๐. (โปรโตโฆสะในที่นี้ หมายถึง โปรโตโฆสะฝ่ายดี)

^๒ อก.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๐๘,๑๑๒ /๒๒.

เช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ เพื่อน คนแวดล้อมใกล้ชิด ผู้ร่วมงาน ผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา บุคคลมีชื่อเสียง คนโด่งดัง คนผู้ได้รับความนิยมในด้านต่าง ๆ หนังสือ สื่อมวลชนทั้งหลาย สถาบันทาง ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นต้น ในที่นี้หมายถึงเฉพาะที่แนะนำในทางถูกต้องดีงาม ให้ความรู้ความเข้าใจที่ ถูกต้อง โดยเฉพาะที่สามารถช่วยนำไปสู่ปัจจัยที่ ๒ ได้ปัจจัยข้อนี้จัดเป็นองค์ประกอบฝ่ายภายนอก หรือ อาจเรียกว่า ปัจจัยทางสังคม

บุคคลผู้มีคุณสมบัติเหมาะสม สามารถทำหน้าที่ปรโตโมสะที่ดี มีคุณภาพสูง มีค่าเรียก เฉพาะว่ากัลยาณมิตร ตามปกติกัลยาณมิตรจะทำหน้าที่เป็นผลดี ประสบความสำเร็จแห่งปรโตโมสะ ได้ ต้องสามารถสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ผู้เล่าเรียน หรือผู้รับการฝึกสอนอบรม จึงเรียกวินิเรียนรู้อัน นี้ว่า วิธีการแห่งศรัทธา

ถ้าผู้มีหน้าที่ให้ปรโตโมสะ เช่น ครูอาจารย์ พ่อแม่ ไม่สามารถทำให้เกิดศรัทธาได้ และผู้ เล่าเรียน เช่น เด็ก ๆ เกิดมีศรัทธาต่อแหล่งความรู้ความคิดอื่นมากกว่า เช่น ดาราในสื่อมวลชนเป็น ต้น และถ้าแหล่งเหล่านั้นให้ปรโตโมสะที่ชั่วร้ายผิดพลาดอันตรายย่อมเกิดขึ้นในกระบวนการแห่ง การศึกษา อาจเกิดการศึกษาคบผิด หรือความไร้การศึกษา

๒. โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย หรือคิดถูกวิธี แปลงาย ๆ ว่า ความรู้จักคิด หรือคิดเป็น หมายถึง การคิดอย่างมีระเบียบหรือคิดตามแนวทางของปัญญา คือ การ รู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ เช่นตามที่ตั้งนั้น ๆ มันเป็นของมัน โดยวิธีคิดหาเหตุ ปัจจัย สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้น ๆ เรื่องนั้น ๆ ออกให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยตัณหาอุปทานของตนเองเข้าจับ หรือเคลือบคลุม ทำให้เกิดความดีงาม และแก้ปัญหาได้ ข้อนี้เป็นองค์ประกอบฝ่ายภายใน หรือ ปัจจัย ภายในตัวบุคคล และอาจเรียกตามองค์ธรรมที่ใช้งานว่าวิธีการแห่งปัญญา

บรรดาปัจจัย ๒ อย่างนี้ ปัจจัยข้อที่ ๒ คือ โยนิโสมนสิการเป็นแกนกลาง หรือส่วนที่ขาด ไม่ได้การศึกษา การศึกษาจะสำเร็จผลแท้จริง บรรลุจุดมุ่งหมายได้ ก็เพราะปัจจัยข้อที่ ๒ นี้ ปัจจัยข้อ ที่ ๒ อาจให้เกิดการศึกษาได้โดยไม่มีข้อที่ ๑ แต่ปัจจัยข้อที่ ๑ จะต้องนำไปสู่ปัจจัยข้อที่ ๒ ด้วย จึงจะ สัมฤทธิ์ผลของการศึกษาที่แท้ การค้นพบต่าง ๆ ความคิดริเริ่ม ความก้าวหน้าทางปัญญาที่สำคัญๆ และการตรัสรู้สัจธรรม ก็สำเร็จด้วยโยนิโสมนสิการ

อย่างไรก็ตาม แม้ความจริงจะเป็นเช่นนี้ก็ไม่ต้องดูแคลนความสำเร็จของปัจจัยข้อแรก คือ ปรโตโมสะ เพราะตามปกติคนที่จะไม่ต้องอาศัยปรโตโมสะเลย ใช้แต่โยนิโสมนสิการอย่างเดียว ก็มีแต่ อัจฉริยะบุคคลยอดเยี่ยม เช่น พระพุทธเจ้า เป็นต้น ซึ่งมีน้อยท่านอย่างยิ่ง ส่วนคนทั่วไปที่เป็นส่วนใหญ่ หรือคนทั้งหมดในโลกต้องอาศัยปรโตโมสะเป็นที่ชักนำชี้ช่องทางให้

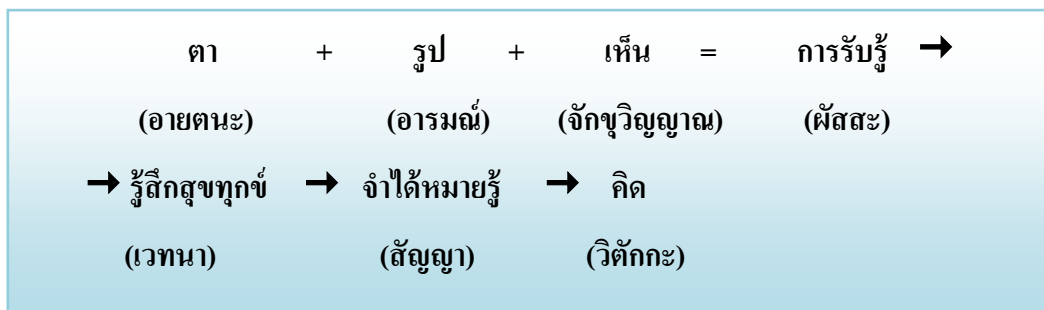
กิจกรรมทางการศึกษาที่จัดกันอยู่ ทั้งในอดีตและปัจจุบันซึ่งดำเนินการกันเป็นระบบเป็น งานเป็นการการถ่ายทอดความรู้และศิลปะวิทยาการต่าง ๆ ที่เป็นเรื่องของสุตะ ก็ล้วนเป็นเรื่องของ

ปรโตโมสะทั้งสิ้น การสร้างปรโตโมสะที่ติงามโดยกัลยาณมิตร จึงเป็นเรื่องที่ควรได้รับความเอาใจใส่ ตั้งใจจัดเป็นอย่างยิ่ง

จุดที่พึงยำเกี่ยวกับโยนิโสมนสิการก็คือเมื่อดำเนินกิจการในทางการศึกษาอำนวย ปรโตโมสะที่ต้อยนั้น กัลยาณมิตรพึงระลึกลูกอยู่เสมอว่า ปรโตโมสะที่จัดสรรอำนวยให้มันจะต้องเป็นเครื่อง ปลุกเร้าโยนิโสมนสิการให้เกิดขึ้นแก่ผู้เล่าเรียนรับการศึกษา เมื่อทำความเข้าใจเบื้องต้นกันอย่างนี้แล้ว ก็ หันมาพูดจำกัดเฉพาะเรื่องความคิดต่อไป

ความคิดที่ไม่เป็นการศึกษา และความคิดที่เป็นการศึกษา

การคิดเกิดพ่วงต่อจากกระบวนการรับรู้ กระบวนการรับรู้เริ่มต้นด้วยการที่อายตนะ ประสบกับอารมณ์^๓ และเกิดวิญญาณ คือ ความรู้ต่ออารมณ์นั้น เช่น เห็น ได้ยิน ตลอดถึงรู้ต่อเรื่อง ในใจ เมื่อเกิดความเป็นไปอย่างนี้แล้ว ก็เรียกว่า มีการรับรู้ หรือภาษาบาลีเรียกว่า ผัสสะ เมื่อมีการ รับรู้ ก็จะมีความรู้สึกต่ออารมณ์นั้น เช่น สุข สบาย ทุกข์ ไม่สบาย หรือเฉย ๆ เรียกว่า เวทนา พร้อมทั้งนั้นก็จะมีการหมายรู้อารมณ์ว่าเป็นนั่นเป็นนี่ เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เรียกว่า สัญญา จากนั้นจึงเกิด ความคิด ความดำริตริตริกต่าง ๆ เรียกว่า วิตักกะ กระบวนการรับรู้เป็นไปอย่างนี้เหมือนกัน ไม่ว่าจะ เป็นการประสบอารมณ์ โดยได้รับประสพการณ์ภายนอก หรือการนึกถึงยกเอาเรื่องราวต่าง ๆ ขึ้นมา พิจารณาในใจ เขียนให้ดูง่าย ๆ โดยยกความรู้ทางตาเป็นตัวอย่าง

ขั้นตอนของการคิด (วิตักกะ) มีความสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดบุคลิกภาพ และวิถีชีวิต ของบุคคล ตลอดจนถึงสังคม จึงมีบทบาทสำคัญยิ่งในการศึกษาแต่ความคิดนั้นจะเป็นอย่างไรย่อมต้อง อาศัยปัจจัยที่กำหนดหรือปรุงแต่งความคิดนั้นอีกต่อหนึ่ง ปัจจัยอย่างหนึ่งที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อ ความคิด ได้แก่ ความรู้สึกสุขทุกข์ (เวทนา)

ตามปกติสำหรับคนทั่วไป เมื่อมีการรับรู้และเกิดเวทนาแล้วถ้าไม่มีปัจจัยอย่างอื่นเข้ามา แปรหรือตัดตอน เวทนาจึงเป็นตัวกำหนดวิถีของความคิด คือ ถ้ารู้สึกสบายเป็นสุขก็ชอบใจ อยากรู้ อยากรู้อะไร อยากรู้อะไร (ค้นหาฝ่ายบวก) ถ้ารู้สึกไม่สบาย ปีบคั้น เป็นทุกข์ก็ขี้ใจไม่ชอบ อยากรู้อะไร

^๓ อารมณ์ในที่นี้ = sense - object ไม่ใช่ emotion สมัยปัจจุบัน เรียกว่า ส่วนของอารมณ์ว่าสิ่งเร้า

หรืออยากทำลาย (ตัณหาฝ่ายลบ) ต่อจากนั้นความคิดปรุงแต่งต่าง ๆ ก็จะกำหนดเน้นหรือพุ่งไปที่อารมณ์ คือ สิ่งที่เป็นที่มาของเวทนานั้น เอาสิ่งนั้นเป็นที่จับของความคิดพร้อมด้วยความจำได้หมายความว่า สิ่งนั้นสิ่งนี้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ (สัญญา) แล้วความคิดปรุงแต่งก็ดำเนินไปตามวิถีทางของความชอบใจไม่ชอบใจนั้น เครื่องปรุงแต่งของความคิด ก็คือ ความโน้มเอียง ความเคยชิน กิเลส จิตนิสัยต่าง ๆ ที่จิตได้สั่งสมไว้ (สังขาร) และคิดอยู่ในกรอบ ในขอบเขต ในแนวทางของสังขารนั้นจากความคิดก็อาจแสดงออกมาเป็นการทำ การพูด การแสดงบทบาทต่าง ๆ

ถ้าไม่ถึงขั้นแสดงออกภายนอก อย่างน้อยก็มีผลกระทบต่าง ๆ อยู่ภายในจิตใจ เป็นผลในทางผูกมัดจำกัดตัว ทำให้จิตคับแคบบ้าง เกิดความกระทบกระทั่ง วุ่นวาย เร่าร้อน ขุ่นมัว เศร้าหมอง ปีบคั้นใจบ้าง หรือถ้าเป็นการพิจารณาเรื่องราว คิดการต่าง ๆ ก็ทำให้เอนเอียง ไม่มองเห็นตามเป็นจริง อาจเคลือบแฝงด้วยด้วยความอยากได้ อยากเอา หรือความคิดมุ่งทำลาย แม้ในกรณีที่เกิดความรู้สึกเฉย ๆ ไม่สุข ไม่ทุกข์ ถ้าไม่รู้จักคิด ปล่อยให้ความคิดอยู่ใต้อิทธิพลของเวทนานั้น ก็จะเกิดความคิดแบบเพื่อฟันเลื่อยล่อยไร้จุดหมาย หรือไม่ก็กลายเป็นอัตโนมัติอันตันอื้อไป ซึ่งรวมเรียกว่าเป็นสภาพที่ไม่เกื้อกูลต่อคุณภาพชีวิต (เป็นอนุสวล) สร้างปัญหาและก่อให้เกิดทุกข์ กระบวนการของความคิดนี้เขียนให้ดูง่าย แสดงเฉพาะสภาพจิตหรือองค์ธรรมที่เป็นตัวแสดงบทบาทสำคัญ ๆ ดังนี้

ในชีวิตของคนทั่วไป กระบวนการแห่งปัญหานี้ เป็นกิจกรรมส่วนใหญ่ที่ดำเนินไปเกือบตลอดเวลา ในวันหนึ่ง ๆ อาจเกิดขึ้นแล้ว ๆ เล่า ๆ นับครั้งไม่ถ้วน ชีวิตที่ไม่มีการศึกษาย่อมถูกรอบงำและกำหนดด้วยกระบวนการแห่งความคิดอย่างนี้ ความเป็นไปของกระบวนการนี้ดำเนินไปได้ง่าย ๆ โดยไม่ต้องใช้สติปัญญา ไม่ต้องใช้ความรู้ความเข้าใจหรือความสามารถอะไรเลย จัดเป็นธรรมดาขั้นพื้นฐานที่สุด ยิ่งได้สั่งสมความเคยชินไว้มาก ๆ ก็ยิ่งเป็นไปเองอย่างคล่องแคล่ว อย่างที่เรียกว่าล่อง เพราะการที่เป็นไปอย่างปราศจากปัญญาไม่ต้องมีสติปัญญาเข้ามาเกี่ยวข้อง และสติปัญญาไม่ได้เป็นตัวควบคุม จึงเรียกว่าเกิดอวิชชา และจึงเป็นกระบวนการที่ไม่เป็นไปเพื่อการแก้ไขปัญหา แต่เป็นไปเพื่อก่อปัญหาทำให้เกิดทุกข์ เรียกว่าเป็น ปัจจัยการแห่งทุกข์ ลักษณะทั่วไปของมันคือ เป็นการคิดที่สนองตัณหา ผลของมันคือการก่อก่อปัญหา ทำให้เกิดทุกข์ จึงไม่เป็นการศึกษา สรุปล้น ๆ จะเรียกว่า กระบวนการคิดแบบสนองตัณหา หรือการคิดแบบก่อก่อปัญหา หรือวงจรแห่งความทุกข์ก็ได้

เมื่อมนุษย์เริ่มมีการศึกษาขึ้น ก็คือ มนุษย์เริ่มใช้สติปัญญาไม่ปล่อยให้กระบวนการคิดหรือวงจร ปัจจัยดังกล่าวข้างต้น ดำเนินไปเรื่อย ๆ คล่อง ๆ แต่มนุษย์เริ่มใช้สติสัมปชัญญะและนำองค์ประกอบอื่น ๆ เข้ามาตัดตอน หรือลดทอนกระแสของกระบวนการคิดแบบนั้นทำให้กระบวนการคิดแบบสนองค้นหาขาดตอนไปเสียบ้าง แปรไปเสียบ้าง ดำเนินไปในทิศทางหรือรูปอื่น ๆ บ้าง ทำให้มนุษย์เริ่มหลุดพ้นเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาส ไม่ถูกกระบวนการความคิดแบบนั้นครอบงำกำหนดเอาเต็มที่โดยสิ้นเชิง ในเบื้องต้นตัวแปรนั้นอาจเป็นเพียงเสียงเหนียวรั้ง หรือรูปสำเร็จแห่งความคิดที่ได้รับการถ่ายทอดโดยปรโตโฆสะ จากบุคคลหรือสถาบันต่าง ๆ และซึ่งตนยึดถือเอาไว้ด้วยศรัทธา แต่ตัวแปรจากปรโตโฆสะอย่างนั้น มีผลเพียงแค่นั้นที่ยึดเหนี่ยวดึงตัวไว้ หรือขัดขวางไว้ไม่ให้ไหลไปตามกระแสของกระบวนการคิดนั้น หรืออย่างดีก็ได้แค่ให้รูปแบบความคิดที่ตายตัวไว้ยึดถือแทน ไม่เป็นทางแห่งการคิดคืบหน้าโดยอิสระของบุคคลนั่นเอง แต่ในขั้นสูงขึ้นไป ปรโตโฆสะที่ได้อาจชักนำศรัทธาประเภทที่นำไปสู่ความคิดเองได้ขอยกตัวอย่างเปรียบเทียบ

ปรโตโฆสะที่ชักนำให้เกิดศรัทธาแบบรูปสำเร็จตายตัว ไม่เป็นสื่อ นำการคิดพิจารณาต่อไป เช่น ให้เชื่อว่าสิ่งทั้งหลายจะเป็นอย่างไร ย่อมสุดแต่เทพเจ้าบันดาล หรือเป็นเรื่องของความบังเอิญ เมื่อเชื่ออย่างนี้แล้ว ก็ได้แต่คอยรอความหวังจากเทพเจ้า หรือโชคชะตา ไม่ต้องคิดค้นอะไรต่อไป

ส่วนปรโตโฆสะที่ชักนำศรัทธาแบบเป็นสื่อโยงให้เกิดความคิดพิจารณา เช่น ให้เชื่อว่าสิ่งทั้งหลายจะเป็นอย่างไรย่อมแล้วแต่เหตุปัจจัย เมื่อเชื่ออย่างนี้แล้ว เกิดเหตุการณ์อะไรขึ้นก็ย่อมคิดค้นสืบสาวหาเหตุปัจจัยทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อ ๆ ไป

ความคิดพิจารณาที่ศรัทธาต่อปรโตโฆสะช่วยสื่อหน้านั้น เริ่มต้นด้วยองค์ธรรมที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ พูดอีกอย่างหนึ่งว่าปรโตโฆสะที่ดีสร้างศรัทธาชนิดที่ชักนำให้เกิดโยนิโสมนสิการ เมื่อโยนิโสมนสิการเกิดขึ้นแล้วก็หมายถึงว่า ได้มีจุดเริ่มของการศึกษา หรือการพัฒนาปัญญาได้เริ่มขึ้นแล้ว จากนั้นก็จะเกิดการคิดที่ใช้ปัญญาและทำให้ปัญญาเจริญงอกงามยิ่งขึ้น นำไปสู่การแก้ปัญหา เป็นทางแห่งความดับทุกข์ และนี่ก็คือการศึกษา พูดสั้น ๆ ว่ากระบวนการคิดที่สนองปัญญา คือ การคิดที่แก้ปัญหา นำไปสู่ความดับทุกข์ และเป็นการศึกษา

จุดสำคัญที่โยนิโสมนสิการเข้ามาเริ่มบทบาท ก็คือการตัดตอนไม่ให้เวทนามีอิทธิพลเป็นปัจจัยก่อให้เกิดค้นหาต่อไป คือให้มีแต่เพียงการเสวยเวทนา แต่ไม่เกิดค้นหา เมื่อไม่เกิดค้นหา ก็ไม่มีความคิดปรุงแต่งตามอำนาจของตัณหานั้นต่อไป เมื่อตัดตอนกระบวนการคิดสนองค้นหาแล้ว โยนิโสมนสิการก็นำความคิดไปสู่แนวทางของการก่อเกิดปัญญา แก้ปัญหา ดับทุกข์ และทำให้เกิดการศึกษาต่อไป อาจเขียนกระบวนการความคิดให้ดูง่าย ๆ ดังนี้

อย่างไรก็ดี สำหรับมนุษย์ปุถุชน แม้เริ่มมีการศึกษาบ้างแล้วแต่กระบวนการความคิด ๒ อย่างนี้ยังเกิดสลับกันไปมา และกระบวนการหนึ่งอาจไปเกิดแทรกในระหว่างของอีกกระบวนการหนึ่ง เช่น กระบวนการแรกอาจดำเนินไปจนถึงเกิดค้นหาแล้ว จึงเกิดโยนิโสมนสิการขึ้นมาตัดและหันเหไปใหม่ หรือกระบวนการหลังดำเนินไปถึงปัญหาแล้ว เกิดมีค้นหาขึ้นในรูปแบบใหม่แทรกเข้ามา จึงเกิดมีกรณีที่น่าเอาผลงานของปัญหาไปปรับใช้ความต้องการของค้นหาได้ เป็นต้น

บุคคลที่มีการศึกษาสมบูรณ์แล้ว เมื่อคิดก็คิดอย่างมีโยนิโสมนสิการ เมื่อไม่คิดก็มีสติครองใจอยู่กับปัจจุบัน คือ มีจิตกำกับอยู่กับสิ่งที่เกี่ยวข้องต้องทำและพฤติกรรมที่กำลังดำเนินไปอยู่ของตน

อนึ่ง ที่ว่าเมื่อคิดก็คิดอย่างมีโยนิโสมนสิการนั้น ก็หมายถึงมีสติอยู่พร้อมด้วย เพราะโยนิโสมนสิการเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงสติ และทำให้ต้องใช้ปัญญา เมื่อความคิดเดินอยู่อย่างเป็นระเบียบมีจุดหมาย จิตก็ไม่ลอยเลื่อนเซอไหวไป ต้องกุมอยู่กับกิจที่กำลังกระทำนั้น เรียกว่า มีสติ

ตามนัยที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่า โยนิโสมนสิการ เป็นการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี ซึ่งเป็นองค์ธรรมสำคัญยิ่งในกระบวนการของการศึกษาหรือในการพัฒนาตนที่จุดแกนกลางคือการพัฒนาปัญญาเป็นองค์ธรรมที่จำเป็นสำหรับการมีชีวิตที่ดีงาม ซึ่งแก้ปัญหาและพึงพาตนได้ เมื่อเทียบในกระบวนการพัฒนาปัญญา โยนิโสมนสิการอยู่ในระดับที่เหนือศรัทธาเพราะเป็นขั้นที่เริ่มใช้ความคิดของตนเองเป็นอิสระ เมื่อพิจารณาในแง่ของระบบการศึกษาอบรม โยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบฝ่ายภายในเกี่ยวข้องด้วยการฝึกการใช้ความคิด ให้อู่อัจฉริยะอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ รู้จักคิดวิเคราะห์ ไม่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างตื้น ๆ ผิวนั้น เป็นขั้นสำคัญในการสร้างปัญญาที่บริสุทธิ์ เป็นอิสระ ทำให้ทุกคนช่วยตนเองได้ และนำไปสู่ความเป็นอิสระ ไร้ทุกข์ พร้อมทั้งสันติสุขที่เป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธธรรม

๔.๒ กระบวนการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการ คือวิธีการแห่งปัญญา เป็นการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี เมื่อเทียบในกระบวนการเรียนรู้การพัฒนาปัญญา โยนิโสมนสิการอยู่ในระดับเหนือศรัทธา เพราะเป็นขั้นที่เริ่มใช้

ความคิดของตนเองอย่างอิสระ ส่วนการศึกษาอบรมโยนิโสมนสิการเป็นการฝึกใช้ความคิดให้รู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างเป็นระบบ รู้จักคิดอย่างวิเคราะห์ ไม่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างตื้น ๆ ผิวเผินเป็นสำคัญในการสร้างปัญญาที่บริสุทธิ์เป็นอิสระ ทำให้ทุกคนช่วยตนเองได้และนำไปสู่จุดหมายปลายทางอย่างแท้จริง

ความหมายของโยนิโสมนสิการ

ว่าโดยรูปศัพท์ โยนิโสมนสิการ ประกอบด้วย โยนิโส กับ มนสิการ โยนิโส มาจาก โยนิ ซึ่งแปลว่าเหตุ ต้นเค้า แหล่งเกิด ปัญญา อุบาย วิธี ทาง^๕ ส่วนมนสิการ แปลว่า การทำในใจ การคิดคำนึง นึกถึง ใส่ใจ พิจารณา^๕ เมื่อรวมเข้าเป็นโยนิโสมนสิการ ทานแปลสืบ ๆ กันมาว่าการทำในใจโดยแยบคาย การทำในใจโดยแยบคายนี้มีความหมายแคบเฉพาะเพียงใด คัมภีร์ชั้นอรรถกถาและฎีกาได้ไขความไว้โดยวิธีแสดงโวพจน์ให้เห็นความหมายแยกเป็นแ่ง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. อุบายมนสิการ แปลว่า คิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือ คิดอย่างมีวิธี หรือคิดถูกวิธี หมายถึงคิดถูกวิธีที่จะให้เข้าถึงความจริง สอดคล้องเข้าแนวกบัสัจจะ ทำให้หยั่งรู้สภาวะลักษณะและสามัญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย

๒. ปถมนสิการ แปลว่า คิดเป็นทาง หรือคิดถูกทาง คือ คิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ จัดลำดับได้หรือมีลำดับ มีขั้นตอน แล่นไปเป็นแถวเป็นแนว หมายถึง ความคิดเป็นระเบียบตามแนวเหตุผลเป็นต้น ไม่ยุ่งเหยิงสับสน ไม่ใช่ประเดี๋ยววกเวียนติดพันเรื่องนี้ที่นี้ เดี่ยวเตลิดออกไปเรื่องนั้นที่โน้น หรือกระโดดไปกระโดดมา ต่อเป็นขั้นเป็นอันไม่ได้ ทั้งนี้รวมทั้งความสามารถที่จะชักความนึกคิดเข้าสู่แนวทางที่ถูกต้องด้วย

๓. การณมนสิการ แปลว่า คิดตามเหตุ คิดค้นเหตุ คิดตามเหตุผล หรือคิดอย่างมีเหตุผล หมายถึง การคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัย พิจารณาสืบหาสาเหตุ สาเหตุ ให้เข้าใจถึงต้นเค้า หรือแหล่งที่มาซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาตามลำดับ

^๕ในที่ที่ส่วนมากแปลว่า อุบาย ได้แก่ ม.อ. (ไทย) ๓/๗๒๔; ส.ม. (ไทย) ๑/๑๐๘; อง.ท.อ. (ไทย) ๑/๑๕๔, ๕๓๓; ๓/๑๗๗; อง.ท.อ. (ไทย) ๒๕๖; ส.นิ.อ.๒/๓๙; สงคท. (บาลี) ๕๖๕; วิสุทฺธิ.ฎีกา ๑/๘๓; ๒/๓; ที่แปลว่า อุบาย และ ปถ ได้แก่ อง.อ. ๒/๑๕๗ และการณ คือ ที.อ. ๒/๓๒๓; ที่แปลว่า การณ ได้แก่ ส.อ. ๒/๓๙๐; ๓/๓๒๗, ๓๙๐; ที่แปลว่า ปัญญา มีในเนตติปกรณ์ (ฉบับไทยยังไม่พิมพ์พิมพ์จึงดูฉบับอักษรโรมันของอังกฤษ หรือฉบับอักษรพม่า หรือดูในคัมภีร์รุ่นหลัง คือ อภิธาน์ปาทีปิกา คาลาที่ ๑๕๓)

^๕โวพจน์ของมนสิการ คือ อาวัชชชา อาโภค สมันนาหาร ปัจจเวกขณั (ดู ที.อ. ๒/๓๒๓; ม.อ. ๑/๘๘; อิติ.อ. ๘๐; วิสุทฺธิ. ๒/๖๓; ๑๓๘) นอกจากนี้ ในบาลี ยังพบคำจำพวกโวพจน์ของมนสิการอีกหลายคำ เช่น อุปปรักขา (เช่น ส.ข. ๑๗/๘๗/๕๓; ๒๔๒/๑๗๑) ปฏิสังขา (เช่น อง.จตุกก. ๒๑/๓๗/๕๑ ฯลฯ) ปฏิสังขิกจกขณา (เช่น อง.ทสก. ๒๔/๙๒/๑๘๗) = โยนิโสมนสิการ ใน ส.นิ. ๑๖/๑๕๕/๘๔ และ ส.ม. ๑๙/๑๕๗๗/๔๘๙) ปริวีมังสา (เช่น ส.นิ. ๑๖/๑๘๙/๙๗) คำว่า สัมมามนสิการ (ที.สี. ๙/๒๗/๑๖; ที.ปา. ๑๑/๑๓/๓๒; ที.อ. ๑/๑๓๖; ๓/๙๕; ม.อ. ๑/๒๗๒) ก็มี ความหมายใกล้เคียงกับโยนิโสมนสิการ ต่มีที่ใช้น้อยไม่ถึงเป็นศัพท์เฉพาะ

๔. อุปาทกมนสิการ แปลว่า คิดให้เกิดผล คือใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ เล็งถึงการคิดอย่างมีเป้าหมาย ท่านหมายถึง การคิดการพิจารณาที่ทำให้เกิดกุศลกรรม เช่น ปลูกเรือให้เกิดความเพียร การรู้จักคิดในทางที่ทำให้หายหวาดกลัว ให้หายโกรธ การพิจารณาที่ทำให้มีสติ หรือทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง เป็นต้น^๖

ไขความทั้ง ๔ ข้อนี้ เป็นเพียงการแสดงลักษณะด้านต่าง ๆ ของความคิดที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ โยนิโสมนสิการที่เกิดขึ้นครั้งหนึ่ง ๆ อาจมีลักษณะครบที่เดียวทั้ง ๔ ข้อ หรือเกือบครบทั้งหมดนั้น หากจะเขียนลักษณะทั้ง ๔ นั้นสั้น ๆ คงได้ความว่า คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดเร้ากุศล

ความสำคัญของโยนิโสมนสิการ

ความสำคัญของโยนิโสมนสิการ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ตัวอย่าง

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะโยนิโสมนสิการ เพราะโยนิโสสัมมปปธาน (การตั้งความเพียรชอบ ถูกวิธี) เราจึงได้บรรลุอนุตรวิมุตติ จึงได้ประจักษ์แจ้งอนุตรวิมุตติ, แม้เธอทั้งหลายก็จะบรรลุอนุตรวิมุตติได้ ประจักษ์แจ้งอนุตรวิมุตติได้ เพราะโยนิโสมนสิการ เพราะโยนิโสสัมมปปธาน”^๗

“เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่นแม้สักอย่าง ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ ที่เป็นไปเพื่อความดำรงมั่นไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรายแห่งสัทธรรม เหมือนโยนิโสมนสิการเลย”

“เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่น แม้สักข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้สัมมาทิฐิที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้นที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เจริญยิ่งขึ้น เหมือนโยนิโสมนสิการเลย”^๘

“โดยกำหนดว่าเป็นองค์ประกอบภายใน เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบอื่นแม้สักข้อหนึ่ง ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ เหมือนโยนิโสมนสิการเลย”^๙

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ว่าโดยหลักการมี ๒ แบบ คือ ที่มุ่งสกัดหรือกำจัดอวิชชาโดยตรงและที่มุ่งสกัดหรือบรรเทาต้นเหตุ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้สังเคราะห์หลักคำสอนในพระไตรปิฎกและประมวลไว้ละเอียดแล้ว ในหนังสือพุทธธรรมที่ ๑๘ (ตอนที่ ๕ เรื่องชีวิตควรเป็นอยู่อย่างไร) มี ๑๐ วิธี^{๑๐} สรุปความได้ดังนี้

^๖วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๕/๔๔.

^๗วินย. (บาลี) ๔/๓๕/๔๒ ; ส.ส. ๑๕/๔๒๕/๑๕๓.

^๘อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๑๒.

^๙อง. เอกก. (บาลี) ๒๐/๙๑/๑๕ เทียบ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๕/๔๔.

^{๑๐}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๖๓๕-๖๓๗.

๑. คิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย

วิธีคิดแบบสืบสาวหาเหตุปัจจัย คือ การคิดแบบสืบสาวหาเหตุปัจจัย คือ พิจารณาผลลัพธ์ที่ปรากฏ แล้วคิดค้นหาเหตุที่ส่งผลสืบทอดกันมา จะเรียกว่าวิธีคิดแบบอิตัปปัจจยา หรือวิธีคิดแบบปฏิจจสมุปปาทก็ได้ในทางปฏิบัติแล้วสามารถแยกวิธีนี้ออกได้ ๒ ทาง คือ

(๑) คิดแบบปัจจัยสัมพันธ์ คือ เมื่อพบปรากฏการณ์ หรือเรื่องที่เราพิจารณาอย่างหนึ่งอย่างใดก็มองห้อยย้อนและสืบสาวชักโยงออกไปถึงปัจจัยต่างๆที่เข้ามาสัมพันธ์นั้น ก่อให้เกิดผลหรือปรากฏการณ์นั้น ๆ ขึ้น เช่น ที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนบ่อยๆให้พระสาวกพิจารณาว่า “เมื่อสิ่งนั้นมีสิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนั้นเกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น ฯลฯ”

(๒) คิดแบบสอบสวน คือ เมื่อประสบพบเห็นสิ่งใดๆที่ควรพิจารณาก็คอยตั้งคำถามแก่ตนว่า ทำไม เพราะอะไร เช่น พระพุทธเจ้าทรงตั้งปัญหาถามพระองค์เองก่อนตรัสรู้ ว่า “ต้นเหตุเกิดขึ้นเพราะอะไรเป็นปัจจัยให้เกิดต้นเหตุ เป็นต้น

ในคำสอนทางพระพุทธศาสนา มีตัวอย่างการคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยในพระไตรปิฎก ว่า เมื่อสิ่งนี้มี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ^{๑๑}

๒. คิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ (วิเคราะห์)

วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ คือ พิจารณาผลลัพธ์สิ่งนั้น แล้วคิดแยกแยะเป็นส่วนย่อย ๆ คิดกระจายเนื้อหา โดยมีหลักธรรมที่ว่าสิ่งทั้งหลายย่อมเกิดจากองค์ประกอบย่อย ๆ หลากอย่างมาประชุมกัน เช่น พิจารณาให้เห็นความไม่มีแก่นสาร หรือความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของสรรพสิ่งทั้งหลายอย่างในกรณีเห็นสัตว์บุคคลเป็นเพียงการประชุมกันขององค์ประกอบต่าง ๆ ของชั้น ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ พร้อมทั้งธาตุ ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ วิธีการคิดแบบนี้จะช่วยทำให้เห็นความเป็นอนัตตา ทำให้เห็นการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปของสรรพสิ่งทั้งหลาย

ในทางพระพุทธศาสนา สอนเรื่องจะโกรธใครดี เมื่อคนเราเวลาโกรธ ไม่พอใจใครบางคน ถ้าพิจารณาบุคคลผู้ที่เราไม่พอใจ เป็นการแยกธาตุอย่างนี้ว่า เราเมื่อโกรธต่อผู้นั้น โกรธอะไร โกรธผมหรือ หรือว่าโกรธขน โกรธเล็บ หรือว่าโกรธฟัน หรือว่าโกรธหนัง หรือมีฉะนั้น โกรธธาตุดิน โกรธธาตุน้ำ โกรธธาตุไฟ โกรธธาตุลม หรือพิจารณาผู้นั้นเป็นการแยกชั้นอย่างนี้ว่า เราจะโกรธรูปชั้น เวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น หรือว่าโกรธวิญญาณชั้น เราโกรธส่วนไหน ๆ ของร่างกายก็เมื่อเราทำการแยกธาตุ แยกชั้นอยู่อย่างนี้ ฐานที่ตั้งแห่งความโกรธก็ไม่มี ฐานที่ตั้งแห่งเมล็ดพันธ์ ผักกาดบนปลายเหล็กแหลมไม่มี^{๑๒} พิจารณาได้เช่นนี้ก็จะทำให้การโกรธของเราแก้ปัญหาคิดตรงจุด ทำให้มีความสุข หายโกรธได้ มีตัวอย่างเนื้อหาการคิดแยกแยะส่วนประกอบ คิดแยกแยะองค์

^{๑๑} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๔๑/๘๖.

^{๑๒} วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๒๕๐/๓๓๕.

ประกอบในพระไตรปิฎกว่า เมื่อขันท์ทั้งหลายมีอยู่ การสมมติว่าสัตว์ก็มีได้ เหมือนคำว่า รถมีได้เพราะประกอบส่วนต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน^{๑๓}

๓. คิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา (สามัญลักษณะ)

วิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา คือ พิจารณาผลลัพธ์สิ่งนั้นแบบรู้เท่าทันตามกฎไตรลักษณ์ ซึ่งมีอนิจจา ทุกขัง อนัตตา ว่าเป็นของธรรมดาที่มีเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ไม่ต้องปรุงแต่งใจให้ทุกข์ไปด้วย และคิดแก้ปัญหาตามเหตุปัจจัยวิธีการคิดแบบนี้เหมาะสำหรับปัญหาทางานที่เกี่ยวกับความเสื่อมไปของวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องจักร ความไม่แน่นอนของข้อมูลของเครื่องมือวัดแล้วค้นหาเหตุปัจจัยแห่งความเสื่อมไปหรือไม่แน่นอนนั้น ๆ

(๑) รู้เท่าทันและยอมรับความจริง : คือวางใจวางทำให้สอดคล้องกับธรรมชาติเป็นอิสระ ไม่ผูกมัดแม้ว่าจะพบสิ่งที่ไม่พอใจ มองตามความจริง ไม่เอาใจไปทุกข์ด้วยปัญหาเป็นของธรรมดา

(๒) แก้ไขและทำการไปตามเหตุปัจจัย : คือปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ รู้เท่าทัน เป็นอิสระ ไม่ผูกมัด ศึกษาให้เข้าใจเหตุปัจจัย แล้วแก้ไขทำการจัดการที่ตัวเหตุปัจจัยนั้น ซึ่งต้องใช้วิธีการคิดแบบที่ ๔ (คิดแก้ปัญหา) มารับช่วงต่อไป ตัวอย่างในการปฏิบัติเจริญวิปัสสนา นิยมการคิดเป็นชุด ซึ่งไม่ตรงกับลำดับที่กล่าวมาแล้วคือ

ลำดับที่ ๑ คิดแยกแยะวิเคราะห์องค์ประกอบนามกับรูป

ลำดับที่ ๒ คิดสืบสาวเหตุปัจจัยตามแนวปฏิจจสมุปบาท

ลำดับที่ ๓ คิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา คือ เอนามรูปมาพิจารณาในแนวไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา)

ในคำสอนทางพระพุทธศาสนา เรื่อง พัฒนาการของมนุษย์ก็ตกอยู่ในลักษณะเดียวกัน ไม่เพียง จากเด็กเป็นผู้ใหญ่ เป็นคนชรา และตายลง ดุจใบไม้จากใบอ่อนเป็นใบเขียว แล้วกลายเป็นใบเหลือง หลุดล่วงไปฉับนั้น มีตัวอย่างเนื้อหาแบบสามัญลักษณะในพระไตรปิฎกว่า ... ภิกษุ ภิกษุผู้ถือศีล พึงมนสิการโดยแยบคาย ซึ่งอุปาทานขันท์ ๕ โดยความเป็นของไม่เที่ยง โดยความเป็นของถูกปัจจัยบีบคั้น โดยความเป็นของมิใช่อดีต...^{๑๔}

๔. คิดแบบแก้ปัญหาเชิงอริยสัจ

คิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา คือ พิจารณาแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เป็นวิธีการแห่งความดับทุกข์โดยการศึกษาค้นหาปัญหา พิจารณาหาสาเหตุ กำหนดเป้าหมายการแก้ปัญหา และแสวงหาวิธีการแก้ปัญหาที่หลากหลาย

วิธีคิดเพื่อความดับทุกข์ เป็นลักษณะการคิดแบบอริยสัจ มี ๒ ประการ คือ

^{๑๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๑/๒๒๘.

^{๑๔} ส.ช. (บาลี) ๑๗/๑๒๒/๒๑๕.

(๑) คิดตามเหตุและผล: เป็นการคิดสืบสาวจากผลไปหาเหตุแล้วแก้ไขที่ต้นเหตุ มี ๒ คู่ คือ คู่ที่ ๑ ทุกข์เป็นผล สมุทัยเป็นเหตุ และคู่ที่ ๒ นิโรธเป็นผล มรรคเป็นเหตุ

(๒) คิดที่ตรงจุด: มุ่งตรงต่อสิ่งที่จะต้องทำต้องปฏิบัติเกี่ยวกับชีวิตใช้แก้ปัญหาไม่ฟุ้งซ่านออกไป และไม่คิดเพื่อตอบสนองตัณหา

ตัวอย่าง การปฏิบัติคิดแก้ปัญหาแบบอริยสัจ ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ทุกข์ คือ สภาพปัญหา เราต้องกำหนดรู้ ทำความเข้าใจปัญหา กำหนดขอบเขตปัญหาว่าเป็นอะไร อยู่ที่ไหน

ขั้นที่ ๒ สมุทัย คือ เหตุเกิดแห่งทุกข์ หรือสาเหตุแห่งปัญหา ได้แก่ เหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่เข้าสัมพันธ์ขัดแย้งส่งผลสืบทอดกันมาจนปรากฏเป็นสภาพบีบคั้น กดดัน คับข้อง ติดขัด อึดอัด บกพร่องในรูปแบบต่าง ๆ แปรลก ๆ กันไป ต้องหาเหตุให้พบ เมื่อพบแล้วให้กำจัดเหตุนั้น ๆ เสีย (ปหาน)

ขั้นที่ ๓ นิโรธ คือ ความดับทุกข์ ความพ้นทุกข์ ภาวะไร้ทุกข์ ปราศจากปัญหาเป็นจุดหมายที่ต้องการ เป็นสิ่งที่ต้องทำให้ประจักษ์แจ้ง (สังนิกริยา) ทำให้สำเร็จหรือบรรลุ ถึงขั้นนี้ต้องกำหนดจุดหมายที่ต้องการ หรือจะปฏิบัติเพื่ออะไร มีหลักการในการเข้าถึงอย่างไร มีจุดหมายรองหรือจุดหมายลดหลั่นแบ่งเป็นขั้นตอนในระหว่างนั้นได้อย่างไรบ้าง

ขั้นที่ ๔ มรรค คือ ทางดับทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ หรือวิธีการแก้ปัญหา รายละเอียดที่ต้องปฏิบัติ เพื่อกำจัดเหตุปัจจัยของปัญหาให้เข้าถึงจุดหมายที่ต้องการ ซึ่งเราต้องมีหน้าที่ปฏิบัติ (ภาวนา)

ในเรื่องการคิดเช่นนี้ มีตัวอย่างการคิดแบบอริยสัจ หรือแก้ปัญหาในพระไตรปิฎกว่า ภิกษุณั้ย่อมมมสิการโดยแยบคายกว่า ทุกข์เป็นดังนี้ ... เหตุเกิดแห่งทุกข์เป็นดังนี้ ... ความดับแห่งทุกข์เป็นดังนี้ และย่อมมมสิการโดยแยบคายอยู่อย่างนี้ สังโยชน์ ๓ อย่าง คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส ย่อมถูกละเสียได้^{๑๕}

๕. คิดแบบหลักการและจุดมุ่งหมาย (อรรถธรรมสัมพันธ์)

วิธีคิดแบบหลักการและจุดมุ่งหมาย คือ พิจารณาผลลัพธ์ในเชิงหลักธรรมหรือหลักการกับความมุ่งหมายให้มีความสอดคล้องกัน ซึ่งอาจต้องมีเป้าหมายรวมหรือเป้าหมายสุดท้าย และเป้าหมายท่ามกลางเป็นระยะ ๆ หรือหลักกิโลเมตรที่บอกความสำเร็จเป็นระยะ ๆ ก่อนจะได้เป้าหมายสุดท้าย ตัวอย่างเช่น การวางวิสัยทัศน์ ซึ่งจะต้องพิจารณาว่าทำไปเพื่ออะไร แล้วแตกออกเป็นงานที่จะต้องทำมีอะไรบ้าง หรือการบริหารนโยบายที่จะต้องกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายย่อยๆ ในแต่ละปี หรือแต่ละเดือน แล้วหากกลยุทธ์หรือสิ่งที่จะทำที่ส่งผลต่อผลลัพธ์ในการทำงานให้บรรลุผล

^{๑๕}ม.ม. (บาลี) ๑๒/๒๑/๒๑.

สำเร็จ ก็มีการกำหนดงานย่อย ๆ ที่สอดคล้องกับเป้าหมายที่ต้องทำให้สำเร็จ วิธีคิดแบบนี้เหมาะสำหรับงานโครงการและมักเป็นภารกิจของนักบริหาร

เรื่องหลักการและความมุ่งหมายนี้ จะนำไปสู่การปฏิบัติถูกต้องที่เรียกว่า ธรรมานุธรรมปฏิบัติ หมายถึง การปฏิบัติธรรมถูกต้อง เพื่อจุดหมายที่ต้องการบำเพ็ญอรรถ (ประโยชน์) ในแง่ปรมาตม์นั้น ศิล สมาธิ และปัญญา ต่างก็มีจุดหมายสุดท้าย คือ นิพพาน จึงมีหลักว่า ศิลเพื่อสมาธิ สมาธิเพื่อปัญญา ปัญญาเพื่อวิมุตติ ถ้าปฏิบัติศิลปะเป้าหมายก็จะกลายเป็นศิลปะพหุปรามาส (รักษา ศิลโดยมีวัตถุประสงค์ผิด) ถ้าบำเพ็ญสมาธิโดยไม่คำนึงถึงอรรถ ก็อาจติดหลงอยู่ในอิทธิปาฏิหาริย์ (ส่งเสริมให้เกิดดิรัจฉานวิชา) ถ้าเจริญปัญญาที่ไม่มุ่งไปสู่วิมุตติก็จะคลาดไปจากการเดินสายกลาง

๖. คิดแบบเห็นข้อดีข้อเสียและทางออก

คิดแบบเห็นข้อดีข้อเสียและทางออก คือ การพิจารณาผลลัพธ์หรือปัญหา หรือจุดหมายนั้นมีจริงหรือไม่ ตลอดจนเป็นไปได้อย่างไร จากการคิดถึงข้อดี ข้อเสีย และทางออก โดยที่ยอมรับความจริงที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมีทั้งข้อดี ข้อเสีย หรือทั้งคุณและโทษอยู่ในตัวเอง ซึ่งจะต้องทำความเข้าใจปัญหาอย่างถ่องแท้ (รู้เขารู้เรา ย่อมมองเห็นทางชนะ) หลังจากมองตามความเป็นจริงแล้ว ก็หาทางออกทางเลือกที่จะหลุดพ้นจากทั้งข้อดี ข้อเสีย สิ่งที่ควรคำนึงถึง คือ ข้อดีที่เราจะไปทำอย่างไร และข้อเสียบางอย่างที่เราเลือกเข้ามาจะนำมาพัฒนาปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นอย่างไร

๗. คิดแบบรู้คุณค่าแท้ – คุณค่าเทียม

คิดแบบรู้คุณค่าแท้ – คุณค่าเทียม คือ การพิจารณาผลลัพธ์ว่าเป็นคุณค่าแท้ ซึ่งมีความจำเป็นต่อการอุปโภค บริโภค ขาดเสียมิได้ (Necessary) เนื่องจากเป็นเครื่องยังชีพ หรือเครื่องค้าจุนการตั้งอยู่ หรือคุณค่าเทียม ซึ่งเป็นการตอบสนองของความอยาก ฟุ่มเฟือยไม่จำเป็นที่มักจะเป็นไปตามศักดิ์ศรีโก้โก้ หรือต้องการความเปลितเปลินทางรูป รส กลิ่น เสียงสัมผัส อัมมารมณั้ ตัวอย่างเช่น

- กินเพื่อยังชีพ (คุณค่าแท้) กินเพื่อความอร่อย (คุณค่าเทียม)
- ใช้คอมพิวเตอร์พิมพ์งาน (คุณค่าแท้) ใช้คอมพิวเตอร์ไว้เล่น หรือใช้ซอฟต์แวร์เร็ว ๆ ดีที่ไม่จำเป็น (คุณค่าเทียม)

๘. คิดแบบเป็นบวกกุศล (เร้าคุณธรรม)

วิธีคิดแบบเป็นบวกกุศล คือ พิจารณาผลลัพธ์ แล้วคิดในเชิงบวก เชิงกุศลที่มุ่งบรรเทาปัญหาที่เกิดจากความอยากทะยาน ตัวอย่างการคิดแบบนี้ เช่น การพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาส มองบทเรียนรู้ ผิดเป็นครู ถูกก็เป็นครู เพื่อนำบทเรียนมาพัฒนาปรับปรุงสำหรับการดำเนินการครั้งต่อไป การเรียนรู้จากปัญหา (ทุกข์) เพื่อนำไปสู่สมรรถที่จะมุ่งไปสู่การพ้นทุกข์ดับปัญหาได้สนิท การมองการชำระแล้ววิเคราะห์เหตุแห่งการชำระ เพื่อหาทางป้องกันก็เป็นแนวทางในเชิงบวก ไม่ควรเอาแต่เสียใจทุกข์ใจกับการชำระเฉย ๆ วิธีการคิดแบบนี้เหมาะสำหรับปัญหาที่เกิดความเสื่อม การชำระการดับไป และการพ่ายแพ้จากการแข่งขัน

วิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม ตัวอย่างเช่น การคิดถึงความตายแล้วคิดไม่ถูกวิธีก็จะเกิดอกุศลธรรมขึ้น เกิดสลดหดหู่เศร้าเหี่ยวแห้งใจ หวั่นไหวหวาดกลัว เสียใจและอาจดีใจ เมื่อเป็นความตายของคนที่เกี่ยวข้อง แต่ถ้ามองให้ถูกวิธี จะเกิดกุศลธรรมเกิดความรู้สึกตื่นตัว ระวังไม่ประมาท เร่งชวนช่วยปฏิบัติหน้าที่นำสิ่งดีงามเป็นประโยชน์ ประพฤติปฏิบัติธรรมรู้เท่าทันความจริง เป็นคติธรรมดาของสังฆาร

๙. คิดแบบสติตามทันธรรม (คิดแบบอยู่ปัจจุบัน)

คิดแบบสติตามทันธรรม คือ พิจารณาปัญหาด้วยสติปัญญา ๔ ขณะทำงานนั้น ๆ ซึ่งอาจเป็นเรื่องอดีต ปัจจุบัน อนาคตก็ได้ แต่ต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับงานในขณะนั้น ทำให้เกิดความไม่ประมาท ไม่พลั้งเผลอผิดพลาด ตัวอย่างลักษณะงาน เช่น การสังเกตปัญหา (Observation) ที่ต้องเฝ้าดูและพิจารณาหาเหตุและผลจากเหตุที่เป็นปัญหา วิธีคิดแบบนี้เหมาะสำหรับงานประจำวันที่ต้องปรับปรุงแก้ไขงานอยู่ตลอดเวลา

๑๐. คิดแบบวิภาษวาท (แยกแยะทุกด้าน)

วิธีคิดแบบแยกแยะทุกด้าน คือ พิจารณาปัญหา โดยการมองให้เห็นความจริงโดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละแง่แต่ละด้าน ครบทุกแง่ ทุกด้าน ไม่ใช่จับเอาแง่หนึ่ง แ่งเดียว หยิบขึ้นมาวินิจฉัยตีคลุมลงไปอย่างนั้นทั้งหมด คำว่า “วิภาษะ” แปลว่า “แยกแยะ แบ่งออก จำแนก หรือวิเคราะห์” ส่วนคำว่า “วาท” แปลว่า “การกล่าว การพูด การแสดงคำสอน” ดังนั้น เมื่อนำมารวมกัน “วิภาษวาท” จึงหมายถึง การพูดแยกแยะ พูดจำแนก หรือการแสดงคำสอนแบบวิเคราะห์ ลักษณะการคิดและพูดแบบนี้ คือการมองและแสดงความจริงโดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละแง่แต่ละด้าน ครบทุกแง่ทุกด้าน การจำแนกปัญหาโดย

(๑) จำแนกในแง่ความจริงทุกด้าน ทุกแง่ ทั้งหมด เช่น การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของโครงการ ต้องดูทั้งด้านเทคนิค การเงิน เศรษฐศาสตร์ สิ่งแวดล้อม สังคม และตลาด

(๒) จำแนกในแง่โดยส่วนประกอบ องค์ประกอบย่อย ๆ ต่าง ๆ ที่มารวมกัน ประชุมกันไม่ถูกลวงโดยมองจากภาพรวม ๆ เช่น ยอดขายดีขึ้นก็ดีใจ อาจมีบางภาคขายดีมาก แต่บางภาคอาจถูกโจมตีจากคู่แข่งชั้นจันทบล้มพัง

(๓) จำแนกในแง่ลำดับขณะ หรือตามเหตุปัจจัยที่สืบทอดต่อ ๆ มา เช่น ชาวบ้านร้องเรียนโรงงานเรื่องฝุ่น โรงงานพยายามแก้ไขปัญหาทางเทคนิคต่าง ๆ ก็ไร้ผล ตอนหลังจึงสืบทราบมาว่าชาวบ้านคนหนึ่งโกรธที่โรงงานไปวางยาเบื่อหมาของเขาตาย เขาจึงโกรธนำพวกชาวบ้านมาร้องเรียน โดยอ้างว่าเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม

(๔) จำแนกในแง่ความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย เช่น ผลที่เกิดขึ้นมาจากเหตุปัจจัยการดับก็ต้องดับที่เหตุปัจจัย ต้องรู้เหตุใดให้ผล เหตุใดไม่ให้ผล ไม่เข้าใจผิดว่าคนทำดีแล้วไม่ได้ดี นอกจากนี้ผลที่ออกมาเหมือนกันอาจมีเหตุปัจจัยต่างกันก็ได้ และเหตุปัจจัยอย่างเดียวกันอาจส่งผลให้ไม่เหมือนกันได้ และอาจมีเหตุปัจจัยนอกเหนือสิ่งที่เราคิดเช่น สวดยสองคนแต่ก็จำเป็นต้องเลือกนางสาวไทยเพียงคนเดียวเท่านั้น

(๕) จำแนกในแง่โดยเงื่อนไข เช่น ถ้าเหตุการณ์อย่างหนึ่งเป็นจริง เราคงทำอย่างนี้ด้วย เช่น ถ้าลูกค้ายกเลิกคำสั่งซื้อเราก็คงหยุดการผลิต

(๖) จำแนกในแง่ทางเลือกหรือความเป็นไปได้ทางอื่น เช่น มีหลายวิธีการที่จะให้ได้ผลลัพธ์เหมือนกัน เช่น ไปเชียงใหม่ได้ทั้งทางรถ เครื่องบิน จักรยาน มอเตอร์ไซด์ ก็ถึงเชียงใหม่เหมือนกัน

(๗) จำแนกในแง่การตอบปัญหา มี ๔ อย่าง คือ มีคำตอบเดียว แง่เดียว เช่น ใช่หรือไม่ จริงหรือเท็จ มีคำตอบแบบแยกแยะ เช่น ไม่เพียงแต่สิ่งนี้เป็นจริง สิ่งนั้นก็จริงด้วย มีคำตอบแบบย้อนถาม และไม่มีคำตอบ พบปัญหาไม่ตอบ

โยนิโสมนสิการ หมายถึง วิธีการแห่งปัญญาเป็นการใช้ความคิดอย่างถูกวิธีเมื่อเทียบในกระบวนการเรียนรู้การพัฒนาปัญญา โยนิโสมนสิการอยู่ในระดับเหนือศรัทธา เพราะเป็นขั้นที่เริ่มใช้ความคิดของตนเองอย่างอิสระ ส่วนการศึกษาอบรมโยนิโสมนสิการเป็นการฝึกใช้ความคิดให้รู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างเป็นระบบ รู้จักคิดอย่างวิเคราะห์ ไม่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างผิวเผินเป็นสำคัญในการสร้างปัญญาที่เกิดจากการฝึกศึกษาตามหลักไตรสิกขานั้นเอง เมื่อมองในแง่ของมรรค ก็เริ่มจากสัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบ ซึ่งเป็นปัญญาในระดับหนึ่งปัญญาในขั้นนี้ เป็นความเชื่อและความเข้าใจในหลักการทั่ว ๆ ไป โดยเฉพาะความเชื่อที่ว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย หรือการถือหลักการแห่งเหตุปัจจัยซึ่งเป็นความเชื่อที่เป็นฐานสำคัญของการศึกษา สมาธิ เมื่อความสงบเกิดขึ้นจิตก็ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว ไม่ฟุ้งซ่านเป็นสมาธิ สมาธิก็เป็นสมาธิสัมโพชฌงค์ องค์แห่งความตรัสรู้คือสมาธิ และปัญญารู้คิด ความรู้ชอบ รู้ถูกต้อง ตรงกันข้ามกับความรู้ชั่วรู้ผิด

๔.๓ การประยุกต์ใช้หลักโยนิโสมนสิการในการแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาท

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสาร การออกแบบสอบถาม แบบวิจัยภาคสนาม พบว่า สาเหตุหลักของปัญหาการทะเลาะวิวาท และการใช้กำลังประทุษร้ายระหว่างนักเรียน อาชีวศึกษาในและต่างสถานศึกษา สถาบัน และมหาวิทยาลัยเดียวกัน มีทั้งหมด 5 ด้าน ได้แก่ ๑. ด้านเจตคติเชิงลบในการเรียน ๒. ด้านการมีสมาธิสั้นต่อการเรียน ๓. ด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำทางการเรียน ๔. ด้านความวิตกกังวลเกี่ยวกับการเรียน และ ๕. ด้านบริหารเวลาที่ไม่มีประสิทธิภาพ

หลักโยนิโสมนสิการมีรูปแบบวิธีคิด ๑๐ ประการ ได้แก่ ๑. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย ๒. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ ๓. วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ ๔. วิธีคิดแบบอริยสังคจิตแบบแก้ปัญหา ๕. วิธีคิดแบบบรรณธรรมสัมพันธ์ ๖. วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก ๗. วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม ๘. วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม ๙. วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน และ ๑๐. วิธีคิดแบบวิภาษวาท

ในการแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทนั้นจะต้องใช้วิธีคิดที่สอดคล้องกับตัวปัญหาจึงจะเกิดประสิทธิผล เช่น การประยุกต์หลักโยนิโสมนสิการด้านเจตคติเชิงลบในการเรียนนักเรียนอาชีวศึกษา

ต้องวางท่าที่ถูกต้องต่อเจตคติเชิงลบในการเรียน โดยวางกรอบวิธีคิดตามกิจในอริยสัจ ๔ แล้วปฏิบัติตามลำดับวิธีคิด โดยเริ่มตั้งแต่ วิธีคิดแบบวิภาษวาท วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก และวิธีคิดแบบบรรณาธรรมสัมพันธ์ ตามลำดับ เมื่อปฏิบัติตามขั้นตอนดังกล่าวแล้ว นักศึกษาสามารถเปลี่ยนสาเหตุของปัญหาการเรียนด้านเจตคติเชิงลบในการเรียน เป็นเจตคติเชิงบวกในการเรียนได้อย่างแน่นอน

ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนอาชีวศึกษามีปัญหาการเรียน การทะเลาะวิวาทมาจากสาเหตุของปัญหา ๕ ด้านดังกล่าวนี้ จะสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการในแต่ละด้านได้ดังนี้

๑. สาเหตุหลักของปัญหาด้านเจตคติเชิงลบ นักศึกษาควรนำหลักโยนิโสมนสิการด้วยรูปแบบวิธีคิดทั้ง ๘ รูปแบบ ได้แก่ วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยวิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบวิธีคิดแบบสามัญลักษณ์วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออกวิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน วิธีคิดแบบวิภาษวาท และวิธีคิดแบบอริยสัจ

ด้วยการใช้วิธีคิดดังกล่าว ทำให้นักศึกษาเกิดการเปลี่ยนท่าทีของจิตใจจากเจตคติเชิงลบเป็นเจตคติเชิงบวกได้ เพราะวิธีคิดดังกล่าวเป็นลักษณะท่าทีทางจิตใจของตนเองหรือท่าทีจากภายในที่มีต่อภายนอกเชิงลบ เพราะฉะนั้น ต้องใช้วิธีคิดทั้ง ๘ รูปแบบ ทำให้เกิดการเปลี่ยนท่าทีของจิตใจที่เป็นเชิงบวกได้ โดยเฉพาะสิ่งเร้าภายนอกมีอิทธิพลสูงมาก จึงจำเป็นต้องสถานศึกษาหรือผู้นำครอบครัว ต้องให้มีเวลาให้คำปรึกษา โดยกำหนดตารางกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น สถานศึกษาควรกำหนดหนึ่งครั้งต่อสัปดาห์ให้เป็นตารางประจำภาคการศึกษา แล้วให้นักศึกษาสะท้อนปัญหาเกี่ยวกับเจตคติของตนเองที่มีต่อการเรียน โดยอาจารย์ที่ปรึกษาต้องให้ความมั่นใจ และรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาในชีวิตของนักศึกษา นั่นหมายถึงต้องมีคุณสมบัติเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อนักศึกษานั้นเอง เพราะฉะนั้นในด้านนี้รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกำหนดนโยบายห้องกัลยาณมิตรเพื่อคุณภาพชีวิตทางการศึกษาที่ดี เป็นต้น

๒. สาเหตุหลักของด้านการศึกษาไม่สนใจต่อการเรียน นักศึกษาควรนำหลักโยนิโสมนสิการด้วยรูปแบบวิธีคิดที่ว่าด้วยวิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม และวิธีคิดแบบอริยสัจ เพราะการปรับเปลี่ยนวิธีคิดดังกล่าวนี้จะเป็ปัจจัยเสริมแรงให้นักศึกษามีจิตใจจดจ่ออยู่กับกิจกรรมการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี เพราะฉะนั้น อาจารย์ผู้สอนควรสร้างสรรค์กิจกรรมการเรียนการสอนที่ตรงจริตกับนักศึกษา โดยนำสิ่งที่นักศึกษาสนใจเป็นพิเศษอยู่แล้วปรับให้เข้ากับบทเรียน ทำให้สนใจมากขึ้นแล้วจะทำให้สิ่งที่นักศึกษาสนใจนั้นมุ่งมั่นแน่วแน่กับกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น ๆ ได้เป็นผลดี เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอให้สถานศึกษาควรกำหนดนโยบายให้ผู้สอนทุกรายวิชามีการปรับปรุงเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนให้ทันสมัยอยู่เสมอ โดยเน้นให้นักศึกษามีส่วนร่วม หรือเน้นให้ผู้เรียนเป็นสำคัญ ทุกสถานศึกษาควรมีรายวิชาบังคับแบบไม่นับหน่วยกิตให้นักศึกษาอบรมหลักสูตรสมาธิทุกชั้นปี โดยใช้ระยะเวลาอบรมหลักสูตรปีการศึกษาต่อภาคการศึกษา ซึ่งนักศึกษาต้องอบรมหลักสูตรให้ครบตามกรอบเวลา (๔ ปี การศึกษา หรือปีการศึกษาและ ๑ ภาคการศึกษา) ถึงจะ

ออกใบแสดงผลการเรียนรู้และวุฒิบัตรได้ สำหรับผู้สนใจสามารถศึกษาวิจัยรูปแบบกิจกรรมการเรียน การสอนเพื่อพัฒนาศักยภาพสมาธิของนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาหรือการพัฒนาเครื่องมือวัดสมาธิใน การเรียนโดยผ่านกิจกรรมฝึกโยนิโสมนสิการ เป็นต้น

๓. สาเหตุหลักของด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำทางการเรียน นักศึกษาควรนำหลักโยนิโสมนสิการด้วยรูปแบบวิธีคิด ได้แก่ วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย และวิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม เพราะวิธีคิดดังกล่าวทำให้นักศึกษาเกิดความยินดีต่อการเรียน มีความสนุกหรืออารมณ์ร่วมกับการเรียนได้อย่าง มีประสิทธิผล สถานศึกษาควรมีการแจกรางวัลบุคคลตัวอย่างแห่งสถาบัน หรือเชิดชูศิษย์เก่าที่ประสบความสำเร็จในชีวิต / มีชื่อเสียงในสังคมมาเสวนาให้กับนักศึกษา หรือเปิดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ระหว่างอาจารย์ผู้สอนกับนักศึกษา และควรจัดสถานศึกษาให้เหมาะสมกับบรรยากาศการเรียน การสอน เป็นต้น

๔. สาเหตุหลักของด้านความวิตกกังวลเกี่ยวกับการเรียน นักศึกษาควรนำหลักโยนิโสมนสิการด้วยรูปแบบวิธีคิดที่ว่าด้วยวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ วิธีคิดแบบบรรณธรรมสัมพันธ์ และวิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบันเมื่อนักศึกษามนสิการด้วย วิธีคิดดังกล่าวทั้งหมดนี้ จะทำให้บรรเทาหรือสกัดกั้นต้นเหตุไม่ให้นำมาบีบคั้นจิตใจได้อย่างแน่นอน แต่จะเกิด ลักษณะดังกล่าวได้ นักศึกษาต้องมีสมุดบันทึกประจำตัว หรือปฏิทินชีวิตในวัยนักศึกษาของตนเอง ซึ่ง สถานศึกษาอาจให้ปฏิทินประจำปีการศึกษาเป็นไดอารี่ของสถาบันแล้วแนะนำรายละเอียดหรือแผนที่หรือ ตารางชีวิตไว้เป็นโครงร่างให้นักศึกษาได้เติมแต่งสร้างสรรค์กิจกรรมในชีวิตของนักศึกษา

๔.๔ กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดแบบโยนิโสมนสิการโดยแยกคาย

เมื่อรู้ว่าผู้ที่คิดเป็นย่อมได้เปรียบกว่าผู้ที่ไม่คิดเป็น แล้วทำอย่างไรเราจึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ ที่คิดเป็นในเรื่องของการคิด ผู้ที่คิดเป็นและสามารถคิดนั้นจำเป็นต้องผ่านการฝึกฝนทักษะการคิด โดยเฉพาะ การสอนวิธีการคิดจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่น่าสนใจ เพราะการเรียนรู้กระบวนการของ การฝึกคิดจนจำได้อย่างแม่นยำและเกิดเป็นอัตโนมัติจะมีส่วนช่วยให้คิดเป็นได้

การปลูกฝังการคิด คือ การฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการการเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา^{๑๖}

การคิดจะประกอบด้วยทักษะการคิดขั้นพื้นฐานและคิดขั้นสูง ซึ่งประกอบไปด้วยหลักการ ง่าย ๆ ดังนี้ การสังเกต การระบุ การสำรวจ การจำแนก การตั้งคำถาม การจัดลำดับ การรวบรวม การเปรียบเทียบ การจัดหมวดหมู่ การอ้างอิง การตีความ การแปลความ การเชื่อมโยง การขยาย ความ การใช้เหตุผล การสรุปความ การสรุปย่อ การสรุปอ้างอิง การนิยาม การวิเคราะห์ การ

^{๑๖} พรรณี เกษกมล, “การจะคิดวิเคราะห์ก็ต้องฝึกคิดเสียก่อน : ศาสตร์การคิด, บทความ ไพฑูรย์ สินลาร์ตัน และคณะ, (กรุงเทพมหานคร : DPU Coolprint มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๘), หน้า ๒๓๔.

ผสมผสาน การจั้ระบบ การสร้าง การจั้โครงสร้าง การหาแบบแผน การหาความเชื่อ การทำนาย การตั้งสมมติฐาน การทดสอบ การกำหนดกฎเกณฑ์ การพิสูจน์ การประยุกต์ การสังเคราะห์ การประเมิน

กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเป็นเพื่อกำปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา เป็นกระบวนการที่รวบรวมข้อมูล เน้นการศึกษากระบวนการในเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย เพื่อทำให้นักเรียนอาชีวศึกษาเกิดการตระหนักรู้ในตนเอง ด้วยการส่งเสริมให้เกิดวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ เพื่อเป็นแนวทางในการนำผลงานจากการศึกษาวิจัย จะเป็นกระบวนการปลูกฝังการคิดเป็นตามแนวพุทธ เพื่อแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาว่าเกิดกระบวนการศึกษาตามหลักพุทธธรรมมีอะไรบ้าง อะไรคือปัจจัย มีขั้นตอนอย่างไร และกระบวนการเป็นอย่างไร ผู้วิจัยนำเสนอในหัวข้อดังต่อไปนี้

วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม

ความรู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักสำเหนียก กำหนดมองสิ่งทั้งหลายให้ได้คุณค่า คิดเป็น รู้จักคิดวิเคราะห์ สืบสาวให้เข้าถึงความจริง ซึ่งทำให้สามารถแก้ปัญหาได้และรู้จักริเริ่มทำการต่าง ๆ อย่างถูกต้องได้ด้วยตนเองในภาษาทางธรรม คือ ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ หรือการทำ โยนิโสมนสิการให้ถึงพร้อม เรียกเป็นคำศัพท์ว่า โยนิโสมนสิการสัมปทา

คิดเป็นนั่นคิดอย่างไร ความคิดเป็นที่เรียกว่าโยนิโสมนสิการนั้นอาจจัดเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๒ ประเภทคือ

๑) โยนิโสมนสิการแบบเสริมปัญญา ใช้ในการคิดค้นหาความจริงในกรณีที่ต้องการรู้ความจริงของสิ่งนั้น ๆ เรื่องนั้น ๆ หรือสิ่งที่พิจารณาเป็นเรื่องของการที่จะหาความจริง เรียกว่าง่าย ๆ ว่าเป็นการมองตามความจริง หรือมองตามที่มันเป็น

๒) โยนิโสมนสิการแบบเร้ากุศล ใช้ในการเสริมสร้างคุณธรรม หรือคุณภาพจิต การทำให้เกิดประโยชน์ หรือผลดีและความสุข ในกรณีที่ไม่ใช่เป็นเรื่องของการค้นหาความจริง หรือสิ่งนั้นมีได้ กำลังถูกพิจารณาในเรื่องของความจริง แต่เป็นเรื่องของอัตวิสัยที่จะทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีงามเป็น กุศล หรือความรู้สึกที่ไม่ดีเป็นอกุศล เกิดความสุขหรือความทุกข์ เป็นคุณประโยชน์หรือเป็นโทษก็ได้ แล้วแต่จะมอง เรียกว่าง่าย ๆ ว่าเป็นการมองในแง่ดี เช่น เห็นคนแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าเก่าขาด ถ้าไม่มีโยนิโสมนสิการอาจเกิดความรู้สึกรังเกียจ หรือดูถูก แต่ถ้ามองด้วยโยนิโสมนสิการอาจเกิดความรู้สึกสงสาร เห็นใจ อยากช่วยเหลือดังนี้ เป็นต้น

ในหลายกรณีโยนิโสมนสิการทั้งสองประเภทจะเกิดขึ้นแบบส่งต่อเสริมกันในเรื่องเดียวกัน เช่น ในกรณีเห็นคนแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าเก่าขาด ถ้าไม่ติดตันอยู่กับความรู้สึกรังเกียจหรือดูถูก และถ้าเกิดความรู้สึกสงสารเห็นใจ ก็อาจจะทำให้คิดค้นหาความจริงต่อไป เช่น สืบค้นหาเหตุปัจจัยที่ทำให้คนผู้นั้นยากจน ทั้งเหตุปัจจัยในด้านตัวบุคคลนั่นเอง และปัจจัยในทางสังคมเป็นต้น หรืออาจจะโยงไปหาการพิจารณาแก้ปัญหาคความยากจน ของคนยากจนทั่วไป หรือของสังคมทั้งหมด

โยนิโสมนสิการ เป็นแก่นนำและเป็นตัวแปรที่สำคัญที่สุดในกระบวนการพัฒนา เมื่อคนต่างคนหรือคนเดียวกันแต่ต่างครั้งต่างคราวได้พบเห็นเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ เหตุการณ์ หรือสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง อาจเกิดความรู้สึก เกิดสภาพจิต ความรู้ความเข้าใจ ความคิดได้คุณค่า หรือได้ประโยชน์จากกรณีนั้น ต่างรูปต่างแบบและมากน้อยต่างกันไปได้มากมาย สุดแต่จะมีโยนิโสมนสิการหรือไม่ และมีโยนิโสมนสิการในลักษณะใด เด็กสองคนดูโทรทัศน์เรื่องเดียวกัน คนหนึ่งได้แต่ความสนุกสนานเพลิดเพลิน อีกคนหนึ่งได้ความรู้ความคิดบางอย่างที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิต เด็กหลายคนอ่านหนังสือเล่มเดียวกัน คนหนึ่งรู้และจำได้แต่ข้อมูลว่าเขาเขียนไว้แล้วไว้อย่างนั้น ๆ อีกคนหนึ่งเข้าใจเนื้อหาสาระของเรื่องที่เขาเล่า รู้ว่าเรื่องนั้นๆ มีเหตุผลอย่างไร อีกคนหนึ่งมองออกถึงความรู้สึกนึกคิด ความต้องการของผู้เขียน อีกคนหนึ่งเลยไปอีก สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ เนื้อหาสาระความคิดเห็นในเรื่องที่อ่านใหม่เข้ากับความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่แล้ว เพิ่มแง่มุมของความคิด ขยายความรู้ความเข้าใจโลกทัศน์ชีวิตทัศน์ให้กว้างขวางออกไป บางคนยิ่งกว่านั้น อาศัยความรู้ความเข้าใจจากหนังสือนั้นเป็นฐานคิดปรุงแต่งความรู้ขึ้นใหม่ นำไปใช้ทำการบางอย่างได้สำเร็จ นิวตันเห็นลูกแอปเปิลหล่นลงมา คิดได้ถึงกฎความโน้มถ่วงหรือความดึงดูด พระภิกษุรูปหนึ่งเห็นใบไม้แก้งว้างหล่น เกิดความเห็นแจ้งในหลักอนิจจัง พระภิกษุอีกรูปหนึ่งเดินสวนทางกับคนเสียสติ ได้ยินคนเสียสตินั้นบ่นเพื่อข้อความบางอย่างไปตามความพินเพื่อนเลื่อนลอยโดยไม่รู้ตัว กลับเกิดความเห็นแจ้งชีวิต เห็นแจ้งธรรม ในข้อก่อนได้กล่าวไว้ว่า อับปมาทะ หรือความไม่ประมาท เป็นผู้ปล่อยตัวข้อธรรมต่าง ๆ ลงสู่สนามปฏิบัติการเป็นตัวการที่ทำให้เกิดการปฏิบัติ หรือทำให้เกิดการกระทำ แต่โยนิโสมนสิการในองค์ธรรมข้อที่ว่าด้วยการแก้ปัญหาและพึงพาดตนได้ด้วยความรู้คิดนี้เป็นตัวนำและควบคุมปฏิบัติการทั้งหมดในสนามและก่อนลงสนาม

เนื่องด้วยการพัฒนาปัญญาแบบแกนกลางหรือเป็นสาระสำคัญของการศึกษาหรือการพัฒนาชีวิต ความรู้ความเข้าใจ คิดเห็นเชื่อถือและมีความคิดถูกต้อง สอดคล้องกับความเป็นจริงอย่างน้อยตามหลักเหตุปัจจัย ซึ่งเรียกว่า สัมมาทิฎฐิ เป็นองค์ประกอบของการใช้ชีวิตที่ดงามแสดงถึงการที่ชีวิตได้รับการพัฒนาเริ่มเข้าสู่ทางที่ถูกต้องแล้ว องค์ประกอบที่สำคัญทั้งสองคือความมีกัลยาณมิตร และโยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยแห่งการเกิดขึ้นของความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็นเชื่อถือถูกต้อง เรียกว่า สัมมาทิฎฐิ นั้น

ปัจจัยภายนอกกับปัจจัยภายใน คือความมีกัลยาณมิตรกับโยนิโสมนสิการนั้น เกื้อหนุนกันและทำงานต่อทอดกันให้ได้ผลสมบูรณ์ เริ่มแรกเราอาจได้กัลยาณมิตร โดยสังคมจัดสรรให้หรือมีคนดีมาทำตนเป็นกัลยาณมิตรให้เราเอง หรือโยนิโสมนสิการของเราเอง อาจทำให้เราเลือกหาแหล่งความรู้ และแบบอย่างที่ดีที่เป็นกัลยาณมิตร เมื่อได้แหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดีงามที่เป็นกัลยาณมิตรแล้ว กัลยาณมิตรนั้นก็เอื้ออำนวยความรู้และความดีงามให้แก่เรา หรืออย่างน้อยเปิดโอกาสให้เราเข้าถึงแหล่งความรู้ และความดีงาม ตลอดจนกระทั่งว่ากัลยาณมิตรชั้นเยี่ยมอาจชี้แนะ

กระตุ้นให้เราเกิดมี หรือใช้โยนิโสมนสิการเมื่อได้กัลยาณมิตรเช่นเลือกหนังสืออ่านที่ดีได้แล้ว ต่อจากนั้นก็เป็นที่ของโยนิโสมนสิการอีก ที่ทำให้เราได้ความรู้ความเข้าใจ ได้ประโยชน์จาก กัลยาณมิตรเช่นจากหนังสือเล่มนั้น ในลักษณะใดและมากน้อยเพียงใด

สำหรับคนทั่วไป ซึ่งส่วนใหญ่เมื่อเริ่มต้นยังไม่มีโยนิโสมนสิการ ความมีกัลยาณมิตรซึ่งเป็น ตัวคุมหัวขบวนจะมีบทบาทมากโดยเป็นผู้รู้ช่วยจัดเตรียม ชักนำ และกระตุ้นเร้าให้องค์ประกอบ ทั้งหลายที่เป็นรุ่งอรุณของการศึกษา หรือแสงเงินแสงทองของชีวิตที่ติงามเหล่านี้ทั้งหมดเกิดขึ้นในตัว บุคคลตลอดทั้งขบวน รวมทั้งข้อแรกคือตัวมันเองและข้อท้ายคือโยนิโสมนสิการด้วย โดยกัลยาณมิตร ช่วยชี้แนะให้บุคคลหรือผู้เรียนนั้นรู้จักเลือกหากัลยาณมิตรได้เองและรู้จักที่จะคิดเองเป็นต่อไป

แต่เมื่อใด บุคคลหรือผู้เรียนมีโยนิโสมนสิการแล้ว โยนิโสมนสิการจะเป็นองค์ประกอบ ภายในจะเป็นเจ้าบทบาทในการคุมขบวนทั้งหมดเข้าสู่ทางชีวิตที่ติงาม เริ่มแต่รู้จักเลือกหาแหล่ง ความรู้และแบบอย่างที่เป็นกัลยาณมิตรเองไปจนถึงตื่นตัวไม่ประมาทคอยเร่งรัดส่งธรรมต่าง ๆ ลงสู่ สนามปฏิบัติทำให้เหมาะกับเหตุปัจจัยที่จะกำจัดหรือจะจัดทำ

ความมีกัลยาณมิตรเป็นจุดเริ่มสำคัญของกระบวนการพัฒนาที่จะก้าวไปในทางชีวิตที่ดี งามก็จริง แต่ตราบดี รุ่งอรุณของการศึกษายังต้องอาศัยความมีกัลยาณมิตรเป็นเจ้าบทบาทนำขบวน อยู่ ตราบนั้นการก้าวไปก็ยังคงอยู่ในลักษณะของการพึ่งพา ยังต้องอาศัยผู้อื่น ขึ้นต่อผู้อื่น บุคคลหรือ ผู้เรียนยังพึ่งตนเองไม่ได้ ยังไม่เป็นอิสระ และยังไม่ปลอดภัยแท้จริง เมื่อบุคคลหรือผู้เรียนรู้จักใช้โยนิโส มนสิการมากขึ้น ๆ ใช้โยนิโสมนสิการตัวท้าย เป็นเจ้าบทบาทนำขบวนไปได้เอง การที่จะต้องคอย พึ่งพากัลยาณมิตรก็จะลดน้อยลง และพึ่งตนเองได้มากขึ้นเป็นอิสระมากขึ้น และมีความปลอดภัยที่จะ อยู่จะเดินไปได้ด้วยตนเอง โยนิโสมนสิการจึงเป็นองค์ประกอบที่จะทำให้คนพึ่งตนเองได้ มีอิสรภาพ บรรลุจุดหมายของการศึกษาอย่างแท้จริง

มองในแง่สังคมหรือมองจากข้างนอกเข้าไป ผู้บริหารบ้านเมือง ผู้บริหารการศึกษา และ ผู้นำในสังคมโดยทั่วไป ซึ่งเกี่ยวข้องกับคนส่วนใหญ่จะหวังให้คนมีโยนิโสมนสิการเอง เอาแต่บอกให้ เขารับผิดชอบตนเองไม่ได้ แต่จะต้องเริ่มลงมาจากหัวขบวน โดยถือหลักกัลยาณมิตรเป็นสำคัญ ต้อง มุ่งมั่นสรรค์สร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมให้เป็นกัลยาณมิตรโดยเฉพาะผลิตครูอาจารย์ที่มีคุณภาพ ให้พ่อแม่หรือครอบครัวทำหน้าที่เป็นบูรพาจารย์ตามหลัก และมีสื่อมวลชนซึ่งตั้งตนอยู่ในคุณธรรมทำ หน้าที่ด้วยความปรารถนาดีต่อสังคม ช่วยกันจัดสรรและทำตนเป็นแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี พัฒนาช่องทาง ระบบและรูปแบบต่างๆ ของความสัมพันธ์ การถ่ายทอดและการติดต่อสื่อสารในด้าน ดีมีประโยชน์ ให้สะดวก ชวนใจและได้ผล ช่วยกันชักนำ กระตุ้นเร้า ให้องค์ประกอบที่เป็นรุ่งอรุณของ การศึกษา หรือแสงเงินแสงทองของชีวิตที่ติงาม เกิดตามกันไปให้ครบขบวน โดยมีเป้าหมายที่ชัดเจน และจริงจังว่าจะทำให้สำเร็จจนถึงขั้นที่เด็กหรือบุคคลเหล่านั้นสามารถพัฒนาตัวนำฝ่ายองค์ประกอบ ภายในคือ โยนิโสมนสิการขึ้นมาจูงขบวนไปได้เอง จนทุกคนพึ่งตนเองได้เป็นอิสระวางใจได้จริง แล้ว

ทุกคนนั้นก็จะเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ซึ่งเป็นภักษณมิตรต่อกัน ประกอบกันเข้าเป็นสังคมที่มีความเป็นภักษณมิตรพร้อมอยู่เองในตัว ซึ่งเมื่อนั้นทั้งหัวขบวนและท้ายขบวนจะประสานกันอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นหลักประกันอันมั่นคงว่า ดวงสุริยาแห่งการศึกษาจะอุทัยขึ้นมา และสาดส่องแสงอาทิตย์แห่งชีวิตที่ติงามให้เจิดจ้าต่อไป

๔.๔.๑ โยนิโสมนสิการวิธีการคิดอย่างถูกต้องแบบคายน

รูปแบบการคิดแบบโยนิโสมนสิการจากหนังสือพุทธธรรมของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูร ปยุตโต) ได้รวบรวมไว้ มี ๑๐ รูปแบบ^{๑๗} สรุปได้ดังนี้คือ

๑. การคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย การพิจารณาปรากฏการณ์ที่เป็นผล ให้รู้จักสภาวะที่เป็นจริง หรือพิจารณาปัญหา หาหนทางแก้ไขด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ส่งผล สืบทอดกันมา

๒. แยะแยะส่วนประกอบ กระจายเนื้อหา เป็นการคิดที่มุ่งให้มองและให้รู้จักสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของมันเอง ในทางธรรม ท่านมักใช้พิจารณาเพื่อให้เห็นความไม่มีแก่นสาร หรือความไม่เป็นตัวเป็นตนที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายให้หายยึดติด ยึดมั่นถือมั่นในการสมมติบัญญัติ

๓. สามัญลักษณ์ คิดแบบรู้เท่าทันความเป็นธรรมดา คือมองอย่างรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งจะต้องเป็นอย่างนั้น ๆ ตามธรรมดาของมัน และเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย

๔. อริยสัจแก้ปัญหา วิธีแห่งความดับทุกข์ซึ่งถือเป็นวิธีคิดหลัก เพราะสามารถขยายให้ครอบคลุมวิธีคิดแบบอื่น ๆ ได้ทั้งหมด

๕. อรรถธรรมสัมพันธ์ คิดตามหลักการและความมุ่งหมาย คือพิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างธรรมกับอรรถ หรือหลักการกับความมุ่งหมาย นำไปสู่การปฏิบัติถูกต้องที่เรียกว่า ธรรมานุธรรมปฏิบัติ แปลว่า ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม แปลตามความหมายว่า ปฏิบัติธรรมน้อย คล้อยแก่ธรรมใหญ่ หรือปฏิบัติธรรมย่อยคล้อยตามหลักใหญ่ทำให้ข้อปฏิบัติย่อยเข้ากันได้ สอดคล้องกัน และส่งผลแก่หลักการใหญ่ เป็นไปเพื่อจุดหมายที่ต้องการ

๖. เห็นคุณโทษและทางออก พิจารณาครบทั้งอัสสาทะ อาทีนวะ และนิสสรณะ เป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงอีกแบบหนึ่ง เน้นการยอมรับทั้งด้านดี ด้านเสีย และเป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องกับการปฏิบัติมาก มีลักษณะสำคัญ ๒ ประการ คือ ๑) ต้องมองเห็นทั้งด้านดี และด้านเสีย หรือทั้งคุณ ทั้งโทษ ๒) เมื่อจะแก้ปัญหา หรือออกไปจากภาวะที่ไม่พึงประสงค์ แค่เห็นด้านดี ด้านเสียไม่เพียงพอ ต้องมองเห็นทางออก เห็นจุดหมาย และรู้ว่าจุดหมายที่จะไปนั้นคืออะไร

๗. รู้คุณค่าแท้ คุณค่าเทียม เป็นการพิจารณาเกี่ยวกับปฏิเสวนา คือการใช้สอยหรือบริโภค เป็นวิธีคิดแบบสกัดหรือบรรเทาต้นเหตุ เป็นขั้นฝึกหัดขัดเกลากิเลส หรือตัดทางไม่ให้กิเลสเข้าครอบงำ

^{๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูร ปยุตโต), วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๑), หน้า ๔๐-๑๐๑.

ใช้มากในชีวิตประจำวัน เพราะเกี่ยวข้องกับการบริโภคปัจจัย ๔ จำแนกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) คุณค่าแท้ หมายถึง คุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลาย ในแง่ที่สนองความต้องการของชีวิตโดยตรง หรือที่มนุษย์นำมาแก้ปัญหาของตน ๒) คุณค่าเทียมหรือคุณค่าพอกเสริม หมายถึงคุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลาย ที่มนุษย์พอกเพิ่มให้แก่สิ่งนั้น เพื่อปรนเปรอการเสพส่วยเวทนา หรือเพื่อเสริมราคา คุณค่านี้อาศัยค้นหาเป็นเครื่องตีค่าจะเรียกว่าคุณค่าสนองค้นหาก็ได้

๘. เร้าคุณธรรม เร้ากุศล กุศลภาวนา เป็นวิธีคิดในแนวสกัดกั้นหรือบรรเทา และขัดเกลา ค้นหา จึงเป็นข้อปฏิบัติระดับต้น สำหรับส่งเสริมความเจริญงอกงามแห่งกุศลธรรม สร้างเสริมสัมมาปฏิภาณที่เป็นโลกียะ หลักทั่วไปของแนวคิดแบบนี้มีอยู่ว่า ประสบการณ์คือสิ่งที่ได้ประสบหรือได้รับรู้อย่างเดียวกัน บุคคลผู้ประสบหรือรับรู้ต่างกันอาจมองเห็นและคิดนึกปรุงแต่งไปคนละอย่าง บุคคลผู้ประสบหรือรับรู้ต่างกันอาจมองเห็นและนึกคิดปรุงแต่งไปคนละอย่าง สุดแต่โครงสร้างของจิตใจ หรือแนวทางความเคยชินต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องปรุงของจิต ที่ได้สั่งสมไว้หรือสุดแต่การทำใจในขณะนั้น ๆ

โยนิโสมนสิการแบบเร้ากุศลนี้ มีความสำคัญทั้งในแง่ที่ทำให้เกิดความคิดและการกระทำที่ดียิ่งเป็นประโยชน์ในขณะนั้น ๆ และในแง่ที่ช่วยแก้ไขนิสัยความเคยชินแบบร้าย ๆ ของจิตที่ได้สั่งสมไว้แต่เดิม พร้อมกับสร้างนิสัยความเคยชินใหม่ ๆ ที่ดียิ่งให้แก่จิตไปในเวลาเดียวกันด้วย ในทางตรงข้าม หากปราศจากอุปายแก้ไขเช่นนี้ ความคิดและการกระทำของบุคคลก็จะถูกชักนำให้เดินไปตามแรงชักจูงของความเคยชินเก่า ๆ ที่ได้สั่งสมไว้เดิมเพียงอย่างเดียว และช่วยเสริมความเคยชินอย่างนั้นให้มีกำลังแรงมากยิ่งขึ้นเรื่อยไป^{๑๘}

๙. อยู่กับปัจจุบัน เป็นวิธีคิดแบบแยกกายที่มีปัจจุบันเป็นอารมณ์ วิธีคิดนี้เป็นเพียงการมองอีกด้านหนึ่งของการคิดแบบอื่น ๆ เป็นการคิดในแนวทางความรู้ หรือคิดด้วยอำนาจปัญญา

๑๐. วิภาษวาท การมองและแสดงความจริง โดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละแง่ละด้านครบทุกแง่ทุกด้าน (วิเคราะห์) แบ่งเป็น ๑) จำแนกโดยแง่ของความจริง ๒) จำแนกโดยส่วนประกอบ ๓) จำแนกโดยลำดับ ๔) จำแนกโดยความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย ๕) จำแนกโดยเงื่อนไข ๖) จำแนกโดยทางเลือกหรือความเป็นไปได้ต่างอื่น ๗) วิธีตอบปัญหาอย่างหนึ่ง

๔.๔.๒ วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการสำหรับแก้ปัญหาหรือความทุกข์

หลักโยนิโสมนสิการได้กล่าวแล้ว หมายถึง การพิจารณาโดยแยกกายแล้วนำไปสู่ปัญญา คือ ความรู้ชัด ความรู้แจ้งตามความเป็นจริงของสิ่งนั้น ๆ หลักการที่เป็นระบบความคิดที่จัดเป็นโยนิโสมนสิการมีทั้งหมด ๑๐ ประการด้วยกัน ในที่นี้จะกล่าวถึงการแก้ไขปัญหามาหลักโยนิโสมนสิการเพียงบางหลักที่เห็นว่าสามารถที่จะประยุกต์ใช้แก้ปัญหาเหล่านี้ได้ โดยจะใช้แก้ปัญหาคารวะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

๑. วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการแบบเร่งเร้ากุศล สามารถที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้นได้ กล่าวอีกด้านหนึ่งโยนิโสมนสิการมีบทบาทในฐานะเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรคความดีหรือการทำที่เป็นประโยชน์ เป็นการกระทำของผู้ฉลาดที่เรียกว่า กุศลมูล ในทศตยกุลสูตร สังยุตตนิกายมหาราวรรค พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงบทบาทของโยนิโสมนสิการไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล เป็นส่วนกุศล เป็นฝ่ายกุศลทั้งหมด มีโยนิโสมนสิการเป็นมูล รวบรวมโยนิโสมนสิการ โยนิโสมนสิการบัณฑิตกล่าวว่าเป็นเลิศกว่าธรรมเหล่านั้น” จัดเป็นโยนิโสมนสิการแบบเร่งเร้ากุศล หรือเร่งเร้าคุณธรรม

คุณธรรมที่จัดว่าเป็นกุศลมูล ได้แก่ ความไม่ย่อภาค (อโละสะ), ความไม่คิดประทุษร้าย (อโทสะ), และความไม่หลง (อโมหะ)^{๑๙} การกระทำที่จัดว่าเป็นกุศลได้แก่การกระทำของบุคคลผู้ไม่มี ความโลภทั้งทางกาย วาจา และทางใจ ไม่ถูกความโลภครอบงำ มีจิตไม่ประกอบด้วยความโลภ ไม่ก่อปัญหาให้แก่ผู้อื่น เช่น การไม่เบียดเบียน ตีเตียน ขบไล่ เป็นต้น จัดว่าเป็นการกระทำที่ประกอบด้วย กุศล การกระทำที่เป็นอโทสะ และอโมหะก็เช่นเดียวกัน^{๒๐}

ในความหมายของกุศลที่ชัดเจนเพื่อการป้องกันไม่ให้ความชั่วหรือปัญญาเกิดขึ้นนั้น ในสัมมาทิฏฐิสูตร กล่าวถึงกุศลไว้ว่า ได้แก่

- ๑) ความตั้งใจตวันจากการฆ่าสัตว์
- ๒) ความตั้งใจตวันจากการลักทรัพย์
- ๓) ความตั้งใจตวันจากการประพฤติผิดในกาม
- ๔) ความตั้งใจตวันจากการพูดเท็จ
- ๕) ความตั้งใจตวันจากการพูดส่อเสียด
- ๖) ความตั้งใจตวันจากการพูดคำหยาบ
- ๗) ความตั้งใจตวันจากการพูดเพ้อเจ้อ
- ๘) การไม่เพ่งเล็งอยากได้ของคนอื่น
- ๙) การไม่ปองร้ายบุคคลอื่น
- ๑๐) สัมมาทิฏฐิทั้งหมดนี้เรียกว่า กุศล^{๒๑}

จากเนื้อความแห่งสัมมาทิฏฐิสูตรนี้เป็นการป้องกันสิ่งชั่วร้ายที่จะเกิดขึ้นในฐานะที่เป็นทัศนคติที่ดีงาม การมองโลกในแง่ที่สวยงาม สร้างสรรคและเป็นประโยชน์เพียงข้างเดียว นอกจากนั้น สัมมาทิฏฐิยังเชื่อว่าเป็นบูรณการแห่งการศึกษาเพื่อความหลุดพ้นจากความทุกข์ในทัศนะของพุทธศาสนาด้วย

^{๑๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๓/๓๗๓.

^{๒๐} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ อัง.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๗.

^{๒๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๙/๘๓.

ในการแก้ปัญหาหาสาเหตุ ปัญหาคอร์รัปชัน และปัญหาเศรษฐกิจด้วยวิธีการของโยนิโสมนสิการ ในฐานะที่เป็นสาเหตุให้เกิดกุศลมูลคือ เมื่อทุกคนมีโยนิโสมนสิการแบบเร่งเร้ากุศลหรือกุศลมูลเกิดขึ้นในใจ หรือมีอยู่ภายในจิตใจ ไม่มีความโลภ ความอยากได้จึงไปจำหน่ายยาเสพติดก็ดี การไม่โกรธหรือคิดประทุษร้ายต่อทรัพย์สินสมบัติของคนบุคคลอื่น จึงไปแย่งชิงมาด้วยความโกรธก็ดี การไม่หลงใหลในวัตถุ เช่น บ้าน ที่ดิน รถยนต์ ชื่อเสียงเงินทองจึงไปคบโกงกิน ฉ้อราษฎร์บังหลวงก็ดี ปัญหาเหล่านี้ก็จะไม่เกิดขึ้น ถ้าไม่มีความโลภ ความโกรธ และความหลงมกภายในวัตถุ ต้องยอมรับว่าการที่บุคคลทำสิ่งเหล่านั้นได้ เพราะประกอบด้วย ความโลภ ความโกรธ และความหลงเป็นที่ตั้ง โยนิโสมนสิการแบบเร่งเร้ากุศลนี้เป็นการเตือนหรือกระตุ้นไม่ให้ความช่วยเหลือเหล่านั้นเกิดขึ้นได้ หรือเป็นตัวสกัดกั้นสาเหตุของปัญหาหรือความทุกข์นั้นไม่ให้เกิดขึ้นได้ เมื่อความคิดเริ่มแรกทีประกอบด้วยตัณหา ไม่มี การกระทำที่ก่อเกิดปัญหาทั้งหมดก็หายไป ไม่ต้องคอยแก้ปัญหา เพราะเราไม่มีสาเหตุของปัญหาแล้ว ดังที่พระอริสมุคคหยาเถระได้กล่าวไว้ว่า “ด้วยจิตที่เลื่อมใสนั้น ข้าพเจ้าถูกกุศลมูลตักเตือน จึงไม่ไปเกิดในทุกคติตลอด แสนกัป”^{๒๒} ในความหมายของพระเถระคือ ก่อนที่ท่านจะทำความชั่ว ท่านได้มีความคิดแบบโยนิโสมนสิการคอยกระตุ้นไม่ให้เกิดทำความชั่ว ใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการแบบเร่งเร้ากุศลสกัดกั้นก่อนที่จะทำความชั่ว ทำให้ตลอดแสนกัปที่ผ่านมา ท่านไม่เคยตกไปสู่ที่ลำบากมีนรกเป็นต้น การกระทำไม่ให้เกิดชั่วเป็นวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการแบบเร่งเร้ากุศลชนิดหนึ่ง

ยกตัวอย่าง สมมติว่าเราจะปลุกมะม่วง แต่ไม่มีเมล็ดมะม่วงเลย ต้นมะม่วงจะเกิดมีได้อย่างไร การแก้ปัญหาด้วยวิธีการของโยนิโสมนสิการที่เป็นมูลบทของกุศลมูลถือว่าเป็นการแก้ปัญหา ก่อนที่ปัญหาจะเกิด หรือสำนวนไทยที่ว่า ตัดไฟเสียแต่ต้นลม คือดับไฟก่อนที่จะมีลมมา เพื่อไม่ให้ไฟนั้นลุกลามต่อไป เป็นการแก้ปัญหาก่อนที่ปัญหานั้นจะเกิดขึ้น ในกรณีนี้ความคิดที่เป็นกุศลมูล ไม่ได้หมายความว่า ไม่มีปัญหา แต่หมายความว่า ป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นได้ ยกตัวอย่าง ทางราชการประกาศว่า น้ำเหนือกำลังจะลงมายังภาคกลาง โดยเฉพาะกรุงเทพฯ นาย ก. อยู่กรุงเทพฯ ในฐานะผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง นาย ก. จึงป้องกันน้ำก่อนที่น้ำจะท่วมบ้าน ด้วยการทำนบป้องกันน้ำก่อนไม่ให้น้ำท่วมบ้าน ไม่ได้หมายความว่า น้ำนั้นไม่มี น้ำมี และถ้า นาย ก. ไม่ทำนบป้องกัน น้ำต้องท่วมแน่นอน ในทำนองเดียวกัน การแก้ปัญหาคือโยนิโสมนสิการตามหลักกุศลมูล คือการป้องกันไม่ทำสาเหตุของปัญหาให้เกิด เมื่อปัญหาไม่มีสาเหตุย่อมไม่เกิดขึ้น เพราะเราเข้าใจว่า ปัญหาหรือความทุกข์ล้วนมีสาเหตุหรือเหตุเกิด เกิดมาแต่เหตุ ไม่มีเหตุก็ไม่เกิด นี่เป็นบทบาทของโยนิโสมนสิการต่อการแก้ปัญหาคือหลักที่ว่าแบบเร่งเร้ากุศล

๒. วิธีคิดแบบค้นหาสาเหตุปัจจัย หลักโยนิโสมนสิการมีอยู่ว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งจะเกิดขึ้นได้ ต้องมีสาเหตุทำให้เกิดขึ้น ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะตัวมันเอง “เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี เพราะ

^{๒๒} ชุ.อุปทาน (ไทย) ๓๒/๒๗/๓๕๑.

สังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี” ปัญหาเยาเสพติด ปัญหาคอร์ปชั่น และปัญหาทางเศรษฐกิจก็เช่นเดียวกัน เกิดขึ้นเพราะมีสาเหตุหรือปัจจัยอย่างอื่นทำให้เกิดขึ้น เช่น ปัญหาเยาเสพติด เกิดขึ้นจากหลายกรณี ตัวอย่าง ความยากจน ความอยากร่ำรวย ความหลงผิด ความไม่รู้พิษภัยร้ายแรงของยาเป็นต้น ปัญหาคอร์ปชั่น เกิดจากข้อผิดพลาดจากการหลงใหลในวัตถุ บูชาเงินเป็นพระเจ้า ผากความสุข ความหวังไว้กับวัตถุ จึงนำไปสู่การแสวงหาที่ไม่ถูกต้อง มีการทุจริตคดโกง หลอกลวง เป็นต้น ปัญหาเศรษฐกิจล่มสลายเกิดจากความผิดพลาดด้านการเงินที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ในระบบการเงินการคลังของโลกอะไรก็แล้วแต่ สรุปว่า ปัญหาทุกอย่างมีสาเหตุทำให้เกิดขึ้น

ในการแก้ปัญหาแบบโยนิโสมนสิการด้วยการเข้าใจต่อปัญหาเหล่านั้น เช่น เมื่อเกิดมา ยากจน ปัญหาคือความยากจน ทางแก้ปัญหาที่ถูกต้อง คือควรริบแรงขยันหมั่นเพียรประกอบอาชีพ ทำทุกอย่างที่เป็นงานสุจริต หนักเอาเบาสู้อ ตามหลักที่ว่า “ไม่มีความยากจนในหมู่คนขยัน” โดยไม่ต้องค้าขายเสพติดหรือของผิดกฎหมาย และพุทธศาสนาเองก็มีหลักธรรมหรือข้อปฏิบัติเพื่อความสมบูรณ์ใน โภคทรัพย์ที่เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ มีความถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร เป็นต้น หมายความว่า ผู้ที่จะร่ำรวยได้ต้องมีความขยันเป็นต้นว่า เราจะเห็นว่า คนจีนที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยล้วนแต่เสื่อผืนหมอนใบทั้งนั้น เพราะอาศัยความขยัน ประหยัด อดทน จึงทำให้คนจีนเหล่านั้นเป็นเจ้าของสัมปตัมภ์มั่งคั่งที่ยิ่งใหญ่ในประเทศไทยหรือทั่วโลก ในประเด็นอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน เมื่อเรารู้สาเหตุของปัญหาต่าง ๆ แล้วย่อมสามารถที่จะทำให้หมดไป ด้วยหลักโยนิโสมนสิการที่ว่าคิดแบบสวหาเหตุปัจจัยให้ได้

๓. วิธีคิดแบบแก้ปัญหาหรือเอาชนะปัญหา เช่น ปัญหาคอร์ปชั่น ถ้าเราจะแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ต้องแก้ที่ต้นเหตุของปัญหา สมมติว่าความอยากร่ำรวย มั่งคั่ง มีรถยนต์ มีบ้าน เป็นเหตุ ปัญหาคอร์ปชั่น ถ้าตามหลักโยนิโสมนสิการก็จะสอนให้เอาชนะต้นตอของความอยาก (ตัณหา) ให้ได้ โดยให้ผู้มีความอยากเหล่านั้น มีทัศนคติที่ต้องต่อการคอร์ปชั่นว่า เป็นสิ่งที่ทำให้ประเทศชาติและประชาชนยากจน เป็นหนี้ต่างชาติ เพราะทัศนคติที่ผิดของเขาเหล่านั้น และสอนให้คนในประเทศมีความสันโดษ มีค่านิยมในการบริโภคที่ถูกต้อง ใช้จ่ายอย่างพอเพียง ซึ่งในปัจจุบันก็มีการเรียกร้องให้มีความพอใจต่อการเป็นอยู่หรือทฤษฎีพอเพียง เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแต่สะท้อนให้เห็นว่า ปัญหาคอร์ปชั่นของสังคมไทยเกิดจากการขาดความสันโดษคือ ความระงับจิตให้เห็นคุณค่าของสิ่งที่ตนเองมีอยู่เท่านั้น มีความพอใจ มีความสุขในสถานภาพของของตนที่มีอยู่ และค่านิยมในการบริโภค

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวว่า คนไทยมีค่านิยมในการบริโภคมก โดยไม่ชอบผลิต ทำให้เกิดผลเสียต่อการพัฒนาประเทศ เพราะรอแต่จะบริโภคอย่างเดียว ไม่รู้จักทำ^{๒๓} เพราะฉะนั้น

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒.

การแก้ปัญหาในขั้นนี้จะต้องมีความสันโดษและรู้จักผลิตด้วย หรือการแสวงหาที่ชอบธรรมตามหลักมรรคมืองค์ ๘ ข้อที่ว่า สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีวิตชอบ) หรือจากการแข่งขันก็มาเป็นร่วมมือกัน ในด้านเศรษฐศาสตร์ถ้าอยากร่ำรวย ต้องมีการแสวงหาวัตถุให้มากกว่าการใช้วัตถุ เช่น เงินเป็นวัตถุที่ยอมรับให้มีไว้เพื่อซื้อหาสิ่งเหล่านั้น ต้องแสวงหาเงินให้มากกว่าการใช้เงิน เมื่อสะสมได้มาก ๆ ก็นำไปซื้อที่ดิน บ้าน รถยนต์ เป็นต้นได้สนองความอยากร่ำรวยได้สำเร็จ

๔. การแก้ปัญหาตามหลักโยนิโสมนสิการ แบบเห็นส่วนดีส่วนเสียและทางออกที่เหมาะสม ถึงแม้ว่าจะมีการชี้ให้เห็นถึงความตกต่ำของประเทศทางด้านเศรษฐกิจ มีการเรียกร้องให้ทุกคนประหยัด ทหารสอง ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ภายในประเทศและในโลกนี้ให้คุ้มค่าที่สุดก็ตาม ปรากฏแล้วผู้คนทั่วไปยังไม่ให้ความสำคัญกับการประชาสัมพันธ์ของทางรัฐมากนัก มีเพียงบางหน่วยงานที่ให้ความร่วมมืออย่างจริงจัง เหตุผลของผู้ที่ยังไม่เห็นความสำคัญเหล่านั้นก็มองว่าทรัพยากรเกิดขึ้นมาเพื่อให้มนุษย์ใช้ เพราะฉะนั้น เราต้องใช้ให้คุ้มค่าที่สุดโดยไม่สนใจว่าต่อไปประเทศจะเป็นอย่างไร เพราะเวลานั้นยังไม่ถึง แต่ตอนนี้ทรัพยากรยังมีอยู่ก็ต้องใช้ไปตามความพอใจของเรา ซึ่งที่คนกลุ่มนี้กล่าวมาก็ถูกส่วนหนึ่งเหมือนกัน เพราะว่าในอนาคตไม่แน่นอนว่าจะเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๓ เมื่อไร ถ้าในอนาคตเกิดสงครามทุกอย่างก็สิ้นสุดหมด แล้วตอนนี้ในปัจจุบันทรัพยากรก็มีเรามีสิทธิ์ที่จะบริโภคทรัพยากรเหล่านั้นได้มิใช่หรือ ส่วนพวกที่เห็นว่าควรประหยัดก็กล่าวว่า ทรัพยากรในโลกกำลังลดลงอย่างน่าตกใจ การที่ทรัพยากรถูกทำลายนี้จะนำผลอันตรายมาแก่มวลมนุษยชาติเอง

เมื่อมนุษย์สามารถที่จะทำได้ หมายถึงแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ มนุษย์ทำไมไม่ทำปัจจุบันเพื่ออนาคตของลูกหลานในวันข้างหน้า เพื่อประเทศชาติในวันข้างหน้า ปัญหาต่าง ๆ ในประเทศที่ไม่สามารถแก้ไขให้บรรเทาได้ ผู้วิจัยว่าส่วนหนึ่งมาจากความคิดเห็นที่ไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในประเทศ มีความเห็นที่ขัดแย้ง มีการกระทำที่ขัดแย้งอยู่ในสังคมไทยเอง เช่น ปัญหายาเสพติด พวกที่ขายก็เป็นผู้มีอำนาจหรือข้าราชการ นักการเมืองพวกหนึ่ง (เห็นได้จากข้าราชการและนักการเมืองหลายคนถูกตั้งข้อสงสัย) พวกที่ต่อต้านก็ออกมาเรียกร้องให้ทุกคนในประเทศรวมใจต้านยาเสพติด แต่ปัญหาเหล่านั้นก็ไม่ลดลง เพราะมีความขัดแย้งทางความคิดในสังคม มีความเห็นที่ขัดแย้งในเรื่องการแสวงหาความสุข ทุกคนมีสิทธิ์จะประกอบอาชีพอะไรก็ได้ ถ้าค้ายาเสพติดบอกว่าผิด เขาก็ยอมรับผิด ถ้าสามารถจับเขาได้ ในการแก้ปัญหาตามหลักโยนิโสมนสิการคือการมองให้เห็นส่วนดี ส่วนเสีย และทางออกที่เหมาะสมให้สำหรับปัญหาเสพติด เช่น ทางรัฐบาลประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเห็นส่วนดี เช่น สามารถนำไปใช้ทางการแพทย์ได้ เพื่อระงับความปวด หรือเป็นยากระตุ้นความขยัน เป็นต้น ในส่วนเสียมีมากมายหลายทาง เช่น ทำให้ร่างกายทรุดโทรม เป็นบ่อเกิดของโรคร้ายแรง มีโรคเอดส์ เป็นต้น และเน้นลงไปว่า ยาเสพติดมีโทษมากกว่ามีประโยชน์ และทางออกที่ดีที่สุด คือ ต้องไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวเป็นดีที่สุด และทางรัฐควรจัดการอย่างจริงจังไม่ใช่ปากว่าตาขีบเหมือนในปัจจุบัน เพราะฉะนั้น หลักโยนิโสมนสิการในการชี้ให้เห็นส่วนดี ส่วนเสีย และทางออกที่เหมาะสมน่าจะ สามารถแก้ปัญหาเสพติดในชีวิตประจำวันและสังคมไทยได้

สรุปว่า โยนิโสมนสิการเป็นหลักธรรมภาคปฏิบัติที่ใช้กับชีวิตได้ตลอดเวลา โดยใช้พิจารณาตลอดชีวิตที่ดำเนินไป เริ่มที่การวางใจ วางท่าทีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง การตั้งความคิดหรือการเดินตามกระแสความคิดการทำใจ การพิจารณาเมื่อรับรู้อารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ไม่ทำให้เกิดทุกข์ ไม่ก่อปัญหา ไม่มีโทษ แต่เป็นไปเพื่อความสงบสุขแก่ตนเองและผู้อื่น^{๒๔} นอกจากนั้น โยนิโสมนสิการยังมีบทบาทสำคัญไม่เพียงสามารถแก้ปัญหาพื้นฐานของชีวิตสังคมเท่านั้น โยนิโสมนสิการยังเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการแก้ปัญหาอันยั่งยืนของสัตว์โลก นั่นคือปัญหาเรื่องการเกิด แก่ เจ็บ และตาย ปัญหาหรือความทุกข์ได้ก็ต่อเมื่อนำวิถีคิดแบบโยนิโสมนสิการไปปฏิบัติได้อย่างจริงจังไม่ใช่เพียงเป็นแค่ความคิดเท่านั้น

ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ เคยนำหลักโยนิโสมนสิการไปประยุกต์ใช้เกี่ยวกับการเรียน การสอนเพื่อให้นักเรียนรู้จักคิดหาเหตุผลโดยให้ครูเป็นกัลยาณมิตรที่ดี จัดสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม สร้างแรงจูงใจ สอนให้นักเรียนเกิดศรัทธา และได้ฝึกวิธีการคิดแบบแยกคาย ครู และศิษย์มีความสัมพันธ์ดีต่อกัน นักเรียนมีโอกาสแสดงความคิดเห็น ปฏิบัติอย่างถูกต้อง จนสามารถใช้ปัญญาแก้ปัญหาได้ โดยจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นศรัทธาและโยนิโสมนสิการ โดยสรุปหลักกิจกรรมได้ ดังนี้ (๑) การรวบรวมข้อมูลข่าวสารและความด้วยวิธีการต่าง ๆ (๒) เชื่อมโยงความรู้และการคิดหาเหตุผล (๓) การวิเคราะห์และประเมินค่า (๔) กิจกรรมการเลือกสรรและตัดสินใจ (๕) การสรุปและ ทบทวน (๖) การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน (๗) การวิเคราะห์และการประเมินตนเอง^{๒๕} อย่างที่กล่าวมาแล้วว่า การที่จะให้หลักโยนิโสมนสิการได้ผลจริง จะต้องปฏิบัติอย่างจริงจัง ซึ่งเป็นเรื่องยากและละเอียดอ่อนพอสมควร (สำหรับผู้มีกิเลสหนา) ดังนั้น ในทางปฏิบัติคงมีโรงเรียนนำหลักการนี้ไปใช้เพียงจำนวนน้อยเท่านั้น เห็นได้จากปัญหาต่าง ๆ มากมายดังที่กล่าวมาแล้วเป็นดัชนีชี้บอกว่า ปัญหาของนักเรียนนักศึกษาไม่ได้ลดหย่อนลงไปเลย ยิ่งทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ในความคิดเห็นของผู้วิจัยยังเชื่อมั่นในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ว่า ถ้าสังคมไทยให้ความสนใจต่อวิถีคิดตามแบบโยนิโสมนสิการด้วยการนำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง วิถีคิดแบบนี้จะเป็นหนทางหรือแนวทางที่จะช่วยแก้ปัญหา ยาเสพติด ปัญหาการคอร์รัปชัน ปัญหาด้านการเป็นอยู่ (เศรษฐกิจ) ตลอดจนปัญหาทางด้านเด็ก นักศึกษาเป็นต้น เพียงแต่ทุกคนต้องมีสติสัมปชัญญะพิจารณาเมื่อมีปัญหาหรือความทุกข์เกิดขึ้น ไม่ทำตัวเหมือนกับคนไม่มีศาสนาเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ไม่หันไปพึ่งพาอาศัยไสยศาสตร์ มนต์ดำ ปัญหาชีวิต และสังคมไทยสามารถแก้ไขให้ผ่านพ้นไปได้ ถ้าสังคมไทยเชื่อธรรมะของพระพุทธเจ้า เชื่อพุทธศาสน์

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *วิถีคิดตามหลักพุทธธรรม*, หน้า ๑๒๕.

^{๒๕} คุรุรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ สุมน อมรวิวัฒน์, *การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐).

มากกว่าไสยศาสตร์ มีความเชื่อประกอบด้วยหลักเหตุผลที่เรียกว่าโยนิโสมนสิการมากกว่าแบบขาดเหตุผล หลงใหล งมงาย^{๒๖}

๔.๕ การประยุกต์การยั้งคิดเชิงพุทธสำหรับนักเรียนอาชีวศึกษา

ผลการศึกษาในส่วนนี้จะกล่าวถึง ผลการศึกษาการประยุกต์การยั้งคิดเชิงพุทธสำหรับนักเรียนอาชีวศึกษาของวิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี วิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค) และผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์ของผู้อำนวยการวิทยาลัย และอาจารย์ผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งผู้ที่มีข้อมูลที่ทันสมัย ทันท่วงที เหตุการณ์ มีความสามารถตอบคำถามของผู้วิจัยตามระบบระเบียบ เพื่อแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทในสถานศึกษา ดังนี้

๑. การประยุกต์ การยั้งคิดเชิงพุทธของนักเรียนอาชีวศึกษา
๒. ผลการศึกษาการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องรู้จักคิด คิดเป็น แก้ปัญหา เป็นตามหลัก

พระพุทธศาสนา

๔.๕.๑ ผลการศึกษาการประยุกต์การยั้งคิดเชิงพุทธของนักเรียนอาชีวศึกษา

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงกระบวนการยั้งคิดและการประยุกต์การยั้งคิดเชิงพุทธของนักเรียนอาชีวศึกษา ๓ สถานศึกษา ดังนี้

๑. วิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี โดย ผอ., ครู ค.ศ.๑, หัวหน้างานกิจกรรมและครูชำนาญการ
๒. วิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี โดย ผอ.วิทยาลัยฯ, รอง ผอ.วิทยาลัยฯ และหัวหน้างานพัฒนา

วินัยของนักศึกษา

๓. วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค) โดย ผอ.วิทยาลัยฯ รอง ผอ. วิทยาลัยฯ ฝ่ายกิจกรรม, รอง ผอ. วิทยาลัยฯ และรอง ผอ. วิทยาลัยฯ ฝ่ายพัฒนา

๔.๕.๑.๑ วิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี โดย ผอ.ครู ค.ศ.๑ หัวหน้างานกิจกรรม และครูชำนาญการ มีประเด็นที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑. จากการศึกษากลุ่มวิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี พบว่า มีการส่งเสริมเผยแพร่พุทธศาสนาในแนวปฏิบัติ ได้มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สำคัญ โดยผ่านการจัดการทำโครงการเสวนาความรู้ธรรมศึกษาชั้นโท และชั้นเอก เพื่อพัฒนาปัจเจกบุคคลให้เยาวชนมีความดีงาม มีการฝึกฝนตนเอง มีสติปัญญา รู้เท่าทันกับสิ่งต่าง ๆ เพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา เช่น หลักไตรสิกขา วิธีคิดแบบหลักโยนิโสมนสิการ กัลยาณมิตร สติ ศีล สมานธิ ปัญญา

^{๒๖}พระมหาหุนพัฒนา กองบาง, “การศึกษาวิเคราะห์วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการในพระสูตรต้นตอปฏิภาณ”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๙๕-๑๐๐.

๒. กระบวนการยังคิดตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาของวิทยาลัยอาชีวศึกษา ชลบุรี โดยนัยต่าง ๆ ดังนี้

๒.๑ หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการสอนและปลูกฝังแก่เยาวชนในระดับ ปวช. และ ปวส. เมื่อพิจารณาจากปัญหาที่นักเรียนอาชีวศึกษาประสบและหลักพุทธธรรมที่นักเรียนอาชีวศึกษาสนใจ สรุปผลการวิจัยได้ว่าควรเป็นหลักธรรมที่ช่วยพัฒนาในด้านคุณธรรม ด้านบุคลิกภาพ ด้านอุปนิสัย และด้านพฤติกรรม หลักพุทธธรรมที่นำมาสอนมุ่งเน้นการสร้างจิตสำนึกใน ๓ ด้าน ได้แก่

๑. ด้านจิตคุณธรรม คือ ความสำนึกที่มั่นคงต่อหลักศีลธรรมทางศาสนา และการอยู่ร่วมกันอย่างเคารพศักดิ์ศรีของมนุษย์

๒. ด้านจิตสังคม หมายถึง สำนึกของการปฏิบัติหน้าที่การปฏิบัติตนในมิติที่ต้องสัมพันธ์กับคนทั้งใกล้ตัว และไกลตัว การเคารพกฎเกณฑ์ของสังคม

๓. ด้านจิตสาธารณะ หมายถึง สำนึกในประโยชน์ สำนึกในผลกระทบที่พึงมีต่อสังคมและชุมชนโดยส่วนรวม

๒.๒ การพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชน วิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี ได้ขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชน ซึ่งโครงการและกิจกรรมที่เกี่ยวกับครอบครัวก็มีความเชื่อมโยงกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชน พระพุทธศาสนาจึงเป็นกลไกที่มีบทบาทสำคัญต่อเด็กและเยาวชน จึงมีการนำหลักธรรมเพื่อนำเข้าโครงการอบรมเพื่อขัดเกลาจิตใจ ให้เชื่อในเรื่องของบาปบุญ ประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดีงาม

๔.๕.๑.๒ วิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี โดย ผอ., ที่ปรึกษาผู้อำนวยการฝ่ายแผนและงานวิจัย, หัวหน้างานปกครอง มีประเด็นที่เกี่ยวข้องดังนี้

๑. จากการศึกษากลุ่มวิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี พบว่า มีการส่งเสริมเผยแผ่พุทธศาสนาในแนวปฏิบัติ ได้มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สำคัญมีความเหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน คือ คำสอนเรื่องศรัทธา ที่หมายถึง ความเชื่อมั่นในความดี เป็นความเชื่อที่มีเหตุผลสนับสนุน เป็นศรัทธาที่มีปัญญากำกับ มีปัจจัยแวดล้อมที่สนับสนุนวัตรปฏิบัติที่ดีงาม

๒. กระบวนการยังคิดเชิงพุทธของ ผอ. วิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี ที่มีการบริหารจัดการหน่วยงานของตนที่แตกต่างและอำนวยความสะดวกให้กับพ่อแม่ ผู้ปกครอง ของนักเรียนอาชีวศึกษาในการเข้าร่วมพุทธกิจกรรม พิธีกรรมการบวช ร่วมกันมีหลักการเป้าหมาย แผนงาน และกลยุทธ์ในการดำเนินการที่ชัดเจน คือมีเป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการเสริมพลังกับนักเรียนอาชีวศึกษาที่ไม่มีการยังคิด ให้ดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัย และการนำเสนอประเด็นการพัฒนานักเรียนอาชีวศึกษา และสังคมที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ในสังคม เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเชิงรุก ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาบุคคลให้มีความสงบสุขบนพื้นฐานของการใช้ชีวิตที่เหมาะสมตามแนวพุทธศาสนา

๔.๕.๑.๓ วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค) โดย ผอ.วิทยาลัยฯ, รอง ผอ.วิทยาลัย ค่ายกิจกรรมฯ รอง ผอ. วิทยาลัยเทคโนโลยีฯ และผอ. วิทยาลัยฝ่ายพัฒนาฯ มีประเด็นที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑. อี.เทค ศูนย์กลางการศึกษาเทคโนโลยีภาคตะวันออกระดับนานาชาติ ที่สร้างนักเรียนนักศึกษาด้านคุณภาพที่มีความรู้ ความประพฤติดี คณาจารย์ บุคคลมีประสิทธิภาพในการทำงานสูง บริหารดี อย่างมีประสิทธิภาพ และกลไกการสร้างเครือข่าย ทั้งภายในและภายนอกสถาบันนานาชาติอย่างเข้มข้น

๒. จะพบว่า อี.เทค มีกระบวนการยั้งคิด และกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม เพื่อให้ให้นักเรียนนักศึกษาพึ่งพาตนเองได้ มีการช่วยเหลือแบ่งปัน สร้างความผูกพันด้วยกิจกรรมการพัฒนา มีการสื่อสารเพื่อให้นักศึกษาเข้าถึงสังคมด้วยวิถีการปฏิบัติจากการดำเนินชีวิตและการพัฒนาสังคม เพราะฉะนั้น จึงเน้นกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาในด้านพระพุทธศาสนา การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมที่เกี่ยวกับนักเรียนนักศึกษาและเยาวชน ซึ่งมีโครงการและกิจกรรมค่ายธรรมะ ที่พัฒนาศักยภาพทักษะ และความสามารถต่าง ๆ ให้แก่ เยาวชน ได้แก่ กิจกรรมโครงการค่ายคุณธรรมะ จริยธรรม นักศึกษา ระดับ ปวช. ๓ เป็นประจำทุกปี ตามนโยบายแผนและยุทธศาสตร์ของกระทรวงศึกษาธิการ

๓. จะเห็นได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยมีการนำหลักพุทธธรรม เช่น ไตรสิกขา อริยสัจ ๔ การใช้ปัญญารู้เท่าทันมาพัฒนาบุคคล พัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนนักศึกษา สามารถทำได้โดยประยุกต์ใช้การคิดโดยแยกย่อยลงไปในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี รวมทั้งกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ โดยผ่านกระบวนการจัดทำแผน จึงทำให้วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค) ได้รับโล่ถาวรรางวัลสถานศึกษาพระราชทาน ๓ ครั้ง ต่อเนื่องกันเป็นแห่งแรกในประเทศไทย จึงเป็นผู้นำทางการอาชีวศึกษา จัดการศึกษาอย่างมีความได้มาตรฐานระดับประเทศ ในเทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดการทั่วทั้งองค์กร

๔.๕.๒ ผลการศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษา ทั้ง ๓ กลุ่ม มีเป้าหมายการเรียนรู้การทำงานระดับบุคคลและสังคมตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) วิถีคิดโยนิโสมนสิการ คือ การพิจารณาด้วยตนเองแห่งการตื่นรู้ และการสร้างประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นที่การพัฒนาจิตใจและปัญญา การจัดการเพื่อความเรียบร้อยดีงามแห่งหมู่คณะตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการและอำนาจทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในเชิงรุก เพื่อให้เกิดการรับรู้ด้วยสติแก่สังคม เพื่อให้เกิดสันติสุขภายในจิตใจของบุคคลและเกิดสันติภาพในสังคม

วิทยาลัยอาชีวศึกษาทั้ง ๓ กลุ่ม ได้มีการเรียนรู้และปรับตัวภายใต้หลักพระธรรมวินัยและสังคม มีการจัดการศึกษา การอบรม โครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกด้วยการพัฒนาตนเอง จัดกิจกรรมโครงการธรรมะ ที่เกิดจากการเรียนรู้ภายในจิตใจของตนเอง มุ่งไปสู่การละกิเลสตัณหา มีการทำกิจกรรมด้านปฏิบัติภาวนา เพื่อให้เกิดความเข้าใจในชีวิต และการดำเนินชีวิตเชิงพุทธใน ๔ ระดับคือ

๑. กายภาวนา คือ ด้านกายภาพให้มีสุขภาพแข็งแรง มีความเรียบร้อยแห่งกายปฏิบัติ มีสิ่งแวดล้อมที่ดีเกื้อกูลต่อการอยู่อาศัย

๒. ศีลภาวนา คือ มีศีลมีพฤติกรรมที่เหมาะสม ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อนเพื่อการดำรงชีวิตที่มีคุณค่าต่อตนเองและสังคมอย่างต่อเนื่อง รู้จักแบ่งปัน เกื้อกูลต่อเพื่อนมนุษย์ และมีการบริหารจัดการที่ดีต่อองค์กรและสังคม

๓. จิตตภาวนาคือ มีจิตใจที่ตั้งงาม ละด้วยกิเลสตัณหา มีจิตใจที่สะอาด มีศรัทธา มีหิริ โอตตัปปะ ความเกรงกลัวต่อบาปกรรม เพื่อจะได้เกิดประโยชน์ต่อการเข้าถึงความสุขในการดำเนินชีวิต

๔. ปัญญาภาวนา คือ เพื่อให้บุคคลได้เข้าถึงความจริงอันประเสริฐเห็นสัจธรรม มองชีวิตและสรรพสิ่งตามความเป็นจริง จนถึงการบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือ พระนิพพาน อันเป็นความสุขอย่างยิ่ง

๔.๖ สรุป

บุคคลที่คิดเป็นย่อมสามารถใช้และเชื่อมโยงวิธีคิดหลาย ๆ วิธีเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจและปฏิบัติได้ถูกต้อง พื้นฐานและทิศทางของการคิด ก็คือคุณธรรม ซึ่งกำกับให้บุคคลคิดดีและคิดสร้างสรรค์ ความรู้จริงก็เป็นบ่อเกิดของความคิดที่ตรง ถูกต้องตามความเป็นจริง พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนให้มนุษย์ทั้งหลาย แสวงหาความรู้ ฝึกฝนความคิดและนำความคิดที่ดีชอบไปปฏิบัติให้เกิดผล คือ ความพ้นทุกข์ทั้งปวง ความคิดจึงเป็นหน่วยหนึ่งที่ผสมกลมกลืนกับความรู้ และการปฏิบัติ เกิดเป็นองค์รวมของพัฒนาการทุกด้านของมนุษย์ กระบวนความคิดตามนัยแห่งพุทธธรรม จึงมีลักษณะที่เน้นปัจจุบัน สืบทวนย้อนอดีตและเพ่งผลที่จะเกิดในอนาคต กระบวนความคิดนี้สืบต่อเนื่องกลมกลืนกัน กระชั้นชิดจนเห็นเป็นหนึ่งเดียวคือปัจจุบัน มิได้แยกเป็นช่วงขาดตอนเหมือนกำหนดกาลเวลา หลักของการคิด พระพุทธเจ้าสอนให้ยึดหลักของเหตุและผลเน้นการใช้สติและปัญญามากกว่าการใช้อารมณ์ หลักการคิดอีกประการหนึ่งคือ การวิเคราะห์ความจริงแท้ของสรรพสิ่งและสภาพการณ์ คิดให้ตรง คิดให้ตามความจริง อันสามารถย้อนทวนเหตุการณ์และทำนายผลได้ การคิดจึงพัฒนาไปในลักษณะของการก้าวเวียน (spiral) มากกว่าจะพัฒนาเป็นเส้นตรง

บทที่ ๕

สรุปผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาตามแนวพุทธ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา (๒) เพื่อศึกษากระบวนการยั้งคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย และ (๓) เพื่อเสนอกระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดตามแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา เพื่อจะได้เรียนรู้วิธีการตามกระบวนการที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) โดยทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิดหลักการในกระบวนการปลูกฝังการคิดเพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา

๒. การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ สาเหตุ ปัญหา รูปแบบ กระบวนการคิด ความสัมพันธ์ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และแนวทางการแก้ปัญหา ความรุนแรงในสถานศึกษา โดยสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ แนวคิด ความหมาย ประเภท และสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา

การก่อเหตุทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาหมายถึง การทะเลาะวิวาทกันเป็นกระบวนการที่บุคคลติดต่อสัมพันธ์ในทางลบ กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่บุคคลประทุษร้ายต่อกัน เบียดเบียนกัน โดยอาจจะเริ่มต้นจากความขัดแย้งกันมาก่อน เมื่อไม่สามารถแก้ไขความขัดแย้งได้ก็จะส่งผลเป็นการทะเลาะวิวาทกัน ในกรณีของนักเรียนอาชีวศึกษา ทั้งที่เป็นนักเรียนนักศึกษาสถาบันเดียวกันหรือต่างสถาบันกันตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป โดยมีการใช้กำลังหรืออาวุธต่าง ๆ ทำร้ายกัน ซึ่งในความหมายของการก่อเหตุทะเลาะวิวาทของนักเรียนนักศึกษาของสังคมทั่วไปในปัจจุบันเป้าหมายจุดรวมความสนใจจะหมายถึงนักเรียนในสายอาชีวะ

จากการวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาสรุปได้ดังนี้

๑. นักเรียนนักศึกษาที่มีความคึกคะนอง อยากรู้อยากลอง ขาดความสำนึกเรื่องบาปบุญ คุณโทษ ขาดการเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Empathy) ต้องการเรียกร้องความสนใจจากคนอื่นว่าตนเป็นผู้กล้าเป็นวีรบุรุษ ต้องการเลียนแบบรุ่นพี่ ต้องการแก้แค้นเพราะเคยถูกฝ่ายตรงข้ามทำร้ายหรือลบลู่มาก่อน รวมทั้งต้องการปกป้องศักดิ์ศรีสถานศึกษาของตนอย่างผิด ๆ นอกจากนี้ยังทราบมาว่าปัจจุบันมีโรงเรียนบางแห่งมีแกนนำนักเรียนนักศึกษาที่ชอบก่อความรุนแรงจะรวมตัวเป็นกลุ่ม แล้วชักชวนแบบกึ่งบังคับนักเรียนนักศึกษาคนอื่นให้มาเข้ากลุ่ม มีการเรียไรเงินจากสมาชิกกลุ่มเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของกลุ่มในการจัดซื้ออาวุธมาสะสมไว้ในกรก่อความรุนแรง อาวุธต่าง ๆ จะถูกฝากไว้ในสถานที่ใกล้ ๆ กับโรงเรียนซึ่งพร้อมที่จะนำมาใช้การประหัตประหารได้ทันที

๒. ครูอาจารย์ที่ดูแลมีไม่เพียงพอ และยังปรากฏว่าครูบางคนให้การปกป้องช่วยเหลือนักเรียนนักศึกษาของตนที่ไปทำความผิด ครูบางคนเกรงกลัวนักเรียนนักศึกษาที่ชอบก่อความรุนแรงไม่กล้าว่ากล่าวตักเตือน ครูบางคนอยากหนีปัญหาไม่ต้องการรับรู้ด้วย ส่วนผู้บริหารโรงเรียนก็มักจะหนีปัญหาและโยนภาระให้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทั้ง ๆ ที่ตำรวจเป็นผู้แก้ปัญหาปลายเหตุ

๓. ด้านชุมชนและสังคมก็ปรากฏว่ามีผู้ใหญ่จำนวนมาก ทำตัวอย่างที่ไม่ดีในการก่อความรุนแรง สภาพสังคมที่ฟอนพะเอื้อให้นักเรียนนักศึกษาไปกระทำผิดยิ่งขึ้น ตำรวจบางส่วนไม่ให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาสื่อมวลชนชอบเสนอข่าวในลักษณะให้นักเรียนนักศึกษาเกิดการเลียนแบบ

๕.๑.๒ กระบวนการยังคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย

จิตวิทยาเป็นศาสตร์ที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์ เป็นการเรียนรู้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับคุณลักษณะต่าง ๆ ของแต่ละบุคคล ซึ่งมีบางสิ่งบางอย่างแตกต่างกัน บางอย่างสอดคล้องกัน บางอย่างคล้ายกันและบางอย่างเหมือนกัน การเพ่งประเด็นเกี่ยวกับมนุษย์นั้น ส่วนใหญ่มักจะมุ่งไปที่การวิเคราะห์พฤติกรรมตามสภาพการณ์ของแต่ละบริบท เพราะพฤติกรรมเป็นผลที่เกิดขึ้นของมนุษย์ในลักษณะต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา และมีอิทธิพลต่อชีวิตของตนเองและสังคมอย่างเป็นระบบ ตามแนวคิดทางพุทธจิตวิทยา การพัฒนาตนเป็นการเรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อไปสู่ความพอดีหรือการมีดุลยภาพของชีวิต มีความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างการดำเนินชีวิตของบุคคลกับสภาพแวดล้อมและมุ่งการกระทำตนให้มีความสุขด้วยตนเอง รู้เท่าทันตนเอง เข้าใจตนเองมากกว่าการพึ่งพาอาศัยตามแนวคิดพุทธจิตวิทยาโดยภาพรวม เรียกว่าการพัฒนาภายในและจิต (กระบวนการพัฒนาขั้นห้า) ซึ่งตรงกับภาษาบาลีว่า “ทมะ/ทมม” บ้าง “ภาวนา” หรือ “ภาวิตา” (training ; development) การพัฒนาเป็นการทำให้มีให้เพิ่มขึ้น ทำให้เกิดขึ้น การทำให้เจริญขึ้น อันเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ตามทฤษฎีพุทธจิตวิทยา โยนิโสมนสิการเป็นการพัฒนาตนและการปรึกษาเชิงจิตวิทยาที่ได้ผสมผสานกระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการมาเอื้อการพัฒนา การปรับปรุง และแก้ไขปัญหาที่อยู่ในจิตใจของบุคคล นักจิตวิทยาการศึกษาที่มีการฝึกฝนอบรมในแนวทางของพุทธธรรมจะทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรเอื้อให้สมาชิกได้ใคร่ครวญ ได้พินิจพิจารณาเพื่อพัฒนาและเปลี่ยนแปลงความคิด ความ

เข้าใจ และพฤติกรรมที่คับแคบ ซึ่งทำให้เกิดความบีบคั้น กดดัน ไม่เป็นสุขในใจ ไปสู่ความเข้าใจความเป็นไปของธรรมชาติและกฎของความเปลี่ยนแปลงจนสามารถมองสิ่งที่เกิดตามความเป็นจริง เพื่อความสงบสุขในใจ โยนิโสมนสิการอาศัยฐานความรู้ของอริยสัจ ๔ เพื่อนำสมาธิให้เกิดปัญญา (สัมมาทิฏฐิ) และความสงบสุขในใจ

ปัญญาคือความเข้าใจหรือการหยั่งเห็นความจริงของชีวิตที่นำไปให้ชีวิตมีการดำรงอยู่อย่าง เป็นสุขและเป็นประโยชน์ อีกทั้งเป็นความสามารถหยั่งเห็นความทุกข์หรือความไม่สบายใจที่เกิดขึ้นได้ อย่างชัดเจน และตระหนักถึงต้นเหตุหรือรากเหง้าของปัญหาในจิตใจนั้น ซึ่งโดยแท้จริงแล้วก็คือ การยึดมั่น หรือการหลงผิด หรือความปรารถนาซึ่งอยู่ในส่วนลึกที่ปรากฏออกมาทั้งข้างและบีบคั้นไม่ให้ อิศราภาพหรือความโล่งโปร่งใจเกิดขึ้นได้

ปัญญาเป็นภาวะที่บุคคลหรือสมาธิที่เข้าร่วมการคิดโยนิโสมนสิการจะได้รับการ พัฒนาขึ้นในกระบวนการ โดยอาศัยเรื่องราวจากประสบการณ์ตรง หัวข้องานวิจัยของผู้วิจัยจึงเป็น การศึกษาตามแนวโยนิโสมนสิการต่อปัญญา

แก่นแท้ของการศึกษา คือ การพัฒนาปัญญาของตนเองให้เกิดสัมมาทิฏฐิ คือ มีแนว ความคิดที่ถูกต้อง

ปัญญา เกิดจากปัจจัยเกื้อหนุน ๒ ด้านใหญ่ ๆ คือ “ปรโตโฆสะ” หรือปัจจัยภายนอก ซึ่ง หมายรวมถึงสภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพ และสภาพแวดล้อมทางด้านบุคคล อันได้แก่ กัลยาณมิตร ปัจจัยเกื้อหนุน อีกประการหนึ่ง ได้แก่ “โยนิโสมนสิการ” หรือกระบวนการคิดอันแยบ คาย อันเป็นปัจจัยภายใน

ก. ปรโตโฆสะ คือ เสี่ยงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงภายนอก เช่น การรับฟัง คำแนะนำ สั่งสอน เล่าเรียนความรู้ สนทนาซักถาม ฟังคำบอกเล่าชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะการสดับ สัทธรรมจากท่านผู้เป็นกัลยาณมิตร

ข. โยนิโสมนสิการ หมายถึง การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น คือ กระทำไว้ใน ใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา รู้จักสืบสาวหาเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้น ๆ หรือ ปัญหานั้น ๆ ออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย

โยนิโสมนสิการ มีองค์ประกอบ ๔ ส่วน คือ

- ๑) การคิดอย่างเข้าถึงความจริง
- ๒) การคิดอย่างมีลำดับขั้นตอนไม่สับสน
- ๓) การคิดอย่างมีเหตุผล
- ๔) การคิดอย่างมีเป้าหมาย คิดให้เกิดเหตุผล

แนวคิดดังกล่าวข้างต้นเป็นหลักการสำคัญที่จะเครื่องมือในการยังคิดไม่ให้เกิดบุคคลกระทำผิด

๕.๑.๓ กระบวนการปลูกฝังการยังคิดตามแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาท ของนักเรียนอาชีวศึกษา

กระบวนการปลูกฝังการยังคิดตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาของวิทยาลัย
อาชีวศึกษาชลบุรี โดยนัยต่าง ๆ ดังนี้

๕.๑.๓.๑ หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการสอนและปลูกฝังแก่เยาวชนในระดับ ปวช.
และปวส. เมื่อพิจารณาจากปัญหาที่นักเรียนอาชีวศึกษาประสบและหลักพุทธธรรมที่นักเรียนอาชีวศึกษา
สนใจ สรุปผลการวิจัยได้ว่าควรเป็นหลักพุทธธรรมที่ช่วยพัฒนาในด้านคุณธรรม ด้านบุคลิกภาพ ด้าน
อุปนิสัย และด้านพฤติกรรม หลักพุทธธรรมที่นำมาสอนมุ่งเน้นการสร้างจิตสำนึกใน ๓ ด้าน ได้แก่

๑. ด้านจิตคุณธรรม คือ ความสำนึกที่มั่นคงต่อหลักศีลธรรมทางศาสนา
และการอยู่ร่วมกันอย่างเคารพศักดิ์ศรีของมนุษย์

๒. ด้านจิตสังคม หมายถึง สำนึกของการปฏิบัติหน้าที่การปฏิบัติตนใน
มิติที่ต้องสัมพันธ์กับคนทั้งใกล้ตัว และไกลตัว การเคารพกฎเกณฑ์ของสังคม

๓. ด้านจิตสาธารณะ หมายถึง สำนึกในประโยชน์ สำนึกในผลกระทบที่
พึงมีต่อสังคมและชุมชนโดยรวม

๕.๑.๓.๒ การพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชน วิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี ได้
ขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชน ซึ่งโครงการและกิจกรรมเกี่ยวกับ
ครอบครัวก็มีความเชื่อมโยงกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชน พระพุทธศาสนาจึงเป็นกลไกที่
มีบทบาทสำคัญต่อเด็กและเยาวชน จึงมีการนำหลักธรรมเพื่อนำเข้าโครงการอบรมเพื่อขัดเกลาจิตใจ
ให้เชื่อในเรื่องของบาปบุญ ประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดีงาม

๕.๒ สรุปผลการสัมภาษณ์

ความคิดเห็นจากกระบวนการปลูกฝังการยังคิดเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการทะเลาะ
วิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาตามแนวพุทธ ดังนี้

๑. ผู้บริหารศึกษา ครูอาจารย์ มีความเห็นว่าสถานศึกษาได้ดำเนินการป้องกันและแก้ไข
ปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา สถานศึกษาได้ดำเนินการมากและดำเนินการมาเป็น
ระยะเวลานานแล้ว แต่ในส่วนของมาตรการทางสังคม และมาตรการทางกฎหมายดำเนินการได้น้อย
กว่าและยังคงมีปัญหาในทางปฏิบัติ ส่วนมาตรการของหน่วยงานต้นสังกัดนั้น สถานศึกษาได้
ดำเนินการตามมาตรการทุกประการ เนื่องจากเป็นคำสั่งให้สถานศึกษาปฏิบัติตามในลักษณะเชิง
บังคับ เช่น การคัดเลือกนักเรียนเข้าศึกษา การจัดทำประวัตินักเรียน และการเข้ายุติปัญหาเมื่อเกิด
เหตุ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สถานศึกษาได้ดำเนินการมากกว่าที่มาตรการกำหนด เพื่อให้เกิดความ
สอดคล้องกับสภาพปัญหา โดยในส่วนของการศึกษาได้มีการดำเนินการ ดังนี้ การจัดการเรียนการสอน
โดยเน้นในเชิงคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณ การตรวจค้น และการดำเนินการร่วมกับเจ้าหน้าที่ เป็นต้น

๒. ความคิดเห็นจากการประยุกต์ใช้กระบวนการคิดตามหลักพุทธธรรมดังกล่าวนี้ นำไปสู่เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาการคิดในเชิงพุทธ ซึ่งก็คือการมีปัญญาซึ่งมีสภาพที่เหนือกว่า เพราะปัญญาในเชิงพุทธเป็นปัญญาที่ต้องมีความเข้าใจในหลักของธรรมชาติและเมื่อเข้าใจแล้วจึงจะเกิดปัญญาขึ้นอย่างแท้จริง โดยภาพรวมประกอบด้วยหลักธรรมที่แสดงให้เห็นถึงสัจธรรมของชีวิต และหลักจริยธรรมทางพระพุทธศาสนามีการประสานเชื่อมโยงครูอาจารย์ ผู้ปกครอง และผู้คนในสังคม โดยใช้วิธีการบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนา ให้มีการสร้างสรรค์ และทำสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และความสงบสุขของสังคม ซึ่งนักเรียน นักศึกษาได้มีการเรียนรู้การปรับตัว และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ภายใต้บริบทของการศึกษา หลักพุทธธรรมและสังคมซึ่งในระดับโลกียะ เน้นการพัฒนานักเรียนนักศึกษาเพื่อให้ใช้ชีวิตอย่างถูกต้องเป็นธรรม มีการพัฒนาด้านกาย ศิล จิตใจ และปัญญา ในระดับโลกุตระการพัฒนาค้นเพื่อให้มีจิตใจ และปัญญาที่สมบูรณ์เห็นสัจธรรมของชีวิต

พอมองเห็นได้ว่าหลักการนำแนวทางพุทธวิธี การคิดโยนิโสมนสิการ หากนำเอาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการเรียนการสอนจะทำให้มีความง่ายต่อการทำความเข้าใจอย่างเป็นระบบความคิด ต่อการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการทำมาหากินของนักเรียนนักศึกษาได้ในทุกระดับที่จะนำไปสู่ความเจริญในทางปัญญาและจิตใจที่สูงขึ้นได้อย่างแน่นอน

๓. ส่วนกระบวนการคิด เพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาตามแนวทางพุทธนั้น

จากการศึกษา พบว่า กระบวนการคิด คำสอนแนวทางปฏิบัติได้นำหลักพุทธธรรมประยุกต์ที่มีความเหมาะสมกับสังคมปัจจุบันผ่านช่องทางการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ศิษย์เก่า ผู้ปกครอง และนักเรียนนักศึกษาปัจจุบัน เพื่อปรับเปลี่ยนวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ในเชิงสร้างสรรค์ กิจกรรม จิตอาสา การสร้างความสมานฉันท์และความสามัคคี เพื่อลดละเลิกพฤติกรรม และแก้ปัญหาในระยะยาวอย่างต่อเนื่อง

รูปแบบเฉพาะที่เป็น “เสาหลัก” แห่งการดำรง สืบทอดพระพุทธศาสนาด้วยการพัฒนา ด้านจิตใจและสำคัญ และการสร้างประโยชน์และความสุขตามแนวพระพุทธศาสนา เพราะแสดงออกถึงหัวใจการศึกษา คือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศิล สมาธิ และปัญญา แก่บุคคลกรทั้งที่เป็นครูอาจารย์ ผู้ปกครอง นักเรียนนักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นได้ศึกษาพระธรรมวินัย ส่งเสริมในการเรียนรู้เพื่อนำไปปฏิบัติที่ตรงตาม พร้อมหลักวิชาการคือ ความรู้ตามความเหมาะสมแก่ภูมิรู้เฉพาะตน และมุ่งไปสู่การฝึกจิต รู้คิดพินิจพิจารณา รู้ไตร่ตรองให้เกิดปัญญารักษาตัว ครอบตน ครอบตน และครองงานให้เรียบร้อย เป็นแนวทางที่ถูกต้องในการดำรงชีวิตเป็นการเกื้อกูลต่อกัน เพื่อการจัดการศึกษาเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา และการพัฒนาสังคมสืบต่อไป

๕.๓ อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยทั้งในเชิงเอกสาร และคุณภาพที่เกี่ยวกับกระบวนการปลูกฝังการยั้งคิด เพื่อแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาตามแนวพุทธ ในระดับบุคคลและสังคมของ วิทยาลัยอาชีวศึกษา ๓ กลุ่ม ดังนั้น ผู้วิจัยจะอภิปรายผลการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. ปัจจัยที่มีผลในการป้องกัน สาเหตุ และปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา คือ มาตรการของหน่วยงานต้นสังกัด ที่สถานศึกษาได้ดำเนินการตามมาตรการทุกประการ เนื่องจากเป็นคำสั่งให้สถานศึกษาปฏิบัติตามในลักษณะเชิงบังคับ เช่น การคัดเลือกนักเรียน นักศึกษาเข้าศึกษา จัดทำประวัตินักเรียน การเข้ายุติปัญหาเมื่อเกิดเหตุและสถานศึกษาได้ดำเนินการมากกว่าที่มาตรการกำหนดเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับสภาพปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับการสัมภาษณ์ นายวิม กัลปนาท ผู้อำนวยการวิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี นางสาววรรณ ตันประภัสร์ ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี นายประเสริฐ กลิ่นชู ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค) จึงทำให้ผลงานการวิจัยสอดคล้องกับสถาบันการศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษาต่อแนวทางการแก้ปัญหา ความรุนแรงในสถานศึกษาเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมต่อไป

๒. ปัจจัยที่มีผลส่งเสริมกระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา คือ หลักพุทธธรรม ไตรสิกขา คือ ศีล (หลักคุณธรรม การตัดสินใจ และความคุ้มค่า) สมาธิ (การมีส่วนร่วม ความอดทน และความรับผิดชอบ) และปัญญา (ความโปร่งใส และความซื่อสัตย์) พบว่า จากการวิเคราะห์ในการพิจารณา พบว่า การตัดสินใจ มีผลต่อการบริหาร วิทยาลัย ให้มีคุณภาพมากที่สุด หมายความว่า ถ้าบริหารมีการตัดสินใจที่ดี จะส่งผลต่อการบริหาร วิทยาลัยอย่างมีคุณภาพมากที่สุด แต่ถ้าผู้บริหารขาดการตัดสินใจที่ดี จะส่งผลให้การบริหารวิทยาลัย ขาดประสิทธิภาพ ถ้าผู้บริหารมีความอดทน มีการตัดสินใจที่ดี มีความรับผิดชอบ มีความโปร่งใส การมีส่วนร่วม มีความซื่อสัตย์ และมีคุณธรรมมากขึ้นจะส่งผลที่ดีต่อการบริหารวิทยาลัย คือมีคุณค่ามากขึ้นด้วย สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ นายประเสริฐ กลิ่นชู ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคโนโลยีภาค ตะวันออก (อี.เทค) ที่ได้โล่รางวัลสถานศึกษาพระราชทาน ๓ ครั้งต่อเนื่องกันเป็นแห่งแรกในประเทศไทย นางสาววรรณ ตันประภัสร์ ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี ที่จัดกิจกรรมเข้าค่ายพัฒนาวินัย ที่มีคุณธรรมสูง จะส่งผลทำให้การบริหารด้วยสมาธิจะมีค่าเพิ่มขึ้น

โยนิโสมนสิการ ทฤษฎีการรู้จักคิดในจิตวิทยาและความคิด วิธีการคิดตามหลัก พระพุทธศาสนา วิธีคิดที่ยึดหลักความดีงามและความจริง การคิดหาสาเหตุ โดยใช้ปัญญาและมี ศรัทธาที่ถูกต้อง ศรัทธาและปัญญานี้เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน พัฒนาจากปฏิสัมพันธ์กับกาลยาณมิตรและ สิ่งแวดล้อม มีฐานคุณธรรมอันได้แก่สัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบ พบว่า การเข้าค่ายฝึกอบรม โครงการธรรมะ

การเตรียมสอบธรรมศึกษาศรี โท เอก และการปลูกฝังอบรมคุณธรรม จริยธรรม เป็นการอบรมตามแนวพุทธในหลักไตรสิกขา สามารถทำให้กลุ่มนักเรียนอาชีวศึกษาที่เข้ารับการอบรม มีความศรัทธาในหลักพุทธธรรม และความเชื่อทางพุทธศาสนา ในเรื่องเวรกรรม และบาปบุญคุณโทษ

๓. ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการปลูกฝังการคิดตามแนวพุทธ ที่มีคุณภาพตามหลักพุทธธรรมแบบโยนิโสมนสิการ กระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการคือการพัฒนาตน มีการปรับปรุง และแก้ไขปัญหามีอยู่ในจิตใจของบุคคล เป็นแนวทางพุทธธรรมทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร เอื้อให้ความใคร่ครวญ พินิจพิจารณา เพื่อพัฒนาและเปลี่ยนแปลงความคิด โยนิโสมนสิการอาศัยฐานความรู้ของอริยสัจ ๔ เพื่อให้เกิดปัญญา (สัมมาทิฐิ) ปัญญาเกิดจากปัจจัย ๒ ด้านใหญ่ ๆ คือ ปรโตโฆสะ หรือปัจจัยภายนอก โยนิโสมนสิการ หรือกระบวนการคิดอันแยบคาย คิดถูกวิธี รู้จักคิด คิดเป็น อันเป็นปัจจัยภายใน ผลการศึกษาพบว่า จะทำสิ่งใดก็ตามต้องเกิดจากรากฐานที่จิตใจ คิดดี (สัมมาทิฐิ) ได้แก่ ปัญญา คือการมีส่วนร่วม และความรับผิดชอบ สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ ผอ. วิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี ผอ.วิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี และ ผอ.วิทยาลัยภาคตะวันออก (อี.เทค) พบว่าผู้บริหารผู้อำนวยการฯ มีความรับผิดชอบสูง ใช้หลักธรรม คุณธรรม จริยธรรม หลักคิดแบบโยนิโสมนสิการ จะส่งผลทำให้การบริหารงานมีค่าเพิ่มขึ้น

ดังนั้น ระบบการบริหารการศึกษา จึงต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง พัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อให้สถานศึกษานั้นดำรงอยู่ได้ จึงเห็นได้ว่าการบริหารวิทยาลัยฯ ยุคใหม่นี้ผู้บริหารจะต้องมีบทบาทที่สำคัญอย่างมากในการนำหลักพุทธธรรมเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหาร ผู้วิจัยจำนำหลักการคิด โยนิโสมนสิการมาประยุกต์ใช้ในการศึกษา เพื่อพัฒนาให้เป็นรูปแบบมีคุณภาพต่อไป

๕.๔ ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่า พฤติกรรมกระบวนการปลูกฝังการยังคิดเพื่อแก้ไขปัญหาคาทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาตามแนวพุทธ

๕.๔.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

(๑) ในการศึกษากระบวนการปลูกฝัง การคิดเพื่อแก้ปัญหาคาทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา หากว่าจะให้ความยั้งคิดและคงทนในพฤติกรรม อาจจะต้องมีการติดตามผลเป็นโครงการระยะยาว เพื่อเป็นการดูปรากฏการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป และอาจจะสามารถสร้างเป็นทฤษฎีใหม่ขึ้นมาได้

(๒) ในการทำการวิจัยครั้งนี้เป็นการเลือกนักเรียนอาชีวศึกษาในระดับ ปวส. และระดับ ปวช. เพื่อเข้าร่วมกระบวนการวิจัย และใช้ระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ในช่วงเวลาวิชาคอมพิวเตอร์ของการเรียนการสอน โดยเป็นการทำกิจกรรมในช่วงเวลาเดียวกัน หากกระทำการวิจัยในครั้งต่อไป ควรจะมีการเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนอาชีวศึกษาในช่วงชั้นอื่น และกระทำใน

ช่วงเวลาที่แตกต่างกัน อาจพบว่ามีการทำกระบวนการอาจจะมีปัจจัยที่เหมาะสมเกิดขึ้นและผลสัมฤทธิ์ที่ได้ อาจจะมีควมน่าสนใจมากกว่าที่ทำในช่วงเวลาเดียวกัน

(๓) ส่งเสริมให้มีการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยการพัฒนางค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่ศึกษาจากปรากฏการณ์จริง เพื่อจักได้รูปแบบกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมด้านอื่นที่เหมาะสมแก่สังคมไทย

๕.๔.๒ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(๑) ควรจะมีการนำกระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาไปสร้างเป็นหลักสูตรในการอบรมนักเรียนอาชีวศึกษาในช่วงวัยนี้ต่อไป โดยหลักสูตรจะเป็นระยะเวลาที่วันก็ได้ แต่ต้องมีโครงสร้างและขั้นตอนที่ได้จากการวิจัย

(๒) นำกระบวนการที่ได้ไปให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ทำการอบรมนักเรียนอาชีวศึกษา เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนา หรือในส่วนของฝ่ายบริการและฝึกอบรม ส่วนธรรมนิเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น

(๓) ควรมีการติดตามพฤติกรรมของนักเรียนอาชีวศึกษา ที่ได้เข้าสู่กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาท โดยอาจมีการดำเนินการเดือนละ ๑ ครั้ง เพื่อเป็นแรงเสริมในการกระตุ้นให้นักเรียนยังคงแสดงพฤติกรรมอย่างต่อเนื่อง

๕.๔.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยคราวต่อไป

การวิจัยนี้เป็นการประยุกต์ใช้หลักโยนิโสมนสิการในการแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา หากมีผู้ประสงค์หรือผู้สนใจจะทำวิจัยในเรื่องนี้ ผู้วิจัยเห็นว่ามีความเป็นไปได้ที่จะศึกษาวิจัยที่ใกล้เคียงหรือสอดคล้องกับงานวิจัยนี้ ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อชี้แนะเพื่อการวิจัยในโอกาสครั้งต่อไปนี้ โดยผู้สนใจวิจัยควรศึกษาเกี่ยวกับเหตุปัจจัยและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการแก้ปัญหาความรุนแรงในสถานศึกษาให้รอบด้านในด้านการพัฒนา นโยบาย แผน และยุทธศาสตร์เพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทและการใช้กำลังประทุษร้ายระหว่างนักเรียนนักศึกษาในและต่างสถานศึกษา สถาบัน และมหาวิทยาลัยเดียวกัน เป็นต้น เพื่อจะทำให้การวิจัยนั้นตอบสนองวัตถุประสงค์ได้

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูณาน, ๒๕๓๒.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. การจัดการเรียนรู้อุทิศพระพุทธรูป. กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๕.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. รายงานคุณลักษณะสำคัญที่พึงประสงค์ของคนไทยตามแต่ละช่วงวัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๔๗.

คณะกรรมการการอาชีวศึกษา, สำนักงาน. ระเบียบสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ว่าด้วยการบริหารอาชีวศึกษาจังหวัดและอาชีวศึกษาภาค. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๓.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙). กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๕๔.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.

ฉันทนา บรรพศิริโชติ. ความขัดแย้งในสังคมไทย: ช่องว่างของการรับรู้และความเข้าใจ. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์. “จิตตปัญญาศึกษา : การเรียนรู้สู่จิตสำนึกใหม่”. พิมพ์ครั้งที่ ๑. โครงการหนังสือวิชาการจิตตปัญญา ลำดับที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัท แพลน พรินต์ติ้ง จำกัด, มีนาคม ๒๕๔๘.

ธำรง บัวศรี ศ.ดร. โยนิโสมนสิการในทัศนะของพระธรรมปิฎก. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๖.

- นาคยา ปิสนันนันทน์. “การพัฒนาความเป็นพลเมืองโลก”. ใน **ประมวลสาระชุดวิชาสกลทรรศน์ศึกษา**. นนทบุรี. บัณฑิตศึกษา: สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๗.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. **พระพุทธศาสนา: ในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เมื่อดทราย, ๒๕๔๓.
- บรรจง อมรชีวิน. **พุทธวิธีคิดวิเคราะห์ด้วยโยนิโสมนสิการ : การคิดเพื่อนำไปสู่ปัญญาวิมุตติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. นนทบุรี: หจก. ภาพพิมพ์, ๒๕๕๘.
- ประเวศ วะสี. “สันติวิธี : เอกสภาวะธรรม”. ใน **สุสานติเสรี: ๕๐ ปี สันติภาพไทย**. กรุงเทพมหานคร: ส่องสยามการพิมพ์, ๒๕๓๘.
- ปรีชา กันธิยะ, **ศน. หนุนคลินิกคุณธรรมในสถานศึกษาแก่นักเรียน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.manager.co.th/qol/ViewNews.aspx?NewsID=950000096450>. {๒ ๖ สิงหาคม ๒๕๕๕}.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- _____ . **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ: มัชฌิมธรรมเทศนา/มัชฌิมปฏิบัติทาหรือกฎธรรมชาติและคุณค่าสำหรับชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- _____ . **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๒.
- _____ . **พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.
- _____ . **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๑.
- พระมหากัจจายนะเถระ. “**เนตติปกรณ์. พระคันธसारากวีวงศ์** แปลและอธิบาย. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๐.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยนิพนธ์). **พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เงินจู้ จำกัด, ๒๕๕๔.

พระราชปริยัติ (สฤชต์ สิริธโร). **กระบวนการแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนาตามหลักอภิปรัชญาสมณะ.**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พุทธทาสภิกขุ. **ปฏิจลสมุปบาทจากพระโอษฐ์.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๑.

_____ . **อิทัปปัจจยตา.** หน้า ๔๗๓.

พัฒนาระบบงานยุติธรรมเด็กและเยาวชน, สำนัก, กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. รายงานสถิติ

คดี ประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๔๘.

มูลนิธิสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล. **ชุดฝึกอบรมคุณธรรม: ค่ายพุทธบุตร-ค่ายคุณธรรม.**

กรุงเทพมหานคร: วัดนาพานิช, ๒๕๔๗.

ระวี ภาวิไล. **อภิธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่.** (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์), ๒๕๓๕.

ราชกิจจานุเบกษา. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒.** เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๗๔ ก. หน้า

๓, ๒๕๔๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕.** กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญ

ทัศน์, ๒๕๒๕.

เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน, กระทรวงศึกษาธิการ. “แนวทางการแก้ปัญหาความรุนแรงใน

สถานศึกษา”. โดยคณะอนุกรรมการสภาการศึกษาเฉพาะกิจ ด้านการสร้างระบบเพื่อ

แก้ปัญหาความรุนแรงในสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พริกหวานกราฟฟิก

จำกัด, ๒๕๕๖.

วันชัย วัฒนศัพท์.ศ.นพ. **ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา.** กรุงเทพมหานคร: สถาบัน

พระปกเกล้า, ๒๕๔๗.

วิชัย วงษ์ใหญ่ รศ.ดร. **การจัดการเรียนการสอนเชิงระบบ.** สถาบันพระบรม: กระทรวงสาธารณสุข,

๒๕๕๐.

ศรีประภา ชัยสินธพ. ม.ป.ป. **สภาพจิตใจของวัยรุ่น.** สืบค้นเมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

ศูนย์ฝึกจิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล. **หยั่งราก. ก้าวแรกของจิตตปัญญาศึกษาใน**

สังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : 21 Century Co.LTD, ๒๕๕๒.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม ๓.** กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

สาโรช บัวศรี, ศ.ดร. **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. ฉบับปรับปรุงและขยายความ ฉบับ

ข้อมูลคอมพิวเตอร์, ๒๕๕๖.

สุมน อมรวิวัฒน์. **สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ . “คิดเป็นตามนัยแห่งพุทธธรรม”. ศาสตร์การคิด: ไพฑูรย์ สีนลรัตน์ และคณะ.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๘.

อึ้งฉนพ ชูบารุง. **พุทธศาสนากับสังคม.** กรุงเทพมหานคร: ดับเบิลยูเอ็น พรีนติ้ง, ๒๕๔๒.

(๓) วิทยานิพนธ์

กษิรา เทียนส่องใจ. “การศึกษาวิเคราะห์ภัยทธานเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน”

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐

กุลพร ชะตาญาณ. “ปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕.

ชินเจตา ศักดิ์เสมอพรหม. “การมีส่วนร่วมของอาจารย์และนักศึกษาในการป้องกันการใช้ความรุนแรง :

ศึกษากรณีนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคชลบุรี”. **ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต.** วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๘.

จิตาภา สืบวงศ์. “สาเหตุและแนวทางการแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาท : กรณีศึกษานักเรียน นักศึกษาอาชีวศึกษา โรงเรียนเทคโนโลยีสยาม (ช่างกลสยาม) เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”.

ภาคินิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๓.

ฐิติพร ศักดิ์ณรงค์. “การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้แก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนนักศึกษาในระดับอาชีวศึกษา”. **สารนิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต.** บัณฑิต

วิทยาลัย: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ สาขาการบริหารงานยุติธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔.

พรรณี เกษกมล. “การจะคิดวิเคราะห์เป็นต้องฝึกคิดเสียก่อน: ศาสตร์การเกิด บทความ ไพฑูรย์

ลินลารัตน์ และคณะ. กรุงเทพมหานคร: DPU Coolprient มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, ๒๕๕๘.

พระครูสุขุมสังฆการ (วรเมธ โภธิสาโร/ศรีโพธิ์วัง). “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาเยาวชน”,

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาบุญเพียร บุญวริโย (แก้ววงศ์น้อย), “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย:

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระมหาหนูพัฒน์ กองบาง. “การศึกษาวิเคราะห์วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการในพระสูตรตันตปิฎก”,

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (นิธิบุญยากร). “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎี**

บัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พิมพรรณ วิเศษศรี และพนมพร พุ่มจันทร์. “สาเหตุและแนวทางการแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาท : กรณีศึกษานักเรียน นักศึกษา อาชีวศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีแห่งหนึ่งใน กรุงเทพมหานคร”. ใน การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ ๒๒. (น. ๑-๑๗). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๔.

สุดาพร สีนประสงค์. “สาเหตุและแนวทางการแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนนักศึกษา ระดับอาชีวศึกษา ประเภทช่างอุตสาหกรรม ในเขตกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๐.

อุษารัตน์ นิตยารมย์. “กระทรวงศึกษาธิการกับการจัดการแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียน อาชีวศึกษา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๘.

๒. ภาษาอังกฤษ

Online. Accessed 15 February 2006. Available from [www.neegc.go.th/transparency webboard](http://www.neegc.go.th/transparency_webboard), 2006.

Stella Ting-Toomney. *Toward a Theory of Conflict and Culture*. Communication. Culture and Organization Process. Thousand Oaks, CA: Sage, 1985.

Freud, S., **Group Psychology and The Analysis of The Ego by Sigmund Freud**. New York: Bantam Books, 1964.

Morrison, E.W.. **Organizational Citizenship Behavior as a Critical link between HRM practices and service quality**. New York: Human Resource Management, 1964.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายนาม สถานศึกษา ผู้อำนวยการ และครูอาจารย์ที่เกี่ยวข้อง

รายชื่อ สถานศึกษา ผู้อำนวยการ และครูอาจารย์ที่เกี่ยวข้อง

๑. วิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี

นายวิม	กัลปนาท	ตำแหน่ง	ผู้อำนวยการวิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี
นายณัฐวรท	เหลืออ่อน	ตำแหน่ง	ครู ค.ศ. ๑
นางสาวศุภนารถ	ไขนแจ่ม	ตำแหน่ง	หัวหน้างานกิจกรรม
นายราเชนทร์	คงระคำ	ตำแหน่ง	ครูชำนาญ

๒. วิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี

นางสาววรรณภา	ตันประภัสร์	ตำแหน่ง	ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี
นางอารีรัตน์	พรหมภู	ตำแหน่ง	รองผู้อำนวยการฝ่ายวิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี
อาจารย์สนธยา	สร้อยศิริ	ตำแหน่ง	หัวหน้างานพัฒนาวิจัยนักศึกษา

๓. วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค)

นายประเสริฐ	กลิ่นชู	ตำแหน่ง	ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค)
นายทวิศักดิ์	สามารถกิจ	ตำแหน่ง	รองผู้อำนวยการวิทยาลัยค้าายกิจกรรม วิทยาลัยภาคตะวันออก (อี.เทค)
ดร.สำรวย	มหาพราหมณ์	ตำแหน่ง	รองผู้อำนวยการเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค)
นายไพโรจน์	เลิศกิจเจริญผล	ตำแหน่ง	รองผู้อำนวยการฝ่ายพัฒนาวิทยาลัยเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค)

ภาคผนวก ข

หนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูล

๑. วิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี
๒. วิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี
๓. วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค)

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วัดอรุณญิกาวาส (วัดป่า)

ถนนสุขุมวิท ต. บ้านสวน

อ. เมือง จ.ชลบุรี ๒๐๐๐๐

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เจริญพร ผู้อำนวยการวิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. เอกสาร แนวสัมภาษณ์

อาตมาพระภิกษุโณ ตสสนาโม (มีสมบัติ) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๕๐๕๒๕๗ ระดับปริญญาเอก ๒.๑ ภาคพิเศษ คณะบัณฑิตวิทยาลัย สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ได้รับอนุมัติหัวข้อคุณิพนธ์ และคณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์ ชื่อคุณิพนธ์ “กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาตามแนวพุทธ” โดยมีคณะกรรมการควบคุมคือ ๑) พระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร. (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, ดร.) ประธานกรรมการ และ ๒) ศ.ดร. จ्ञานงค์ อติวัฒนสิทธิ์ กรรมการ

ดังนั้น ขอเจริญพรมาเพื่อขอความร่วมมือจากท่านได้อนุญาตสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล หัวหน้างานปกครอง อาจารย์ที่ปรึกษาชมรมพระพุทธศาสนา และหัวหน้างานกิจกรรมนักเรียนนักศึกษา เพื่อการวิจัยในครั้งนี้ด้วย โดยข้อมูลที่ได้อาจใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่านหรือสถาบันการศึกษาของท่านแต่ประการใด

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี

เจริญพร

(พระภิกษุโณ ตสสนาโม มีสมบัติ)

นธ. เอก, ศน.บ., ศน.ม.

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วัดอรุณญิกาวาส (วัดป่า)
ถนนสุขุมวิท ต. บ้านสวน
อ. เมือง จ.ชลบุรี ๒๐๐๐๐

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เจริญพร ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. เอกสาร แนวสัมภาษณ์

อาตมาพระภิกษุโณ ตสสนาโม (มีสมบัติ) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๕๐๕๒๕๗
ระดับปริญญาเอก ๒.๑ ภาคพิเศษ คณะบัณฑิตวิทยาลัย สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยุ
นิพนธ์ และคณะกรรมการควบคุมวิทยุนิพนธ์ ชื่อวิทยุนิพนธ์ “กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อ
แก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาตามแนวพุทธ” โดยมีคณะกรรมการควบคุมคือ
๑) พระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร. (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, ดร.) ประธานกรรมการ และ ๒) ศ.ดร.
จ่านงค์ อติวัฒนสิทธิ์ กรรมการ

ดังนั้น ขอเจริญพรมาเพื่อขอความร่วมมือจากท่านได้อนุญาตสัมภาษณ์ในการเก็บ
รวบรวมข้อมูล หัวหน้างานปกครองและหัวหน้างานกิจกรรม เพื่อการวิจัยในครั้งนี้ด้วย โดยข้อมูล
ที่ได้จักใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่านหรือสถาบันการศึกษาของท่านแต่
ประการใด

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี

เจริญพร

(พระภิกษุโณ ตสสนาโม มีสมบัติ)

นธ. เอก, ศน.บ., ศน.ม.

โทร. ๐๖๑-๔๖๑๑๖๗๗

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วัดอรุณญิกาวาส (วัดป่า)

ถนนสุขุมวิท ต. บ้านสวน

อ. เมือง จ.ชลบุรี ๒๐๐๐๐

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เจริญพร ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค)

สิ่งที่แนบมาด้วย ๑. เอกสาร แนวสัมภาษณ์

อาตมาพระภิกษุโณ ตสสนาโม (มีสมบัติ) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๕๐๕๒๕๗ ระดับปริญญาเอก ๒.๑ ภาคพิเศษ คณะบัณฑิตวิทยาลัย สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ได้รับอนุมัติหัวข้อคุณิพนธ์ และคณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์ ชื่อคุณิพนธ์ “กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาตามแนวพุทธ” โดยมีคณะกรรมการควบคุมคือ ๑) พระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร. (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, ดร.) ประธานกรรมการ และ ๒) ศ.ดร. จ्ञานงค์ อติวัฒนสิทธิ์ กรรมการ

ดังนั้น ขอเจริญพรมาเพื่อขอความร่วมมือจากท่านได้อนุญาตสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล หัวหน้างานปกครองและหัวหน้างานกิจกรรม เพื่อการวิจัยในครั้งนี้ด้วย โดยข้อมูลที่ได้อาจใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่านหรือสถาบันการศึกษาของท่านแต่ประการใด

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี

เจริญพร

(พระภิกษุโณ ตสสนาโม มีสมบัติ)

นธ. เอก, ศน.บ., ศน.ม.

ภาคผนวก ค
แบบสัมภาษณ์ งานวิจัย

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง

กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทของ
นักเรียนอาชีวศึกษาตามแนวพุทธ

คำชี้แจง

๑. แบบสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูล มีทั้งหมด ๓ หน้า
 ๒. แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์
 ๓. คำถามตามวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ ได้แก่
 ๑. เพื่อศึกษาปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา
 - ๑.๑ ท่านคิดว่าทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษามีวิธีการแก้ไขปัญหาอย่างไร
 - ๑.๒ ท่านมีมาตรการป้องกันการทะเลาะวิวาทอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทกัน
 ๒. เพื่อศึกษากระบวนการยั้งคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย
 - ๒.๑ ในขณะที่มีการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้น ท่านทำอะไรบ้างในสถานการณ์การทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา
 - ๒.๒ หลักแนวความคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาเรียกว่า หลักพุทธธรรมชื่อว่าอะไร
 ๓. เพื่อเสนอกระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดตามแนวพุทธ
 - ๓.๑ วิธีคิดเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ชื่อว่า วิธีคิดแบบใด
 - ๓.๒ การคิดเชื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษา โดยการใช้รูปแบบมีทั้งหมด กี่วิธี
- ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสัมภาษณ์ จะนำไปวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวม ซึ่งจะไม่มีผลเสียต่อผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ทั้งในหน้าที่ และการปฏิบัติงานแต่อย่างใด
๔. ผู้สัมภาษณ์พระนิตติภิญโญ ตสสนาโม มีสมบัติ (ผู้วิจัย)
อุปกรณ์ กระดาษโน้ต / ปากกา / สมาร์ทโฟนถ่ายรูป

วิธีการ

๑. ผู้สัมภาษณ์นำคำถามที่ได้เตรียมไว้ มานำเสนอต่อผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อแสดงความคิดเห็นในแต่ละประเด็น มีข้อมูลใดที่เทียบเคียงกับวัตถุประสงค์
๒. นำความคิดเห็นร่วม และความคิดเห็นที่เป็นไปได้ของผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่านเขียนไว้ในกระดาษโน้ต เรียงลำดับความสำคัญตามวัตถุประสงค์

ภาคผนวก ง

๑. ภาพกิจกรรมการวิจัย

๑. วิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี

๒. วิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี

๓. วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค)

๒. การสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูล

๑. วิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี
 ๑. ภาพการลงพื้นที่ เมื่อวันที่ ๑๕, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑
 ๒. การสัมภาษณ์งานวิจัย ๔ ท่าน

ชื่อ-นามสกุล : นายวิม กัลปนาท
อายุ ๖๐ ปี
ตำแหน่ง : ผู้อำนวยการวิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี
สถานศึกษา : วิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี
สังกัด : สำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

ชื่อ-นามสกุล : นายรัฐวรท เหลืองอ่อน
อายุ ๕๙ ปี
ตำแหน่ง : ครู ค.ศ. ๑
สถานศึกษา : วิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี
สังกัด : สำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

ชื่อ-นามสกุล : นางสาวศุภนารถ โชนแจ่ม
อายุ ๔๖ ปี
ตำแหน่ง : หัวหน้างานกิจกรรม
สถานศึกษา : วิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี
สังกัด : สำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

ชื่อ-นามสกุล : นายราเชนทร์ คงระคำ
อายุ ๓๙ ปี
ตำแหน่ง : ครูชำนาญการ
สถานศึกษา : วิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี
สังกัด : สำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

แบบสัมภาษณ์งานวิจัยเรื่อง
กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียน
อาชีวศึกษาตามแนวพุทธ

ผู้ให้สัมภาษณ์ : นายวิม กัลปนาท อายุ ๖๐ ปี
 ผู้อำนวยการวิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี
 สถานศึกษา : วิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี
 วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๑. เพื่อศึกษาปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา

คำถาม
<p>๑. ท่านคิดว่าการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษา มีวิธีการแก้ไขปัญหายังไง?</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. สร้างครอบครัวให้อบอุ่นเป็นพื้นฐานสำคัญ ๒. คัดกรองกลุ่มเสี่ยง และแก้ปัญหาเป็นรายบุคคล โดยที่ปรึกษา ฝ่ายปกครอง และผู้ปกครองต้องให้ความร่วมมือ
<p>๒. ท่านมีมาตรการป้องกันการทะเลาะวิวาทอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทกัน?</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. คัดกรองนักศึกษาตั้งแต่แรกเข้า ๒. ละลายพฤติกรรม เข้าค่ายคุณธรรม ๓. สำรวจ ฝ้าระวัง และติดตามดูแลพฤติกรรมนักเรียนนักศึกษา กลุ่มเสี่ยงอย่างใกล้ชิด ๔. อบรมนักศึกษาให้อยู่ในระเบียบ วินัย และปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง ๕. จัดทำแฟ้มประวัตินักเรียนนักศึกษากลุ่มเสี่ยง และครูที่ปรึกษาออกเยี่ยมบ้านนักเรียนนักศึกษาอย่างทั่วถึง

วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๒. เพื่อศึกษากระบวนการยังคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย

คำถาม
<p>๑. ในขณะที่มีการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นท่านทำอะไรบ้างในสถานการณ์การทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. แก้ปัญหาตามปลายเหตุ ๒. ห้ามปราม แยกคู่กรณี ๓. ฝ่ายปกครอง / ครูที่ปรึกษาต้องไปเฝ้าดูแล ๔. ประสานเจ้าหน้าที่ตำรวจ ถ้ามีเหตุรุนแรง ๕. เรียนผู้ปกครองทันที ให้รับทราบแก้ปัญหา ๖. ตั้งคณะกรรมการร่วม และดำเนินการตามขั้นตอนของงานปกครอง <p>๒. หลักแนวความคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาเรียกว่าหลักพุทธธรรมชื่อว่าอะไร</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. หลักโปรโตโฆสะ ๒. หลักโยนิโสมนสิการ

วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๓. เพื่อเสนอกระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดตามแนวพุทธเพื่อศึกษา
กระบวนการยั้งคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย

คำถาม

๑. วิธีคิดเกี่ยวกับแนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหา
การทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ชื่อว่าวิธีคิดแบบใด

ผู้ให้สัมภาษณ์

: แนวทางการคิดด้วยหลักโยนิโสมนสิการ

๒. กระบวนการคิดเพื่อแก้ไขปัญหากการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษา
โดยการใช้กระบวนการคิดมีทั้งหมดกี่วิธี

ผู้ให้สัมภาษณ์

: มี ๕ วิธี

แบบสัมภาษณ์งานวิจัยเรื่อง
กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียน
อาชีวศึกษาตามแนวพุทธ

ผู้ให้สัมภาษณ์ : นายณัฐวรท เหลืองอ่อน อายุ ๕๙ ปี
 ตำแหน่ง ค.ส. ๑

สถานศึกษา : วิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี

วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๑. เพื่อศึกษาปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา

คำถาม
<p>๑. ท่านคิดว่าการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษา มีวิธีการแก้ไขปัญหายังไง?</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <p style="padding-left: 40px;">๑. สถานศึกษาควรจัดทำโครงการป้องกัน และแก้ไขการทะเลาะวิวาทของนักเรียน</p> <p style="padding-left: 40px;">๒. สถานศึกษาควรจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ แก่เด็กนักเรียนที่ทำให้เด็กและเยาวชนเห็นคุณค่าในตนเอง</p> <p style="padding-left: 40px;">๓. การเรียนการสอน ควรต้องให้เด็กเยาวชนเป็นคนดี มีคุณธรรม มีเหตุมีผล</p> <p>๒. ท่านมีมาตรการป้องกันการทะเลาะวิวาทอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทกัน</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <p style="padding-left: 40px;">๑. มีการเก็บประวัติ ข้อมูลเชิงลึกของนักเรียนที่มีความเสี่ยง แจ้งให้ผู้ปกครองทราบ</p> <p style="padding-left: 40px;">๒. วิทยาลัยมีการเฝ้าระวัง ติดตามจุดเรื่องต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ</p> <p style="padding-left: 40px;">๓. สร้างเครือข่ายกับชุมชนหรือองค์กรต่าง ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน</p>

วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๒. เพื่อศึกษากระบวนการยังคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย

คำถาม
<p>๑. ในขณะที่มีการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นท่านทำอะไรบ้างในสถานการณ์การทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <p>๑. เรียกคู่กรณีแต่ละฝ่ายมารับทราบข้อเท็จจริง สาเหตุการทะเลาะวิวาท รวมทั้งผู้ปกครอง</p> <p>๒. ประชุมคณะกรรมการพิจารณาโทษ นักเรียนนักศึกษา</p> <p>๒. หลักแนวความคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาเรียกว่าหลักพุทธธรรมชื่อว่าอะไร</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <p>๑. ใช้หลักสติ คือความระลึกได้ ไม่พรั่งพลอ เมื่อเจอสิ่งเร้ามากกระทบจิตใจ</p> <p>๒. หลักขันติ ความอดทน อดกลั้น</p> <p>๓. หลักความสงบในจิตใจ (สันติ)</p>

วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๓. เพื่อเสนอกระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดตามแนวพุทธเพื่อศึกษา
กระบวนการยั้งคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย

คำถาม
<p>๑. วิธีคิดเกี่ยวกับแนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหา การทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ชื่อว่าวิธีคิดแบบใด</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <p>๑. สถานศึกษาต้องให้ความสำคัญต่อปัญหา และคิดจริงจังในการแก้ปัญหาอย่างแท้จริง</p> <p>๒. การคิดแบบเชิงมนทัศน์ว่า ปัญหาเกิดจากอะไร และเชื่อมโยงการแก้ปัญหา กับหน่วยงาน ใดบ้างที่เกี่ยวข้อง</p> <p>๒. กระบวนการคิดเพื่อแก้ไขปัญหากการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษา โดยการใช้กระบวนการคิดมีทั้งหมดกี่วิธี</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <p>๑. ใช้กระบวนการคิด การแก้ปัญหาโดยคิดในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ การประเมิน สถานการณ์ ค้นหาสาเหตุ ค้นหาวิธีแก้ปัญหา วิธีการแก้ปัญหาและการควบคุมการดำเนินการ ทั้งหมด</p> <p>๒. ใช้กระบวนการคิด เช่น สร้างสรรค์ คิดหาการวิธีใหม่ ๆ มาแก้ปัญหา</p>

แบบสัมภาษณ์งานวิจัยเรื่อง
กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียน
อาชีวศึกษาตามแนวพุทธ

ผู้ให้สัมภาษณ์ : นางสาวศุภนารถ โชนแจ่ม อายุ ๔๖ ปี
 ตำแหน่ง หัวหน้างานกิจกรรม
 สถานศึกษา : วิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี
 วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๑. เพื่อศึกษาปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา

คำถาม
<p>๑. ท่านคิดว่าการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษา มีวิธีการแก้ไขปัญหายังไง?</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. จัดกิจกรรมให้นักเรียน ๒. มีความสามัคคี ๓. ประสานสัมพันธ์กันทุกแผนกวิชาให้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมในวิทยาลัย
<p>๒. ท่านมีมาตรการป้องกันการทะเลาะวิวาทอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทกัน</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ตรวจตราในจุดเสี่ยง ๒. มีครู อาจารย์ เวิร์ ปฏิบัติหน้าที่ตามจุดต่าง ๆ ๓. ครูที่ปรึกษาคอยสอดส่อง และดูแลความประพฤติ

วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๒. เพื่อศึกษากระบวนการยังคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย

คำถาม
<p>๑. ในขณะที่มีการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นท่านทำอะไรบ้างในสถานการณ์การทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none">๑. ประสานงานผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย๒. สอบถามปัญหาที่เกิด๓. เชิญผู้ปกครองรับทราบปัญหาและหาทางแก้ปัญหาพร้อมกัน
<p>๒. หลักแนวความคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาเรียกว่าหลักพุทธธรรมชื่อว่าอะไร</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none">๑. ให้ความเมตตา กรุณา๒. ให้อโอกาสในการแก้ไขปรับตัว

วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๓. เพื่อเสนอกระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดตามแนวพุทธเพื่อ
ศึกษากระบวนการยั้งคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย

คำถาม
<p>๑. วิธีคิดเกี่ยวกับแนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหา การทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ชื่อว่าวิธีคิดแบบใด</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <p>๑. แผนกการบริหารความเสี่ยง</p>
<p>๒. กระบวนการคิดเพื่อแก้ไขปัญหากการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษา โดยการใช้กระบวนการคิดมีทั้งหมดกี่วิธี</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <p>๑. ด้านความปลอดภัย</p> <p>๒. ด้านการทะเลาะวิวาท</p> <p>๓. ด้านยาเสพติด</p> <p>๔. ด้านสังคม</p> <p>๕. ด้านการพนัน</p>

แบบสัมภาษณ์งานวิจัยเรื่อง
กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียน
อาชีวศึกษาตามแนวพุทธ

ผู้ให้สัมภาษณ์ : นายราเชนทร์ คงระคำ อายุ ๓๙ ปี
 ตำแหน่ง : ครูชำนาญการ
 สถานศึกษา : วิทยาลัยอาชีวศึกษาชลบุรี
 วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๑. เพื่อศึกษาปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา

คำถาม
<p>๑. ท่านคิดว่าการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษา มีวิธีการแก้ไขปัญหาอย่างไร?</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <p style="padding-left: 40px;">๑. ครู ผู้ปกครอง มีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรการและสถานบันทิ้งจากการทะเลาะวิวาท</p> <p style="padding-left: 40px;">๒. เพื่อนช่วยเพื่อน โดยให้ผู้เรียนด้วยเป็นหูเป็นตา และคอยตักเตือนกันเองเพื่อไม่ให้เกิดปัญหา</p> <p>๒. ท่านมีมาตรการป้องกันการทะเลาะวิวาทอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทกัน</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <p style="padding-left: 40px;">: ปฏิบัติตามแผนการบริหารความเสี่ยง</p>

วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๒. เพื่อศึกษากระบวนการยังคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย

คำถาม
<p>๑. ในขณะที่มีการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นท่านทำอะไรบ้างในสถานการณ์การทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none">๑. ไปยังจุดเกิดเหตุเพื่อระงับเหตุ๒. ดำเนินการรวบรวมเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น๓. แจ้งอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ปกครอง ให้ทราบและแก้ไขปัญหาร่วมกัน๔. ลงโทษตามระเบียบของวิทยาลัย
<p>๒. หลักแนวความคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาเรียกว่าหลักพุทธธรรมชื่อว่าอะไร</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none">๑. หลักโยนิโสมนสิการ

วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๓. เพื่อเสนอกระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดตามแนวพุทธเพื่อศึกษา
กระบวนการยั้งคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย

คำถาม
<p>๑. วิธีคิดเกี่ยวกับแนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหา การทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ชื่อว่าวิธีคิดแบบใด</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์ : แผนการบริหารความเสี่ยง</p> <p>๒. กระบวนการคิดเพื่อแก้ไขปัญหากการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษา โดยการใช้กระบวนการคิดมีทั้งหมดกี่วิธี</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ด้านความปลอดภัย ๒. ด้านการทะเลาะวิวาท ๓. ด้านยาเสพติด ๔. ด้านสังคม ๕. ด้านการพนัน

๒. วิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี

๑. ภาพการลงพื้นที่ เมื่อวันที่ ๑๕, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑
๒. การสัมภาษณ์งานวิจัย ๓ ท่าน

ชื่อ-นามสกุล : นางสาววรรณมา ตันประภัสร์
อายุ ๖๐ ปี
ตำแหน่ง : ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี
สถานศึกษา : วิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี
สังกัด : สำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

ชื่อ-นามสกุล : นายสนธยา สร้อยศิริ
อายุ ๔๕ ปี
ตำแหน่ง : หัวหน้าการพัฒนาวิทยนศึกษา
สถานศึกษา : วิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี
สังกัด : สำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

ชื่อ-นามสกุล : นางอารีรัตน์ พรหมภู
อายุ ๕๑ ปี
ตำแหน่ง : รองผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี
สถานศึกษา : วิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี
สังกัด : สำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

แบบสัมภาษณ์งานวิจัยเรื่อง
กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียน
อาชีวศึกษาตามแนวพุทธ

ผู้ให้สัมภาษณ์ : นางสาววรรณา ต้นประภักดิ์ อายุ ๖๐ ปี
 ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี
 สถานศึกษา : วิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี
 วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๑. เพื่อศึกษาปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา

คำถาม
<p>๑. ท่านคิดว่าการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษา มีวิธีการแก้ไขปัญหายังไง?</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. กำหนดนโยบายของวิทยาลัยฯ ในการแก้ปัญหาที่ชัดเจน ๒. ชี้แจงแนวนโยบายให้นักศึกษา และครูอาจารย์ทุกท่านทราบเป็นแนวทางปฏิบัติเดียวกัน ๓. กำหนดมาตรการในการพัฒนานักเรียน นักศึกษา เป็นลำดับขั้น เมื่อเกิดปัญหา ๔. ให้มาตรการเชิงรุกเพื่อป้องกัน โดยให้ครูอาจารย์มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครอง เพื่อให้ผู้ปกครองช่วยสอดส่องพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ๕. ส่งเสริมให้ชุมชนเป็นหูเป็นตาเพื่อป้องกันกับปัญหาที่อาจเกิดขึ้น <p>๒. ท่านมีมาตรการป้องกันการทะเลาะวิวาทอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทกัน?</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. กำหนดกฎเกณฑ์ถึงโทษที่จะได้รับ เมื่อมีปัญหาไว้ชัดเจน ๒. จัดกิจกรรมโครงการในสถานศึกษา สร้างความรักในองค์กรและเพื่อนในสถานศึกษา ๓. เชิญเจ้าหน้าที่ตำรวจมาเป็นวิทยากรที่ให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและบทลงโทษ เพื่อให้เกิดความเกรงกลัว

วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๒. เพื่อศึกษากระบวนการยังคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย

คำถาม
<p>๑. ในขณะที่มีการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นท่านทำอะไรบ้างในสถานการณ์การทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีพศึกษา</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. สถานศึกษามีงานพัฒนาวินัยที่สามารถเข้าถึงนักเรียนนักศึกษา ๒. เชิญผู้ปกครองมาเพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาาร่วมกัน ๓. จัดกิจกรรมเข้าค่ายพัฒนาวินัย ๔. การเชิญเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นหนทางสุดท้ายเพื่อไม่ให้เด็กเสียนาคต <p>๒. หลักแนวความคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีพศึกษาเรียกว่าหลักพุทธธรรมชื่อว่าอะไร</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <p>หลักสันติธรรม ได้แก่ สติ ชันติ และสันติ</p> <p>สติ : ความระลึกได้ไม่พลั้งเผลอเมื่อเจอสิ่งเร้า</p> <p>ชันติ : อุดหนุนตั้งมั่น ฝ่าฟันอุปสรรคที่เข้ามากระทบ</p> <p>สันติ : ความสงบจิต รวมใจ พร้อมเสียสละ</p>

วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๓. เพื่อเสนอกระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดตามแนวพุทธเพื่อศึกษา
กระบวนการยั้งคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย

คำถาม

๑. วิธีคิดเกี่ยวกับแนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหา
การทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ชื่อว่าวิธีคิดแบบใด

ผู้ให้สัมภาษณ์

วิทยาลัยใช้วิธีคิดแบบสันติธรรม

๑. จัดกิจกรรม ปลูกฝังระเบียบวินัย ตามวันรับผิดชอบ ฯลฯ
๒. จัดหลักสูตรเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม
๓. โครงการ สุภาพชนคนอาชีวะ ให้นักศึกษาช่วยพัฒนากันและกัน

๒. กระบวนการคิดเพื่อแก้ไขปัญหการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษา
โดยการใช้กระบวนการคิดมีทั้งหมดกี่วิธี

ผู้ให้สัมภาษณ์

๑. จัดหลักสูตร
๒. จัดโครงการ/กิจกรรมเสริม
๓. จัดค่ายพัฒนาวิจัย
๔. เชิญวิทยากรตำรวจมาให้ความรู้

แบบสัมภาษณ์งานวิจัยเรื่อง
กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียน
อาชีวศึกษาตามแนวพุทธ

ผู้ให้สัมภาษณ์ : นางอารีรัตน์ พรหมภู่อ อายุ ๕๑ ปี
 ตำแหน่ง : รองผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี
 สถานศึกษา : วิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี
 วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๑. เพื่อศึกษาปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา

คำถาม
<p>๑. ท่านคิดว่าการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษา มีวิธีการแก้ไขปัญหายังไง?</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. การจัดการในการสอน โดยบูรณาการกิจกรรม โดยเน้นคุณธรรมจริยธรรม ๒. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยใช้กระบวนการกิจกรรมลูกเสือและกิจกรรมองค์การวิชาชีพ ๓. การจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์โดยใช้กระบวนการบริการวิชาชีพ
<p>๒. ท่านมีมาตรการป้องกันการทะเลาะวิวาทอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทกัน</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ใช้กิจกรรมเป็นหลักสูตรโดยเน้นกิจกรรมดังนี้ <ul style="list-style-type: none"> - ลูกเสือ - อวท. - บริการวิชาชีพ ๒. ทั้ง ๓ กิจกรรม เป็นกิจกรรมเน้นการทำงานเป็นทีม

วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๒. เพื่อศึกษากระบวนการยังคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย

คำถาม
<p>๑. ในขณะที่มีการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นท่านทำอะไรบ้างในสถานการณ์การทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <p>๑. ใช้จิตวิญญานในการเป็นครู โดยใช้เสียงเพื่อเตือนสติ จากนั้นดำเนินการดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑) เสียงดังเพื่อให้หยุดทะเลาะวิวาท ๒) ให้นั่งสมาธิ ใช้ความเงียบ ๓) ใช้ความเป็นครู อบรม สั่งสอน เพื่อเตือนสติ ๔) เขียนบันทึก เพื่อหักคะแนนเป็นการลงโทษ ๕) เชิญผู้ปกครองรับทราบ <p>๒. ประชุมคณะกรรมการพิจารณาโทษ นักเรียนนักศึกษา</p> <p>๒. หลักแนวความคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาเรียกว่าหลักพุทธธรรมชื่อว่าอะไร</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <p>๑. ใช้หลักพุทธธรรม โดยให้ความสำคัญของสาระ (ธรรม) และรูปแบบ (วินัย) โดยทั้งสองเป็นธรรม เป็นหลักความจริง ส่วนวินัยเป็นกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ กติกาที่กำหนด เพื่อให้ นักเรียนอาชีวะอยู่ในสังคมประพฤติปฏิบัติในศีล ๕</p>

วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๓. เพื่อเสนอกระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดตามแนวพุทธเพื่อศึกษา
กระบวนการยั้งคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย

คำถาม

๑. วิธีคิดเกี่ยวกับแนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหา
การทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ชื่อว่าวิธีคิดแบบใด

ผู้ให้สัมภาษณ์

โดยใช้หลักธรรมะ (ธรรม) เป็นหลักความจริง (วินัย) เป็นกฎเกณฑ์ข้อบังคับ

๒. กระบวนการคิดเพื่อแก้ไขปัญหาคารทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษา
โดยการใช้กระบวนการคิดมีทั้งหมดกี่วิธี

ผู้ให้สัมภาษณ์

๑. วินัย เป็นกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ กติกา
๒. ธรรมะ เป็นหลักตามความเป็นจริง
๓. เสียสละ คือ บริการวิชาชีพ เพื่อชุมชนสังคม

แบบสัมภาษณ์งานวิจัยเรื่อง
กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียน
อาชีวศึกษาตามแนวพุทธ

ผู้ให้สัมภาษณ์ : นายสนธยา สร้อยศิริ อายุ ๔๕ ปี
 ตำแหน่ง : หัวหน้างานพัฒนานักเรียนนักศึกษา
 สถานศึกษา : วิทยาลัยเทคโนโลยีชลบุรี
 วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๑. เพื่อศึกษาปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา

คำถาม
<p>๑. ท่านคิดว่าการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษา มีวิธีการแก้ไขปัญหายังไง?</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. กำหนด กฎเกณฑ์ ระเบียบแนวทางการปฏิบัติตนของนักเรียนนักศึกษา ๒. จัดทำระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนนักศึกษาโดยครูที่ปรึกษา ๓. จัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนนักศึกษา แสดงออกอย่างเหมาะสม ๔. สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างโรงเรียน วัด ชุมชน ตำรวจ ทหาร ฯลฯ ๕. ส่งเสริม ชมเชย ให้กำลังใจในการทำความดีของนักเรียนนักศึกษา <p>๒. ท่านมีมาตรการป้องกันการทะเลาะวิวาทอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทกัน</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. มาตรการส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับสถาบันครอบครัว ๒. มาตรการการจัดทำระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนนักศึกษา ๓. มาตรการส่งเสริม สร้างเครือข่ายระหว่างสถานศึกษา วัด ชุมชน ตำรวจ ทหาร ฯลฯ ๔. มาตรการสอดแทรก คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดี ในกระบวนการเรียนการสอน ๕. มาตรการบดทลงโทษเพื่อการกระทำผิด

วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๒. เพื่อศึกษากระบวนการยังคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย

คำถาม
<p>๑. ในขณะที่มีการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นท่านทำอะไรบ้างในสถานการณ์การทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ควบคุมนักเรียนนักศึกษาให้หยุดพฤติกรรม ๒. สอบสวนหาสาเหตุในการทะเลาะวิวาท ๓. อบรม ตักเตือน โกล่เกลี่ยปัญหาและให้ปรับความเข้าใจ ๔. ประสานผู้ปกครองนักเรียนเพื่อร่วมมือในการแก้ไขปัญหา <ul style="list-style-type: none"> - ส่งเสริมด้านวินัย - ส่งเสริมด้านคุณธรรม - ส่งเสริมด้านกิจกรรมจิตอาสา <p>๒. หลักแนวความคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาเรียกว่าหลักพุทธธรรมชื่อว่าอะไร</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <p>: หลักธรรมโยนิโสมนสิการ คือการคิดโดยใช้สติปัญญาในการคิด วิเคราะห์ พิจารณาอย่างถูกวิธี และแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม</p>

วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๓. เพื่อเสนอกระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดตามแนวพุทธเพื่อศึกษา
กระบวนการยั้งคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย

คำถาม
<p>๑. วิธีคิดเกี่ยวกับแนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหา การทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ชื่อว่าวิธีคิดแบบใด</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <p>๑. โยนิโสมนสิการ ปลูกฝังให้นักเรียนนักศึกษาใช้สติในการแก้ไขปัญห โดยใช้หลักธรรมคำสอน สร้างความคิดให้มีภูมิคุ้มกันด้านจิตใจ</p> <p>๒. อุปสรรค เกิดจากพฤติกรรมการเล่นแบบ จากสื่อเทคโนโลยี สังคม ตลอดจนภาพยนตร์ ฯลฯ</p> <p>๒. กระบวนการคิดเพื่อแก้ไขปัญหการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษา โดยการใช้กระบวนการคิดมีทั้งหมดกี่วิธี</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <p>๑. กระบวนการคิดโยนิโสมนสิการ</p> <p>๒. กระบวนการหลักสาราณียธรรม ๖</p> <p>๓. รูปแบบกิจกรรมพัฒนา</p>

๓. วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค)

๑. ภาพการลงพื้นที่ เมื่อวันที่ ๑๕, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

๒. การสัมภาษณ์งานวิจัย ๔ ท่าน

โล่ถาวรรางวัลสถานศึกษาพระราชทาน ๓ ครั้ง ต่อเนื่องกัน เป็นแห่งแรกในประเทศไทย

รางวัลเกียรติยศ

รางวัลพระราชทาน ๓ ครั้ง ต่อเนื่องกัน

กระทรวงศึกษาธิการ ขอมอบโล่ให้แก่วรรณเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค) อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี เขตการศึกษา ๑๒ เนื่องจากจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาได้คุณภาพดีเยี่ยม และได้รับรางวัลพระราชทาน ๓ ครั้ง ต่อเนื่องกัน ปีการศึกษา ๒๕๓๕, ๒๕๓๙ และ ๒๕๔๓

โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

- ชื่อ-นามสกุล : นายไพโรจน์ เลิศกิจเจริญผล
อายุ ๔๘ ปี
- ตำแหน่ง : รองผู้อำนวยการฝ่ายพัฒนานักศึกษา
- สถานศึกษา : วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค)
- สังกัด : สำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

แบบสัมภาษณ์งานวิจัยเรื่อง
กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียน
อาชีวศึกษาตามแนวพุทธ

ผู้ให้สัมภาษณ์ : นายประเสริฐ กลิ่นชู อายุ ๖๒ ปี
ตำแหน่ง : ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค)
สถานศึกษา : วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค)
วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๑. เพื่อศึกษาปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา

คำถาม
<p>๑. ท่านคิดว่าการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษา มีวิธีการแก้ไขปัญหายังไง?</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none">๑. สถานศึกษาต้องมีนโยบายทางด้านการควบคุม การทะเลาะวิวาทอย่างชัดเจน๒. มีการดูแลนักเรียนนักศึกษาอย่างเป็นระบบ และมีแนวทางที่ผู้ปฏิบัติเข้าใจ และสามารถปฏิบัติได้อย่างเป็นขั้นตอน
<p>๒. ท่านมีมาตรการป้องกันการทะเลาะวิวาทอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทกัน</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none">๑. สร้างกฎระเบียบที่ชัดเจน๒. ทำข้อตกลงระหว่างสถาบันกับนักศึกษาอย่างชัดเจน๓. สร้างความเข้าใจให้กับนักศึกษา และผู้ปกครอง๔. ใช้ระเบียบที่สร้างขึ้นอย่างเป็นระบบ

วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๒. เพื่อศึกษากระบวนการยังคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย

คำถาม
<p>๑. ในขณะที่มีการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นท่านทำอะไรบ้างในสถานการณ์การทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <p>: สร้างความเข้าใจให้กับนักศึกษา และชี้ให้เห็นผลที่จะตามมาโดยในการสร้างความเข้าใจนั้น จะต้องสร้างทั้งในกลุ่มของนักศึกษาที่อยู่ในเหตุการณ์ และในกลุ่มนักศึกษาที่ไม่อยู่ในเหตุการณ์ จะต้องชี้ให้เห็นถึงผลเสียที่จะตามมา</p> <p>๒. หลักแนวความคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาเรียกว่าหลักพุทธธรรมชื่อว่าอะไร</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <p>หลักพุทธธรรมที่ใช้</p> <p>๑. อธิติบาท ๔</p> <p>๒. สังคหวัตถุ ๔</p> <p>๓. ขรรวาสธรรม ๔</p>

วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๓. เพื่อเสนอกระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดตามแนวพุทธเพื่อศึกษา
กระบวนการยั้งคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย

คำถาม

๑. วิธีคิดเกี่ยวกับแนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหา
การทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ชื่อว่าวิธีคิดแบบใด

ผู้ให้สัมภาษณ์

๑. การส่งเสริม และการป้องกันการทะเลาะวิวาท
๒. รู้จักการให้อภัย
๓. รู้จักการอดทน อดกลั้น

๒. กระบวนการคิดเพื่อแก้ไขปัญหการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษา
โดยการใช้กระบวนการคิดมีทั้งหมดกี่วิธี

ผู้ให้สัมภาษณ์

๑. ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมโดยการอบรมหรือฝึกปฏิบัติได้
๒. ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม
๓. ป้องกัน

แบบสัมภาษณ์งานวิจัยเรื่อง
กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียน
อาชีวศึกษาตามแนวพุทธ

ผู้ให้สัมภาษณ์ : นายทวีศักดิ์ สามารถกิจ อายุ ๕๘ ปี
 ตำแหน่ง : รองผู้อำนวยการฝ่ายกิจกรรม
 สถานศึกษา : วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค)
 วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๑. เพื่อศึกษาปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา

คำถาม
<p>๑. ท่านคิดว่าการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษา มีวิธีการแก้ไขปัญหายังไง?</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. สถานศึกษาระดับแต่งตั้งคณะทำงานดูแลความประพฤติชัดเจน ๒. สถานศึกษาออกระเบียบในการห้ามรุ่มน่อง และกิจกรรมที่ไม่เหมาะสม ๓. จัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับกิจกรรม
<p>๒. ท่านมีมาตรการป้องกันการทะเลาะวิวาทอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทกัน</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. สถานศึกษาจะต้องมีกฎระเบียบในการดูแลความประพฤตินักศึกษาอย่างชัดเจน ๒. สถานศึกษาจะต้องมีคนมาทำงานในการดูแลความประพฤตินักศึกษา ๓. จะต้องมียุทธวิธีช่วยระหว่างสถานศึกษากับผู้ปกครอง

วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๒. เพื่อศึกษากระบวนการยังคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย

คำถาม
<p>๑. ในขณะที่มีการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นท่านทำอะไรบ้างในสถานการณ์การทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ดำเนินการสาเหตุข้อเท็จจริง ๒. แจ้งผู้ปกครองรับทราบ ๓. ประชุมคณะทำงานในการตัดสินระหว่างวิธีการแก้ไข ๔. หลังจากนั้นควบคุมดูแลกิจกรรม <p>๒. หลักแนวความคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาเรียกว่าหลักพุทธธรรมชื่อว่าอะไร</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ใช้หลักพุทธธรรม “อริยสัจ ๔” ๒. สืบหาสาเหตุและแก้ปัญหา

วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๓. เพื่อเสนอกระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดตามแนวพุทธเพื่อศึกษา
กระบวนการยั้งคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย

คำถาม

๑. วิธีคิดเกี่ยวกับแนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหา
การทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ชื่อว่าวิธีคิดแบบใด

ผู้ให้สัมภาษณ์

๑. คณะทำงานดูแลความประพฤติ ความรู้ ความเข้าใจในการปฏิบัติ
๒. คณะอาจารย์ในสถานศึกษาต้องให้ความร่วมมือปฏิบัติตามนโยบาย
๓. จัดปฐมนิเทศ-ประชุมผู้ปกครองนักเรียนก่อนเปิดภาคเรียนประจำทุกชั้นปี
๔. จัดระบบติดตามนักเรียน และติดต่อสื่อสารกับผู้ปกครองเป็นประจำ โดยผู้ปกครอง
สามารถตรวจสอบและติดตามได้

๒. กระบวนการคิดเพื่อแก้ไขปัญหาคารทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษา
โดยการใช้กระบวนการคิดมีทั้งหมดกี่วิธี

ผู้ให้สัมภาษณ์

๑. การอบรมด้านคุณธรรม จริยธรรม ความปลูกจิตสำนึก
๒. ส่งเสริมกิจกรรมจิตอาสา กีฬา ดนตรี
๓. การดูแล และป้องกันในการตรวจสอบร่วมกับเจ้าหน้าที่

แบบสัมภาษณ์งานวิจัยเรื่อง
กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียน
อาชีวศึกษาตามแนวพุทธ

ผู้ให้สัมภาษณ์ : ดร.สำรวย มหาพราหมณ์ อายุ ๕๕ ปี
 ตำแหน่ง : รองผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค)
 สถานศึกษา : วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค)
 วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๑. เพื่อศึกษาปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา

คำถาม
<p>๑. ท่านคิดว่าการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษา มีวิธีการแก้ไขปัญหาอย่างไร?</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <p style="padding-left: 40px;">การทะเลาะวิวาทของนักศึกษาเกิดจากสาเหตุหลัก</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. การยั้งยั้งชั่งคิด อารมณ์ชั่ววูบ ๒. การยั่วแ้ว และศักดิ์ศรี <p>วิธีแก้</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ฝึกระงับอารมณ์ ๒. ฝึกให้มีสติ ๓. ให้คิดถึง ข้อดี-ข้อเสีย <p>๒. ท่านมีมาตรการป้องกันการทะเลาะวิวาทอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทกัน</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. มีกฎระเบียบของสถานศึกษาที่เข้มงวด <p style="padding-left: 40px;">ตัวอย่าง</p> <p style="padding-left: 40px;">ทะเลาะวิวาทโดยไม่มีเหตุอันควร (ไม่สมเหตุสมผล) ให้พ้นสภาพการเป็นนักศึกษา และส่งดำเนินคดีอย่างเด็ดขาด</p> <ol style="list-style-type: none"> ๒. ฝึกปฏิบัติตามหัวข้อที่ ๑

วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๒. เพื่อศึกษากระบวนการยังคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย

คำถาม
<p>๑. ในขณะที่มีการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นท่านทำอะไรบ้างในสถานการณ์การทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ระวังการเกิดเหตุให้เร็วที่สุด ๒. ระวังการเกิดเหตุ และแยกคู่กรณีไว้ต่างสถานที่ สอบสวนหาสาเหตุการทะเลาะวิวาท ๓. เชิญ ผู้ปกครองมารับทราบเหตุ ๔. ถ้ากรณีเหตุร้ายแรง แจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินการ <p>๒. หลักแนวความคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาเรียกว่าหลักพุทธธรรมชื่อว่าอะไร</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. จากหลักพุทธธรรม เราค้นหาสาเหตุการทะเลาะวิวาท ทุกอย่างมีเหตุ-มีผล ๒. ผลการทะเลาะวิวาท สาเหตุตามข้อ ๑-๒ ข้างต้น อารมณ์ สติ-สมาธิ

วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๓. เพื่อเสนอกระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดตามแนวพุทธเพื่อศึกษา
กระบวนการยั้งคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย

คำถาม

๑. วิธีคิดเกี่ยวกับแนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหา
การทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ชื่อว่าวิธีคิดแบบใด

ผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อวิธีคิดแบบ “อึดตา” หมายถึง ต้องคิดได้ด้วยตัวนักศึกษาเอง เช่น การมีสติ คิดบวก-ลบ
ข้อดี-ข้อเสีย ถึงเกิดการทะเลาะวิวาท

๒. กระบวนการคิดเพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษา
โดยการใช้กระบวนการคิดมีทั้งหมดกี่วิธี

ผู้ให้สัมภาษณ์

: หลากหลายวิธี

แบบสัมภาษณ์งานวิจัยเรื่อง
กระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดเพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียน
อาชีวศึกษาตามแนวพุทธ

ผู้ให้สัมภาษณ์ : นายไพโรจน์ เลิศกิจเจริญผล อายุ ๔๘ ปี
ตำแหน่ง : รองผู้อำนวยการฝ่ายพัฒนา
สถานศึกษา : วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค)
วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๑. เพื่อศึกษาปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา

คำถาม
<p>๑. ท่านคิดว่าการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษา มีวิธีการแก้ไขปัญหายังไง?</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none">๑. เปลี่ยนแปลงค่านิยมเกี่ยวกับความรักสถาบันที่ไม่ถูกต้อง๒. จัดระบบอาจารย์ที่ปรึกษาให้ชัดเจน๓. จัดกิจกรรมอบรมความรู้เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม๔. จัดประชุมผู้ปกครองทุกปีให้มีส่วนร่วม
<p>๒. ท่านมีมาตรการป้องกันการทะเลาะวิวาทอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทกัน?</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none">๑. กำหนดบทลงโทษที่ชัดเจน๒. จัดกิจกรรมให้มีหลากหลาย ให้นักศึกษามีส่วนร่วม๓. จัดครูเวรเดินตรวจตราภายในวิทยาลัย๔. จัดทำกระบวนการห้องเรียนสีขาวให้นักเรียนมีส่วนร่วมกันดูแล

วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๒. เพื่อศึกษากระบวนการยังคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย

คำถาม
<p>๑. ในขณะที่มีการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นท่านทำอะไรบ้างในสถานการณ์การทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <ol style="list-style-type: none">๑. แยกคู่กรณีออกจากกัน และให้นั่งสงบสติอารมณ์๒. ให้ครูปกครองสอบสวนทีละคน เพื่อหาสาเหตุการทะเลาะวิวาท๓. เชิญผู้ปกครองทั้ง ๒ ฝ่ายมาพบเพื่อร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหา๔. ให้นักเรียนได้มีโอกาสปรับความเข้าใจกัน
<p>๒. หลักแนวความคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาเรียกว่าหลักพุทธธรรมชื่อว่าอะไร</p> <p>ผู้ให้สัมภาษณ์</p> <p>หลักธรรมาสน์ ๔, หลักอิทธิบาท ๔ และสังคหวัตถุ ๔</p>

วัตถุประสงค์การวิจัย : ข้อ ๓. เพื่อเสนอกระบวนการปลูกฝังการยั้งคิดตามแนวพุทธเพื่อศึกษากระบวนการยั้งคิดตามแนวพุทธและจิตวิทยาร่วมสมัย

คำถาม

๑. วิธีคิดเกี่ยวกับแนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา ชื่อว่าวิธีคิดแบบใด

ผู้ให้สัมภาษณ์

๑. เคารพกติกา
๒. รู้จักอดทน อดกลั้น
๓. รู้จักให้อภัย
๔. รู้จักขอโทษ

๒. กระบวนการคิดเพื่อแก้ไขปัญหาคารทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษาในสถานศึกษา โดยการใช้กระบวนการคิดมีทั้งหมดกี่วิธี

ผู้ให้สัมภาษณ์

๑. อบรมคุณธรรม จริยธรรม
๒. การเฝ้าระวังกลุ่มเสี่ยง
๓. ระบบอาจารย์ที่ปรึกษา
๔. การส่งเสริมกิจกรรม ทางด้านกีฬา ดนตรี และวิชาการ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระภิกษุโณ ตสสนาโม (มีสมบัติ)
วันเดือนปีเกิด	๒๘ พฤษภาคม ๒๕๔๒
สถานที่เกิด	๔๘๒/๑๗ ซอยตลาดทรัพย์สิน ถนนวชิรปราการ ต. มะขามหย่ง อ. เมือง จ.ชลบุรี ๒๐๐๐๐
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดอรุณญิกาวาส (วัดป่า) ถนนสุขุมวิท ต. บ้านสวน อ. เมือง จ. ชลบุรี ๒๐๐๐๐
วุฒิการศึกษา	
พ.ศ. ๒๕๕๒	สอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย หลักสูตรศาสนศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง
พ.ศ. ๒๕๕๖	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย หลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง พระนิสิต ระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๒.๑ (ภาคพิเศษ) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๙	พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๒๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๙
พ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๐	พระธรรมทูตสายต่างประเทศ อินเดีย เนปาล ปฏิบัติหน้าที่ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่การเงิน การก่อสร้าง วัดไทยพุทธคยา ต.คยา อ.พิหาร สาธารณรัฐอินเดีย
พ.ศ. ๒๕๖๐-ปัจจุบัน	พระธรรมทูตสายต่างประเทศ อินเดีย เนปาล